T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNDE MAVİ MARMARA KRİZİ

Kriz Yönetimi Açısından Bir İnceleme

AYŞE KÜÇÜK
12716019

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. FUAT AKSU

İSTANBUL
2015

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE İSRAİL İLİŞKİLERİNDE MAVİ MARMARA KRİZİ

Kriz Yönetimi Açısından Bir İnceleme

AYŞE KÜÇÜK

12716019

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih .....

Tezin Savunulduğu Tarih ...6.5.2015.....

Tez Oy birliği / ~~Oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyadı	İmza
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fuat Aksu	Fuat Aksu
Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Evren Balta	
: Yrd. Doç. Dr. Muhammed Ağcan	M. Ağcan

Bu tez TÜBİTAK 1001 Projesi (Proje no: 112K172) kapsamında desteklenmiştir.

İSTANBUL

NİSAN 2015

ÖZ

TÜRKİYE İSRAİL İLİŞKİLERİNDE MAVİ MARMARA KRİZİ
Kriz Yönetimi Açısından Bir İnceleme

AYŞE KÜÇÜK
MART, 2015

Bu tez çalışmasında, Türkiye ve İsrail arasında 2010 yılının Mayıs ayında başlayan ve halen devam etmekte olan "Mavi Marmara Krizi" incelenecektir. İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı (İHH), The Free Gaza Movement, Ship To Free Gaza, Ship to Gaza Sweden, The International Committee to Lift Siege on Gaza, The European Campain to End the Siege on Gaza adlı sivil toplum kuruluşlarının Gazze'ye deniz yoluyla yardım ulaştıracağını kamuoyuna ilan etmesi, İsrail'de tepkilere neden olmuştur. İsrail, filonun yola çıkmasına izin verilmemesi gerektiğini birçok kanaldan Türkiye'ye iletmiştir. Türk karar alıcılar ise, Türkiye'nin demokratik bir ülke olduğunu ve sivil toplum faaliyetlerinin zorla engellenemeyeceğini belirten açıklamalar yapmışlardır.

Yardım Filosu'na 31 Mayıs 2014 sabahı 4.30 sıralarında İsrail karasularının 70-80 deniz mili açığında düzenlediği operasyon sonucunda 10 kişi hayatını kaybetmiş 50'den fazla aktivist ise yaralanmıştır. İsrail'in askeri müdahalesi nedeniyle sivil toplum-devlet arasında başlayan bir kriz, Türkiye-İsrail krizine dönüşmüştür. Türkiye için "Mavi Marmara Krizi" filoya uluslararası sularda askeri operasyon düzenlenmesi ve aktivistlere ölçüsüz şiddet uygulanmasıyla başlamıştır. Sivil toplum örgütlerinin bir eyleminin İsrail tarafından askeri operasyonla karşılık bulması, İsrail için de bir krizin varlığını göstermektedir. Çalışma, karar alıcıların algılamalarına, göreceli güç kavramına, ulusal faktörlere atıfta bulunan Neoklasik Realizm temeli üzerinden kurgulanacaktır. Karar alıcıların eylemleri, hedef ülke, üçüncü aktör üzerindeki etki ve tepkileri önemli bir yere sahiptir. Farklı biçim, şekil ve coğrafyalarda, yine birbirinden farklı süreçlerle gelişen krizlerin varlığı hem bir tanım hem de tasnif yapılmasını gerektirmiştir. Karar alma mekanizmasının başında bulunan liderler, dönemlerinde ulusal çıkarlarını korumak ve kriz yönetiminin zorluklarıyla mücadele etmek durumundadırlar. Ayrıca, bu süreçte hangi stratejinin seçileceğine, kaynakların nasıl kullanılacağını da belirlemektedirler. Kriz yönetim sürecinde benimsenen strateji, krizleri yönetmede tek başına etkili olmayıp, sürecin başarısını etkileyen faktörler birçok faktör bulunmaktadır. Çalışmada, Türkiye ile İsrail ilişkilerinin "11 Eylül'ü" olarak ifade edilen Mavi Marmara Krizi, karar alıcıların uygulamaları dâhilinde ele alınıp, neden bir krizin ortaya çıktığını belirlemek açısından önemli olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kriz Yönetimi, Dış Politika Krizleri, Mavi Marmara Krizi, Filo Olayı.

ABSTRACT

MAVI MARMARA CRISIS IN TURKISH-ISRAELI RELATIONS
An Analysis From The Perspective of Crisis Management
AYŞE KÜÇÜK
MARCH 2015

In this thesis, the crisis between Turkey and Israel called 'Mavi Marmara' that started in May 2010 and is still going on today is examined. Israel reacted negatively to the announcements that several civil society organizations such as *Humanitarian Relief Foundation* (İHH), *Ship To Free Gaza*, *Ship to Gaza Sweden*, *The International Committee to Lift Siege on Gaza*, *The European Campain to End the Siege on Gaza* had made on their plans to transport humanitarian help by sea to Gaza. Israel asserted that Turkey had to prevent the departure of the ship declaring this initiative as an attempt to interrupt the Israeli blockade in Gaza. Turkish decision-makers, on the other hand, responded with several statements underlining that Turkey, being a democratic country, cannot ban civil society activities unilaterally.

Despite all the warnings, the ship departed from Istanbul on May 22, then from Antalya on May 28 and finally met the other ships near Cyprus. As a result of Israeli operation against the fleet 80 miles off its territorial waters on May 31 at around 04.30, ten people died and more than 50 activists were wounded. A crisis between the civil society and a state that arose after the operation turned to be a crisis between Turkey and Israel afterwards. According to Turkey, the crisis began with the Israeli attack to the fleet in the international waters and its disproportional violence against the activists. That Israel preferred to react militarily to a civil society action indicates, on the other hand, that it considered this action as a crisis. This study is based on the theory of neoclassical realism. The choice of neoclassical theoretical framework inevitably necessitates a foreign policy analysis. In the study, the actions of decision-makers, target country and effects as well as reactions of third actors are significant.

The leaders, as the heads of decision-making mechanisms are in the position to defend national interests and struggle with the difficulties of crisis management. They also choose which strategy to follow and decide how to use the resources. However, the strategy chosen in the process crisis management is not the sole factor, as there are many more factors that influence the process. In its analysis of 'Mavi Marmara Crisis', which was labeled as the '9/11 of Turkish-Israeli relations' within the context of the activities of decision-makers, this study will contribute to determine why a crisis arose.

Key Words: Crisis Management, Foreign Policy Crises, Mavi Marmara Crisis, The Flotilla Incident.

ÖN SÖZ

Türkiye-İsrail ilişkilerinde Mavi Marmara olayı, askeri-güvenlik, insani, siyasi-diplomatik ve hukuksal boyutları olan çok katmanlı bir kriz özelliği göstermektedir. Mavi Marmara Krizi, meydana gelişi yönüyle Türkiye'nin bugüne kadar yaşadığı diğer bütün krizlerden ayrılmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği bir eylem Türkiye tarihinde ilk kez bir dış politika krizi yaratmıştır. Kriz nedeniyle Türkiye-İsrail diplomatik ilişkileri asgari düzeye indirilmiş; ikili ilişkilerin başlangıç noktasını oluşturan askeri antlaşmalar ise askıya alınmıştır. Kriz yönetim sürecinde Türkiye sorunu uluslararasılaştırmış; BM Güvenlik Konseyi, NATO ve İslam Konferansı Örgütü gibi pek çok uluslararası kuruluşun İsrail'i kınayan bildiriler yayınlamasını sağlamıştır. Ayrıca, ilişkilerin normalleştirilmesinin şartı olarak; İsrail'in kamuoyu önünde özür dilemesini, tazminat ödemesini ve son olarak Gazze Şeridi'nde uyguladığı deniz ablukasına son vermesini istemiştir. Türkiye'nin öne sürdüğü şartlar tam olarak yerine getirilmediği için henüz ilişkiler normale dönmemiştir. Bu nedenle Mavi Marmara Krizi, halen devam etmekte ve etkilerini sürdürmekte olan "canlı", "yaşayan" bir krizdir. Bu çalışmada kriz yönetim sürecini belirleyen faktörlere, karar alıcıların bakış açılarından yola çıkılarak yer verilecektir. Bu amaçla neden ilişkilerin bir kriz boyutuna ulaştığı, krizi yönetiminin bu aşamaya kadar nasıl gerçekleştirildiği üzerinde durulacaktır.

Tezin kaleme alınma süreci ve tamamlanma aşaması pek çok kişinin emeğinin ve desteğinin bulunduğunu belirtmek isterim. Öncelikle, çalışmanın her aşamasında teşvik edici yorumlarda, eleştirilerde ve önerilerde bulunan değerli danışman hocam Doç. Dr. Fuat Aksu'ya, proje ekip arkadaşlarıma, değerli arkadaşlarım Esra Güleç, Sevinç Doğan, Kübra Çakmak, Olkan Senemoğlu, Tuğçe Kafdağlı, Bora Şahin'e, tez yazım sürecini kolaylaştıran İslam Araştırmaları Merkezi'ne ve son olarak her aşamada desteklerini hep hissettiğim anne ve babama katkılarından dolayı teşekkür ederim.

AYŞE KÜÇÜK

İSTANBUL, NİSAN-2015

İÇİNDEKİLER

ÖZ ii

ABSTRACT iv

ÖNSÖZ v

TABLOLAR LİSTESİ ix

ŞEKİLLER LİSTESİ x

KISALTMALAR xi

1. GİRİŞ 1

2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE NEOKLASİK REALİZM ve KRİZ: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE 9

2.1. Klasik Realizm 10

2.2. Yapısalcı Realizm 12

2.3. Neoklasik Realizm 13

2.4. Dış Politika Kavramı 28

2.4.1. Dış Politika Analizi 30

2.4.2. Dış Politika Analizi Düzeyi: Birey, Devlet ve Sistem 32

2.4.3. Birey 34

2.4.4. Devlet Düzeyi Analizi 38

2.4.5. Sistem Düzeyi Analizi 40

2.5. Kriz Kavramı 42

2.5.1. Kriz Çeşitleri 48

2.5.1.1. Taraflarına Göre Krizler 48

2.5.1.2. Kriz-Zaman İlişkisine Göre Krizler 50

2.5.1.3. Tarafların Niyetine Göre Krizler 52

2.5.1.4. Coğrafyaya Göre Krizler 55

2.5.1.5. Krize Neden Olan Olayın Niteliğine Göre Krizler 56

2.5.1.6. Krizi Yaratan Olayın Etkisine Göre Krizler 58

2.5.2. Kriz Evreleri 60

2.5.3. Kriz Yönetimi 61

2.5.3.1. Saldırgan Kriz Yönetimi Stratejileri 63

2.5.3.1.1. Şantaj Stratejisi 63

2.5.3.1.2. Sınırlı-Tersine Çevrilebilir Ölçüm 64

2.5.3.1.3. Kontrollü Baskı Stratejisi 65
2.5.3.1.4. Oldu-Bittiye Getirme Stratejisi 66
2.5.3.1.5. Yıpratma Stratejisi 66
2.5.3.2. Savunmacı Kriz Yönetim Stratejileri 67
2.5.3.2.1. Zorlayıcı Diplomasi 67
2.5.3.2.2. Sınırlı Tırmandırma Stratejisi 69
2.5.3.2.3. Misilleme Stratejisi 70
2.5.3.2.4. Kapasite Testi Stratejisi 70
2.5.3.2.5. Hat Çizme Stratejisi 71
2.5.3.2.6. Taahhütlerin Yerine Getirilmesi Stratejisi 71
2.5.3.2.7. Zaman Kazanma Stratejisi 72
2.5.3. Krizlerde Analiz Düzeyi ... 72
3. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KARAR ALMA SÜRECİ 74
3.1. Dış Politika Karar Alma Sürecinde Yasama Organının Görev ve Yetkileri ... 75
3.2. Dış Politika Karar Alma Sürecinde Yürütme Organının Görev ve Yetkileri ... 76
3.2.1. Cumhurbaşkanı ... 76
3.2.2. Bakanlar Kurulu ve Başbakan ... 78
3.2.3. Dışişleri Bakanlığı ... 80
3.2.4. Türk Silahlı Kuvvetleri ... 85
3.2.5. Milli Güvenlik Kurulu ... 87
3.2.6. Milli İstihbarat Teşkilatı ... 92
3.3. Türk Dış Politikası: Karar Alma Süreci ... 95
3.4. Dış Politikada Algı ve Algı Yönetimi ... 97
3.4.1. Söylemden Algı Yönetimine ... 101
3.4.1.1. Algı Yönetiminin Devlet Kanadı: Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü 104
3.4.1.2. Algı Yönetiminin Kitlesel Yayıncısı: TRT 107
3.4.1.3. Hükümet Sözcüsü 110
4. TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNDE MAVİ MARMARA: KRİZ YÖNETİMİ İNCELEMESİ 112
4.1. Krizin Arka Planı ... 112
4.1.1. Filistin Sorunu ve Türkiye ... 114
4.1.2. Krize Neden Olan Gelişmeler ve Aktörler ... 118
4.1.2.1. Dünyada ve Türkiye'de NGO'lar 119
4.1.2.2. Bir İnsan Hakları Kuruluşu Olarak İHH 124
4.2. Mavi Marmara Krizi'nde Bağımsız Değişkenler ... 126
4.2.1. Krizin I. Bağımsız Değişkeni: Uluslararası Sistemin Yapısı ... 126
4.2.2. Krizin II. Bağımsız Değişkeni: Bölgesel Gündem ... 129

4.3. Mavi Marmara Krizi'de Ara Değişkenler 138
4.3.1. Kriz Sürecinde Türkiye'de Gündem ve Yapı 139
4.3.2. Türkiye'de Dış Politika Karar Alma Süreci ve Lider Etkisi 141
4.3.3. İsrail'de Dış Politika: Güvenlik Kültürü, Ordu, Knesset ve Lider 147
4.4. Mavi Marmara Krizi'nde Kriz Yönetim Süreci 154
4.4.1. Kriz Öncesi Evre 155
4.4.2. Kriz Evresi 161
4.4.3. Yumuşama Evresi 174
4.4.4. Kriz Yönetimi 196
5. SONUÇ 213
KAYNAKÇA 221
ÖZGEÇMİŞ 241

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 4.1: Mavi Marmara Krizi Özet Tablo **112**

Tablo 4.2: Mavi Marmara Krizi Gerçekleştiğinde Karar Alma Sürecindeki Aktörler **139**

Tablo 4.3: Mavi Marmara Krizinin Evreleri **154**

Tablo 4.4: Gazze İnsani Yardım Filosuna Dâhil Olan Gemiler **157**

Tablo 4.5: Gazze Filosu Seyir Çizelgesi **158**

Tablo 4.6: Krizin Özellikleri ve Kriz Yönetim Stratejileri **162**

Tablo 4.7: Mavi Marmara Krizi Sınıflandırma Özet Tablosu **196**

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Neoklasik Realizm: Dış Politika Analiz Modeli **16**
Şekil 2.2: Neoklasik Realist Modelin Kriz Davranışı **22**
Şekil 2.3: Analiz Seviyesi ve Dış Politika Çalışması **34**
Şekil 4.1: Türkiye – İsrail Mavi Marmara Krizi Yönetim Süreci **212**

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi
ASEAN: Güneydoğu Asya Ulusları Birliği
BM: Birleşmiş Milletler
BYEGM: Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA: Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı
FKÖ: Filistin Kurtuluş Örgütü
GKRY: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HAMAS: *(Harakat al-Muqāwamah al-Islāmiyyah Islamic Resistance Movement)* İslami Direniş Hareketi
HSYK: Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
IDF: İsrail Savunma Kuvvetleri
IMF: Uluslararası Para Fonu
İHH: İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı
KHK: Kanun Hükmünde Kararname
MEB: Münhasır Ekonomik Bölge
MGK: Milli Güvenlik Kurulu
MGSB: Milli Güvenlik Siyaset Belgesi
MİT: Milli İstihbarat Teşkilatı
MOSSAD: İsrail İstihbarat ve Özel Operasyonlar Enstitüsü
NAFTA: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NGO: Hükümetler Dışı Örgütler
ECOSOC: Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey
NPT: Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması
PKK: Kürdistan İşçi Partisi
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
START: Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması
STK: Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC: Türkiye Cumhuriyeti
THY: Türk Hava Yolları
TPAO: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TRT: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri
UAEA: Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu
UNIFIL: Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Barış Gücü

1. GİRİŞ

Türkiye, İsrail'i Ortadoğu'da resmi olarak tanıyan ilk Müslüman ülkedir. İsrail Türkiye'nin tavrını ve politikalarını 90'lı yıllara kadar belirsiz olarak görürken; Türkiye, Arap dünyası ve İsrail arasındaki sorunlara doğrudan doğruya taraf olmamayı seçmiş, ikisi arasında denge kurma yoluna gitmiştir.[1] Türkiye, İsraille diplomatik ilişkilerini hiçbir zaman kesmemiş; ancak güçlü bir ittifak ilişkisi içerisinde görünmekten de uzak durmuştur.[2]

1994 senesinde Türkiye-İsrail ilişkilerinde askeri-diplomatik alanda başlayan yakınlaşma, politik ve en sonunda ekonomik-istihbarat paylaşımlarına uzanan bir hatta ilerlemiştir. İki ülke arasında, 23 Şubat 1996'da imzalanan Askeri Eğitim İşbirliği Antlaşması ile ilişkileri stratejik boyuta taşınmıştır. 14 Mart 1996 tarihinde imzalanan Serbest Ticaret Antlaşmasıyla iki ülke arasındaki işbirliği daha da geliştirilmiştir. 28 Ağustos 1996 tarihinde imzalanan Savunma Sanayi İşbirliği Antlaşması terörizme karşı istihbarat alanında geliştirilen işbirliği ile Türkiye sınırları PKK'ya karşı İsrail'in güvenlik şemsiyesi altına alınmıştır. Askeri alanda eğitimler, ortak tatbikatlar ile başlayan süreç, çeşitli askeri araçların modernizasyon projelerinin İsrail'e verilmesi ile birlikte ekonomik alana ilişkiler daha da ilerlemiştir.

İki ülkenin siyasi anlamda yakınlaşmasının görünür hale gelişi Oslo görüşmelerinin başlamasıyla Ortadoğu'da esen barış rüzgârları ile bağlantılıdır. Türkiye-İsrail ilişkilerinin zirvesi, 1994-2002 yılları arasında yaşanmıştır. Bu Türkiye'nin hem iç hem de dış politikasının "güvenlik" üzerinden değerlendirildiği; yine aynı parametreler üzerinden uygulandığı bir dönemi anlatmaktadır. 1994-2002 arası dönemde tamamlayıcı nitelikler içeren benzer tehdit algılamaları, ikili ilişkileri bölgesel dinamiklerden bağımsız olarak, hızla gelişmesini sağlamıştır.

---

[1] Ofra Bengio, **Türkiye-İsrail Hayalet İttifaktan Staretejik İşbirliğine**, çev: Filiz Kaynak Dişkaya (Ankara: Erguvan Yayınevi, 2009): 153.

[2] Çağrı Erhan, "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Geleneksel Olana Dönüş", http://www.usakgundem.com/yazar/1284/t%C3%BCrkiye-%C4%B0srail-%C4%B0li%C5%9Fkilerinde-geleneksel-olana-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F.html, [16.04.2010].

AK Parti'nin Türkiye'de 2002 yılında iktidara gelişi ile birlikte Türkiye-İsrail ilişkilerinin bir önceki dönemdeki gibi devam edip etmeyeceği sorusu gündeme gelmişse de AK Parti iktidarının ilk döneminde Türkiye-İsrail ilişkilerinde önemli bir sorun yaşanmamıştır. Hatta bu dönemde geliştirilen iyi ilişkiler, Suriye-İsrail barış görüşmelerinde arabuluculuk rolü oynayarak Arap-İsrail barış sürecine katkıda bulunmaya amaçlamıştır. Ancak Türk yetkililer bu dönemde Gazze'de yaşanan can kayıplarına insani refleksler göstermeyi sürdürmüştür. 2004 yılında İsrail'in Refah Mülteci Kampı'na gerçekleştirdiği operasyon Türk yetkililerce kınanmış; Başbakan Recep Tayyip Erdoğan İsrail'i "devlet terörü" uygulamak ile itham etmiştir. Türkiye'nin Suriye-İsrail arasında arabuluculuğu 2005 yılında taraflarca kabul edilmiştir. 2006'da İsrail'in sonuçlarını tanımadığı Filistin seçimlerini kazanan HAMAS Büro Şefi Halid Meşal'in Türkiye'yi ziyareti ilişkilerde gerginliğe sebep olmuştur. Türkiye'nin planladığı Suriye-İsrail arabuluculuk çabaları 2007 senesinde II. Lübnan Savaşı sonrası hayata geçirilmiştir. Ancak bu yönde devam eden çabalar 2008 yılının son günlerinde İsrail'in gerçekleştirdiği Dökme Kurşun Operasyonu ile kesintiye uğramıştır. Başbakan Erdoğan operasyonu *"Türkiye'nin arabuluculuk rolüne saygısızlık"* olarak değerlendirilmiş; aynı dönemde Gazze'yi *"açık hava hapishanesi"*ne benzetmiştir. Türkiye-İsrail arasındaki gerginlik, 2009 yılında Davos'ta gerçekleştirilen Dünya Ekonomik Forumu toplantısına da yansımıştır. Erdoğan'ın toplantıda Şimon Perez'e dönerek *"...öldürmeye gelince siz öldürmeyi çok iyi bilirsiniz"* demesinden sonra Türkiye-İsrail ilişkileri sıkça tekrarlanan krizlerin döngüsü halini alırken; Türkiye'nin arabuluculuk rolü üstlenmesi imkânsız hale gelmiştir. Davos'un ardından Türkiye'nin Anadolu Kartalı Tatbikatı'nın uluslararası bölümünü iptal etmesi; İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Danny Ayalon'un Türkiye'nin İsrail Büyükelçisi Oğuz Çelikkol'u odasında kendisinden alçak bir koltuğa oturtması ve TRT'de yayınlanan "Ayrılık" isimli dizide İsrail askerlerinin sivillere ateş ederken gösterilmesi ikili ilişkileri daha da gerginleştirmiştir.[3] Bu olaylar İsrail tarafında Türkiye'nin iç politikaya yönelik yatıştırma hamleleri şeklinde değerlendirilmiş ve bu nedenle kısa süre içerisinde ilişkiler normal seyrine dönmüştür.

Mavi Marmara Krizi ise Türkiye-İsrail ilişkilerinde yaşanan tüm diğer krizlerden farklı bir yerde bulunmaktadır. Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet

[3] Sürecin bir analizi için bkz. Oğuz Çelikkol, **One Minute'ten Mavi Marmara'ya Türkiye- İsrail Çatışması, (**İstanbul: Doğan Kitap), 2014.

Davutoğlu tarafından *"Türkiye'nin 11 Eylül'ü"*[4] olarak tarif edilen kriz, 2010 yılından bugüne kadar iki ülke ilişkilerinin oldukça derinden sarsıldığı bir bakıma *"aralarına kan girdiği"* özgün bir olaydır. Ayrıca, Türkiye açısından Mavi Marmara Krizi, sivil toplum örgütlerinin başlattığı bir eylemin Türkiye-İsrail arasında dış politika krizi yaratmasının bir örneğidir.

Mavi Marmara Krizi'nin ortaya çıkmasından sonra -31 Mayıs 2010 tarihinden itibaren- uluslararası ilişkiler alanında çalışan pek çok uzman/akademisyen olayı bir "kriz" olarak değerlendirmelerine karşın hemen hiç kimse olayı kriz yönetimi ve analizi perspektifinden değerlendirmemiştir. Açık bir şekilde ifade etmek gerekirse olay sonrası bütün tartışmalar kimin haklı, kimin haksız olduğu yönünde fikir beyanı, taraf olma hali ve belirlenen tarafı savunma işlevi çerçevesinde gerçekleşmiştir. Mavi Marmara Krizi'nin akademik çalışmalarda yer alış biçimi ise daha çok Türkiye-İsrail ilişkileri bağlamındadır. Henüz doğrudan Mavi Marmara olayını merkezine alan yeterli sayıda akademik çalışma bulunmamaktadır. Konu üzerine yazılan birkaç tez ise, olayı tüm boyutları ile inceleme konusunda yetersiz kalmaktadır. Örneğin, Muhammet Cemal Şahinoğlu'nun *Dış Politikada Sivil Toplum Etkisi: Mavi Marmara Olayı Örneği* isimli tez çalışmasında küreselleşmenin etkisiyle kendisine alan tanınan sivil toplum kuruluşlarının artık diğer devletlerin siyasetlerini de müdahaleye açık hale getirdiğini savunmuştur. Olay özelinde devletlerden daha esnek normlara sahip sivil toplum kuruluşlarının bir sivil itaatsizlik örneği gösterdiğini ifade etmiştir.[5] Çalışma son tahlilde olayın Türkiye-İsrail arasında bir krize dönüştüğünü ifade etmekle birlikte hem kriz yönetim sürecinin her iki tarafta da nasıl işletildiğini göz önünde bulundurmamış, hem de uluslararası ilişkilerin teorik perspektifi kullanılarak hazırlanmamıştır. Şenol Uslanmaz'ın *Açık Denizlerde Devletlerin Müdahale Yetkileri: Mavi Marmara Örneği* isimli tez çalışması ise, olayın hukuki boyutunu, San Remo elkitabı bağlamında, devletlerin açık deniz araçlarında müdahale yetkisi üzerinden ele almıştır. Yine Türkiye'de yazılmış iki adet tez ise, olayın İsrail ve Türk basınında ele alınış biçimlerini incelemiş; yani iki ülkede olay üzerine hâkim söylemin nasıl oluşturulduğu ile sınırlı kalmıştır.[6] Ayrıca Gencer Özcan, "*Aynalar*

[4] "İsrail'in Saldırısı Bizim 11 Eylülümüz", **Milliyet Gazetesi**, 7 Haziran 2010.
[5] Muhammet Cemal Şahinoğlu, "Dış Politikada Sivil Toplum Etkisi: Mavi Marmara Olayı Örneği", (Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013):80-83.
[6] Bu tezler için bkz. Hülya Kızılyılan, "Türk Basınında Son Dönem İsrail İlişkileri: Mavi Marmara Olayı" (Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012); Şenol

Galerisi: Türkiye İsrail İlişkilerinde Yansımalar, Yanılsamalar ve Gerçekler"[7] isimli makalesinde Mavi Marmara olayının Türkiye İsrail ilişkilerinde ne anlama geldiğini ve önemini anlatmıştır. Olayın 'ilk'lerini büyük ölçüde ortaya koymakla birlikte; bu makalede de bütünüyle bir kriz analizinin yapıldığını söylemek mümkün değildir. Mavi Marmara Krizi ile ilgili, kriz analizine en yakın çalışma International Crisis Group'un Avrupa Raporu adı altında yayınladığı "*Türkiye'nin İsrail ve İran Krizleri*"[8] isimli raporudur. Bu rapor kullanılan teknik itibariyle çalışmamızla tam anlamıyla örtüşmemekle birlikte, olayın hemen ardından yayınlanmış ve karar alıcıların düşünce biçimi birçok bürokratla gerçekleştirilen mülakatlarla ortaya konulmuştur.

Bu çalışmamızda 90'lı yıllarda stratejik açılımlar yapan Türkiye-İsrail ilişkilerinin seyrini değiştiren Mavi Marmara Krizi, kriz yönetimi ve analizi kavramları çerçevesinde incelenecektir. Bu bağlamda her iki ülkede karar alıcıların bu dış politika krizi içerisinde nasıl bir siyasa oluşturdukları, krizi nasıl yönettikleri kavramsal-kuramsal açıdan analiz edilecektir. Türkiye-İsrail ilişkilerinde Mavi Marmara Krizi'ni seçmemizdeki temel neden; Ortadoğu'da özellikle 90'lı yıllarda askeri işbirliği beraberinde ekonomik ilişkiler geliştiren ve "stratejik ortak" olarak da tarif edilen ülkelerdeki karar alıcıların krizi farklı bakış açılarını, gelişmeleri nasıl değerlendirdiklerini ve bu noktaya nasıl geldiklerini ortaya koymaktır.

Türkiye-İsrail ilişkilerinde etkisini gözlemleyeceğimiz Mavi Marmara Krizi'ni analiz edebilmek için birbiriyle ilintili üç alanın kavramsal–kuramsal olanaklarından yararlanmış olacağız. Bunlar sırasıyla uluslararası ilişkiler kuramları çerçevesinde Neoklasik Realizm, Dış Politikada Karar Alma yaklaşımları ve Kriz Yönetimi-Analizi yaklaşımlarıdır. Uluslararası ilişkilerde hala temel aktör konumunu koruyan devletlerin dış politika davranışlarını kriz sürecinde analiz edebilmek bakımından dış politika davranışlarının şekillenmesini sağlayan süreç ve yapılara dair bir analiz yapmak gereği vardır. Bu bağlamda, krize ilişkin kararların alındığı

Usanmaz, "Açık Denizlerde Devletlerin Müdahale Yetkileri: Mavi Marmara Örneği (Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012); Erhan Sırt, "İsrail'in Mavi Marmara Baskınını Kamu Diplomasisi Aracılığıyla Meşrulaştırma Çabaları" (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013).

[7] Gencer Özcan, "Aynalar Galerisi: Türkiye İsrail İlişkilerinde Yansımalar, Yanılsamalar ve Gerçekler", **Ortadoğu Analiz,** (Cilt: 2, Sayı: 18, 2010): 36-45.

[8] "Türkiye'nin İsrail ve Iran Krizleri", **International Crisis Group Avrupa Paporu No 208**, 8 Eylül 2010, http://www.crisisgroup.org/~/media/files/europe/208_israel_and_iran_full_report_turkish.pdf , [15.01.2015].

süreçteki bağımsız, ara ve bağımlı değişkenler göz önünde bulundurulmalıdır. Neoklasik Realizmin uluslararası sistemin devletlerin dış politika kararlarındaki etkisini analiz edebilmek açısından sunmuş olduğu tartışma zemininden hareket edersek, karar verici odağında bir analiz yapılırken devletin iç yapısal özellikleri ve kapasitesinin yanı sıra, doğrudan siyasi sorumluluğu üstlenen nihai karar verici durumundaki aktörün algısal, bilişsel, davranışsal özelliklerini de değişken olarak kabul etmesi kriz özelinde yapacağımız analizi kolaylaştırmaktadır. Çünkü bir dış politika gelişmesini "kriz" olarak algılayacak ve kabullenecek olan liderin kriz anındaki koşulları değerlendirmesi ve mevcut kısıtlı seçenekler arasında bir tercihe zorlanması dış politika ve karar alma analizinde davranışsal özellikleri de göz önünde bulundurmayı gerektirmektedir. Bir devletin dış politika kararını uluslararası sistem belirlemektedir savı kararın analizine yeterince açıklama getirmediği gibi uluslararası sistemin etkisini göz ardı ederek lidere veya iç yapısal koşullara aşırı rol yükleyerek analiz yapmak da yapılacak bir analizi eksik bırakmış olacaktır. Dolayısıyla dış politika krizlerinin olabildiğince eksiksiz bir analizini yapabilmek için kriz anındaki uluslararası sistem özelliklerini ve gündemini, krizin yaşandığı alt bölgesel sistemdeki gündem ve özellikleri dikkate aldığımız kadar ara değişkenler olarak kabul edeceğimiz iç yapısal koşullara ve kriz anındaki karar alma sürecinin yapısına, siyasi sorumluluğu üstlenen lidere bakmak gerekecektir.

Böylesi bir analizde dikkat edilmesi gereken nokta kriz anındaki karar alım sürecinin aslında bir dinamik süreç olduğudur. Çünkü uluslararası sistemin bir parçası olarak devletler dışa ilişkin olarak almış ve uygulamış olduğu kararlar ile sisteme bir çıktı üretmiş olurlar. Dış politika kararı-davranışı olarak kabul edeceğimiz bu çıktı aynı zamanda sistemdeki diğer çok sayıdaki aktörlerin davranışlarını etkilemeye yöneliktir. Dolayısıyla sistemdeki diğer aktörlerin bu çıktıya dair tepkileri döngüsel bir sürece işaret etmektedir. Bu etkileşim sistemde sınırlı bir değişim/dönüşüm yaratabileceği gibi etkisiz de kalabilir. Bu döngüsellik içerisinde karar alıcı sisteme yansıtmış olduğu kararının geri bildirimlerine dayanarak kararını yeniden değerlendirebilme olanağı bulur. Kriz durumlarında bu döngüselliğin işlemesi ve karar alıcı bakımından tüm sonuçlarıyla önceden görülebilmesi çoğunlukla mümkün değildir. Eğer ani ve hızlı gelişen, tehdit algısının yoğun yaşandığı bir krizden söz ediliyor ise karar alıcının krize ilişkin karar almasını kolaylaştıracak doğru bilgi akışına ve bu bilgiyi analiz ederek stratejik-taktik karar

üretebilecek kriz yönetim mekanizmasına ihtiyacı vardır. Kriz yönetim süreçlerinde iyi işleyen, kurumsal kültürü gelişmiş bir kriz yönetim mekanizmasına sahip olunsa bile krize ilişkin doğru ve hızlı bilgi akışını sağlayabilmek her zaman mümkün değildir. Kaldı ki tüm bunların elde edilebildiği durumlarda dahi krizin doğrudan muhatabı durumundaki diğer aktörü bakımından aynı işleyişten söz etmek zordur. Ayrıca krizi yöneten karar alıcılar özelinde tam bir objektif rasyonaliteden söz edebilmek de mümkün değildir. Bunun sonucunda uyuşmazlık, çatışma, kriz zincirinde taraflar arasında süreci yönetmek ve uzlaşıyı sağlamak mümkün olamamakta, kriz hali kolaylıkla askeri bir çarpışmaya- savaşa dönüşebilmektedir.

Çalışma, Gazze Filosu'nun ön hazırlık çalışmalarından itibaren başlatılmış olup 2014 yılının son günlerine kadarki zaman dilimi içerisinde krizin bütün evrelerini kapsamaktadır. Bu nedenle tezin belirtilen süreç içerisinde bir anlam ifade ettiğini belirtmek gerekmektedir. Ayrıca, tarihsel süreç içerisinde krizin bütün ayrıntılarıyla bütünsel olarak ele alınabilmesi amacıyla Filistin Sorunu konusunda Türkiye'nin yaklaşımı ile sivil toplum kuruluşlarının Dünya'da ve ülkemizde gelişimine değinilmesi uygun bulunulmuştur.

Bu çerçevede araştırma dört bölüm olarak planlanmaktadır; çalışmamızın birinci bölümünü oluşturan girişte araştırmamızın temelini oluşturan sorulara, analizlerimizde kullanacağımız hipotezlere, bu soru ve hipotezleri açıklamakta yararlanabileceğimiz kavram, kuram ve yöntemlere dair genel bilgilere yer verilecektir. Mavi Marmara Krizi'nin olayı her iki tarafı için kriz birbirlerinden farklı olaylara yüklenen anlamların sonucu olarak görülmelidir. Hem Türkiye hem de İsrail açısından krizi başlatan olay ya da eylem aynı değildir. İsrail'in krizi, Gazze Filosu'nun Antalya Limanı'ndan ayrılmasıyla; Türkiye'nin krizi ise Mavi Marmara gemisine İsrail Deniz Kuvvetleri'nin gerçekleştirdiği askeri operasyon – özellikle can kayıpları ile- başlamıştır. Kriz yönetim süreci ise bir yandan İsrail'den Gazze ablukasına son verilmesinin istenmesi ile zamana yayılmış ve bu istemler kriz öncesi döneme hızla geri dönülme ihtimalinin azalmasına sebep olmuştur. Türkiye'nin uygulayacağı yaptırımların herhangi bir zamansal kısıtlamaya sahip olmaması, rakip üzerinde yoğun bir baskıya sebep olmamıştır. Krizin her iki taraf açısından da bu noktaya kadar tırmanması, tarafların karşılıklı stratejik tercihlerinin bir sonucu olarak görülmelidir. Türkiye-İsrail ilişkilerinin kopmasının bu nedenle tolere edilebilir bir durum olarak görüldüğü düşünülmektedir. Türkiye açısından Mavi Marmara krizinin

iktidarın Türkiye'nin İsrail'le olan ilişkilerini, Ortadoğu'daki stratejik ortamı ve kendi konumunu yeniden tanımlamaya gittiğinin bir göstergesidir. Türkiye'nin krizi uluslararası alana taşıması, sürecin siyasal dinamiklerin etkisi ile şekillenmesine yol açmıştır. - kriz yönetiminin başarılı şekilde ilerlemesi karar alıcının krizin kendine özgü şartları iyi değerlendirmesine, dikkate almasına bağlıdır. Her iki ülkede de karar alıcılar krizi fırsata çevirme eğiliminde olmuşlardır. "*Filistin'in 'aktif sahiplenilmesi' bir taraftan Ankara'nın merkez ülke bağlamında Ortadoğu'nun temelinde inşa etmeye çalıştığı 'liderlik' imajının temel ayaklarından birisine dönüşürken, diğer taraftan iç siyasette AK Parti'ye önemli bir mobilizasyon imkânı sağlamıştır*."[9]

İkinci bölümde ise araştırmamızın kavramsal-kuramsal zeminini oluşturacak bilgilere ayrıntılı olarak değinilecektir. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerde neoklasik realizm ve kriz kavramsal ve kuramsal çerçevede ayrıntılı olarak ele alınacak; dış politika kavramı, analizi, düzeyleri, daha sonra kriz kavramı ayrıntılı olarak tanımlanıp çeşitleri, evreleri, yönetimi ve krizlerde analiz düzeyi ayrıntılı olarak incelenecektir.

Üçüncü bölümde ise Türk dış politikasında karar alma süreci; yasama ve yürütme görev ve yetkilerini paylaşan Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar Kurulu, Dışişleri Bakanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri, Milli Güvenlik Kurulu, Milli İstihbarat Teşkilatı ele alınacaktır. Bunun dışında devlet aygıtının resmi söylem araçlarını incelemek açısından Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü, TRT, hükümet sözcüsünün işlevi ele alınacaktır.

Tezin son bölümünde Türkiye-İsrail İlişkilerinde Mavi Marmara Krizi; krizin arka planı, bağımsız değişkenleri, ara değişkenler kriz üzerinden analiz edilecek olup; krizin yönetim süreci, ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Bu tez çalışmasında konuyla ilgili gerek İngilizce ve Türkçe birçok birincil kaynaktan istifade edilmiştir; doğaldır ki krize ilişkin karar alma sürecinde devletlerin açıklamış olduğu resmi bilgi ve belgelerin kısıtlılığı çalışmanın aşması gereken en önemli engeldir.

Tez araştırma ve yazım süreci Doç. Dr. Fuat Aksu'nun yürütücülüğünde sürdürülmekte olan "Türkiye'de Dış Politika Krizlerinde Karar Verme ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi" başlıklı 112K172 nolu TÜBİTAK 1001 projesinin düzenli

[9] Ali Balcı, **Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar** (İstanbul: Etkileşim Yayınevi, 2013): 302.

çalışmalarından, yöntem ve kaynaklarından yararlanılarak tartışma süzgecinden geçirilmiştir.

2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE NEOKLASİK REALİZM VE KRİZ: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Uluslararası ilişkiler teorisine Neoklasik Realizmin en önemli katkısı uluslararası sistemin yapısının, devletin gücünün ve dış politika seçimlerinde karar alıcıların bireysel tercihlerinin bir bütün olarak okunabilmesine olanak sağlamasıdır. Klasik Realizmin ülkeleri uluslararası sistemin temel aktörleri olarak kabul etmesi, yapısalcı realistlerce uluslararası sistemin yapısının realist teori dışında bırakmış olmakla eleştirilmiştir. Neoklasik Realizm ise sistemik kısıtlamalar ve baskılar ile devletin gücü ve dış politika çıktıları arasında bir bağlantı oluşturmuştur. Bununla birlikte Neoklasik Realizm ülke içi kısıtlamaların, devlet adına karar alma işlevini gerçekleştiren liderlerin ve bireylerin dış politika analizine dâhil edilmesini sağlamıştır. Neoklasik Realizm ile iç ve dış kısıtlamalar içerisinde hareket eden liderlerin dış politika tercihlerinin -özellikle örnek olaylarda ve kriz durumlarında- nasıl oluştuğunu açıklayan geniş bir çerçeve sunmaktadır. Bu nedenle Türkiye- İsrail ilişkilerinde Mavi Marmara Krizi analiz edilirken sistem, devlet ve liderlerin bütünsel olarak analiz edilmesine olanak sağlayan Neoklasik Realizm'in teorik çerçevesinden yararlanılması uygun bulunmuştur.

Neoklasik Realizm terimi, 1998 yılında Gideon Rose'un *World Politics* dergisinde yayınladığı *Review: Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy* isimli makalesinde ortaya atılmıştır. Gideon Rose, makalede Neoklasik Realizm kavramını oluştururken, Michael E. Brown'ın *The Perils of Anarchy: Contemporary Realism and International Security,* Thomas Christensen'in *Useful Adversaries Grand Strategy, Domestic Mobilization and Sino-American Conflict 1947-1958,* Randall Schweller'ın *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitlers Strategy of World Conquest,* William Wohlforth'un *The Elusive Balance: Power and Perceptions during the Cold War* ve Fareed Zakaria'nın *From Wealth to Power: The Unusual Origins of Americas World Role* isimli kaynaklardan yararlanmıştır.

Gideon Rose'un temel tespiti "*bir ülkenin dış politikasının etki alanının ve isteğinin öncelikli olarak göreceli maddi gücü ile bağlantılı olduğu* "dur.[10] Rose'un göreceli maddi güç olarak tanımladığı şey; bir ülkenin sahip olduğu askeri, ekonomik ve siyasi bütün güç kapasitelerinin toplamıdır. Ancak Rose'a göre; "*dış politika alanında güç kapasitesinin etkisi karmaşıktır çünkü sistemik baskılar birim düzeyi değişkenine -karar alıcıların yargıları, devletin yönetim biçiminin etkisi gibi- tercüme edilmelidir*."[11] Rose'un temel eleştirisi bu döneme kadar yapılan bütün teorik analizlerin ya yapı ya da güç unsurunu ele alması ve bireysel seçimleri göz ardı etmesidir. Rose'a göre bu durum aktörler düzeyinde oluşturulan dış politika seçimlerinin tam olarak açıklanamamasına neden olmuştur.

Uluslararası ilişkiler teorisine yapısalcı yaklaşımların ötesinde bireysel düzeydeki faktörlerin ve iç faktörlerin dâhil edilmesi Neoklasik Realizm'in realist uluslararası ilişkiler teorilerine en önemli katkısıdır. Neoklasik Realizm, realist teoriye mikro bulguların katılması ile ülkelerin, ülke liderlerinin bireysel dış politika seçimleri ile yapısalcı yaklaşımın sistem anlayışını bir araya getirmiştir. Bununla birlikte Neoklasik Realizm uluslararası sistemin yapısı içerisinde, aktör davranışlarının bir arada okunmasını sağlamaktadır. Birçok farklı teorik yaklaşım ve modelin bir araya getirilmesi ile Neoklasik Realizm dış politika davranışlarının, örnek olaylardaki dış politika seçimlerinin, realizmin güç anlayışının ve uluslararası sistemin yapısının birim düzeyindeki analizlere dâhil edilmesinin önünü açmıştır.

Neoklasik Realizm kendi içerisinde hem klasik realizmden hem de yapısalcı realizmden parçalar taşımaktadır. Bu nedenle öncelikle Klasik ve Yapısalcı Realizm'in temel varsayımlarının açıklanması gerekmektedir.

2.1. Klasik Realizm

Uluslararası ilişkiler disiplini 1940'lı yıllardan itibaren hâkim olan temel yaklaşım Klasik Realizmdir. Hans Morgenthau'nun 1943 yılında kaleme aldığı *Politics Among Nations* isimli eseri klasik realizmin temel kaynağını oluşturmaktadır.[12] Diğer bütün realist yaklaşımlarda olduğu gibi, Klasik Realizm

[10] Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", **World Politics,** (Vol: 51, No: 1, 1998): 146.
[11] Rose, "Neoclassical…", 150-151.
[12] Hans Mongenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace,** 5th Edition (New York: Alfred Knopf, 1973): 4-15.

uluslararası sistemin temel aktörlerinin devletler olduğunu söylemektedir. Klasik realist anlayışa göre; uluslararası politikada devletlerin temel amaçları kendi çıkarlarını maksimize etmektir. Klasik realist anlatışa göre insan, doğası gereği bencildir. Bu nedenle toplum ve siyaset, insan doğasında var olan objektif yasalarca yönetilmelidir. Tümevarım yöntemiyle parçadan bütüne doğru gidildiğinde, klasik realist anlayış uluslararası sistemin doğası gereği çatışmacı yapıda olduğunu savunmaktadır. Klasik Realizm, uluslararası politikanın temelini güç ve çıkar kavramlarında görmektedir. Politikanın temelini oluşturan güç ve çıkar kavramları zaman ve mekâna göre değişiklik göstermemektedir. Klasik realist anlayış, devletin bağlı olduğu tek moral değerin kendi varlığını devam ettirmek olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle klasik realist düşünürler evrensel ahlaki değerlerin devletlerin eylemlerine uygulanamayacağını savunmuşlardır. Böyle bir dünya tahayyüllünde politika "kendine özgü, bağımsız" bir alan olarak ifade edilmektedir.[13] Klasik Realizm, iç ve dış politika alanlarını birbirlerinden ayrı, bağlantısız alanlar tarif etmektedir. Bu nedenle iç politikanın, dış politikayı etkilemesi, şekillendirmesi ya da belirlemesi klasik realist anlayışa göre mümkün değildir.

Morgenthau'ya göre, devletlerin güçleri üzerinde bir kısıtlama olmaması durumunda, uluslararası politikanın karakteri olan eski düzen yıkılmıştır ve yeni büyük güçler yaratma konusunda oldukça güçsüzdür. Mongenthau, sosyal dünyayı risklerin oluşturduğu bir "*ka*os" olarak tahayyül etmektedir.[14] "*Hobbesçu uluslararası sistemin işaret ettiği anarşik yapıda, sistemin merkezini oluşturan devletlerarası ilişkiler çoğunlukla düşmanlık, her zaman rekabet etrafında gelişir. Böyle bir dünya düzeninde devletler birbirlerini çoğunlukla potansiyel düşmanlar olarak görürler ve bu nedenle güvenliklerini sağlamak için güç kullanırlar".*[15] Devletlerin birbirlerini potansiyel düşman olarak algılamalarından dolayı toplumun temel ortak prensibi, "savaş" ve "güç" kullanımıdır.[16]

[13] Knud Eric Jorgenson**, International RelationsTheory: A New Introduction,** (London: Palgrave Macmillan, 2010): 87.

[14] Richard Ned Lebow, "Classical Realism"; **International Relations Theories: Dicipline And Diversity**, ed: Tim Dunne, Milja Kurki, Second Edition (Oxford: Oxford University Press, 2007): 68-71.

[15] Tarık Oğuzlu, "Uluslararası Sistemin Yapısı ve Dış Politika", **Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi, Cilt 1**, der: Ertan Efegil (Ankara: Nobel Yayınları, 2012):206.

[16] Oğuzlu,"Uluslararası Sistemin Yapısı…," 206.

2.2. Yapısalcı Realizm

Uluslararası ilişkilerde yapısalcı görüş, diğer bütün alanlarda etkili olduğu gibi, 1950-1970 yılları arasında etkin olmuştur. Yapısalcı teorinin en temel özelliği toplumsal ilişkileri "sistem çatısı" altında incelemesidir. Yapısalcı Realizm'in kurucusu Kennet Waltz'a göre "devletlerin yeteneklerinin ve devlet adamlarının karakterlerinin sistem dışında bir etkisi yoktur"[17]. Waltz'ın yapısal teorisine göre devletler, politikaları yönlendirmezler; sadece sistemin genel özelliklerini ve yapı içerisindeki süreklilikleri dikkate alarak beklenen sonuçları tanımlarlar. Devletlerin icraatları ise, doğrudan uluslararası sitemin yapısı tarafından belirlenmez. Ancak; devletlerin davranışları yapı tarafından düzenlenir ve kısıtlanır; yapı, devletleri bazı davranışlarda bulunmaya teşvik ederken bazı davranışlardan kaçınmaları konusunda yönlendirmektedir.[18] Sistem içerisinde devletler diledikleri davranışı gerçekleştirmekte özgür olmalarına rağmen, sistem tarafından yapısal zorunlulukları gözeten davranışlar ödüllendirilmekte, aksi davranışlar ise cezalandırılmaktadır.[19] Devletler, "*self-help"* sistemde bir arada var olmaktadırlar. Bu nedenle Waltz'ın kavramsallaştırmasına göre yapılar, etkilerini doğrudan değil, sosyalleşme ve rekabet ortamı içerisinde, dolaylı olarak göstermektedirler.

Yapısalcı Realizm olarak ifade edilen Waltzçı Neorealizm, uluslararası sistemin anarşik doğası yönüyle "*state of nature*"a benzemektedir. Waltz, klasik realistlerin aksine, uluslararası ilişkileri açıklamak için insan doğasının kullanılamayacağını ifade etmiştir. Neorealizm'e göre; sistemin anarşik doğası devlet davranışları üzerinde çok güçlü bir etki göstermektedir.[20] Yapısalcı realizme göre devletler, ulusal düzeyde mutlak güç sahibi olmakla birlikte uluslararası siyasette adeta anarşinin demir kafesi içine hapsedilmişlerdir.[21] Yapısalcı teori nedenselliğin yapılardan devletlere ve devletlerden yapılara doğru çift yönlü hareket ettiğini vurgulamaktadır. [22] Singer'in altını çizdiği gibi, karar bağlantılarını gerçekleşmesini

---

[17] Deniz Ülke Arıboğan, **Uluslararası İlişkiler Düşüncesi,** (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2007): 245.

[18] Kenneth N. Waltz, "Evaluating Theories'', **American Political Science Review**, (Vol: 91, No: 4, 1997): 915.

[19] Waltz, "Evaluating Theories''…, 915.

[20] Tom Dyson, "Competing Theoratical Frameworks: Realist and Cultural Aproaches", **Neoclassical Realism and Defence Reform in Post Cold War Europe**, (London: Palgrave Macmillan, 2010): 97.

[21] John M. Hobson, **The State and International Relations,** (Cambridge: Cambridge University Press, 2000): 26.

[22] Waltz, "Evaluating Theories''…, 914.

sağlayan çevresel koşullar ve sistemdeki ülke davranışlarından herhangi biri aydınlatılmadığı sürece sistemik etkilerinin her modeli ve savaşların sıklığı üzerindeki her etki tamamlanmamış olarak kalacaktır.[23] Yapısalcı Realizm, Waltz'ın da belirttiği gibi rasyonel varsayımlara sahip değildir. Çünkü ülke davranışları üzerinde sosyalizasyon ve yarışlar sistemsel etkilerden önce gelmektedir.[24]"*Yapısal realist yaklaşımlardan hiçbiri devletlerin politik ajandaları kontrol edebilme kabiliyetlerinin farklı olabileceğini, politika seçeneklerine ya da sistemsel teşviklere cevap vererek kaynakları mobilize etmelerini dikkate almaz*."[25] Neoklasik Realizm ise uluslararası sistemin yapısının dış politika davranışının oluşmasında önemli bir etkisinin olduğunu kabul etmekle birlikte liderlerin dış politika seçimlerini sistem, ulusal güç, ülke içi etkileri dikkate alarak oluşturduklarını ifade ermektedir. Bu yönüyle Neoklasik Realizm, Waltzçu Neorealizmin hem uzantısı, hem de ona karşı bir cevaptır.[26]

Neoklasik Realizm, ülkenin kendi karakteristik özelliklerini uluslararası baskılara karşı bir ulusal cevap, bir yol gösterici olarak kullanır.[27] Neoklasik Realizm, uluslararası sistemde en önemli aktörün devletler olduğunu ileri sürer. Birçok uluslararası ilişkiler teorisyene göre devlet, coğrafyaya bağlı bir alanda yer alan, tanımlanan alanda meşru yönetim tekeline sahip bir kurumlar bütünü olarak tanımlamaktadır.[28] Rose'a göre: "*Dış politikanın tek bir neoklasik realist teorisi değil, aksine neoklasik realist teorilerden oluşan bir çeşitliliği vardır*."[29]

2.3. Neoklasik Realizm

Dış politikada güç kapasitelerinin karmaşık ve doğrudan etkilerinden dolayı sistemsel baskıların birim düzeyine çevrilmesi gerekmektedir. Sistemik baskıların birim düzeyine çevrilmesinin gerekliliği, Neoklasik Realizm'in "neoklasik" yanını

[23] Randall L. Schweller, "The Progressiveness of Neoclassical Realism", **Progress in International Relations Theory**, Ed: Colin Elman and Miriam Fendeus Elman (Cambrigde: The MIT Press, 2003): 322.
[24] Schweller, "The Progressiveness…", 324-325.
[25] Jeffrey W. Taliafero, Steven E. Lobel, Norrin M. Ripsman, "Neoclassical Realism the State and Foreign Policy", **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy**, Ed: Taliaferro, Jeffrey W. Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman (Cambridge: Cambridge University Press, 2009): 19.
[26] Duygu Dersan, "Responses to International Changes: A Neoclassical Realist Analises of Surian Foreign Policy 1990-2005", (PHD Thesis, METU Graduate School of Social Siences, 2012): 11.
[27] Taliafero ve Lobel, "Neoclassical…", 22.
[28] Taliafero ve Lobel, "Neoclassical…",, 25.
[29] Taliafero ve Lobel, "Neoclassical…",, 10.

oluşturmaktadır.[30] Bu nokta aynı zamanda Neoklasik Realizm'in, Yapısalcı Realizm'den belirgin biçimde ayrılmasını sağlamaktadır.

Neoklasik Realizm'e göre devletler göreceli güç parametrelerini nasıl ayarlıyorlarsa, aynı şekilde kendi çıkarlarını tanımamakta ve özel sonuçlar almak için dış politika davranışlarını sürdürmektedirler.[31] "*Dış politika tercihleri faal siyasi liderler ve elitler tarafından yapılmaktadır bundan dolayı sadece göreceli güç ve fiziksel kaynakların miktarı değil, onların [liderlerin ve elitlerin] göreceli gücü nasıl algıladıkları önemlidir.*"[32] Neoklasik realistlerin aktif siyasi liderlerin ve elitlerin göreceli gücü nasıl algıladıklarının analiz edilmesi gereğini belirtmelerinin temel nedeni, Neoklasik Realizm'de devletlerin değil, devlet adamlarının uluslararası ilişkilerin birincil aktörü olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır.[33] Wohlfort'un belirttiği gibi "*faydalı dış politika teorileri güç dağılımında devlet adamlarının algılarının detaylarıyla ilgilenmek zorundadır*".[34] Bueno de Masquita "*ülkeler değil, liderler hareketi seçerler*" demektedir.[35] Benzer bir açıklama Fareed Zakeria'nın dış politika tanımına yansımıştır. Zakeria'ya göre; dış politika bütüncül olarak bir ulus tarafından oluşturulmamakta, hükümet tarafından oluşturulmaktadır. Dolayısıyla devletin gücü ile ulusal güç eş anlamlı değildir. Devletin gücü, ulusal gücün hükümet tarafından kendi amaçlarını gerçekleştirmek için seçilen ve merkezi karar alıcıların çıktılar üzerine amaçlarını yansıtılabildiği bir kısmıdır.[36] Ulusal gücün ne olduğunu açıklamak için kullanılan temel belirleyiciler ise; askeri harcamaların seviyesi, ülkenin yurt içi hasılası, silahlı kuvvetlerin genişliği, ülkenin sahip olduğu alan ve nüfustur.[37] Bu farktan dolayı Neoklasik Realistler ülkelerin dış politikalarının kısa ve orta vadede materyal güç kapasiteleri açısından sürekli ve yakından izlenmesinin gerekli olmayabildiği fikrini savunmaktadırlar.[38] Çünkü farklı devlet sistemlerine sahip devletlerin farklı hareket etmesi kuvvetle muhtemeldir. Sistemik baskılar ve teşvikler dış politikanın çok keskin bir biçimde olmasa dahi, dış politikanın ana hattını ve geniş kontörünü çizebilmektedir. Bu bağlamda güç ve politika arasındaki

[30] Dersan, "Responses…", 10.
[31] Taliafero ve Lobel "Neoclassical…", 28.
[32] Rose, "Neoclassical…", 148.
[33] Dersan, "Responses…", 12.
[34] Dersan, "Responses…",, 12.
[35] Bruce Bueno de Masguita, "Domestic Politics and International Relations", **International Studies Quarterly,** (Vol: 46, 2002):4.
[36] Rose, "Neoclassical…", 162.
[37] Brian C. Schmidth and Thomas Juneau," Neoclassical Realism, Power and Influence, Annual Meeting of the International Studies Association (Vol: 15, 2009, New York): 3.
[38] Rose, "Neoclassical…", 147.

bağlar yakından incelenmeyi, hangi kontekst içerisinde hangi politikanın formüle edilip uygulandığına bakılarak açıklanmayı gerektirir.[39]

Brain Rathbun'un ifade ettiği gibi Neoklasik Realizm güç kavramını detaylandırabilmek için Neorealizm'in temel değişkeni olarak idealları ve iç politikayı kullanmaktadır. Neoklasik Realizm, Klasik realizmin anlayışını göstermek ve geliştirmek için iç politika ve idealların anarşik, *self-help* sistemde nasıl anahtar bileşenler olduklarını ifade etmektedir. Yapısalcı Realizm anarşik sistemde devletlerin güçlerini arttırmalarını özendirmektedir. Ancak devlet içerisinde neler olduğunu insanların ne düşündüğünü, neye değer verdiklerini bilmeden anlamak mümkün değildir.[40] Bu nedenle Neoklasik yaklaşım, ülke içi değişkenlerin liderler tarafından uluslararası alana taşındığını ifade etmektedir.

Brian Schmidth ve Thomas Jeneau'a göre Neoklasik Realizm güç kavramını açıklamak konusunda yeni bir yaklaşım ortaya koyamamıştır. Sadece liberalizm, konstrüktivism, eleştirel teori gibi farklı yaklaşımlarda farklı değerlendirilmeyen güç kavramı realist teori içerisinde etki, zorlama, kontrol gibi kavramlarla bağlantılı olarak kullanılmıştır. Bu nedenle güç kavramının nasıl tanımlandığı, nasıl anlaşıldığı ve nasıl ölçüldüğü realist yaklaşımlar içerisinde dahi değişiklik göstermektedir. Örneğin Wohlfort'a göre; güç kavramının politika teorisinde az kullanılmasının nedeni gücün bütünsel bir kontrol olarak tanımlanmasının aktörler, çıktılar ve uluslararası sistem üzerinde merhametsizce totolojiye neden olmasıdır. [41]

Büyük ölçüde ulusal güç kavramını kullanmayı tercih etmekle birlikte Neoklasik Realistler sadece göreli materyal kapasitelerin ülkelerin dış politika davranışlarını açıklamakta yetersiz kalacağını belirtmektedirler.[42] Neoklasik realistler, bir ülkenin devlet aygıtının materyal kapasitesi ile ulusun materyal kapasitesinin otomatik olarak bağlantılı olamayacağını varsaymaktadır. Bu nedenle Neoklasik realistler devlet gücü ile ulusal güç birbirlerinden ayrı kavramlar olarak tarif edilmektedir. [43] "*Dış politika hedeflerine dayanan güç izlenilmesi, devletin toplumdan elde ettiği gücün bir fonksiyonudur*." [44] "*Neoklasik Realizm gücü başlı*

[39] Rose, "Neoclassical…", 147.
[40] Brian Rathbun, "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism", **Security Studies,** (Vol: 17, 2008): 301.
[41] Schmidth and Juneau, "Neoclassical…", 4.
[42] Schmidth ve Juneau, "Neoclassical…", , 11.
[43] Schmidth ve Juneau, "Neoclassical…", , 12.
[44] Schmidth ve Juneau, "Neoclassical…", , 12.

başına bir sonuç olarak değil, bir sonuca varmak için kullanılan araç olarak kavramsallaştırır."[45] Neoklasik Realistlere göre devletler güçlerini değil, nüfuzlarını maksimize etmeye çalışırlar. Bundan dolayı Fareed Zakeria devletin sahip olduğu gücü, devlet iktidarını ülkenin karşılaştığı uluslararası zorluklar ve stratejiler içerisinde önemli bir müdahale değişkeni olarak görmektedir.[46]

Neoklasik Realizm, çıkarların güç açısından tanımlandığı Klasik Realist görüşe benzer bir görüşü savunmaktadır. Ancak; Neoklasik realistlere göre artan kaynakların genellikle ülkelerin güç ihtiraslarını arttırmaları, ülkelerin güç maksimizasyonu yapmak yerine, nüfuz maksimizasyonu yapmalarına neden olmaktadır.[47] Neoklasik Realistler "*gücün sadece harekete geçirilebildiğinde kullanılabilir*" olduğunu düşünmektedirler.[48] Bundan dolayı Klasik Realist anlayışa göre güç artırımı en temel amaç iken, Neoklasik Realistlere göre güç maksimize edilmesinden çok; gücün yol açtığı etkilerin maksimize edilmesi önemlidir. Bu nedenle neoklasik realistler, "*güç, sadece kullanılabildiğinde güçlüdür*" demektedirler.[49]

Neoklasik realistler devletlerin güvenliklerini sürekli olarak arttırmaya ihtiyaç duydukları varsayımının yerine, uluslararası anarşinin belirsizliklerine dış çevrelerini kontrol ederek ve şekillendirerek yanıt verdiğini varsaymaktadırlar.[50]

Şekil 2.1: Neoklasik Realizm: Dış Politika Analiz Modeli

Duygu Dersan, "Responses to International Changes: A Neoclassical Realist Analysis of Syrian Foreign Policy 1990-2005", (METU Graduate School of Social Sciences, Unpublished PHD Thesis, 2012), 14.'den yararlanılarak tarafımızca geliştirilmiştir.

[45] Schmidth ve Juneau, "Neoclassical…", , 12.
[46] Rose, "Neoclassical…", 163.
[47] Schmidth ve Juneau, "Neoclassical…", 12.
[48] Rathbun, " A Rose…", 302.
[49] Rathbun, " A Rose…",, 301.
[50] Rose, "Neoclassical…", 150.

Dış politikada karar alım sürecinde çeşitli seçenekler arasında göz önünde bulundurulan nedenler, karar vericilerin kendi bakış açılarından istenilen çıktıları almaya en uygun olarak geliştirilen, özel dış politika davranışlarını açıklayan ve çıktının oluşuma katkıda bulunan faktörlerdir. Nedenler, dış politika analizlerinde "bağımsız değişkenler" olarak adlandırılmaktadır. Dış politika analizlerinde, karar alma sürecinde göz önünde bulundurulan bütün seçenekler, etkiler, dış politika davranışları ya da çıktıları ise "bağımlı değişkenler" olarak adlandırılmaktadır.[51]

Neoklasik Realizm dış politika analizinde üç ana değişken üzerinden hareket etmektedir. Neoklasik Realizmin bağımsız değişkeni uluslararası sistemin anarşik yapısıdır. İkinci olarak; ara değişkenler gelmektedir. Bunlar; ülke liderlerin uluslararası sistemi nasıl algıladıkları ve devletlerin sahip olduğu güçleridir. Bu noktada Neoklasik Realizm iç ve dış politika alanlarının birbirleriyle bağlantılı alanlar olduğunu vurgulamaktadır.[52] Neoklasik Realizmin bağımlı değişkeni, dış politika çıktısıdır. Neoklasik Realizm nedensellik bağı içerisinde üç ana değişkenin tamamının birbirleriyle bağlantılı olarak analiz edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Herhangi bir değişkenin eksikliği, Neoklasik dış politika analizinin tamamlanmamasına neden olacaktır.

Neoklasik Realizm, Neorealizm'in devletlerin hayatta kalma motivasyonları - kendi varlıklarını korumak ve devam ettirmek- ile Klasik Realizm'in ülke liderlerinin kendi toplumlarına maddi kaynaklar, dış politika ve savunma politikası bakımlarından kaynaklanan bağımlılıklarını birleştirmektedir.[53]

Yapısalcı Realizm ile Neoklasik Realizm'in birbirinden ayrıldığı nokta; her ikisinin bağımlı değişkeni nasıl ele aldıkları noktasıdır. Yapısalcı Realizm bağımlı değişkeni anarşik dünyada iki ya da daha fazla birim arasındaki ilişkiden doğan sonuçlar olarak ele alır.[54] Neoklasik Realizm ise farklı zamanlarda aynı devletin ya da aynı devletin farklı devletler üzerindeki dış politika yaklaşımındaki değişimi açıklamak istemektedir. Ancak bu durum sistemin genel kalıplarını ve tekrarlayan

[51] Marijke Breuning, **Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction**, (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2002):18.
[52] Rose, "Neoclassical…", 150.
[53] Tom Dyson, "Competing Theoratical Frameworks: Realist and Cultural Aproaches", **Neoclassical Realism and Defence Reform in Post Cold War Europe** (London, Palgrave Macmillan, 2010): 120.
[54] Taliafero ve Lobel, "Neoclassical…", 20.

sonuçlarını açıklamak için bahane edilemez.[55] Yani Neoklasik Realizm sistemden kaynaklanan etkilerin varlıklarını kabul etmektedir. Ancak sistemik etkilerin dışındaki örnek olaylar da mevcuttur. Bundan dolayı Neoklasik Realizm hem sistemsel etkilerin dışında kalan örnek olayları açıklamakta, hem de sistemik etkiler nedeniyle meydana gelen olayları sistemik çerçevede ele almaktadır.

Her biri, Waltz'ın Yapısalcı Realizm anlayışından hareketle doğmuş olmakla birlikte, Yapısalcı Realizm'in birbiriyle yarışan iki versiyonu bulunmaktadır. Bunlar, Jack Snyder'in *Myths of Empire* isimli eserinde *Saldırgan* ve *Savunmacı Realizm* olarak adlandırılmıştır.

Saldırgan ve Savunmacı Realizm arasındaki temel ayrım; uluslararası sistemin anarşik yapısının ülkeleri nasıl etkilediğinin her birinde farklı değerlendirilmiş olmasından ileri gelmektedir. Saldırgan Realizm, devletlerin güçlerini arttırabildikleri kadar arttırmalarını ve eğer yapabiliyorlarsa kendi hegemonyalarını oluşturmalarını öğütlemektedir. John Mearsheimer'a göre konu aslında hâkimiyet kurma ve fethin kendi içerisinde iyi bir şey olması değil, gücün devletlerin kendi kurtuluşlarını garantiye almanın ön koşulu olmasından kaynaklanmaktadır.[56] Savunmacı realistler ise; büyük güçlerin güç dengesini çoğunlukla savunmacı stratejiler geliştirerek koruduklarını savunmaktadırlar. Saldırganlık, yarışma, yayılma ve güç maksimizasyonu benzeri stratejiler savunmacı realist teorisyenlere göre güvenlik açmazı yaratacak ve diğer ülkelerin karşı dengeleme davranışları geliştirmesine sebep olacaklarından dolayı verimsizdirler.[57] Savunmacı realistler ise ülkelerin güç ve güvenliklerini arttırmalarının onları hedef haline getireceğini düşünmektedirler. Saldırgan-savunmacı realist teorilerin birbirlerinden ayrılmasını sağlayan son şey, ülkelerin davranışlarının revizyonist olup olmadığı ya da öncelikle kendi güvenliklerini sağlamaya çalışıp çalışmadıkları ile ilgilidir.[58] Saldırgan realistlere göre güvenlik kıttır. Bundan dolayı uluslararası sistemin anarşik doğası, ülkeleri güvenliklerini arttırmaya ve kendilerini daha güvende hissetmeye, hayatta kalmalarını sağlamaya zorlamaktadır. Diğer yandan

[55] Taliafero ve Lobel, "Neoclassical…", 21.
[56] John Mearsheimer, "*Structural Realism*", http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/StructuralRealism.pdf, 72, [01.04.2014].
[57] "Structural Realism/ Offensive and Defensive Realism", http://content.csbs.utah.edu/~slobell/Structural%20Realism.pdf, 6652, [01.04.2014].
[58] "Structural Realism/ Offensive…", 6652.

Savunmacı realistler; devletlerin güçlerini göreceli güç maksimizasyonunu sağlamak için değil, kendi güvenliklerini sağlamak için arttırdıklarını savunmaktadır.[59]

Neoklasik Realizm, Savunmacı Realizm'den farklı olarak ülkenin dış politikasını şekillendiren tek bir baskın faktör varsa, bu baskın faktörün göreceli materyal kapasitelerinin ve uluslararası sistemin geri kalanı olduğunu söylemektedir. Gideon Rose, savunmacı realizmin yanlış yönlendirildiğini savunmaktadır. Rose'a göre; savunmacı realizm, ülkelerin tehditlere nasıl cevap verdiklerine bakmaktadır; birinin tehdit algılaması, bir diğerinin göreceli materyal gücü ile ilişkilidir.[60]

"*İyi bir dış politika teorisi ilk olarak uluslararası sistemin ulusal davranışı nasıl etkilediğini sorusunu sormalıdır çünkü devletin uluslararası ilişkilerde en genelleştirilebilir güçlü karakteristik özelliği uluslararası sistemdeki göreceli pozisyonlarıdır.*"[61] Neoklasik Realistler, devletlerin uluslararası anarşinin belirsizliklerine kendi dış ortamlarını şekillendirerek ve kontrol ederek cevap vereceklerini varsaymaktadır. Neoklasik Realizm'e göre; liderler hem iç politika hem de dış politika ile sınırlandırılırlar, uluslararası anarşi ne iyi huyludur ne de Hobbesien özellikler göstermektedir. Ancak uluslararası anarşinin varlığı, sistemin bulanık, takip edilmesi güç hale gelmesine neden olmaktadır.[62]

Neoklasik realistler, yapısalcı teorisyenler ve konstrüktivistler arasında bir orta noktada bulunmaktadırlar. Açıklamak gerekirse; Neoklasik Realizm, sistemik kısıtlamalar ve birim düzeyindeki davranış arasında açık ve doğrudan bir ilişki olduğunu kabul etmekle birlikte herhangi bir nesnel sistemik kısıtlamanın her şeyi kapsadığını reddetmektedirler. Konstrüktivistlerin savunduğu gibi uluslararası gerçekliklerin sosyal olarak inşa edildiğini ve anarşinin devlet tarafından oluşturulan bir kavram olduğunu ise tartışmaktadırlar.[63]

Konstürüktivizm, dost, düşman, rakip gibi tanımlamaların sosyal olarak, devletler tarafından inşa edildiğini savunmaktadır. Alexander Wendt'e göre devletler, uluslararası sistemin hayli hazırda gerçek aktörleridir.[64] Konstrüktivizm, devlet merkezli bir anlayış sunmaktadır. Konstrüktivist yaklaşımlarda algıya verilen

[59] Dyson, "Competing…", 98.
[60] Rose, "Neoclassical…", 150.
[61] Rose, "Neoclassical…", 151.
[62] Rose, "Neoclassical…", 153.
[63] Rose, "Neoclassical…", 153.
[64] Alexander Wendt, **Social Theory of International Politics** (Cambridge: Cambridge University Press, 1999):9.

önem kimliklerin de sosyal olarak kurgulandığını ve bu kurgu etrafında politikanın şekillendiğini göstermektedir. Bu açıdan devletlerin dost olarak gördükleri ülkelere karşı geliştirdikleri politika ile düşman ya da rakip olarak algıladıkları devletlere karşı geliştirilen dış politika farklı olacaktır. Konstrüktivistlerin kimlik algısı görecelilik üzerine kurulmuştur. Kurgunun olduğu bir ortamda hem kurguyu oluşturan, hem de bu kurgudan etkilenen karşılıklı bir etkileşim içerisine girmektedir. Dolayısıyla karşılıklı etkileşim sonrasında yeni bir olgunun ortaya çıkması, karşılıklı algılar sabit bir gerçekliğin olmamasına neden olmaktadır. Konstrüktivizm, kimliklere önemli görevler yüklemesine bunun birey düzeyinde değil; devlet düzeyinde varolduğundan söz etmektedir. Bu nedenle devletlerin güçlerinin ve çıkarlarının da kurgulanmış olduğu bir dünyada konstrüktivizm liderlerin dış politika seçimlerini net olarak açıklayamamaktadır.

Neoklasik Realizm'in ortaya çıkmasının en önemli nedeni; Yapısalcı Realizm'in tam anlamıyla bir uluslararası politika teorisi olması ve bu nedenle dış politika olaylarını ya da özel tarihi olayları açıklamak için bir iddia ortaya atmamasından ileri gelmektedir.[65] Yani, Yapısalcı Realizm'in sistem temelli, genel bir teori olması, Neoklasik Realizm'in bu alandaki boşluğu doldurmaya çalışmasına neden olmuştur. Neoklasik realistler Waltz'ın uluslararası sistemin yapısalcı yanını ve onun sonuçlarını reddetmemekle birlikte- iç politika, iç süreçleri çıkarma kapasitesi, ülke gücü ve hedefleri, liderlerin göreli kapasite dağılımını nasıl algıladıkları, saldırı-savunma dengesi gibi- çeşitli eklemelerde bulunarak dış politika karar alımı ve önemli tarihi bulmacaları açıklamaya çalışmışlardır.[66] Bu açıdan Neoklasik Realizm sorun odaklı araştırma ile klasik ve yapısalcı realizmin temel mantığını açıklamak ve geliştirmek, olay analizi metotlarının genel teorilerle test edilmesini sağlamak, dış politika ve ulusal davranış gibi konularda önemli sorunları ifade etmek ve politikanın kümilatif gelişimine katkı sunmayı amaçlamaktadır.[67]

Neoklasik Realizm devletlerin dış politika davranışlarını açıklamak için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Diğer teorik yaklaşımlar özellikle liderlerin inançlarının dış politika davranışlarını nasıl etkilediğini, nasıl ölçüldüğünü, hangi iç faktörlerin liderlerin dış politika meydan okumalarını şekillendirdiğini, açıklamakta

[65] Schweller, "The Progressiveness…", 316-317.
[66] Schweller, "The Progressiveness…", 317.
[67] Schweller, "The Progressiveness…", 317.

eksik kalmaktadır.[68] Bu bağlamda Bueno de Masquita, uluslararası ilişkilere yerel gözlüklerle bakılabileceğini, ülke içi karar alma mekanizmalarının özelliklerinin uluslararası sisteme ilişkin bakışı etkileyebileceğini ileri sürer ve bunun önemine işaret eder. Bu bağlamda Masquita, uluslararası sistemin tek kutuplu ya da çok kutuplu olmasının -dengeli ya da dengesiz, nükleer veya değil, hepsinin- bizim seçimlerimiz tarafından oluşturulup şekillendirildiğini ifade etmektedir.[69]

Neoklasik Realizm, devletlerin istek ve davranışlarının yapısal gerçekçi teorilerin açıkladığı gibi anarşi, göreceli güç dağılımı, saldırı-savunma dengesi gibi yalnızca devletlerin ve devlet adamlarının kontrolü dışında geliştiğini kabul eden sistem düzeyindeki değişkenler ile açıklayan yapısal yaklaşımlara karşı çıkışın bir ifadesidir. Neoklasik Realizm, güvenlik tehditlerinin hem birim ve bireyler gibi iç faktörlerden, hem de uluslararası sistem gibi dış bir faktörden kaynaklanabileceği yaklaşımını benimsemektedir. [70] Buna rağmen Neoklasik Realizm de güvenlik sorunların kaynağının yapıdan kaynaklanan değişim olduğunu ileri sürmektedir.[71]

Neoklasik Realist teori uluslararası sistemin aktörlere çeşitli sınırlamalar getirmesi nedeniyle Devlen ve Özdamar *Neoclassical Realism and Foreign Policy Analises* isimli makalelerinde dış politika seçimlerinin etki ve sonuçlarının ancak uzun vadede ortaya çıkabileceği görüşündedir.[72] Neoklasik realist teori, ülkelerin göreceli güçlerinin uluslararası sistem içerisinde neler yapabileceklerini kısıtladığını ifade etmektedir. Ülkelerin güç dağılımında nerede yer aldıkları da uzun vadede çıkarlarını ve amaçlarını gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktadır. Özellikle sistemik değişimlerin yaşandığı I. Dünya Savaşı ya da Soğuk Savaş sonrası gibi dönemler, kriz dönemleri, güç dağılımlarının değişmesine ve ülkelerin amaç ve çıkarlarını gerçekleştirmelerine uygun ortam sağlamaktadır. Böyle bir konjonktürde küçük güçler "büyük güç", "süper güç" ya da "bölgesel müttefik" olma şansını, yeni bir büyük güç ortaya çıkıncaya kadar ve liderler çatışmanın muhasebesini yapıncaya kadar, elde etmektedirler.

---

[68] Balkan Devlen and Özgür Özdamar, "Neoclassical Realism and Foreign Policy Crises", **Realism Today: A Paradigmatic Inventory**, ed: Annette Freyberg, Ewan Harrison and Patrick James, (Baltimore: John Hopkings University Press, 2009): 138.

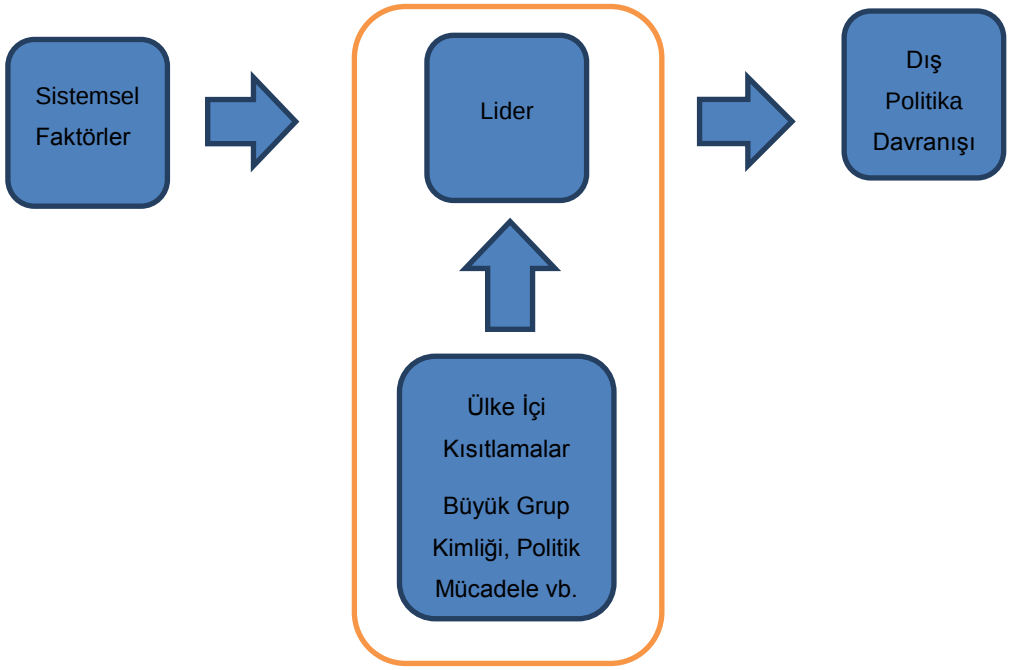
[69] De Masguita, "Domestic Politics…", 7.

[70] Sinem Akgül Açıkmeşe, "Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri", **Uluslararası İlişkiler,** (Cilt: 8, Sayı: 30, 2011): 54.

[71] Açıkmeşe, "Algı mı, Söylem mi?...", 54.

[72] Devlen ve Özdamar, "Neoclassical…", 144.

Neoklasik Realist model, kriz dönemlerinde sistemsel etkilerin liderler üzerinde önemli etkilerinin olduğunu ifade etmektedirler. Ancak liderlerin dış politika kararları sadece sistemik etkilerden değil, aynı zamanda ülke içi kısıtlamalardan da etkilenmektedir. Liderler, aidiyetini taşıdığı büyük grup kimliği, inançları, ülke içerisindeki politik rakipler ve muhalefeti göz önünde bulundurarak dış politika dış politika davranışını belirlerler.

Şekil 2.2: Neoklasik Realist Modelin Kriz Davranışı

Balkan Devlen ve Özgür Özdamar, "Neoclassical Realism and Foreign Policy Crises", **Realism Today: A Paradigmatic Inventory**, ed: Annette Freyberg, Ewan Harrison and Patrick James (Baltimore: John Hopkings University Press, 2009): 140'dan yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Özellikle sistemsel değişikliklerin yaşandığı dönemlerde sistemik kısıtlanmaların nesnel olarak ölçülebilmesi zorlaşmaktadır.[73] Geçiş dönemlerinde liderlerin nesnel güç dağılımı tarafından temsil edilen uluslararası sisteme ilişkin algıları ve rekabetin doğası resmi çarpıtabilmektedir.[74] Ancak aynı zamanda geçiş dönemleri liderlerin kendi algılarını dış politika davranışlarına yansıtabildikleri zamanlar olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda Devlen ve Özdamar uluslararası krizlerde dış politika davranışlarının liderlerin uluslararası sistemi nasıl

[73] Devlen ve Özdamar, "Neoclassical…", 145.
[74] Devlen ve Özdamar, "Neoclassical…", 145.

algıladıklarına, krizin liderin ait olduğu büyük grup kimliği içerisinde nasıl değerlendirildiğine ve krizin beklenen siyasi, askeri maliyetine göre değiştiğini ifade etmektedirler.[75] Ancak liderler dış politika davranışlarını seçmede tamamen özgür ve bağımsız olarak tanımlanamazlar. Ülke içi kısıtlamalar liderlerin davranışlarını sınırlandırmaktadır. Her liderin en temel hedefinin öncelikle kendi iktidarını devam ettirmek olduğu göz önüne alındığında; liderlerin halkı tatmin edebilmesi, halka ideolojik ve materyal ürünler sağlamaları gerekmektedir. Özellikle uluslararası krizlerin yaşandığı dönemlerde liderler karşılarına çıkabilecek muhalefeti, rakipleri, büyük grup aidiyetlerini dikkate almak zorundadırlar.[76] Ülke içerisinde yeterince güçlü olmayan liderlerin çatışmacı politikalardan kaçınması ve olası çatışma durumunun kendisine maliyetini hesaplaması gerekmektedir.

Devlen ve Özdamar liderlerin büyük grup aidiyetleri içerisinde özellikle kriz dönemlerinde daha da önemli olan seçilmiş ihtişamlara ve travmalara sahip olduklarını belirtmektedir.[77] Vamik Volkan, "*büyük grup" ifadesini* "*belli duygu paylaşımlarıyla birleştirilmiş belli hassasiyetleri paylaşan binlerce ya da milyonlarca bireyi*" tanımlamak için kullanmaktadır.[78] Büyük grup, ortak "biz" algısında birleşen bir üst kimlik olarak tanımlanabilir. Seçilmiş ihtişamlar ise "*kendileriyle birleştirilmiş, grubun geçmiş zaferleri, kahramanları ve şehitlerinin akli temsiliyetidir*"[79]. Genellikle tarihi bir olaylara referans verilerek kurgulanan seçilmiş travmalar; yenilgiler, istilalar, kayıplar dönemi olarak ifade edilirken, kişilerde o zaman diliminin altın dönemleri olduğu hissini uyandıran askeri zafer, refah ve itibar dönemleri ise seçilmiş ihtişam dönemleridir.[80] Liderler, seçilmiş travmaları ve ihtişamları harekete geçirebilme ve toplumu mobilize etme imkânlarına sahiptirler. Christensen'in ulusal siyasi iktidar olarak tanımladığı gibi, devlet liderlerinin güvenlik politikalarına dair girişimlerin arkasında ülkenin insan kaynağını ve maddi kaynaklarını seferber yetenekleri vardır.[81] "*Bir olay seçilmiş zafere dönüştüğünde insanlarda o döneme dönme hissi uyandırırken, seçilmiş*

[75] Devlen ve Özdamar, "Neoclassical…", 145-146.
[76] Devlen ve Özdamar, "Neoclassical…", 146.
[77] Devlen ve Özdamar, "Neoclassical…", 142.
[78] Vamik Volkan, "Seçilmiş Travma, Yetkinin Politik İdeolojisi ve Şiddet", http://vamikvolkan.com/Se%E7ilmi%FE-Travma%2C-Yetkinin-Politik-%DDeolojisi-ve-%DEiddet.php, [04.04.2014].
[79] Vamik Volkan, "Uluslararası İlişkilerde Psikanaliz", http://vamikvolkan.com/Uluslararas%FD-%DDli%FEkilerde-Psikanaliz.php, [04.04.2014].
[80] Devlen ve Özdamar, "Neoclassical…", 142.
[81] Rose, "Neoclassical…", 163.

travmaya dönüştüğünde ise artık önemli olmaya başlayan grubun travmatik olayın akli temsiliyetini taşıdığı gerçekliğidir." [82] Seçilmiş zaferler ve travmalar gerçeklik kurgularının değişmesine neden olmaktadır. Hem seçilmiş zaferler, hem de travmalar liderlerin aşırı yetkilendirilmesine ve kriz dönemlerinde her türlü kararlarının meşru kabul edilmesine sebep olabilmektedir.

Operasyonel kod, aktörün politik hayat ile ilgili bütün inançlarının anlamlı parçası olan önemli bir kısmıdır.[83] Siyasi karar alma süreçleri çeşitli kısıtlamalar içermektedir. Genellikle aktörlerin karar alma sürecinde genellikle tamamlanmamış bilgilerle karar vermesi gerekmektedir. Çoğunlukla karar alıcılar konunun bütün politik sonuçlarını hesaplayacak bilgi birikimine sahip değillerdir, aktörlerin verdiği kararlarda sıklıkla temel belirleyici bir norm ortaya konulması ve bu normun sahip olduğu çerçeveden hareketle en iyi sonucun elde edilmesi güçtür.[84]

Operasyonel kod, bazı beklentilerin ve stratejilerin siyasi düşmanlar tarafından kullanılabilme olasılığını beraberinde getirirken; benzer şekilde bazı politika ve stratejilerin de aynı düşmana karşı kullanılabilmesini sağlamaktadır.[85] Aktörler, operasyonel kodlarını kurgularlar. Politik aktörlerin operasyonel kodlarını ortaya çıkartan iki temel tür inançları vardır. Bunlar; aktörlerin araçsal ve felsefi inançlarıdır. Aktörün araçsal inançları olarak tanımlanan şey politik olay bağlamında ortaya çıkan ilişkiler çerçevesinde aktörlerin doğruluklarına inandığı şeylerdir. Aktörün felsefi inançları ise, aktörün politik yaşamın doğasını nasıl gördüğü, politik çatışmanın doğası, bireysel olarak tarihteki rolüne ilişkin varsayımları ve nedenleridir.[86]

Dış politika kararları genellikle üst birimler tarafından oluşturulan büyük bir belirsizlik ve somut bir risk içeren kararlardır.[87] Dış politika kararları dört temel aşamada alınmaktadır. Bu aşamalar: Problemin belirlenmesi, alternatiflerin araştırılması, var olan alternatifler arasından seçim yapılması ve alınan kararların

---

[82] Vamik, "Uluslararası…"
[83] Alexander George, **The "Operational Code": A Neglected Approach to the Study of Political Leaders and Decision Making",** United States Air Force Project Rand, (Santa Monica: The Rand Cooperation, 1967): 11.
[84] George, The 'Operational Code': A Neglected…, 12.
[85] Devlen ve Özdamar, "Neoclassical…", 146.
[86] Alexander George, The 'Operational Code': A Neglected…, 14.
[87] Alex Mintz and Karl DeRouen, **Understanding Foreign Policy Decision Making** (Cambridge: Cambridge University Press, 2010): 3.

yürütülmesinden meydana gelmektedir.[88] Dış politikada karar alımı bireysel kararlar, grup kararları ve koalisyon kararı olarak üç ana seviyede gerçekleştirilmektedir. Üst seviyede diplomaside liderlerin ilgisi bireysel karar almayı gerektirebilir. Bu noktada karar alıcının operasyonel kodları ve olayların yanlış algılanması mümkündür. Dış politika kararlarının nasıl bir karar birimi tarafından alındığı, nasıl kararların ortaya çıktığını belirlemek açısından giderek daha önemli olmaktadır.[89]

Bireysel dış politika kararları "*son karar birimi otonom lider olduğunda, tek bir birey yönetim, hükümet adına seçim yapma iktidarına sahip olduğunda gerçekleşir*."[90] Margaret Hermann ve Charles Hermann otonom liderin son karar birimi olması durumunu, karar alımında etkili olan diğer aktörlerin alternatif yaklaşımları tartışmalarına rağmen görüşlerinin siyasi sonuçlar üzerinde alternatif öneminin olmadığı bir dönem olarak ifade etmektedir.[91] Bu durum dış politika karar alımında siyasi sorumluluğa sahip bir kişinin etkisinin, karar alımında görev yapan diğer tüm bireylerin etkilerine karşı üstün olması durumudur. Bu tip karar birimlerinde liderin kişisel özelliklerini öğrenmek önem kazanmaktadır. Otonom liderin dış politika problemlerine karşı tepkisinin ülkesinin dış politikada nasıl hareket edeceği ve liderin dış politika yaklaşımı hakkında belirgin bilgiler vermektedir. En önemlisi liderlerin dış politika kararları verilirken edinilen bilgiler karşısında ne kadar hassas davranışlar sergileyeceği böyle dönemlerde ortaya çıkmaktadır.[92]

Eğer otonom karar verici olarak lider, güçlü bir dünya görüşüne sahipse edindiği bilgilerden kendi görüşüne ve inançlarına uygun şekilde seçimler ve çeviriler yapmak için kendi inançlarını kanıtlayacak ipuçları aramaya başlamaktadır. Böyle liderlerin kendi inanç sistemlerinin dışındaki verilere karşı duyarsız ve umursamaz davranabilmeleri olasıdır.[93] Liderlerin yönelimleri, onları iletişime açık ve duyarlı olmaya da yönlendirebilmektedir. Çünkü liderler genel olarak pragmatik davranma eğiliminde ve kişisel etkileri ile yönlendirilebilme olasılıklarına sahiptirler.

---

[88] Mintz, **Understanding Foreign…**, 4.
[89] Ryan K. Beasley, Juliet Kaarbo, Charles F. Herman ve Margaret G. Hermann, "People and Processes in Foreign Policy Making: Insights From Comparative Studies", **International Studies Review,** (Vol: 3, Issue: 2, Summer, 2001): 244.
[90] Margaret G. Hermann ve Charles Hermann, "Who Makes Foreign Policy Decisions: An Empirical Inquiry", **International Studies Quartery** (Vol: 33, No: 4, December,1989): 365.
[91] Hermann and Hermann, "Who Makes Foreign…", 365.
[92] Hermann and Hermann, "Who Makes Foreign…", 365.
[93] Hermann and Hermann, "Who Makes Foreign…", 365

Bununla birlikte duyarlı liderler diğerlerinin konu çerçevesinde nerede durduklarından emin olmak ve diğer hükümetlerin konu karşısında nasıl davranacaklarını göz önünde bulundurmak ve gelen bilgileri test etme eğiliminde hareket etmektedirler.[94] Eğer lider, göreceli olarak duyarsız ise, liderin kişiliği hakkında bilgi sahibi olmak hükümetinin dış politika davranışı hakkında ipuçları sağlar. Şayet lider daha duyarlı ise, politik yapının diğer beklentileri hakkında bilgi sahibi olmak ve dış politika problemine karşı hükümetin nasıl cevap vereceğini anlamak mümkündür. Ancak genel olarak kişisel veriler liderlerin dış politika kararlarını açıklamada tek başına yeterli olmamaktadır.[95]

Margaret Hermann, siyasi liderlerin karşılarına çıkan olayları kontrol edip edemeyeceğine olan inançlarının liderlerin siyasal davranışlarını yöneten temel kurallar olarak tanımlanan operasyonel kodlarından ileri geldiğini belirtmektedir. Hermann, siyasi liderlerin bazı davranışları neden ve niçin gerçekleştirdiğini tespit etmenin zor olduğunu belirtmekle birlikte motive olmalarını sağlayan bazı temel güdülerin mevcut bulunduğunu belirtmektedir. Bu temel güdüler arasında iktidar, bağlanma, onay görme ihtiyaçları gibi liderlerin çeşitli ihtiyaçları bulunmaktadır. Liderlerin motivasyonlarını sağlayan güdüler, siyasi liderlerin çevrelerini nasıl yorumladıklarını ve nasıl siyasi stratejiler geliştirdiklerini göstermek açısından etkili olmaktadır.[96] Ancak farklı yönelimleri olan liderleri motive eden şeyler birbirlerinden ayrıdır. Örneğin iktidar ihtiyacı liderin katılımcı yönelimlere sahip olmasını değil, bağımsız yönelimler göstermesini gerektirmektedir. Bağlanma ihtiyacı olan liderlerin ise, bağımsız yönelimleri değil, katılımcı yönelimlerinin olması beklenmektedir.[97]

Kriz kavramının literatürde birçok farklı şekilde tanımlanmakla birlikte genel bir ifade olarak kriz, "*temel yapılara veya asli değerlere ve sosyal sistemin normlarına yönelik ciddi tehdit algılaması ve bu tehdit algılaması sonrası gelişen süreçler*"[98] olarak tanımlanabilir. Michael Brecher'e göre krizler, genel olarak

[94] Hermann and Hermann, "Who Makes Foreign…", 366
[95] Margaret G. Hermann, Charles F. Herman and Joe D. Hagan, "How Decision Units Shape Foreign Policy Behavior Insights from Comparative Case Studies", **American Political Science Association Meeting**, August 30-September 2, 1990, San Francisco, 314-315.
[96] Margaret G. Hermann, "Explaining Foreign Policy Behavior Using the Personal Characteristics of Political Leaders", **International Studies Quarterly** (Vol: 24, No: 1, March, 1980): 9.
[97] Hermann, "Explaining Foreign…", 22.
[98] Uriel Rosenthal and Alexander Kouzmin, "Crises and Crisis Management: Toward Comprehensive Government Decision Making",

uluslararası sistemi dengesizleştiren yoğun girdiler, dönüm noktaları ya da sınırlılıklar etrafında aniden değişen anlamlı, gerçek ya da potansiyel ilişkilerin seviyesi olarak tarif edilmektedir.[99] Charles Herman ise krizleri "*karar alıcıların yüksek öncelikli hedeflerini tehdit eden, karşılık vermek veya alınan kararı değiştirmek için yeterli zamanın bulunmadığı, ortaya çıktığı andan itibaren karar alıcı veya uygulayıcı birimler için bir sürpriz, ani bir durum*"[100] olarak tanımlamaktadır.

Bir olayın dış politika krizi olarak tanımlanabilmesi sahip olması gereken üç temel özellik bulunmaktadır. Bunlar: Bir ya da birden fazla değere yöneltilmiş tehdit algısı, tehdidi bertaraf etmek için kısıtlı zamana sahip olunduğu yönünde bir algı ve anlaşmazlık sonuçlanmadan savaş olasılığının gerçekleşebileceği algılarıdır.

Uluslararası krizler ise, genel olarak uluslararası sistemde bir istikrarsızlaşma ile veya alt sistemlerin herhangi birinde ülkelerin normal seviyelerin üzerinde güçlerin etkisini yükseltmesi sonrasında sistemde var olan şiddet olasılığını artıran ve hızla gelişen bir olaylar dizisidir.[101]

Alexander George, aktör düzeyindeki krizleri (dış politika krizleri) ile uluslararası sistem düzeyindeki krizleri birlikte incelemektedir. Uluslararası krizler, genel olarak iki koşulda ortaya çıkmaktadır. Birinci koşul: İki ya da daha fazla devlet arasında düşmanca, sözlü yada fiziksel olarak ortaya çıkan yıkıcı etkileşim durumudur. İkinci koşul ise: Bu ülkelerin ilişkilerini istikrarsızlaştıran uluslararası sistemin yapısından kaynaklanan küresel, baskın veya alt sistemlerde ortaya çıkan mücadelelerdir.[102] Uluslararası krizler, yıkıcı bir olay ya da eylem ile başlar ve bir kırılma noktası dış politika krizinin iki yada daha fazla ülke arasında oluşmasına sebep olur.

Kriz durumlarında karar alıcılar olayın nesnel karakterinin nasıl vuku bulduğunu ortaya çıkaran diğer kişilere göre değil, kendilerinin o durumu nasıl

---

http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.112.6697&rep=rep1&type=pdf, 280, [14.02.14].

[99] Michael Brecher and Jonathan Wilkenfeld, **A Study of Crisis** (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1997): 3.

[100] Charles F. Hermann, "Threat, Time and Surprise: A Simulation of International Crises", **International Crises: Insights from Behavior Research**, ed: Charles F. Hermann (New York: Free Press, 1972): 188.

[101] Charles F. Hermann, "International Crises as a Situational Varible", **International Politics and Foreign Policy**, ed: James N. Rosenau (New York: Free Press, 1969): 412.

[102] Brecher and Wilkenfeld, **A Study of Crisis**…, 4-5.

yorumladıklarına bakarak durumu değerlendirmektedirler.[103] Karar alıcıların kriz durumlarında olayları kavrayışları zaman alabilmektedir. Karar almada yetkili kişi her kimse, problemin tanımını değiştirebilme gücüne sahiptir. Böyle durumlarda siyasi muhalefet de problemin nasıl tanımlandığı yönündeki algıyı dönüştürmeye yardım edebilir. Ülkenin kültürel ve politik normları uygulanabilecek dış politika seçeneklerini kısıtlayabilmektedir. Örneğin sürekli tarafsızlık normu olan bir devletin eğer kendi varlığına yönelik bir tehdit yoksa saldırgan davranışlar sergilemesi mümkün değildir. Politik ve kültürel normların etkisi gibi dış politika yapıcılarının geçmiş deneyimleri problemin nasıl çerçevelendiğini ve problem karşısında hangi dış politika alternatiflerinin oluşturulacağını etkilemektedir. Dış politikada sorun yaratan şey eğer sorun yeni ortaya çıkmış bir sorun değilse karar alıcı birimler konu hakkında genel bir algıya sahiptirler. Karar alma süreci politik açıdan her yeni kararın ya da kararsızlığın yeni olasılıkları beraberinde getirdiği sürekli devam eden bir süreçtir.[104] Uluslararası ilişkilerde tekil kararlar nadir olarak görülmektedir. Çünkü büyük ölçüde alınan kararlar daha geniş bir kararın parçalarıdır.[105] Karar alma sürecinde geri bildirimler, ilk alınan kararların gözden geçirilmesine ve ilk gözlemin dışında farklı varsayımlara yer verilerek farklı politikalar geliştirilmesine neden olabilmektedir.[106] Snyder ve Diessing krizleri karşılıklı etkileşim süreçleri olarak tanımlamıştır.

2.4. Dış Politika Kavramı

Politika kavramının kesin ve belirgin bir tanımı olmadığı gibi dış politikanın üzerinde uzlaşılmış, net ve belirgin bir tanımı yoktur. Politika kavramı, bazıları için bir savaş ve çatışma diğerleri için ise toplumsal ahengi oluşturan bir mekanizmadır.[107] Politikanın net ve belirgin bir tanımının olmaması, toplumsal işlevinin de birbirinden farklı şekilde tanımlanmasına neden olmuştur. Bu çerçevede, politikanın savaş ve çatışma olduğunu düşünenler toplumsal işlevinin azınlığın çoğunluk üzerindeki tasavvurunu sürdürmek olduğuna inanmaktadır.

[103] C. Hermann, "International Crises…", 413.
[104] Beasley, Kaaarbo, Herman and Hermann, "People and Processes…", 235.
[105] Mintz, **Understanding Foreign…**, 15.
[106] Beasley, Kaaarbo, Herman and Hermann, "People and Processes…", 236.
[107] Esat Çam, **Siyaset Bilimine Giriş,** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1977): 21.

Politikanın toplumsal ahengi sağladığını düşünen diğerleri ise, politikanın kişilerin toplum içerisinde bir araya gelmelerini sağladığını düşünmektedir.

Dış politikanın üzerinde uzlaşılmış net bir tanımı bulunmamakla birlikte, bütün akademisyenler kullandıkları teorik çerçeveye uygun olarak birbirlerinden farklı dış politika tanımlamaları yapmışlardır. Örneğin; Cristopher Hill'e göre dış politika uluslararası ilişkilerde bağımsız bir aktörce idare edilen resmi ilişkilerin tamamıdır.[108] George Modelski'ye göre ise, "toplumların diğer ülkelerin davranışlarını değiştirmek ya da kendi davranışlarını diğer ülkelerin davranışları ile uyumlu hale getirmek için geliştirdikleri bir dizi faaliyetler sistemi"dir.[109] Joseph Frankel'e göre dış politika bir devletin diğer devletlere yönelik aldığı kararlar ve onlara karşı giriştiği çabalardır. James Rosenau'ya göre yönelimler, planlar, taahhütler ve eylemlerdir. Ray Jones'a göre ise bir tasarım ve bu tasarımın uygulanmasıdır. Holsti'ye göre dış politika devletlerin dış dünyaya yönelik davranışlarıdır.[110]

Dış politika, uluslararası politika ve uluslararası ilişkiler kavramları sıklıkla birbirleri yerine kullanılabilmektedir. Ancak bu kavramlar sık sık birbirlerinin yerine kullanılmakla birlikte, aralarında nüanslar bulunmaktadır. "*Dış politika, devletlerin uluslararası sistem içinde yetkili organ ve temsilcileri aracılığıyla, esas itibariyle diğer devletlere yönelik olarak izledikleri siyaset ve davranışların tümü olarak tanımlanabilir*."[111] Uluslararası politika ise bütünsel bir yaklaşım geliştirerek uluslararası sistemin yapısına ve süreçlerine odaklanarak uluslararası sistemin nasıl işleyişinin nasıl gerçekleştiğini açıklamaya çalışmaktadır. Böylece dış politikanın konusu devletler ve devletlerin ülke sınırlarının dışarısına yönelik davranış biçimleri iken, uluslararası politika aynı süreçlere daha makro bir yaklaşım geliştirerek bakmaktadır. Ancak uluslararası politika da uluslararası ilişkiler kavramlarına kıyasla daha dar bir çerçeveye sahiptir. Uluslararası politika kavramı, uluslararası yapıyı ulus üstü organizasyonlar ve devlet dışı aktörlerin dâhil olduğu bir biçimde ele almaktadır.[112] Uluslararası ilişkiler ise devletler, hükümetler ve halklar arasındaki bütün siyasal, ekonomik, ticari, askeri, toplumsal, kültürel ilişkileri içerisine alan en

[108] Christopher Hill, **The Changing Politics of Foreign Policy,** (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2003): 3.
[109] George Modelski, **A Theory of Foreign Policy,** (London: Pall Mall Press, 1962): 6.
[110] Ertan Efegil, **Dış Politika Analizi Ders Notları,** (Ankara, Nobel Yayıncılık, 2012): 14-15.
[111] M. Fatih Tayfur, "Dış Politika", **Devlet ve Ötesi: Uluslararası ilişkilerde Temel Kavramlar**, der: Atilla Eralp (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005): 73.
[112] Tayfur, "Dış Politika…", 74.

geniş çerçeveyi kapsamaktadır. Mustafa Aydın'a göre "*uluslararası ilişkiler, tek tek devletlerin etki alanlarının ötesindeki bütün insani ilişkiler ve etkileşimler ile bunları belirleyen faktörleri anlama çabasıdır*."[113]

Genel olarak dış politika bir ülkenin kendi sınırlarının ötesinde, etkileşim halinde bulunduğu çevresinde gerçekleştirdiği politikaların tamamı olarak tanımlanmaktadır.[114] Bu tanım, devletler açısından özel öneme sahip belirli alanların diğerlerine göre daha önemli görülmesine neden olabilmektedir.

2.4.1. Dış Politika Analizi

Dış politika analizi yapan bütün çalışmalarda ülkelerin dış politikalarının hangi güçlerden etkilediğini açıklayan çeşitli faktörler ortaya koyulmaktadır. Bununla birlikte dış politika çalışan pek çok kişi dış politikaya dair herhangi bir açıklamanın birden çok, çok yönlü faktör içerdiğini kabul etmektedir. Bu faktörler iki ana kategoriye ayırmak mümkündür: İlk kategori ülkelerin dış politikalarının uluslararası ortam ile açıklanabileceğine işaret etmektedir. Bu durum uluslararası sistemin yapısının, uluslararası ilişkilerin güncel karakterinin bir ülkenin dış politika davranışları karşısında diğer ülkelerin nasıl tepki göstereceğini belirdiği anlamına gelmektedir. İkinci kategori ise, ülkelerin dış politikalarının ülke içi faktörlerle açıklanabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda ülkelerin siyasal sistemleri, devlet yapıları, bireysel olarak liderleri dış politikanın kaynağı olabilmektedir. [115]

Dış politika analizinin merkezi odağı, ülkelerin kendi sınırları dışındaki bölgelere karşı besledikleri niyetler, kararlar, aktörlerin davranışları ve diğer aktörlerin bu niyetlere kararlara ve hareketlere karşı geliştirdikleri tutumlardan meydana gelmektedir. Rossenau, dış politikayı birleştirici bir köprüye benzetmektedir. Ancak dış politikanın nasıl tanımlanması gerektiğine dair bir uzlaşının olmaması, iç ve dış politika alanları arasında devam eden ayrım, sosyal, politik ya da ekonomik işleyişler, ayrımların belirginleşmemesine ve disiplinler arası

[113] Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/51/1/9_mustafa_aydin.pdf ,73, [16.05.2014].
[114] Breuning, **Foreign Policy Analysis…,** 5.
[115] Juliet Kaarbo, Jeffrey S. Lantis and Ryan K. Beasley, "The Analysis of Foreign Policy in Comparative Perspective", **Foreign Policy From Comparative Perspective**, ed: Ryan Beasyley, Juliet Kaarbo, Jeffrey S. Lantis, Michael T. Snarr (Washington: CQ Press, 2002):8.

sınırların azalmasına neden olmaktadır.[116] Bundan dolayı dış politika birçok farklı disiplinle iç içe ilerleyen bir çeşitliliğe sahiptir.

Dış politika kavramının ne olduğu üzerine tartışmak, dış politikanın nasıl tanımlandığı ve nasıl değişime uğrayabileceği yönünde sorunları beraberinde getirmektedir. Öncelikle dış politika ifadesi, iç politikadan farklılaştırılmış bir alanı ifade etmektedir. Bu bağlamda dış politika, ülke sınırlarının dışına yönelik politikalar geliştirmek gibi bir anlam içermektedir.[117] Bu tanımlama dış politika örneklerinin bir ülkeye karşı savaşa girmek, onunla ticari bir anlaşma imzalamak ya da herhangi bir anlaşma yapmak benzeri işlemler olduğu algısına neden olmaktadır.

Dış politika analizi yapanlar sık sık dış politika seçeneklerini, alınan kararları ve uygulamaya konulan dış politika davranışlarını hem birbirleri yerine hem de birbirleriyle bağlantılı olarak kullanmaktadırlar. Bundan dolayı dış politika analizi yapılırken öncelikle bu kavram kargaşasını gidermek gerekmektedir. Eğer bir terim birçok seçenek arasından birisinin seçilmiş olduğuna işaret ediyorsa seçeneğin değil, kararın seçildiği anlamına gelmektedir. Dış politika davranışı ise alınan kararların uygulamaya konulmasıdır. Dış politika davranışı, genellikle bir dış aktörün davranışını etkilemek ya da kişinin kendi ülkesine yarar sağlamak için geliştirdiği eylemlerden oluşmaktadır.[118] Dolayısıyla dış politika davranışının hareket içerdiğini söylemek mümkündür.

Ülkelerin kesin dış politika davranışlarını gerçekleştirmeyi nasıl üstlendiklerini anlamak için genellikle bu çerçevedeki karar alma sürecinin nasıl gerçekleştirildiğine bakılmaktadır. Ancak dış politika kararlarının uygulanmasıyla meydana gelen sonuçlar sadece liderlerin bu konuyla ilgili verdikleri karara bağlı değildir. Liderlerin verdikleri kararın dışında uluslararası aktörlerin ilgili kararı nasıl değerlendirdikleri ve bu karara karşı nasıl hareket ettikleri de önemlidir. [119]

Genel olarak dış politika alanında çalışan öğrenciler ya da uzmanlar, dış politika seçeneklerine, davranışlarına, kararlarına önem vermemekte çalışmalarında daha çok dış politika çıktılarına odaklanmaktadırlar.[120] Ancak "çok iyi" dış politika

---

[116] Deborah J. Gerner, "The Evolution of the Study of Foreign Policy", **Foreign Policy Analysis Continuity and Change Its Second Generation,** ed: Laura Neck, Jeanne A. K. Hey, Patrict J. Haney (New Jersey: Prentice Hall, 1994): 18.
[117] Kaarbo, Lantis and Beasley, "The Analysis of…", 3.
[118] Breuning, **Foreign Policy Analysis…,** 7.
[119] Breuning, **Foreign Policy Analysis…,** 7.
[120] Breuning, **Foreign Policy Analysis…,** 8.

kararları dahi, istenilen çıktıların alınmasını sağlayamayabilir. Diğer ülkelerin liderlerinin alınan kararlara nasıl tepki verecekleri her zaman belirsizliğini korumaktadır.[121]

Karar alma sürecinde nasıl, neden, kim tarafından, hangi kontekst içerisinde hangi kararların alındığını bilmek değerli olmakla birlikte, alınan kararlara liderlerin nasıl tepkiler verdiklerinin bilincine vararak karar alıcıların nasıl kendi önyargılarını aştıklarını anlayabiliriz. Bunun her zaman iyi sonuçlar getireceğinin garantisi yoktur ancak bize onları elde edebilmek için en iyi olasılığı sunar. Önemli bir olayın yaşandığı dönemdeki karar verici şayet farklı bir karar verici olsaydı tamamen farklı kararların alınabilmesi olasıdır. Bu durum dış politika karar alımı sürecinde bireyleri ve kararları dış politikanın ana belirleyicisi haline getirmektedir. "*Dış politika kararlarını ve davranışlarını anlayabilmek istiyorsak o zaman liderleri - ve onların kişiliklerini, algılarını ve motivasyonlarını- anlamalıyız.*[122] Bu noktada lider ifadesinin hükümet başkanları için kullanıldığını vurgulamak gerekmektedir.

Bir taraftan bireysel liderlerin motivasyonları diğer taraftan uluslararası sistemin getirisi olan fırsatlar ve kısıtlamalar birbiriyle yarışan bir şekilde görülse de birbirlerini tamamlayan açıklamalardır. Bundan dolayı son kararı verenler genellikle liderler oldukları için, karar alım sürecini anlayabilmek için liderlere odaklanmak gerekmektedir.[123] Ancak bu noktada liderlerin problemler, fırsatlar ve kısıtlamalar içeren bir çevrede hareket ettiklerini göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu, uluslararası yapı ve bireysel kararların bir arada analiz edilmesini gerektirmektedir. Bundan dolayı Breuning'e göre dış politika analizi yapılırken bireyler, devletler ve sistemik faktörlerin etkin olduğu üç farklı analiz düzeyinden hareket etmek gerekmektedir.

2.4.2. Dış Politika Analizi Düzeyi: Birey, Devlet ve Sistem

Dış politika analizinin hangi düzeyde yapılması gerektiği tartışmalıdır. David Singer *Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Meselesi*[124] isimli makalesinde dış politika analizinin devletler ya da uluslararası sistem düzeyinde iki boyutlu olarak

[121] Breuning, **Foreign Policy Analysis…,** 9.
[122] Breuning, **Foreign Policy Analysis…,** 11.
[123] Jeffrey Taliaferro, Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, "Introduction: Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy, Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy", **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy,** (Cambridge: Cambridge University Press, 2009): 4.
[124] David Singer, "Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Meselesi", **Uluslararası İlişkiler** (Cilt: 3, Sayı: 11, Güz, 2006): 3-24.

yapılabileceğini belirtmektedir. Singer'in kendi örneği ile açıklamak gerekirse; Dünya'nın elips şekli belirli oranda bozulmadan iki boyutlu bir haritaya dökülemez. Bu noktada önemli olan kesin doğruluğu feda etmek zorunda kalındığında artık sorun olan doğruluğun nerede mutlaka gerekli olduğuna ve bozulmanın en az nerede işlevsel olmadığına karar vermektir.[125] Singer'e göre sistem düzeyindeki analizler uluslararası ilişkileri bütüncül olarak incelemeyi ve özel olaylara bakarken kaybedilen kapsayıcılığın geri kazanılmasını sağlamaktadır. Ancak sistemsel düzeydeki analizlerin kapsayıcı çerçeveden kaynaklanan avantajları gibi, ayrıntıların yetersizliğinden kaynaklanan dezavantajları da bulunmaktadır. Sistemsel analizler, sistemin etkisini abartırken, aktörlerin sistem üzerinde bir etkisinin olmadığını savunmaktadır. Aynı zamanda uluslararasındaki farklılıkları göz ardı etmektedir.[126] Devlet düzeyindeki dış politika analizleri ise ulusu merkeze alarak sistemden kaynaklanan yanlış homojenleşmeden kaçınma fırsatı vermekle beraber farklılıkların abartılmasına neden olabilmektedir.[127] Farklılıkları abartmak gözlemcinin bütün iyilikleri kendi ulusuna bütün kötülükleri düşmanına atfetmeye götürebilmektedir.

Singer, uluslararası ilişkilerde bireysel analizlerin yapılmasının kişilerin anlayış ve inançlarının doğru ve sistemsel şekilde gözlemlenebilir olup olmadığının araştırılması gerektiğini belirtmektedir.[128] Şayet bireysel özellikler sistemik şekilde açıklanabilir ve anlaşılabilir olursa bu yöndeki olumlu yaklaşımlar da artış gösterebilecektir.

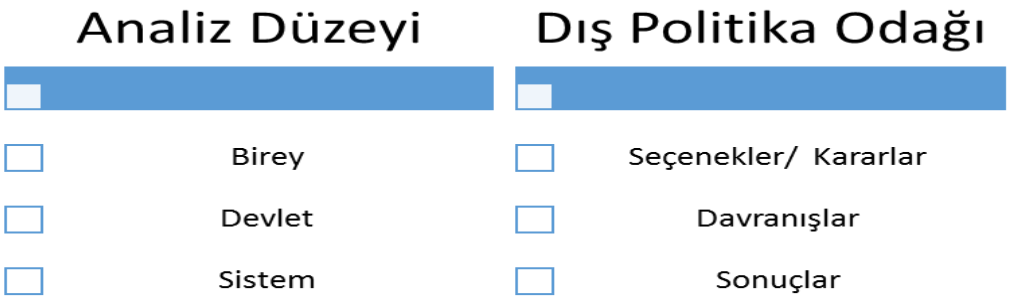
Bireysel düzeydeki dış politika analizleri dış politika analizi yaparken dış politikayı açıklamak için liderlere ve karar alıcılara odaklanmaktadır. Bireylerin dış politika seçimlerinin ve kararlarının dış politikayı oluşturduğunu düşünmektedir. Özellikle bireysel düzeydeki dış politika analizleri açısından liderlerin dünya algılamalarının nasıl olduğu, kişilikleri, inançları, dürtüleri önem kazanmaktadır.

Liderler dış politika kararlarını genellikle tek başlarına değil, diğer bürokratik yapılar, danışmanlar, karar vericilerle birlikte oluşturmaktadırlar. Bu noktada karar vericilerin ortak algılarına, sorunları nasıl tanımlamış olduklarına ve dış politika seçeneklerini nasıl değerlendirdikleri gibi ortak geliştirdikleri etkileşime bakmak gerekmektedir. Devlet düzeyindeki analizlerde devlet kurumları ve sosyal

[125] Singer, "Uluslararası İlişkilerde.., 5-6.
[126] Singer, **…**,7.
[127] Singer, **…**, 10.
[128] Singer, "Uluslararası İlişkilerde…, 14.

örgütlenmeler gibi devlet içi aktörler incelenmektedir. Dış politikanın oluşturulma sürecinde etkili olan ve devlet adına karar verme yetkisine sahip kurumların incelenmesi bu noktada önem kazanmaktadır. Devlet düzeyinde dış politika analizi yapıldığında devletin rejimi, demokratik olup olmadığı, parlamento yapısı, hükümet, devletin kurumsal ilişkilerinin açıklanması gerekmektedir.

Sistem düzeyindeki analizlerde ise, devletlerarası etkileşimlere odaklanılmaktadır. Sistem analizi yapılırken ülkelerin sahip oldukları göreceli güçleri hakkında sorular sorulmaktadır. Uluslararası sistem, ülkelerin göreceli kapasiteleri ile geliştirdikleri etkileşimlerden oluşmaktadır. Ülkelerin sahip oldukları göreli güç ve refah gibi göreli kapasiteleri uluslararası alanda etkinliklerini arttırmalarını sağlamaktadır. Sistem düzeyindeki analizlerde ülkelerin politik çıkarlarına ilişkin kesin varsayımlar, ülkenin sınırları dışındaki alanı etkileyebilmek için sahip olduğu ülke gücünün analiz edilmesi önem kazanmaktadır.

Şekil 2.3: Analiz Seviyesi ve Dış Politika Çalışması

Kaynak: Marijke Breuning, **Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction**, (Hampshire, Palgrave Macmillan, 2002):12'den alınmıştır.

Dış politika analizinde birey düzeyinden bahsederken seçenekler ya da kararlar, devlet düzeyinden analiz yapılırken davranışlar, sistem düzeyindeki analizlerde ise dış politika çıktılarından söz edilmektedir.

2.4.3. Birey

Dış politika analizlerinde birey düzeyindeki analizler, karar alma teorilerinin önem kazanmasıyla birlikte 1950'li yıllardan itibaren yapılmaya başlanmıştır.[129] Uluslararası ilişkiler literatüründe, temel analiz birimi devletler iken, ortaya çıkan

[129] Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 5. Baskı (İstanbul, Der Yayınları, 2012): 88.

yeni bakış açıları devletlerin tek analiz birimi olmalarını değiştirtirmiş, sistem ve birey analizleri ile yeni analiz düzeyleri getirmiştir ancak temel analiz düzeyi olarak devletlere dokunmamıştır.[130] Devletler, hali hazırda esas analiz düzeyi olarak konumlarını devam ettirmektedir.

Birey düzeyinde dış politika analizlerinde, ülke adına dış politika kararı alma yetki ve sorumluluğuna sahip olan liderler ön plana çıkmaktadır. Birey ve insan olarak liderler, dış politika kararları üzerinde derin etkiye sahip olabilmektedir.[131] Genellikle karmaşık ve belirsiz durumlarla karşılaşıldığında, liderler danışmanlarına ya da yardımcı birimlere danışmadan tek başlarına karar alabilmektedir.[132] Böyle durumlarda liderin kimliği, kişiliği, davranış biçimi, hayata ve siyasete nasıl baktığı sıradan dönemlere nazaran daha fazla önem kazanmaktadır. Robert Jervis, aktörlerin dış politika kararlarını alırken çoğunlukla kendi beklentilerini ve teorilerini gereken zamanından önce oluşturduklarını belirtmektedir.[133] Kişiler, dış politika davranışlarının oluşturulmasında kanıtların nesnel analiz edilmesinin önemi olmaksızın olayları yorumlamakta farklılık gösterebilmektedir. Böyle durumlarda kimin haklı olduğunu ortaya koyacak kesin kurallar bulunmamaktadır.[134]

Jervis'e göre karar alıcıların dış politika 3 ana kaynak uluslararası ilişkiler ve diğer devletlerin karar alıcılarının sahip oldukları kavramsal çerçeve ve çeşitli fenomenler, karar alıcıların temel kaynaklarını ve algısal düzeylerini eşitleyebilmektedir. Öncelikle böyle durumlarda ülkenin aktörün ülkenin politik sistemine ilişkin algısı önemli olmaktadır. Örneğin, SSCB döneminde aktörlerin dış politika kararları, komünist partinin ve ideolojik yaklaşımların dünyayı nasıl gördüğü ile bağlantılı olarak ortaya çıkmaktaydı. İkinci olarak, aktörün sahip olduğu kişisel deneyimleri dış politika kararlarında ve algı düzeyinde etkili olabilmektedir. Örneğin: II. Dünya Savaşı döneminde İngiltere Başbakanı Neville Chamberlin'in Adolf Hitler'in niyetlerinin geç farkına varmasının nedeni kişisel geçmişi ve iş hayatı tecrübesiydi. Üçüncü olarak, etkin olan çerçeve uluslararası tarihtir. Bu noktada ülkelerin sahip olduğu tarihi travmalar gelecek planlarını etkilenmekte, tarihi olaylar vurgulanarak kurgulanan analojilerin sınırlarını belirlemektedir. Örneğin, Jervis'in

[130] Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika…**, 88.
[131] Kaarbo, Lantis and Beasley, "The Analysis…", 18.
[132] Kaarbo, Lantis and Beasley, "The Analysis…", 18-19.
[133] Robert Jervis, "Hypotheses on Misperception", **Essential Readings in World Politics**, ed: Karen A. Mingst ve Jack L. Snyder, Thirth Edition (New York: Norton Company, 2007): 228.
[134] Jervis, "Hypotheses…", 228.

belirttiği gibi İskandinav ülkelerinin II. Dünya Savaşı esnasında geliştirdikleri tarafsızlık politikaları, çevresel ve politik koşullar birbirinden çok farklı olmasına rağmen, büyük ölçüde I. Dünya Savaşı'ndaki tecrübelerinden kaynaklanmaktaydı.[135] Karşılaşılan olayların, siyasi problemlerin veya dış politika olaylarının sınırlılıklarını belirlemek, olayları çerçevelemek için liderler sıklıkla analojilerden rasyonelleştirmelerden yararlanmaktadır. Liderler, genellikle siyasi olaylarda tarihi analojik örneklerden yararlanarak yalnızca bugün yaşanan bir olayın çerçevelenmesini, bir kalıba oturtulmasını sağlamazlar. Aynı zamanda olay dâhilinde gelişebilecek tartışmanın sınırlarını da belirlerler. Analojiler, bazı davranışların gerçekleştirilmesini önerirken bazı davranışlardan da kaçınılması yönünde örnek oluşturabilmektedir.

Liderlerin kararları kendi kişisel tarihleri tarafından şekillendirilebilir.[136] Genellikle insanlar istikrarlı olmayı tercih ettiklerinden kişisel inançlar önemli olabilmektedir. İnançlarımız ile gelen bilgi uyumlu olmadığında veriler göz ardı edilebilmektedir.[137] Karar alıcılar kendilerine gelen bilgilerle sahip oldukları, benimsedikleri imajları örtüştürme eğilimindedirler. Karar alıcıların benimsemiş oldukları teorik perspektif, olaylara ilişkin bilgileri yorumlama, algılama, değerlendirme evrelerinde yönlendirici ve şekillendirici olabilmektedir. Dolayısıyla karar alıcılar sahip oldukları teorik perspektifin etkisiyle algılarını sınırlandırabilmektedirler. "*Başka bir deyişle aktörler ne bekliyorlarsa onu algılama eğilimindedirler*."[138] Özellikle liderlerin diğer ülkelere dair imajlarının değiştirilmesi güçtür. Bir lider herhangi bir ülkeyi düşman olarak görüyorsa, o ülke işbirliği yönünde sürekli adımlar atsa dahi, imajlar değişime direnir.[139]

Liderler kişisel özelliklerine göre çeşitli kategorilere ayrılabilmektedirler. Bazı liderler için çevrelerini yönlendirmek önemli olduğundan, dış politikada çatışmacı özellikler gösterebilirler. Bazıları için ise onay görmek önemlidir. Onay görme ihtiyacına sahip liderler, genellikle işbirliği geliştirme ihtiyacını duymaktadırlar. Bazı liderler, dünyayı daha çatışmacı bir yer olarak görmekte ve bundan dolayı daha milliyetçi daha kuşkulu olabilmekte, diğerleri ise kendilerini ve

[135] Jervis, "Hypotheses…", 231-234.
[136] Kaarbo, Lantis and Beasley, "The Analysis…", 19.
[137] Kaarbo, Lantis and Beasley, "The Analysis…", 19.
[138] Jervis, "Hypotheses…", 228.
[139] Kaarbo, Lantis and Beasley, "The Analysis…", 19.

durumlarını dünya toplumunun bir parçası olarak algıladıklarından sorunların çok taraflı çözüleceğine inanmaktadırlar.[140]

Liderlerin karar verme biçimleri ve bilgi akışını nasıl yönettikleri, çevresindeki insanlar da önemli olabilmektedir.[141] Genellikle liderler kendilerine iletilen bilgiler karşısında önyargısız olarak analiz yapabilmelidirler. "*Başka bir deyişle karar alıcı çevresinde şeytanın avukatlarını bulundurmalıdır*".[142] Ancak böyle durumlarda karar alıcılar bir konudaki bütün farklı fikirleri değerlendirip, gelen bilgilerin farklı perspektiflerden analiz edilmesini sağlayabilir ve alınan karardan emin olabilir. [143]

Lider pozisyonlarındaki bireyler çok sayıda ve anlamlı, ülke içerisinden ya da ülke dışından kurumlardan gelen çok sayıda kısıtlama ile karşı karşıyadır. Buna rağmen bireyler insan olarak seçimler yaparak ve kararlar alarak ülkenin dış politikasını oluşturmaktadırlar. Liderler -onların inançları, algıları, deneyimleri, karar alma biçimleri ya da ülkesel kısıtlamaları tanıyıp tanımadıkları ya da onlara nasıl cevap verdikleri- bazı zamanlarda diğerlerinden daha önemli olabilmektedirler.[144]

Farklı endişelerden kaynaklanan bir geçmişle oluşturulmuş alanlarda gelen mesajların farklı değerlendirilmesi olasıdır. A ve B bireylerinin gelen bilgiyi yorumladıkları durumda, şayet A kişisi B kişisinin bildiği şeylere ek olarak ilgili konu hakkında başka bilgilere de sahipse her ikisinin verecekleri karar aynı olmayacaktır. Böyle durumlarda yanlış anlama olasılığı yükselmektedir. Örneğin, Pearl Harbour saldırısında ABD Bölge Kumandanı olarak görev yapan General Short kendisine gelen bilgi metnindeki düşmanca eylemi "sabotaj" olarak algılamasaydı Pearl Harbour olayının farklı sonuçlanması ihtimali olabilirdi. [145]

Liderlerin dış politikadaki başarıları, önemli olaylarda aldıkları kişisel kararlar ile bağlantılıdır. Genellikle dış politikada liderlerin kişisel etkinliği ile ilgili yapılan çalışmalarda liderlerin kişisel olarak etkin olabilecekleri olaylar incelenmektedir. Liderlerin dış politikaya kişisel ilgileri, dış politika ve problemli

[140] Kaarbo, Lantis and Beasley, "The Analysis…", 19.
[141] Kaarbo, Lantis and Beasley, "The Analysis…", 19.
[142] Jervis, "Hypotheses…", 231.
[143] Jervis, "Hypotheses…", 231.
[144] Ryan K. Beasley and Michael T. Snarr, "Domestic and International Influences on Foreign Policy: A Comparative Perspective", **Foreign Policy From Comparative Perspective**, ed: Ryan Beasyley, Juliet Kaarbo, Jeffrey S. Lantis, Michael T. Snarr (Washington, CQ Press, 2002): 341.
[145] Jervis, "Hypotheses…", 235.

konulara dair donanımları, uluslararası çevreye ilgileri, dış politika ile lider arasındaki bağlantıyı güçlendirmektedir. Bu bağlamda Margaret Hermann, liderlerin kişisel özellikleri ile dış politika arasındaki bağlantıyı filtreleyebilecek üç temel özelliğe yer vermektedir. Bunlar: Siyasi liderin dış politikaya ilgisinin olması, dış politikada donanım sahibi ve bilgili olması -geçmişte büyükelçilik, dışişleri bakanlığı gibi görevlerde bulunmuş olması gibi- ve liderlerin çevrelerine olan duyarlılıklarıdır. Bu özellikler liderlerin yeni bilgilere ve bu bilgiler çerçevesindeki yeni politikalara açık olmalarını sağlayacaktır.[146]

Liderlerin dış politikaya ilişkin özeliklerinin hangi durumlarda daha etkin olacağına dair Margaret Hermann çeşitli öneriler getirmiştir. Bu öneriler; devlet başkanının dış politikaya özel ilgilisinin olduğu durumlar, devrim, suikast, oy çokluğu ile kazanılan seçimlerin sonrası, karizmatik kişiliğe sahip bir liderin iktidarda olması, yüksek otoriteye sahip bir liderin olması, az gelişmiş ülkelerde ya da yeni kurulmuş ülkelerde dış politika yönetiminde henüz profesyonel kadrolara sahip olunmadığı durumlar ve kriz dönemleridir.[147]

2.4.4. Devlet Düzeyi Analizi

Devlet düzeyindeki faktörler dış politika kararlarının alınmasında ve uygulanmasında belirgin bir etkiye sahiptir. Genellikle ulusal bir dış politika kararı verilirken ülke içi faktörler, yurtdışı faktörlere göre daha fazla gündemde olabilir. Diğer bir ifade ile "*aslında karar verme sürecinin kendisi, dış faktörler ne kadar dikkate alınırsa alınsın esas olarak üzerinde oluştuğu zemin bakımından bir iç politika olayıdır*."[148]

Devlet düzeyinde dış politika analizi yapılırken devlet içi faktörler incelenmektedir. Bu noktada analiz devlet kurumları ve devlet dışı örgütsel grupları içine almaktadır. Dış politika kararı alan devlet kurumları, ülke adına karar vermek yetkisine sahip, yetkili birimlerdir. Devlet düzeyi dış politika analizlerinde, meclis ve hükümet ilişkisi, bürokratik kurumlar arasındaki ilişkiler, devletin siyasi rejimi, siyasal partiler ve bakanlıkların ilişkileri dikkate alınmaktadır. Devlet dışı kurumlar

[146] Margarett Hermann "Effect of Personel"den aktaran Ayşegül Komsuoğlu, **Siyasal Yaşamda Bir Lider: Süleyman Demirel,** (İstanbul, Bengi Yayınları, 2008): 82-86.
[147] Komsuoğlu, **age**, 86.
[148] Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika…,** 87.

olarak ise, kamuoyu, sivil toplum, çıkar grupları, medya, ülkede yaşayan etnik gruplar, kültürel değerler, ülkenin ekonomik koşulları dikkate alınmaktadır.[149]

Rosenau'ya göre ülkenin idari yapısı dış politikanın esas kaynaklarından biridir.[150] Değişik siyasi ve idari yönetim mekanizmalarına sahip olan devletlerde uluslararası sitemin getirdiği kısıtlamalara farklı şekillerde, farklı stratejiler kullanılarak cevap verilmesi doğaldır. Her ne kadar dış politikada demokratik ve demokratik olmayan ülkeler arasında savaşların yaşanma olasılığının "demokrasiler birbirleriyle savaşmaz ancak demokratik olmayan ülkeler ile savaşılabilir" şeklinde bir algı olsa da her tür rejimde politik dinamikler aktif olarak bulunmaktadır. Bundan dolayı saldırgan dış politika yaklaşımlarının her tür rejimde görülebileceği göz ardı edilmemelidir.[151] Ancak otoriter ya da yarı otoriter şekilde yönetilen ülkelerde genellikle basın özgürlüğünün tanınmaması devletin dış politika davranışları sonucunda meydana gelecek olayların halk tarafından ilgisizlikle karşılanmasına neden olacaktır. Genel olarak yarı otoriter sistemlerde dış politika davranışları karşısında halkın tepkisi karar alıcılar açısından ancak politik bir rekabet ortamı varsa önemli hale gelmektedir.[152] Yine de ülkenin sahip olduğu politik kültür, önemsenen normlar, ulusal tarih, kültür dış politika karar alım sürecinde önemli bir yer tutmaktadır. Ulusal kültür, ulusal tarih ile yakından ilişkilidir. Benimsenmiş inançların ve davranışların kalbinde yer alan kültür kişinin hem kendi devletine hem de diğer devletlere ilişkin gerçek ya da oluşması istenen ilişkinin içeriğinin bir göstergesidir.[153]

Demokratik ülkelerde dahi devletlerin dış politika davranışları ile ilgilenmek sıradan bir vatandaşın ilgi alanında olmaktan uzaktır. Bundan dolayı dış politikada karar alıcılar belirli ölçüde ülkenin demokrasi kültürüne, geleneklerine, ülkenin yönetim biçimine dikkat etseler dahi kararları kendi algıları çerçevesinde, bireysel olarak almaktadırlar. Ancak demokratik ülkelerde dış politika kararları üzerinde kamuoyu etkisinin daha fazla göz önünde bulundurulduğunu ifade etmek gerekmektedir. Demokratik ülkeler, çeşitli kurumlar, işleyiş ve süreçler ile dış politika kararlarının sınırlandırılabileceği, karar alma sürecine etkin katılımın sağlanabileceği çeşitli mekanizmalara sahiptir. Diktatörlükle yönetilen ülkelerde ise,

[149] Efegil, **Dış Politika…**, 23.
[150] Beasley and Snarr, "Domestic and International…", 119.
[151] Beasley and Snarr, "Domestic and International…", 120-121.
[152] Breuning, **Foreign Policy Analysis…,** 121.
[153] Breuning, **Foreign Policy Analysis…,** 128.

daha çok göz önünde bulundurulan şey, var olan siyasi rejimin devamlılığını sağlamaktır. Örneğin 1979 İran İslam Devrimi sonrasında, İran'ın aldığı bütün dış politika kararlarında rejimin devamlılığını sağlama amacı vardır. İran nükleer güce sahip olmayı da, uranyum zenginleştirmeyi belirli bir seviyede tutmak üzere ABD ile anlaşmayı da siyasi rejimi devam ettirmek için gerçekleştirmiştir.

Ülkelerin yönetim biçimi -başkanlık, yarı başkanlık ya da parlamenter demokrasi- ile yönetilmesi de dış politika kararlarının oluşturulma biçimini farklılaştırmaktadır. Başkanlık sistemi, çok güçlü bir yerel özerkliğin üzerinde güçlü bir başkan konumlandırırken başkanı savaş ve barışa karar vermek konusunda yetkili kılmıştır. Siyasi sorumluluk başkanın bizzat kendisine aittir. Yarı başkanlık veya parlamenter demokrasi ile yönetilen ülkelerde ise, savaş açma ve barışa karar vermek, uluslararası anlaşmalar imzalama görevi meclislere aittir. Devlet düzeyinde analizlerde ülkenin istikrarı ve ülkenin ekonomik büyüklüğü ve düzeni dikkate alınan önemli noktalardandır.

2.4.5. Sistem Düzeyi Analizi

Uluslararası sistem, dünyada ülkelerin hedeflerini ve çıkarlarını genişletmek için aktörler arasında tasarlanmış, takip edilen politikalar ve var olan etkileşim kalıpları olarak tanımlanmaktadır.[154] Sistem, herhangi bir aktörün dış politika davranışının ortaya çıkmasında önemli bir unsur olmakta birlikte, uluslararası sistem içerisinde diğer oyuncular da aktörün dış politika davranışına karşı cevaplar oluşturma eğilimi göstermektedir.[155] Uluslararası sistem, dış politikayı aktörler arasında meydana gelen sürekli etkileşimler ile oluşan her etkileşimin ardından etkilenen aktörlerin ihtiyaçlarının ve politikalarının yeniden değerlendirilmesi yoluyla etkilemektedir.[156]

Klasik uluslararası sistem tanımlamalarında dış politikanın temel aktörleri olarak devletlerin uluslararası anarşinin oluşturduğu koşullar altında davranışlarını gerçekleştirdikleri ifade edilmektedir. Ulusal düzeyde egemen devletlerin varlığı, yaşanan coğrafyada belirli kurallar, normlar ve hukuk ortaya çıkartırken uluslararası sistemde egemen kurallar bulunmamaktadır. Uluslararası anarşi, ülkelerin dış

[154] John M. Rothgeb, "The Changing International Context For Foreign Policy", **Foreign Policy Analysis: Continuity and Change in Its Second Generation**, (eds) L. Neack, J. A. K. Hey and P. J. Haney (New Jersey: Prentice Hall, 1995): 34.
[155] Rothgeb, "The Changing…", 34.
[156] Rothgeb, "The Changing…", 34.

politika davranışlarını ve aktivitelerini kontrol edebilecek bir düzenin yokluğuna referans vermektedir.[157] Böyle bir ortamda uluslararası sistemin rekabetci doğası, ülkelerin güçlerini arttırmalarının kendi varlıklarının devamını sağlamanın temel bir gereği olduğunu düşündürtmektedir. Bu çerçevede varlıklarının devamlılığını sağlamak amacıyla ülkelerin oluşturduğu askeri kapasiteler önemli hale gelmektedir. E.H. Carr'ın vurguladığı gibi, devletlerin askeri kapasitelerinin önemli hale gelmesi uluslararası politikada potansiyel savaş ihtimalinin baskın bir faktör olmasından ziyade, askeri gücün siyasi değerlerin bir standardına dönüşmüş olmasından dolayıdır.[158]

Neorealist yaklaşımlar uluslararası sistemin anarşik yapısını uluslararası sistem içeresinde devlete benzer bir üst otoritenin olmaması, devletlerin yetkilerini herhangi bir üst otoriteye devretmemiş olmaları ve bir devletin diğer devlet üzerinde herhangi bir yaptırım gücü olmamasına bağlamaktadır. Ulusal düzeyden farklı olarak, uluslararası düzeyde devletleri çeşitli normlar oluşturmaya ve bu normları uygulamaya zorlayabilecek bir güç bulunmamaktadır. Bu bağlamda anarşik dünya düzeninin üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar: Uluslararası sistemde güvenlik sağlayan, düzenleyici bir mekanizmanın olmaması sistemin sürekli güvensizlik üreten bir özelliğe sahip olmasına neden olmaktadır. Var olan güvensizlik ortamı ise devletlerin temel amaçlarının kendi varlıklarını devam ettirmek olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Böyle bir ortam, devletlerin kendi başlarının çaresine bakmalarını gerektirmektedir.[159]

I. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkilerin ayrı bir disiplin olarak kabul görmesi büyük tartışmaların yaşandığı üç ana aşamada gerçekleşmiştir. John Vasguez uluslararası ilişkilerin 20.yy'daki tarihi gelişiminin üç araştırma aşamasında incelenebileceğini ifade etmektedir. Vasguez'e göre 20. yy uluslararası ilişkiler tarihi idealist aşama; realist gelenek ve bu yaygın görüşlere karşı davranışsalcı karşı çıkışın bir ifadesi olarak açıklanabilmektedir.[160] Uluslararası ilişkilerde idealist ya da ilerlemeci doktrinler 1920-30'lu yıllarda hâkim olmuştur. Bu dönemde Wilson ilkelerinin etkisi ile ulus üstü düzen sağlayıcı bir Dünya yapılanmasına gidilebileceği

[157] Rothgeb, "The Changing…", 35.
[158] Rothgeb, "The Changing …", 35.
[159] Ali Balcı ve Tuncay Kardaş, "Realizm", **Uluslararası İlişkilere Giriş**", der: Şaban Kardaş ve Ali Balcı (İstanbul: Küre Yayınları, 2014) : 92.
[160] Steve Smith, "The Self Images of a Discipline: Agenealogy of International Relations Theory", **International Relations Theory Today**, ed: Ken Booth ve Steve Smith (Oxford: Polity Press, 1995): 14.

fikri üzerinde durulmuştur. Gelenekselci teoriler ise 1930'lu yılların sonu, 1940'lı yıllarda idealist yaklaşımlara karşı geliştirilmiştir. Sosyal-bilimsel teoriler 1950 ve 1960'lı yıllarda realizm ve idealizm anlayışından doğan metodolojik yetersizlikleri giderme çabası içerisine girmiştir. Uluslararası ilişkiler disiplininde 1930 ve 1940 yılları arasında Realizm ve İdealizm arasında I. Büyük Tartışma, 1950'li yılların sonundan 1960'lı yıllara kadar Gelenekselcilik ve Davranışsalcılık arasında II. Büyük Tartışma yaşanmıştır. Realizm ve idealizm arasındaki I. Büyük Tartışma uluslararası ilişkilerin ayrı bir disiplin olarak ortaya çıkışını siyaset, tarih, hukuk gibi diğer sosyal bilimlerden özerkliğini sağlamıştır. Sistem kavramı özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası ilişkilerde ana kavramlardan biri olmuştur.

2.5. Kriz Kavramı

Kriz sözcüğü birçok farklı alanda yaygın kullanıma sahiptir. Kelime köken olarak Eski Yunanca "ayırmak" anlamına gelen *kríno* fiilinden gelmekte olup, birinci anlamıyla olarak *hüküm, yargı*, ikinci anlamda ise; *bir hastalığın iyiye ya da kötüye dönüm noktasını* ifade etmektedir[161]. Dış politika bağlamında kriz kelimesinin sözcüğün ikinci anlamından türeyerek bugüne kadar geldiğini ifade etmek mümkündür. Bununla birlikte kriz, dış politika ve uluslararası ilişkiler bağlamında dahi, çeşitli teorisyenler tarafından kendi içerisinde benzerlikler göstermelerine rağmen küçük farklılıklar içerecek biçimde birbirlerinden ayrılmaktadır.

Charles Hermann'a göre kriz terimine dair bir uzlaşma olmaması birçok kişinin kriz olarak tanımladığı olayların üzerinde bir sapmaya neden olmaktadır. Kriz tanımı yapabilmenin temel faydası ise, kavramların ampirik olarak genelleştirilirken doğrulanabilmesine ve belirlenen hipotezlerin daha sonra onaylanmasına bağlıdır.[162]

Krizler, taraflar arasında bir çeşit yıkılma anlamına gelir ve eğer oyun yeni bir aşamaya geçecekse çatışma çözümü için hangi fırsatlara sahip olunduğuna dair

---

[161] Henry George Liddell, Robert Scott, **A Greek-English Lexicon**, "Krisis" Mad. (Oxford: Clarendon Press, 1940).

[162] Charles F. Herman, "Threat, Time, and Surprise: A Simulation of International Crises", **International Crises: Insights From Behavior Research**, ed. Charles F. Hermann (Free Press: New York, 1972):187.

ikilemleri gösterir. Bununla birlikte gelecekte yaşanacak krizlerin nasıl çözüleceğine dair farkındalık yaratır.[163]

Dünya politikasında krizler Hermann'ın belirttiği üzere en azından üç farklı şekilde tanımlanmaktadır. Farklı kriz tanımları sadece tanımsal farklılaşmayı belirtmemekte aynı zamanda farklı analiz seviyelerini, teorik ve pratik ilgi alanlarını ifade etmektedir. Bundan dolayı C. Hermann sistemik krizleri, uluslararası çatışmalardan doğan krizleri ve idari karar alma krizlerini birbirlerinden ayırmaktadır.[164]

Hermann'a göre "*sistemik krizler, sistemi bir arada tutan yapıda güçlü bir şoku*"[165] ifade etmektedir. Bu nedenle sistemik krizler uluslararası sistemin istikrarını tehdit ederek, sistemsel dönüşüm gerçekleştirebilme ihtimali oluşturmaktadırlar.[166] Uluslararası güç dağılımının ani bir şekilde değiştiren savaşlar, devrimler bu nedenle 'sistemik kriz' olarak adlandırılabilmektedir. Uluslararası krizler ise genellikle iki taraflı, karşılıklı bir çatışmayı ifade etmektedir. Bu nedenle iki aktör ülke arasında bir aktörün diğerinin var olan statükosunu değiştirme mücadelesidir.[167] Hermann'a göre, idari krizler ya da karar alma krizleri ise tek başına bir ülkeye odaklanmaktadır. Karar alıcının karşılaştığı sorunun özelliklerini vurgulayan bu tür krizlerde yüksek tehdit, kısa zaman ve sürpriz olmak üzere üç temel unsur vardır. "*Daha spesifik olarak kriz karar alıcının temel hedeflerine yönelik tehdidin durumun istenmeyen bir hale evirilmesi karşısında kısa zamanın ve sürpriz durumun ortaya çıkmasının bir kombinasyonudur.*"[168] Bu noktada Hermann, karar alma krizlerinin uluslararası bir sorun içermediğini ancak bu durumda dahi hükümeti tehdit eden bir unsur olduğunu vurgulamıştır.

Hermann'a göre her üç kriz analiz seviyesinde farklı sorular sorulmalıdır. Sistemik krizlerde "ne zaman bu tür olaylar sistemik istikrarsızlaşmaya neden olacaktır?"; uluslararası krizlerde "ne zaman pazarlık stratejileri savaş dışında

---

[163] James L. Richardon, "Crisis Management: A Critical Appraisal", **New Issues in International Crises Management**, ed: Gilbert R. Winham (Boulder and London: Westview Press, 1988):16.
[164] Charles F. Hermann, "Crisis", **The Oxford Companion to Politics of the World**, ed: Joel Krieger (New York: Oxford University Press,1993): 205.
[165] C. Hermann, "Crisis"…, 205.
[166] C. Hermann, "Crisis"…, 205.
[167] C. Hermann, "Crisis"…, 206.
[168] C. Hermann, "Crisis"…, 206.

başarılı sonuçlar üretecektir?"; idari/ karar alma krizlerinde ise "bu tür olaylarda kararın kalitesini ne etkiler?"[169] soruları önemli hale gelmektedir.

Michael Brecher ise krizlerin iki temel düzeyde incelenmenin kapsamlı ve geçerli bir yaklaşım sunacağını belirtmektedir. Bu nedenle krizleri mikro düzeyde -aktörü merkeze alarak- ya da makro düzeyde -sistemik çerçevede- incelemektedir. Brecher'ın tanımlamasına göre aktör düzeyindeki krizler dış politika krizleri, sistem düzeyindeki krizler ise uluslararası krizler olarak ifade edilmektedir.

Dış politika krizleri tekil olarak bir devleti ilgilendiren, ülke içinden veya dışından kaynaklanan üç gerekli ya da etkili koşulun türettiği münferit krizlerdir.[170] Bu bağlamda dış politika krizlerini tekil krizler, yalnızca tek aktörü etkileyen durumlar olarak ifade etmek mümkündür. Brecher'a göre, dış politika krizini tetikleyen birbiriyle alakalı üç temel algı bulunmaktadır. Bunlar; düşmanca davranış, rahatsız edici bir olay ve/ veya çevresel koşullardaki değişikliklerdir. Dış politika krizinin ortaya çıkmasıyla birlikte karar alıcılar üzerinde temel değerlere yönelik normalin üzerinde bir tehdit, tehdide cevap verebilmek için kısıtlı zaman ve tehdidin üstesinden gelmeden önce yükselen savaş olasılığı idraki belirmektedir.[171] Ancak zaman baskısı ve tehdit düşmanca eylem, olay ya da çevresel değişimler olmaksızın bir arada var olabilmektedir. Yine de normal dönemlere nazaran, temel değerlere yönelik tehdit algısının üzerinde bir tehdidin varlığı yüksek savaş ihtimali dış politika krizlerinin temel koşuludur. Bundan dolayı aktör ya da devlet için dış politika krizleri üst düzey karar alıcıların dışsal kaynaklı gerginliklerle baş etmek için sahip olduğu baskının niteliğinden kaynaklanmaktadır.[172] Dış politika krizlerinde kararlar genellikle bir ülkenin fiziksel ya da sözsel eylemlerine karşılık vermek suretiyle gerçekleşmektedir. Dış politika krizleri uluslararası sistemi istikrarsızlaştırıcı olaylar olarak ortaya çıkabilmektedir.[173] Brecher'in dış politika krizi tanımlaması beş noktada Hermann'ın tanımlamasından ayrılmaktadır. İlk olarak; Hermann'ın tanımlamasındaki sürpriz unsurunun eksikliği Brecher'e göre gerekli bir koşuldur. İkinci olarak; Brecher'a göre zaman unsurunun kısalığı yerine sınırlı zaman unsuru getirilmelidir. Üçüncü olarak; dış politika krizinin kaynağı ülke içi unsurlardan

[169] C. Hermann, "Crisis"…, 206.
[170] Brecher and Wilkenfeld, **A Study of Crisis**…, 3.
[171] Michael Brecher, **International Political Eartquakes**, (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2008): 9.
[172] Brecher, **International Political….,** 9.
[173] Brecher and Wilkenfeld, **A Study of Crisis**…, 3.

oluşabildiği gibi yurt dışından ya da uluslararası çevreden de kaynaklanabilmektedir. Dördüncü olarak; Brecher temel değerlere yönelik tehdit algılaması yerine yüksek öncelikli hedeflere yönelik tehdit algılamasının ortaya çıkması gerektiğini savunmaktadır. Son olarak; Brecher, normal dönemden daha fazla askeri düşmanlıkların bulunma gerekliliğini belirtmektedir.[174]

Brecher'e göre krizlerin analizlerinin yapılması üç nedenden dolayı gereklidir. İlk olarak; krizler küresel ya da bölgesel anlamda bozulmaları ve düzensizliklerin varlığı anlamına gelmektedir. İkinci olarak; krizler çatışmalar ve savaşlarla yakından ilişkili durumlardır. Üçüncül olarak; krizler ve değişim arasında önemli bir bağlantı bulunmaktadır.[175] Hem Snyder-Diesing'in kriz tanımı hem de Brecher- Wilkenfeld'in kriz tanımlarında savaş ihtimalinin yüksek olması önemi bir etkendir. Ancak Brecher'a göre her iki kriz tanımı da önemli farklılıklara sahiptir. Snyder ve Diesing'e göre krizler karşılıklı etkileşim süreçleridir. Dış politika krizleri de devletlerin algılamalarına ve davranışlarına bağlı olmakla birlikte, yıkıcı etkileşim süreçleridir. Brecher, savaş ihtimalinin tek başına bir olgu olarak değerlendirilmesinin kavramsal olarak savaşı krizlerden ayırdığını ifade etmektedir. Bu nedenle Brecher'in uluslararası kriz tanımına savaş içi krizleri (intra-war crises) kavramını geliştirdiğini ifade etmek gerekmektedir. Dış politika krizlerinin bağlantılarını oluşturan karar alıcıların deneyimledikleri gerginliğin uzantısıdır. Bu bağlamda stres unsuru kriz öncesi dönemde normal döneme nazaran değerlere yönelik tehdit algılanmasıyla birlikte başlamakta, kriz döneminde tehdit ortamına zaman baskısının eklenmesiyle askeri düşmanlık yoğunlaşmakta ve bu tırmanma halinin bitişiyle birlikte normal dönemdeki ilişkilere dönülerek kriz sona ermektedir.[176]

Brecher'a göre bir olayın uluslararası kriz olarak tanımlanabilmesi için iki temel unsuru içermesi gerekmektedir. Bu koşullar:

> " 1- İki ya da daha fazla ülke arasındaki yıkıcı etkileşimlerin yoğunluğunun artışı ile birlikte askeri düşmanlık ihtimalinin artışı ve/veya askeri saldırı olasılığının artması,
>
> 2- İlişkileri istikrarsızlaştıran ve uluslararası sistemin yapısındaki mücadelelerdir."[177]

[174] Brecher and Wilkenfeld, **A Study of Crisis**…, 31.
[175] Brecher, **International Political…**, 10.
[176] Brecher and Wilkenfeld, **A Study of Crisis**…, 4.
[177] Brecher, **International Political…**, 7.

Oran Young'a göre uluslararası krizler; olağan durumdan algılanan bir yoğunluk artışı ile ayrılan, politikanın doğal akışı içerisinde keskin bir ayrım ifade eden, şiddetin artacağı beklentisini arttıran, uluslararası sistemin ya da alt sistemlerin istikrarı açısından önemli etkiler ortaya çıkaran akut, karşılıklı bir etkileşim süreçleridir.[178]

Değişim çeşidi ya da yıkıcı etkileşimin yoğunluğunun artışı bir eylem ya da olay tarafından tetiklenmektedir. Bu olay tehdit içeren sözlü ya da yazılı beyanat, politik bir davranış ile birlikte diplomatik ilişkilerin kesilmesi, ekonomik bir hareket ile ambargo oluşturulması, askeri birliklerin hareketliliği, herhangi bir dost ülkeye ya da müttefike karşı dolaylı şiddet içeren bir eylemden ya da doğrudan askeri bir müdahaleden kaynaklanabilir.[179] Ancak Brecher'e göre bu eylemler uluslararası krizlerin sadece yurt dışı bağlantılı olarak ortaya çıkabilecekleri anlamına gelmemektedir. Uluslararası krizler ülke içinde kaynağını da bulabilmektedir. Ülke içerisinde yaşanan fiziksel ya da sözsel politik mücadeleler de uluslararası krizlere kaynaklık edebilmektedir. İlaveten teknolojik ya da jeopolitik değişimler de uluslararası krizleri oluşturabilir. Krizin kaynağı her ne olursa olsun karar alıcı ya da karar alıcılar üzerinde bir tehdit algılamasının oluşması uluslararası krizlerde gerekli bir koşuldur. "*Kısaca, uluslararası krizler normalin üzerinde gerilim, karışıklık ve devletlerarası ilişkilerde bozulma olarak nitelendirilmektedir.*"[180]

Brecher'a göre krizler, McChelland'ın ifade ettiği gibi, barıştan savaşa doğru bir dönüşüm değil, barışın uzantısı ve savaşın ortaya çıkışı arasında müdahaleler olarak düşünülmektedir. Genel olarak krizler büyük çaplı düşmanlıkların oluşması öncesinde yaşanan durumsal değişiklikler olarak tarif edilmektedir. [181]

Uriel Rosenthal ve Alexander Kouzmin, karar almanın gerekli olduğu durumlar olarak görülmeleri krizlerin karar alma ve kriz yönetimi evrelerini içerecek şekilde tanımlanmasını sağlamıştır. Bu bağlamda Rosenthal ve Kouzmin, C. Hermann'ın kriz tanımlamasını uygun bulmakla birlikte bu tanımın bazı düzeltmeleri içine alacak şekilde geliştirilmesinin gerektiğini vurgulamaktadır. Öncelikli olarak; Hermann'ın kriz tanımlamasındaki tehdit unsuru sadece hedefleri içeren biçimden

[178] Joseph F. Bouchard, **Command in Crisis: Four Case Studies,** (New York: Columbia University Press, 1991): 1.
[179] Brecher, **International Political…**, 7-8.
[180] Brecher, **International Political…,** 8.
[181] Michael Brecher and Benjamin Geist, **Decisions in Crisis,** (Berkeley: Universty of California Press, 1980):7.

daha geniş bir biçimde tanımlanmalıdır. Tehdit, üstü kapalı bir şekilde ifade edilse dahi, doğrudan ülkenin bekasını ilgilendirebilmektedir. Krizlerde karar alımı süreci kritik seçimler yapma gerekliliği olarak karakterize edilebilir. Özellikle krizlerin sürpriz durumlar olmalarının beraberinde getirdiği etkiler birçok probleme neden olmaktadır. Bu nedenle Rosenthal ve Kouzmin krizleri temel yapılara ya da toplumsal sistemin temel değer ve normlarına yönelik zaman baskısı ve belirsizlik altında ciddi tehdit kritik seçimler yapmayı gerektiren tehditler olarak tanımlamaktadır. Krizler şiddetli, kritik durumları anlatmaktadır. Bundan dolayı tehdit, belirsizlik, hızlı karar alma ve genel olarak normal iletişim kanallarının kesintiye uğramasını, rutin dışına çıkışı ifade eder. Bununla birlikte krizler uluslararası, ülke içi, bölgesel, örgütsel bileşenleri tek başına içerebileceği gibi bütün bu etkilerin karışımından da meydana gelebilmektedir. Ülkede vatandaşlarının bütünlüğüne yönelik bir tehdit de içerebilmektedir. Krizin bu kadar farklı şekillerde tanımlanabilmesi ya da çeşitlilik içeren yapısı onu çekici kılmaktadır.[182]

Kai Lehmann, uluslararası politikada krizlerin aktörler arası ilişkilerde ya da aktörlerin çevrelerinde ilişkilerine ilişkin bir dönüm noktası olarak algılanmasını eleştirmiştir. Tarihsel olarak gücü merkezileştirmiş bir liderin kesin bir sonuca neden olacak dış politika davranışının krize yol açtığını ifade etmiştir. Lehmann, krizlerin aslında liderin verdiği cevabın olayın temsil ettiği değerin ötesinde, yanlış değerlendirilmesinden doğduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte krizlerin diğer sosyal oluşumlardan ayrılamayacağını belirtmiştir. Lehmann, krizlerin karmaşık-uyumlaştırılan bir politika işleyişi içermekte olduğunu ifade etmektedir.[183] Aynı zamanda Lehmann'a göre "*krizler, ortaya çıkmadan önce sistemin istikrarını tehdit eden ya da bozan olaylardır*."[184] Dış politika krizlerine dair geleneksel görüşler krizlerin aktörler ve çevreleri arasındaki ilişkilerdeki dönüm noktaları olarak görülmektedir. Krizler olayların olağan akışından sapmayı ve kopuşu ifade etmektedirler. Bu tür bir tanımlama dış politika krizlerine cevap olan herhangi bir politikanın amaçlarının üzerinde önemli bir etkide bulunmaktadır. Krizler belli bir sistemin kötü bir biçimde ortaya çıkışı olarak görülmektedir. Bundan dolayı krizlerde

[182] Uriel Rosenthal ve Alexander Kouzmin, "Crises and Crisis Management: Toward Comprehensive Decision Making", **Journal of Public Administration Research and Theory,** (Vol:7, No:2, 1997): 279-280.
[183] Kai Lehmann, "Crisis Foreign Policy as a Process of Self Organization", **Cambridge Review of International Affairs** (Vol: 24, No: 1, March, 2011): 27-28.
[184] Lehmann, "Crisis Foreign Policy…", 29.

asıl amaç mümkün olduğu kadar daha iyi bir performansa geçiş yapabilmektir. Böylece krizin nedeninin saptanması ve tanımlanması bir -sistemin güncel durumunun- bir politikanın başlangıç noktasıdır. Krizin nedeni bir kez saptanır saptanmaz bir çözüm belirlenmiş olur. Problem dile getirildiği anda kriz çözülmüş olur. Amaç sistemi, mümkün olduğu kadar çabuk bir biçimde, güncel durumdan gelecekteki ideal duruma taşımaktır. Bu bir kez gerçekleşir gerçekleşmez amaç mümkün olduğu kadar uzun süre istikrarı sürdürmektir.[185] Lehmann'ın ifadeleri kendisinin krizleri sistemik düzeyde incelediğinin bir göstergesidir.

2.5.1. Kriz Çeşitleri

Krizler özelliklerine göre, farklı kıstaslar kullanılarak türlere ayrılabilmektedir. Bu tez çerçevesinde krizlerin Türk Dış Politikası Krizi İncelemeleri Grubu'nun tasnifine dayanarak altı farklı özellik temelinde incelenmesi uygun bulunmuştur. Bu sınıflandırma çerçevesinde ele alacağımız kriz çeşitleri; Taraflarına göre, coğrafyaya göre, zamana göre, niyete göre, nitelik ve etkisine göre krizlerdir.

2.5.1.1. Taraflarına Göre Krizler

Taraflarına göre kriz çeşitleri ele alınırken krizden etkilenen tarafların sayısına göre krizler; tek taraflı, iki taraflı ya da çok taraflı olarak üçe ayrılmaktadır.

Tek taraflı krizlerde kriz konusu olay tek bir ülke için odak noktası oluşturmaktadır. Tek taraflı krizler yönetimsel krizler ya da karar alma krizleri olarak adlandırılmaktadır. Bu tür krizlerde genellikle devletlerin karar alma mekanizmalarına, karar alıcıların algılarına yönelmiş temel tehdit algılaması bulunmaktadır.[186] Aktörün ülke sınırları içerisinde kendi çıkar ve önceliklerine yönelik tehdit algıladığı durumlar tek taraflı krizler olarak adlandırılmaktadır. Ancak tek taraflı krizler daha farklı biçimde tanımlamak da mümkündür. Örneğin; Yasemin Akbaba, Patrick James ve Zeynep Taydaş *One-Sided Crises in World Politics: A Study of Oxymoron, Violence and Outcomes* isimli makalelerinde "*bir aktörün düşman tarafından gerçekleştirilen fiziksel ya da sözlü fiil aracılığıyla kendisini kriz durumunda algıladığı fakat düşmanın herhangi bir kriz algılamasına sahip olmadığı uluslararası krizler*" olarak tarif etmişlerdir. Bu nedenle tek taraflı krizler, yalnızca

[185] Lehmann, "Crisis Foreign Policy…", 31-32.
[186] C. Hermann, "Crisis…", 206.

bir ülkenin dış politika krizini ihtiva etmektedir. Bu noktada diğer ülkelerin kendilerine yönelik bir kriz algısı bulunmamaktadır.[187] Akbaba'nın da altını çizdiği üzere Hewitt ve Wilkenfeld'in tek taraflı kriz analizinde tek taraflı krizlerin şiddet eğilimlerinin daha az olduğu gözlemlenmiş fakat bunun nedenleri üzerinde durulmamıştır. Tek taraflı krizlerin şiddete yol açma eğilimleri diğer kriz örneklerine göre daha düşüktür. Bu tür krizlerde tehdit algısı düşük olması, tehdidin şiddetinin de diğer krizlere nazaran düşük olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle tek taraflı krizlerin arabuluculuk, uzlaşma, müzakere, gibi şiddet içermeyen yöntemler kullanılarak yönetilmesi olasıdır.[188]

Bu tür krizlerde tehdit düzeyinin düşüklüğü askeri olmayan cevapların verilmesini sağlayabilmektedir ya da göreceli olarak güçsüz olan ülke karşılık vermekte gönülsüz davranabilmekte, kısıtlı olarak tehdide cevap vermektedir.[189] Tek taraflı krizlere örnek olarak; Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında 1934 Balkan Altantı'nın imzalanmasının ardından, Türkiye'nin Lozan Antlaşmasına aykırı olarak, İtalya'nın Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerine karşı tedbir amacıyla Bulgaristan sınırına asker yığılması Bulgaristan'ın kendisine yönelik bir tehdit olarak algılanması ile tırmanan 1935 Bulgaristan Krizi örnek gösterilebilir.[190]

İki taraflı krizler; genellikle iki taraflı, devletlerarası uyuşmazlıkları konu edinen dış politika krizleridir. Bir aktör tarafından yaratılan statükonun diğeri tarafından istenmemesi krizi tırmandırmakta ya da savaşa yer bırakmadan kriz yönetimi aşamasına geçilmektedir. İki taraflı krizler oluşturulan yeni statüko üzerinde gerçekleştirilen pazarlıkları içermektedir.[191] İki taraflı krizlerde krizin tarafı ulus devletlerdir. Türk dış politikasında SSCB'nin Kars ve Ardahan bölgesinin kendisine bağlanması talebine ilaveten Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin yenilenmesini içeren 1945 Sovyet Talepleri iki taraflı krizlere örnek göstermek mümkündür.

Joseph Hewitt ve Jonathan Wilkenfeld *One-Sided Crises in the International System* isimli makalelerinde, tek taraflı krizler ile iki taraflı krizlerin temel ayrımının

---

[187] Yasemin Akbaba, Patrick James and Zeynep Taydaş, "One-Sided Crises in World Politics: A Study of Oxymoron, Violence and Outcomes", **International Interactions**, (Vol: 32, No: 3, 2006) :231.

[188] J. Joseph Hewitt and Jonathan Wilkenfeld, "One-Sided Crises in The International System", **Journal of Peace Research** (Vol: 36, No: 3, London, 1999): 311.

[189] Akbaba, James and Taydaş, "One-Sided Crises…", 234-235.

[190] Brecher and Wilkenfeld, **A Study of Crisis**…, 589.

[191] C. Hermann, "Crisis"…, 206.

her iki krizin şiddete neden olma noktasında farklılaşmaları olduğunu ifade etmişlerdir. Hewitt ve Wilkenfeld'e göre; iki taraflı krizler daha fazla askeri düşmanlık oluşturma olasılığını içermektedir. Tek taraflı krizler ise, tek bir ülkenin krizi olarak ifade edilebilmektedir. Bu nedenle tek taraflı krizler müzakere, uzlaşma, arabuluculuk gibi şiddet içermeyen yöntemler ile yönetilebilmektedir.[192]

Çok taraflı krizler ise; sistemik düzeyde kırılma ve bozulmaları içermektedir. Uluslararası yapının düzeninin bozulduğu çeşitli dönemlerde [I. ya da II. Dünya Savaşı dönemleri gibi] aktörler arası güç dağılımı değişebilmekte ve yeni bir düzen ortaya çıkabilmektedir. Bu tür krizlerde iki taraflı olarak başlayan bir kriz tırmanma sürecinde iken yeni aktörlerin konuya dâhil olmasıyla ortaya çıkmaktadır. Çok taraflı krizler genellikle bölgesel veya çok sayıda aktörü içine çeken ve sistemsel kırılmalara yol açan uluslararası krizlerdir. Örneğin; Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan Körfez Krizi, ABD, İngiltere, Fransa gibi büyük güçlere ek olarak 31 farklı ülkenin katılımıyla bir koalisyon savaşı biçiminde gerçekleşmiş, bu bağlamda kriz de doğrudan koalisyon güçlerinin tamamının krizi haline gelmiştir.

2.5.1.2. Kriz-Zaman İlişkisine Göre Krizler

Kriz tanımlamaları zaman unsuru yönünden farklılık göstermektedir. Charles Hermann'a göre krizler yüksek tehdit algılaması, tehdide cevap verebilmek için kısa zaman ve sürpriz unsurlarını içermektedir.[193] Krizlerin, Hermann'ın tanımlaması doğrultusunda, sürpriz olaylar biçiminde ortaya çıkması onların ani, beklenmedik olaylar biçiminde ifade edilmesine sebep olmuştur. Ancak; Michael Brecher'a göre krizler her zaman ani biçimde ortaya çıkmamaktadır. Krizleri analiz eden farklı akademisyenlerin krizleri ortaya çıktıkları zaman yönünden farklı tanımlamaları nedeniyle krizler oluştukları zaman dikkate alınarak sınıflandırılabilmektedir.

Krizler zaman ilişkisine göre; ani, gelişen, tekrarlayan, uyuyan krizler biçiminde dört farklı biçimde sınıflandırılabilir. Ani krizler; karar alıcı birim tarafından beklenmeyen bir zamanda, beklenmedik bir biçimde ortaya çıkan, sürpriz yaratan olaylardır. Ani krizlerde genellikle fiili eylemin sonucu olarak iki taraf arasında gerilimin yükselmesi üzerine siyasi ya da diplomatik tepkinin askeri güç unsurları ile desteklenmesi söz konusudur. Ani krizlerin sürpriz durumlar olarak

[192] Hewitt and Wilkenfeld, "One-Sided Crises…", 311.
[193] Hermann; "Time, Threat and Surprise…", 188.

ortaya çıkmaları karar alıcılar açısından ani krizleri önlemez, kriz karşında tedbir alınamaz hale getirmektedir.[194] 2003 yılında ABD askerlerinin Irak'ın Süleymaniye kentinde Türk Özel Harekât Merkezi'ne gerçekleştirdikleri baskın ve beraberinde Türk askerlerinin kafalarına çuval geçirilerek gözaltına alınmaları bir ani kriz örneğidir.

Gelişen krizlerde hem zaman faktörü açısından krize neden olan olay, hem de krizin tırmanma eğilimi zamana yayılarak kendini göstermektedir. Gelişen krizler, ani krizlerden farklı olarak sürpriz bir durum ihtiva etmemektedir. Bu nedenle gelişen krizlerin önlenmesi mümkün olup, önlenemediği durumlarda diplomatik, siyasi ve askeri önlemlere başvurulmaktadır.[195] Gelişen krizlerde, taraflar arasında uyuşmazlık, çatışma ve kriz süreçlerini izlemek kolaylaşmaktadır. Dolayısıyla her bir süreçte tarafların ilişkilerde tırmanmaya yaratabilecek sözsel/eylemsel davranışlardan kaçabilme olasılığı yüksektir. '1964 Kıbrıs Krizi' olarak isimlendirilen Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Türk toplumuna yönelik saldırıların ve Türk toplumunun anayasal haklarının ihlal ile yönetimden dışlanmasını ortaya çıkaran süreç gelişen kriz özelliği göstermektedir.

Tekrarlayan krizlerde kriz niteliği taşıyan olay zaman zaman belirginleşir, tırmanır, durağanlaşır daha sonra yeniden tırmanma eğilimi gösterir. Tekrarlayan krizlerde, krize neden olan olayın dayandığı görüş ayrılığı ortadan kaldırılamaması nedeniyle taraflar bazı dönemlerde gerilimi tırmandırma ve kendi istedikleri sonucu dayatma yaklaşımı sergileyebilirler.[196] Örneğin 1974 Kıbrıs Krizi, 1964 ve 1967 Kıbrıs krizlerinin tekrarı niteliğinde olup Kıbrıs'ta anayasal düzenin yeniden tesisi ve Kıbrıs Türk toplumunun hak ve çıkarlarının korunması amacıyla Türkiye'nin adaya sıcak müdahalesini içeren çatışmayla sonuçlanmıştır.

Uyuyan krizlerde ise, diğer kriz çeşitlerinden farklı olarak, kriz niteliği taşıyan olayın üzerinde adeta zımni bir moratoryum sağlanmıştır. Bu tür krizlerde kriz niteliği taşıyan olay, bütün uyaranlara sahip olmasına rağmen savunmacı tarafça

---

[194] "Ani Kriz", http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_seoglossary&view=glossaries&catid=1&lang=tr, [10.05.14].

[195] "Gelişen Kriz", http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_seoglossary&view=glossaries&catid=1&lang=tr [10.05.14].

[196] "Tekrarlayan Kriz", http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_seoglossary&view=glossaries&catid=1&lang=tr [10.05.14].

ya bilinçli olarak krizleştirilmemektedir ya da tırmandırılmamaktadır. Bununla birlikte uyuyan krizlerde herhangi bir ihlal ani bir biçimde krize dönüşebilme riskine sahiptir. Örneğin 1923 Lozan Antlaşmasına göre Ege adalarının silahlandırılması antlaşmanın ihlali anlamına gelmesine rağmen Limni Adası ve diğer Ege adaların silahlandırılmasında kriz tüm bileşenlerini göstermesine rağmen herhangi bir tırmanma yaşanmamaktadır. Bundan ötürü Türk dış politikasındaki 1981 Limni Krizi başlıca uyuyan kriz örneğidir. Uyuyan krizlerde, kriz henüz sonlanmamış olduğu için kriz yönetim süreci de sona ermemektedir.[197]

2.5.1.3. Tarafların Niyetine Göre Krizler

Kriz yönetimini etkileyen bir diğer unsur da krizi ortaya çıkaran tarafın niyetidir. Krizler her zaman sürpriz biçimde ortaya çıkan durumlar değildir. Tarafların niyetine göre krizler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1) Kurgulanmış/Tasarlanmış Krizler
2) Öngörüsüz Krizler
3) Meşruiyet Arayışı Krizi
4) Dolaylı Krizler
5) Kasıtsız Krizler
6) Kaza Krizleri

Kimi durumlarda karar alıcılar ülkesel çıkar ve öncelikleri çerçevesinde herhangi bir konuda muhatabını müzakere zeminine çekebilmek için veya başka amaçlarını gerçekleştirebilmek için kendilerinin kontrol edebilecekleri bir krizi tasarlayarak uygun bir zamanda uygulamaya sokabilirler. Böylesi bir durum genellikle iyi tasarlanmadığında ve/veya parametreleri iyi kontrol edilemediğinde beklenen yararı/amacı sağlamaktan uzak kalabilir. Hatta uygulayan/tasarlayan tarafı beklenmedik zararlara uğratabilir. Bununla birlikte eşikleri, parametreleri, sınırlı amacı elde etmeye dönük iyi tasarlanmış bir krizde karşı taraf şiddete başvurmadan görüşme masasına/diplomatik müzakere sürecine çekebilmeye uygun bir tercih olabilir. Genellikle tasarlanmış bir krizde karşı tarafın rasyonel davranacağı düşünülerek beklentilere uygun davranması sağlanmaya çalışılır. Bazı durumlarda krizi çıkaran taraf var olan statükoyu kendi lehine çevirmek, yeni bir statüko

[197] "Uyuyan Kriz", http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_seoglossary&view=glossaries&catid=1&lang=tr [10.05.14].

yaratmak ya da kendi çıkarlarına uygun gördüğü bir durumun kabul ettirebilmek amacıyla bir kriz planlayabilmektedir. Krizi çıkaran tarafın kendi amaçlarını gerçekleştirmek üzere oluşturduğu bu tür krizlere kriz yönetimi literatüründe, "kurgulanmış/tasarlanmış krizler" denilmektedir. Bu tür krizlerde, krize sebep olacak olay, krizi çıkaran taraf, krizin riskini ve yararını, getireceği faydayı ve maliyetini, bütün farklı senaryoları göz önünde bulundurarak hazırlamış ve kriz çıkartmanın kendisine fayda sağlayacağı yönünde kararını verdikten sonra planını uygulamaya koymuştur. Ancak bir krizin geçireceği bütün aşamaların tasarlanmasının oldukça güçtür. Kurgulanmış krizlerde kullanılacak bütün yöntem ve amaçlar esnek bir biçimde kurgulanmayı gerektirmektedir. Bütünüyle iyi planlanmamış, tasarlanmış bir krizin fayda sağlamaktan ziyade, büyük zarar verebilme olasılığı bulunmaktadır.

Kurgulanmış kriz ifadesi kullanılırken, bu tür krizlerin yalnızca saldırgan taraf tarafından oluşturulabileceği algısına kapılmamak gerekmektedir. Savunmacı taraf, daha önce hak iddiasını dillendirmediği bir konuda hak sahibi olduğunu göstermek amacıyla tasarlanmış bir kriz çıkartabilmektedir. Daha önce hak iddiasını dillendirmediği bir konuda tasarlanmış kriz yaratan taraf olası paylaşımın taraflarından biri olduğunu gösterme amacı güderek kriz oluşturabilir. Bu tür durumlarda krizin savunmacı karakterden saldırgan karaktere geçmez. Hayli hazırda krizi savunmacı karakterde sürdürme ihtimali vardır. Saldırgan amaç güden tasarlanmış krizlerde ise statükoya meydan okuma, kendi hak ve taleplerini tek taraflı olarak genişletme amacı güdülmektedir. [198]

Savunmacı taraf açısından tasarlanmış krize örnek olarak 1976 yılında Ege denizinde Yunanistan'ın vermiş olduğu petrol arama ruhsatlarına karşılık olarak Türkiye'nin de TPAO'ya arama ruhsatları vermesi gösterilebilir. Türkiye'nin TPAO'ya petrol arama ruhsatları vermesi ve bu ruhsat bölgelerini 'Türk Kıta Sahanlığı' içerisinde tanımlaması, krizin başlatan/planlayan tarafın Türkiye olduğunu düşündürmektedir. Çünkü aynı bölgede iki farklı ülkede iki kurumun sahip olduğu ruhsatlar nedeniyle bir kriz ortaya çıkacağının öngörülmemiş ya da böyle bir krizin tasarlanmamış olma olasılığı bulunmamaktadır. 1976 Kıta Sahanlığı Krizi'nde Türkiye, saldırgan olmayan bir fiili durum yaratma stratejisi uygulayarak Yunanistan'a Ege Denizi'nde Türkiye'nin de kıta sahanlığı haklarının kabul

[198] " Tasarlanmış Kriz", http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_seoglossary&view=glossary&catid=1&id=14&lang=tr , [11.05.14].

ettirmeyi amaçlamıştır. 1976 Kıta Sahanlığı Krizi, 1976 yılında Bern Deklarasyonu'nun imzalanmasına kadar devam etmiştir.

1997 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Rusya Federasyonu'ndan S-300 Füze sistemleri satın alması ile başlayan statüko ihlaline yönelik girişim saldırgan taraf açısından tasarlanmış krize örnek gösterilebilir. Türkiye, söz konusu füzelerin Kıbrıs'a getirilmeleri halinde imha edileceğini açıklamamıştır. Zira adaya yerleştirilecek füzelerin adadaki askeri güç dengesini olumsuz etkileyecek, Türkiye'nin hava üstünlüğünü tehlikeye sokacak ve NATO yükümlülükleri çerçevesinde bölgesel ittifakları tarafından bir tehdit olarak algılanacaktır. Kıbrıs'ta 1974 sonrası Türkiye'nin temel politikasının oluşan güvenlik dengesinin korunması olduğu bilindiğinden krizin saldırgan tarafça tasarlanmış olduğu kanısı oluşmaktadır.

Kurgulanmış krizlerin aksine, krize neden olan olaya sebebiyet veren tarafın, olayın kriz doğurabileceğini öngörmediği durumlar da mevcuttur. Bu tür krizler 'öngörüsüz krizler' olarak adlandırılmaktadır. 6-7 Eylül olayları ve Struma Krizi öngörüsüz kriz örnekleridir.

Kimi durumlarda krizi yaratan tarafın niyeti meşruiyet sağlamaktır. Hem saldırgan hem de savunmacı taraf meşruiyet krizi yaratabilmektedir. Savunmacı tarafın oluşturduğu meşruiyet krizinin amacı daha önce tanınmış ya da tanınmasını istediği hak ve statüyü korumaya ilişkin olabilmekte iken; saldırgan tarafın başlatmış olacağı meşruiyet krizi bir fiili durum yaratma çabasıdır, saldırgan taraf haksız eylemine meşruiyet sağlamayı amaçlayabilmektedir.[199]

Bazı dönemlerde bir ülkenin kendi iç dinamikleri ile gelişen bir krize komşu ülkeler dolaylı yollardan krizden etkilenmeleri nedeniyle taraf olabilmektedirler. Bir diğer ülkenin krizi çıkaran tarafın eylemlerinden dolaylı olarak etkilenilmesi ve krize taraf olması halinde ortaya çıkan krizler dolaylı krizler olarak adlandırılmaktadır. Dolaylı krizler süreç içerisinde ikili dış politika krizlerine dönüşebilmektedir. Örneğin Irak'ın Kuveyt'e saldırması ve ilhak etmesi ile başlayan Körfez krizinde Kürt sığınmacıların Türkiye'ye sığınmaları Türkiye açısından dolaylı bir kriz yaratmıştır.

[199] Meşruiyet krizi, http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_seoglossary&view=glossaries&catid=1&lang=tr [14.06.2014].

Taraflar arasında krize sebep olan eylem ya da olay her zaman taraflardan herhangi birinin kriz çıkartmak amacıyla tasarlamış bulunduğu bir fiili durum değildir. Kaza olarak algılanabilecek bir gelişme taraflar arasında bir krize neden olduğunda tarafların bu olaydan yola çıkarak krizi tırmandırmaları gerekmemektedir. Kaza krizlerinde genellikle tarafların kriz halini ortadan kaldıracak diplomatik, siyasi süreçleri başlatmaları diğer kriz türlerine nazaran kolaydır. Tarafların özgün durumlarının kriz çıkartma amacını taşımaması krize neden olan olayın çözüm sürecinin hızlanmasına katkıda bulunur. Kaza krizlerde gerilim düzeyi çoğu kez düşüktür. Çözüme ilişkin süreçlerin kolaylıkla ortaya konulması ve sürecin hızlandırılması beklenilir. Kaza krizlerinde kriz halini ortadan kaldıracak diplomatik, siyasi ya da hukuksal çözüm yöntemleri kullanılabilmektedir. Örneğin; 1926 yılında Ege Denizi'nde Lotus isimli Fransız gemisi ile Bozkurt isimli Türk gemisinin çarpışmalarının ardından, Lotus gemisinin Fransız kaptanının Türkiye'de yargılanması Türkiye-Fransa arasında bir kriz haline gelmiştir. Krizin taraflarının anlaşarak Uluslararası Daimi Adalet Divanı'na başvurmaları Türk dış politikasında kaza krizinin en açık örneklerin biridir.

"*Krizi çıkaran taraf dış uyaranlara rağmen sergilediği davranış sonucunda bir krize sebep olmuşsa bu kasıtsız krizdir*."[200] Kasıtsız kriz kavramı Alexander George'un kasıtsız savaş kavramından ilham alınarak oluşturulmuştur. Bu tür krizlerde, krize neden olan taraf hem kriz çıkartma niyetine sahip değildir hem de davranışının krize neden olacağını öngörememektedir.

2.5.1.4. Coğrafyaya Göre Krizler

Coğrafi açıdan krizlerin tasnifi özellikle aktörlerin egemenlik alanlarının sınırlarını saptamak açısından önemlidir. Yerel bir kriz aktör ulus devletin egemenlik sınırı içerisinde oluşan ve merkezi otoritenin krizle mücadele edebilme yeteneğinin yüksek olduğu krizlerdir. Bununla birlikte yerel bir krizin ulusal, bölgesel hatta uluslararası bir krize dönüşme olasılığı her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.

Krizler ortaya çıktığı coğrafyaya göre yerel, ulusal, bölgesel ya da uluslararası krizler olmak üzere dörde ayrılabilmektedir. Ülkenin kendi egemenlik alanı üzerinde meydana gelen ve içeriği sebebiyle bir diğer ülkeyi etkilemediği

[200] Tuğçe Kafdağlı, "Kriz Yönetimi Açısından Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı" (Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013):46.

sürece herhangi bir uluslararası boyutu bulunmayan krizler 'yerel krizler' olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda 6-7 Eylül Olayları Türkiye'nin egemenlik alanı üzerinde meydana gelmiş ve krizin herhangi bir uluslararası boyutunun bulunmaması açısından bir yerel kriz örneğidir.

Ulusal krizler, bir ülkenin bir diğer ülkeyle uyuşmazlığından kaynaklanan dış politika krizleridir. Dış politika krizlerine konu olan olayın niteliği siyasi, hukuki, askeri ya da ekonomik olabilmektedir. Dış politika krizlerinin Türkiye ve ABD arasında Süleymaniye Krizi ya da Türkiye ve SSCB arasında 1945 Sovyet Talepleri Krizi gibi pek çok örneği bulunmaktadır.

Bölgesel krizler ise, meydana geldiği alan itibariyle sistemik krizlerin bir alt bölgede oluşan hali olarak ifade edilmektedir. İki ya da daha fazla ülkenin etkilendiği bölgesel krizler alt sistem dengelerini değiştirebilmekte, krize bölgesel aktörlerin ve örgütlerin dâhil olmasını sağlayabilmektedirler. Örneğin; Doğu Akdeniz özelinde sadece bu bölgeye özgü bir kriz özelliği gösterdiğinden dolayı Doğu Akdeniz'de Türkiye-GKRY arasındaki MEB krizi bir bölgesel kriz olarak da sınıflandırılabilmektedir.

Bütün kriz tipleri arasında krize dâhil olan aktörlerin sayısı en yüksek olduğu kriz tipi uluslararası krizlerdir. Uluslararası krizler, iki aktörün uyuşmazlığından ortaya çıksa dahi geniş bir alanı etkilemekte, konuya uluslararası örgütlerin dâhil olmasına neden olabilmektedir. Uluslararası krizlerde genellikle tırmanma aşamasında krizin tarafları artış göstermektedir. Bu bağlamda uluslararası krizler çok sayıda farklı coğrafyadan aktörü sürece dâhil eden krizlerdir.

2.5.1.5. Krize Neden Olan Olayın Niteliğine Göre Krizler

Krize neden olan olaylar tarafların niyetlerine göre geniş bir yelpazede şekillenebilir. Krize neden olan olayın niteliğine göre krizler, en genel şekliyle askeri, ekonomik, siyasi, hukuki ya da insani nitelikler taşıyabilmektedir.

Krize neden olan olayın niteliğine göre askeri kriz, ulusal güvenliği doğrudan etkileyebilecek fiili bir saldırının hızla askeri önlemler almayı zorunlu kıldığı bir kriz durumudur. Askeri krizlerde krize neden olan olay, askeri hedeflere ya da ülke sınırlarına doğrudan yönelmiş bir saldırı olabilmektedir. Bu tür krizlerin tırmanmasına askeri tehdidin varlığı neden olmaktadır. Örneğin; Süleymaniye Baskınında doğrudan Türk askeri personelinin hedef alınması, Kardak Kayalıkları

krizinde kayalıklara Yunanistan'ın asker çıkartarak yaklaşacak olanlara ateş açılacağını ilan etmesi bu bağlamda sıralanabilmektedir. Benzer biçimde krize neden olan olayın savunmacı tarafın siyasi hak ve çıkarlarına, hedeflerine yönelik bir tehdit ve/veya saldırı olarak algılanması ile tırmanan kriz durumu 'siyasi kriz' olarak tanımlanmaktadır. Siyasi krizlerde saldırgan taraf kendisinin meşru gördüğü gerekçelere dayanarak herhangi bir siyasi hedef ve/veya önceliğini elde edebilmek için bir fiili durum yaratabilmektedir. Örneğin PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Suriye'de barındırılması 1998 yılında Türkiye tarafından temel hak ve çıkarlarına saldırı olarak algılanmış ve kriz Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması ile sonuçlanmıştır. Ancak krizler genel olarak askeri veya siyasi çıkarları tehdit eden durumlar olarak görülmelerine rağmen, ülkenin ekonomik çıkarlarını tehdit eden durumlar olarak görülebilmektedir. Kriz olarak algılanan fiili ihlalin ya da tehdidin, savunmacı tarafın ekonomik hak ve çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak görülebildiği durumlar ekonomik krizler olarak ifade edilmektedir. İlaveten, krize neden olan olay taraflar arasında hukuki nitelikte bir uyuşmazlıktan doğabilmektedir. Hukuki uyuşmazlığın taraflar arasında henüz bir statü üzerinde anlaşılmamış bir olaydan meydana gelebileceği gibi tarafların daha önce üzerinde anlaşmış oldukları bir statüyü taraflardan birinin tek yanlı bir eylemle değiştirmek istemesinden ya da hukuki statüyü yok etme isteğinden de hukuki nitelikte bir krizin doğması mümkündür. Lotus-Bozkurt krizi yargılama hakkından kaynaklanan bir kriz olması sebebiyle hukuki kriz örneğidir.

Krize neden olan olayın niteliğine göre krizler askeri, siyasi, hukuki ve ekonomik bağlamda ülkeye doğrudan tehdit olarak görülebilecek şekilde tanımlanmıştır. Bununla birlikte insani kriz olarak adlandırılan krizler ülke çıkarlarına doğrudan tehdit içermemeleri yönünden diğer krizlerden ayrılmaktadır. İnsani krizlerde krizi tetikleyen olay saldırgan tarafın temel insan hak ve özgürlüklerine yönelik olarak başlattığı şiddetli ve kitlesel etkileri olan bir saldırı ile ortaya çıkabilmektedir. Genellikle saldırgan tarafın kendi ülkesinde yine kendi vatandaşlarının bir kısmına yönelik olarak başlatmış olacağı kitlesel baskı, sindirme, asimilasyon ve kitlesel katliamlar insani kriz olarak ifade edilmektedir.[201] Türk dış

[201] "İnsani Kriz", http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_seoglossary&view=glossary&catid=1&id=56&lang=tr, [14.06.2014].

politikası açısından insani krizin en temel örneği 1988 yılında İran- Irak savaşı Halepçe'de sürecinde zehirli gaz bombalarının kullanılması sonucunda zarar gören Iraklı Kürtlerin Türkiye'ye sığınması ile yaşanan sığınmacı/mülteci akınıdır.

2.5.1.6. Krizi Yaratan Olayın Etkisine Göre Krizler

Krizi yaratan olayın etkisine göre krizler; ulusal güvenlik, güvenlik ikilemi, statü belirsizliği, yansıma, uyum, prestij ve mağduriyet algısı krizleri olarak adlandırılabilmektedir.

Ulusal güvenliği ve toprak bütünlüğünü ilgilendiren ya da ülkenin var oluşuna yönelik bir tehdit içeren krizler 'ulusal güvenlik krizleri'dir. Ulusal güvenlik krizlerinde taraflar arasında krize neden olan olay; toprak bütünlüğü, temel hedef ve çıkarların korunması, temel güvenlik öncelikleri bakımından ciddi bir tehditler ya da saldırılardır. Ulusal güvenliğin tehdit altında olduğu algısı ülkeleri ek önlemler almaya yöneltmektedir. Bu bağlamda 1997 yılında GKRY'nin Rusya'dan temin ettiği S-300 füze sistemlerinin Kıbrıs'a konuşlandıracağını açıklaması üzerine tırmanan kriz sistemlerinin doğrudan Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmesi bakımından ulusal güvenlik krizinin bir örneğidir. Krizi yaratan olayın etkisine göre ulusal güvenlik krizi tanımlamasında geniş anlamda bir ulusal güvenlik tanımlamasından ziyade, dar anlamda bir güvenlik tanımlaması yapılmış olduğundan söz etmek mümkündür. Bu bağlamda dar anlamda güvenlikten kastedilen şey; ülkelerin kendi varlıklarını sürdürme amacıyla yakından ilişkili olan ve ülke topraklarının doğrudan savunulmasını gerektirmeyecek çeşitli önlemlerin alınmasıdır.[202]

Genellikle uluslararası ilişkilerde silahlanma yarışı ile açıklanan bir kavram olarak güvenlik ikilemi, bir devletin diğer devletlerden kaynaklandığını düşündüğü tehditleri önlemek için silahlanmaya başlaması üzerine tetiklenen, silahlanan devlete karşı diğer devletlerin kendi silahlanma faaliyetlerini arttırmalarıyla tırmanan bir güvenlik kısır döngüsü olarak tanımlanmaktadır. Güvenlik ikilemi nedeniyle ülkelerin güçlerini sürekli arttırma çabası, taraflar açısından sonu çatışma ile bitecek büyük kaynakların israfına neden olacak bir tırmanma sürecine neden olacaktır. Bu nedenle bu tez çerçevesinde ülkelerin güçlerini sürekli arttırmaları nedeniyle ortaya çıkan krizlerin güvenlik ikilemi krizleri olarak adlandırılması uygun bulunmuştur.

[202] Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika…,** 368-369.

1935 Bulgaristan Krizi, aslında Bulgaristan'a yönelik doğrudan bir tehdit bulunmamasına rağmen ülkenin kendisini tehdit altında hissetmesi ve bu nedenle güvenliğini arttırıcı önlemler alması bakımından bir güvenlik ikilemi krizi örneğidir.

Uluslararası ilişkiler açısından bir neden mi yoksa bir sonuç mu olduğu tartışmalı olan bir kavram olan prestij, krize neden olan olayın etkisine göre bir kriz çeşidi olmaktadır. Prestij krizlerinde krize neden olan davranış ya da olay savunmacı tarafın saygınlığını zedeleyen bir tehdit niteliğinde olabilir. Prestij krizini başlatan taraf eyleminden ulusal ya da uluslararası alanda saygınlık kazanmayı hedefleyebilir. Savunmacı tarafın prestijini sorgulayan söyleme ya da eyleme karşı tepkisiz bir tutum takınması saldırının kabulü anlamına geleceğinden prestij krizlerinde orantılı bir tepkinin gösterilmesi gerekmektedir. Savunmacı tarafın tepkisi saldırgan taraf açısından direnç anlamına geleceğinden bu tür krizlerde gerginliğin tırmanması mümkündür. 2003 yılında Süleymaniye Krizi ve çuval olayı Türkiye'nin askerini dahi koruyamayacak bir ülke olduğu imajına neden olması açısından bu tür krizlere örnek teşkil etmektedir.

Taraflar arasında görüş ayrılıklarını ortadan kaldıracak hukuki, siyasi düzenlemelerin bulunmaması bir statü belirsizliği aratmaktadır. Bu statü belirsizliğinin krize dönüşme ihtimali yüksektir. Devletler hukuku açısından devletlerin egemenlik haklarına yeni yorumlar getiren düzenlemeler ve tutum değişikliği talepleri kolaylıkla statü belirsizliği krizlerine dönüşebilir veya var olan statüyü tanımamak ya da zaten öyle bir statünün olmadığı durumdur. Türk Dış politikasında 1987 Ege Krizi olarak adlandırılan Yunanistan'ın kendi kıta sahanlığında olduğunu iddia ettiği bölgede petrol araması ve buna mukabil olarak Türkiye'nin de aynı bölge için ruhsat vermesi hadisesi bir statü belirsizliği krizi örneğidir. Statü belirsizliği krizleri, hem saldırgan hem de savunmacı tarafın herhangi bir hak ve çıkar kaybına neden olacağı endişesi taşımalarından ötürü hızlı bir tırmanma eğilimi göstermektedir.

'Mağduriyet algısı krizleri', genellikle saldırgan tarafın kendisini bir olay ya da eylemin gerçeklemesinden dolayı mağdur görmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak bu tür krizler her zaman saldırgan tarafın kendisini bir konuda mağdur hissetmesinden kaynaklanmaz. Mağduriyet algısı krizi, savunmacı tarafın saldırganın eylemlerinden ötürü kendisini mağdur hissetmesinden de kaynaklanabilmektedir. Mağduriyet algısı krizlerinde savunmacı taraf tepki göstermeye zorlanabilmektedir.

Bu nedenle güç asimetrisinin savunmacı tarafın lehine çevrilmesi ya da en azından eşitlenmesi gerekmektedir. Saldırgan tarafın sözel ya da eylemsel girişimlerinin savunmacı tarafta mağduriyet algısı yarattığı durumlarda, uyuşmazlık ya da çatışma evrelerinde kriz yönetimi stratejilerinin uygulanması gerekmektedir. Savunmacı taraf açısından Mağduriyet algısı krizlerine 1974 yılında Yunanistan'ın karasularını 6 milin üzerine çıkartmasının Türkiye tarafından ulusal çıkarları ve egemenlik hakları açısından mağduriyet yaratacağını öne sürmesi örnek verilebilmektedir. Mağduriyet algısı krizlerine saldırgan taraf açısından ise, 1991'de Irak'ın Kuveyt'te saldırmasının sebebi olarak Kuveyt topraklarının zaten kendisinden kopartılmış olması sebebiyle Irak'ın mağdur edildiği gerekçesine dayanarak Kuveyt'in Irak'a bağlanması talebini örnek gösterebiliriz.

Bazı krizler krizin muhatabı olan savunmacı tarafı doğrudan hedef almayı amaçlamamaktadır. Herhangi bir ülkenin oluşturduğu ittifaklar ya da müttefiklik ilişkileri bir olay komşu ülkelerde tehdit algılanmasına sebep olabilmektedir. Doğrudan savunmacı tarafı etkilemeyecek bir olay ya da sözsel eylem yansıma etkisi yaratarak savunmacı ülkede tehdit algılamasına ve tırmanmaya neden olduğu durumlar yansıma krizleri olarak adlandırılmaktadır. Örneğin 1957 Suriye Bunalımı doğrudan Türkiye'ye yönelik herhangi bir amaç, etki ya da kasıt olmaksızın Suriye-SSCB yakınlaşması Türkiye tarafında tehdit olarak algılanmıştır.

Bütün anlatılan kriz türlerinin dışında krize neden olan olay herhangi bir uyum sorunu yaratıyor veya uyum sorununu çözüyor ise 'uyum krizi' olarak adlandırılmaktadır.

2.5.2. Kriz Evreleri

Krizler, Michael Brecher'ın *Crises in the World Politics Theory and Reality* isimli kitabında ifade ettiği gibi dört aşamadan oluşmaktadır. Bu bağlamda kriz öncesi evre; krizin başlangıcını, tırmanma aşaması; kriz dönemini, yatışma aşaması; krizin bitişini, kriz sonrası dönem ise; krizin etkilerini içerisine almaktadır.[203]

Kriz öncesi dönemde, temel değer ve normlara yönelik normal dönemden daha fazla bir tehdit algılanmaktadır. Tehdit algılamasının artması ise, stres unsurunun tehdide paralel artmaya başlamasına neden olmaktadır.

[203] Michael Brecher, **Crises in the World Politics Theory and Reality,** (Oxford: Permagon Press, 1993): 26.

Kriz dönemi, tehdit algılamasındaki artış en şiddetli seviyeye ulaşmaktadır. Bu dönemde tehdide cevap verebilmek için sınırlı zamana sahip olunduğu algısı ve savaş olasılığının belirmesi tahrifatın en üst düzeye çıkmasına yol açar.

Krizin yatışma aşaması ile birlikte tehdit algılamasında, zaman baskısında ve savaş olasılığında azalma görülür. Tehdit algılamalarının düşmesi ile birlikte geliştirilen stres de azalmaya başlar. Yatışma aşaması, krizin sona erdiği aşamadır.

Kriz sonrası dönemde tehdit, zaman baskısı ve savaş kriz seviyesinin altına iner. Bu dönemde krize yönelik tehdit algılaması bütünüyle sona ermektedir. Krize yönelik herhangi bir etkileşim bu dönemde gözlenmez sadece krizin etkilerinden söz etmek mümkündür.[204]

2.5.3. Kriz Yönetimi

Kriz tanımı ile kriz yönetimi birbirleriyle yakından ilişkili kavramlardır. Uluslararası ilişkiler literatüründe kriz kavramının tartışılmaya başlamasından itibaren genel tanımlar karşısında özel tanımlar, sistemik yaklaşımların karşısında karar alma yaklaşımları gibi bir zıtlık üzerinden hareket edilmiştir. Bu nedenle kriz yönetimi kavramının meşrulaştırılmasına yeterince önem verilmemiştir.[205] Brecher, da dâhil olmak üzere, kriz konusunda çalışma yapan pek çok kişi krizleri başa çıkılacak olaylar olarak görmüştür. Ancak; Richardson kriz süresince karar alıcıların stres ortamı ve ortamın getirdiği baskı ile başa çıkmakta olduklarını fakat krizlerin kontrol edilmeye yönelik bir yönünün de mevcut olduğunu ifade etmiştir.[206]

Kriz yönetimi, genel bir ifadeyle sınırlama, savaş riskini azaltmak için alınan önlemler olarak tanımlanmaktadır.[207] Phil Williams'a göre kriz yönetimi bir taraftan krizleri kontrol etmek ve düzenlemek için yürütülen prosedürleri diğer taraftan ülkenin hayati çıkarlarının korunarak, güvenlik altına alınarak çözülmesinden emin olmayı gerektirir. Kriz yönetiminin bir görevi; risklerin azaltılması, mümkün olduğunca düşük bir seviyede kontrol edilebilecek düzeyde tutulması iken diğer

[204] Brecher, **Crises in…,** 7.
[205] James L. Richardon, "Crises Management: A Critical Appraisal", **New Issues in International Crises Management**, ed: Gilbert R. Winham (Boulder ve London: Westview Press,1988):14.
[206] Richardon, "Crises Management…", 15.
[207] Richardon, "Crises Management…", 15.

görevi ise; zorlayıcı diplomasinin ve risk almayı içeren diğer taktiklerin karşı tarafa ödün verdirecek biçimde mümkün olduğunca etkin biçimde kullanılmasıdır.[208]

Bouchard'a göre kriz yönetiminin esası, kişinin hayati çıkarları ve savaşı önlemek için çabalarının korunması arasında optimum denge sağlamaktır. Ancak kriz yönetimin nasıl tanımlandığı ve amaçları içinde bulunulan dönemin özgü özelliklerine göre değişiklik göstermektedir. Sean C. Williams'ın belirttiği gibi Soğuk savaş döneminde kriz yönetimi stratejilerinin temel amacı silahlı çatışmaların ya da savaşların önlenmesiydi. Ülke çıkarlarını geliştirmek Soğuk Savaş döneminde ancak ikincil derecede önemliydi. Ancak Soğuk Savaş döneminin sonlarına doğru kriz yönetiminin amacı savaştan kaçınmaya doğru evirilmiştir. Bu nedenle Soğuk Savaş sonrası dönemde kriz yönetiminin amacı, silahlı çatışma noktasının zorlanabileceği dikkatle sürdürülen tırmanma anlamına gelebilmektedir.[209]

Kriz yönetiminde bazı stratejiler potansiyel tırmanmayı diğerlerine nazaran daha fazla arttırabilme potansiyeline sahiptir. Diğer yandan, kesinlik ifade eden durumlarda az risk içeren stratejiler kriz çıkarları korumak ve amaçları gerçekleştirmek açısından az etkin ya da bütünüyle etkisiz olabilmektedir. Az risk içeren bir stratejinin uygulanması rakibi daha da cesaretlendirebileceği gibi krizi tırmandırabilen bir etkiye de sahip olabilir.[210]

Kriz yönetiminde strateji bir aktörün normal şartlarda yapmayacağı bir davranışı gerçekleştirmek zorunda bırakılmasını ifade etmektedir.[211] Krizler, büyük ölçüde oluştukları kontekst içerisinde kendilerine özgü durumlardır bu nedenle kriz yönetiminde her krize uygulanabilecek genel-geçer bir strateji bulunmamaktadır. Bununla birlikte her krizin bazı ortak özellikleri olduğunu da ifade etmek gerekmektedir. Kriz yönetimi çerçevesinde uygulanabilecek birçok farklı strateji mevcuttur. Alexander George kriz yönetimi stratejilerini kullanım amaçlarına göre, saldırgan ya da savunmacı kriz yönetimi stratejileri olarak ikiye ayırmıştır. Bu bağlamda bir ülke statükoyu değiştirmek üzere bir kriz başlatması ya da hali hazırda

---

[208] Richard Ned Lebow, **Between Peace and War: The Nature of International Crises** (Baltimore ve London: Johns Hopkins University Press, 1981): 292.

[209] Sean S. Williams, "National Security Crisis Decision-Making: The Role of the Regional Combatant Commander", School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College, (Kansas: 2007): 12.

[210] Alexander L. George, "Strategies for Crises Management", **Avoiding War**, ed: Alexander George, (USA: Westwiev Press, 1991): 378.

[211] Alexander L. George, "Introduction to Part Five", **Avoiding War**, ed: Alexander George (USA: Westwiev Press, 1991): 372.

ortaya çıkmış olan bir krizi statükoyu değiştirmek üzere kullanması saldırgan kriz yönetimi stratejisi, rakibi statükoyu değiştirmekten vaz geçirmeyi amaçlayan stratejiler ise savunmacı kriz yönetimi stratejisi örneğidir.[212] Ancak her olay özelinde hangi kriz yönetimi stratejisinin uygulandığını belirleyemeyecek kadar istikrarsız, değişken durumlar da mevcuttur. Her kriz özelinde kriz yönetimi stratejilerinin dikkatlice formüle edilip, kendilerine özgü biçimde var olan krizlere adapte edilmesi gerekmektedir.[213]

2.5.3.1. Saldırgan Kriz Yönetimi Stratejileri

Alexander George'un belirttiği gibi var olan statükoyu rakibin aleyhine değiştirmeyi amaçlayan en azından beş farklı saldırgan kriz yönetimi stratejisi bulunmaktadır. Bunlar: Şantaj, sınırlı tersine çevrilebilir ölçüm, kontrollü baskı, oldu-bittiye getirme ve yıpratma stratejileridir.

2.5.3.1.1. Şantaj Stratejisi

Birçok çeşidi olan şantaj stratejisinde eğer rakip talep edilen şeyi gerçekleştirmeyi reddederse bir şekilde acı çekeceği ve ciddi zarara uğrayacağı algısını oluşturmak üzerine kurulmuştur. George, bu stratejide meydan okuyan tarafın krizi genelleştirerek beklenilen faydayı sağlamayı amaçladığını ifade etmektedir. Şantaj stratejisi şantajcıya güç kullanmadan ortaya çıkmasını istediği sonuca ulaştırdığında avantajlı bir stratejidir. Şantaj, başarıya ulaştığında istenmeyen tırmanma riskinden kaçınılmasını sağlamaktadır.

Şantaj stratejisi, savunmacı tarafa şantajcının blöfünü görse dahi yapılması istenilen davranışı gerçekleştirmeme olanağı sunmaktadır. Böyle bir durumda şantajcıya karşı her halde harekete geçilmesi gibi bir zorunluluk da yoktur. Ancak böyle bir durumda savunmacı taraf şantajcının talebini reddetmekle beraber ona karşı tehdit oluşturabilme, kendi oluşturduğu tehdidi şantajcıya yöneltme ihtimaline de sahiptir. Bu açıdan değerlendirildiğinde şantaj stratejisi başarıya ulaşma konusunda sadece belirsiz olmadığı gibi aynı zamanda krizler özelinde genelleştirildiğinde risksiz bir strateji de değildir. "*Şantaj stratejisi başarısızlığa uğrarsa, şantajcı kendisini beklediği ya da istediği krizden daha farklı tür bir krizde bulabilir.*"[214]

---

[212] George, "Introduction to…", 373.
[213] George, "Strategies for…", 378.
[214] George, "Strategies for…", 379.

Böyle bir durumda şantajcı tamamen taleplerini geri çekebileceği gibi isteklerini karşı tarafın kabul edebileceği makul bir seviyeye düşürebilir ya da değişik bir saldırgan strateji izlemeye yönelebilir.[215]

2.5.3.1.2. Sınırlı-Tersine Çevrilebilir Ölçüm

Belirli durumlarda statükoya meydan okuyan, saldırgan taraf kriz yönetimine dair bir politika ikilemiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Böyle durumlarda istenilmeyen tırmanma riskinden kaçınabilmek için geliştirdiği stratejinin hızlı ve kolay biçimde geri alınmasına ihtiyaç duymaktadır. "*Bu stratejide, seçilen hareket limitli ve geri döndürülebilecek biçimde, her ikisine yönelik bir mücadele başlatmaktadır*." [216]

Bu strateji talep edilen şeye karşı çıkıp çıkmayacağının bilinmediği durumlarda uygulanabilir. Savunmacı tarafın kesin kararındaki belirsizlikten yararlanma amacı içermektedir. Şayet savunmacı taraf statükoyu koruma konusunda kesin bir karara varmamışsa, sınırlı tersine çevrilebilir ölçüm stratejisini kullanan taraf tırmandırma olasılığının olmadığının bilincine vararak statükoyu kendi lehine çevirmeye yoğunlaşır. Saldırgan taraf, tırmanma riskini ölçerek istenmeyen tırmanmayı kontrol altında tutma amacı güder. Sınırlı tersine çevrilebilir ölçüm stratejisi statükoyu değiştirmek açısından temkinli bir yol olmakla birlikte yanlış anlaşılma, iletişimin bozulması ve yanlış hesaplama gibi bazı kritik olasılıkları içermektedir. Stratejide ölçüm hareketi açık ve rakibi zorlayacak kadar tehdit içermelidir. Rakip isteğini açık ve uygun bir zamanda ifade etmelidir. Ancak savunmacı taraf rakibin asıl istediği şeyin bir ölçüm olduğunun farkına varmayabilir ve var olan statükoyu koruma amacı güdebilir. Böyle bir durumda savunmacı taraf statükoyu sürdürme gereksinimine ihtiyacı olmadığının bilincine varmalıdır. Aynı zamanda savunmacı tarafın cevapsız kalması saldırgan tarafça statükoyu devam ettirmek için herhangi bir eylemde bulunulmayacağı biçiminde yanlış okunabilir.

Savunmacı tarafın cevap vermekte gecikmesi halinde saldırgan taraf kendi stratejisini devam ettirmenin güvenli olduğu düşüncesine kapılabilir. Savunmacı taraf statükoyu devam ettirmek yönünde bir karar alırsa saldırgan taraf bunu boş bir blöf olarak değerlendirip kendisine reddetmek için neden yaratabilir. "*Strateji saldırgan*

[215] George, "Strategies for…", 380.
[216] George, "Strategies for…", 381.

tarafın ölçüm hareketinin riskinin güvenilirliğine, doğru biçimde izlenmesine ve risk ölçümünün sayılabilir ve kontrol edilebilir olmasına bağlıdır."[217] Ancak bu varsayım her zaman için doğrulanabilir değildir saldırgan tarafın yanlış ölçümde bulunması savunmacı tarafın kendisine güçlü bir biçimde karşı koymasını da tetikleyebilir. Bu durumda saldırgan tarafın geri çekilmesi riskli bir tırmandırmadan kaçınması gerekmektedir.

2.5.3.1.3. Kontrollü Baskı Stratejisi

Kontrollü baskı stratejisi sınırlı-tersine çevrilebilir ölçümden saldırgan tarafın savunmacı tarafın var olan statükoyu koruyacağının bilincinde olunması yönüyle ayrılmaktadır. Saldırgan taraf kontrollü baskı stratejisinde düşük seviyeli seçeneklerini değerlendirerek savunmacı tarafın taahhüdünü aşındırma ya da devre dışı bırakma amacı güder.[218] Güçlü bir biçimde motive olmuş saldırgan taraf, küçük hareketlerle savunmacı tarafın üzerindeki baskıyı arttırarak, savunmacı tarafın karşılamakta zorlanacağı, statükoyu korumak için uygun, yeterli kapasiteyi ya da kapasitesini bu amaç için kullanmakta gönülsüz olabilir.[219]

Kontrollü baskı stratejisi, salam taktiği olarak da ifade edilen önemsiz gözüken küçük, hareketlerle saldırıda bulunularak, savunan tarafın direnişinin tırmanmaya neden olacağı uyarılarının yapılmasıyla soruna askeri olmayan yöntemlerle müdahale edilmesi amacını içerir. Bu strateji güç asimetrisinin saldırgan taraf lehine, savunmacı tarafın güç handikapına sahip bulunduğu durumda kullanılmaya elverişlidir.[220]

Kontrollü baskı stratejisi karşısında savunmacı taraf statükoyu koruma gayretinden vazgeçebilir. Saldırgan tarafın müdahaleleri karşısında güç kullanıp kullanmayacağı yönünde bir karar vermeye zorlanabilir. Askeri kapasitesinin saldırgan taraf karşısında direniş göstermeye yeterli olmadığında bir karşı savunma stratejisi geliştirebileceği gibi statükonun değişmesine razı da olabilir.

[217] George, "Strategies for…", 381.
[218] George, "Strategies for…", 381.
[219] George, "Strategies for…", 382.
[220] George, "Strategies for…", 382

2.5.3.1.4. Oldu-Bittiye Getirme Stratejisi

Saldırgan taraf, savunmacı tarafın tartışmalı konudaki konumunu korumayacağını düşündüğü durumda hızlı, kararlı bir harekette bulunarak statükoyu değiştirme girişiminde bulunabilir. Belli bir dereceye kadar risksiz görünen bu stratejide istenmeyen tırmandırma riski göz önünde bulundurulmalıdır. Oldu-bittiye getirme stratejisi uygulayan ülke hem ulusal hem de uluslararası arenada güçlü bir kınama riski ile karşı karşıya kalabilir.[221] Saldırgan tarafın ulusal ve uluslararası sistemde güvenilir bir aktörü şeklindeki imajı itibarını kaybedebilir. Ulusal ve uluslararası arenadaki itibar kaybı saldırgan taraf için caydırıcı bir neden olabilmektedir.[222] Oldu-bittiye getirme stratejisinin uygulanmasıyla savunmacı tarafın statükoyu korumama kararı statik bir karar olarak tanımlanamaz. Oldu-bitti stratejisinin uygulanması, statükoyu korumama kararını değiştirebilmektedir. "*Buna karşılık saldırgan taraf statükoyu değiştirecek hızlı ve kararlı hareketini hızlıca savunmacı tarafa oldu-bittiye direnmek için gücünü toplama zamanı bırakmayacak biçimde sonuçlandırabilir*."[223]

Oldu-bitti stratejisini uygulamanın temel mantığı var olan statükoyu saldırgan tarafın lehine değiştirmektir. Oldu-bitti stratejisi çeşitli riskler de içermektedir. Her saldırgan stratejide olduğu gibi oldu-bitti stratejisinde de istenmeyen tırmanma riski bulunmaktadır. Ancak oldu-bitti stratejisi diğerlerinden farklı olarak bumerang etkisi yaratabilir. Yani, oldu-bittiye getirme stratejisi uygulayan taraf, stratejisinin kendisinin uyguladığı biçimde ona geri dönmesi tehlikesiyle karşı karşıyadır. Savunmacı taraf, saldırgan tarafın oldu-bittiye getirmesine karşılık olarak aynı biçimde hızlı ve kararlı adımlar atmaya yönelebilir. Saldırgan taraf yanlış varsayımda bulunarak savunmacı tarafın karşı mücadeleye girebileceğini varsayabilir, yine saldırgan taraf kendi kapasitesini abartabilir. Ya da oldu-bitti stratejisi başarıya ulaşmadan önce saldırgan tarafı hızlı bir biçimde değiştirebilir. [224]

2.5.3.1.5. Yıpratma Stratejisi

Yıpratma stratejisi, saldırgan tarafın şantaj, kontrollü baskı, sınırlı-tersine çevrilebilir ölçüm, oldu-bittiye getirme stratejilerini kullanamadığı durumlarda ya da

[221] George, "Strategies for…", 382.
[222] George, "Strategies for…", 383.
[223] George, "Strategies for…", 383.
[224] George, "Strategies for…", 383

oldu–bitti stratejisi uygulayabilmek için yeterli güç kapasitesine sahip bulunmadığı durumlarda tercih edilmektedir. Yıpratma stratejisi uygulayan rakibine nazaran görece güçsüz ancak yüksek motivasyona sahip saldırgan taraf rakibine karşı gerilla savaşı, terörist eylem ya da sınırlı askeri operasyonlar gerçekleştirebilir. Bu durumda güçlü taraf kendi sınırlamalarını gözden geçirebilir, askeri operasyonlarını yüksek kayıp verdirecek biçimde tırmandırabilir.[225]

2.5.3.2. Savunmacı Kriz Yönetim Stratejileri

Alexander George kriz yönetimi stratejileri içerisinde olan statükoyu rakibin kendi lehine çevirmesini önlemek amacıyla geliştirilmiş olan en azından yedi stratejinin olduğunu ifade etmekte ve bu stratejileri tanımlamaktadır. George, savunmacı kriz yönetimi stratejilerini uygulayan ülkenin bir kriz yönetimi ikilemi karşılaşabileceğini ifade etmektedir. Bunlar saldırıya uğrayan çıkarları üzerindeki herhangi bir hasarı önlemek ve savaşa neden olabilecek herhangi bir tırmanmadan kaçınmaktır. Bu stratejier: Zorlayıcı diplomasi, sınırlı tırmandırma stratejisi, misilleme, kapasite testi, hat çekme stratejisi, taahhütlerin yerine getirilmesi ve uzlaşma zeminine varabilmek için zaman kazanma stratejileridir.[226]

2.5.3.2.1. Zorlayıcı Diplomasi

Zorlayıcı diplomasi stratejisi düşmanı güç kullanarak veya sınırlı biçimde güç artırımına giderek meydana getirdiği eylemden vaz geçirmeyi amaçlamaktadır. Bu durumda düşman yaptığı eylemden vaz geçirilmeye çalışılır. Bu noktada savunmacı taraf güç kullanma tehdidinden yararlanmaktadır. Ancak savunmacı ülkenin güç kullanma tehdidinden yararlanması askeri yöntemler kullanılarak icra edilen zorlamalardan farklıdır. Zorlayıcı diplomasi rakibin saldırgan davranışı seçmesi yerine, kendini durdurması için ikna etmeye çalışmaktır. Bu stratejide rakip sözünden kendi isteği ile döndürülmeye ikna edilmeye çalışılır.

Bu nedenle George, zorlayıcı diplomasiyi güç tehdidi ile desteklenen diplomatik bir strateji olarak tanımlanmaktadır. Zorlayıcı diplomaside tehditlerin varlığının arka planında iletişim kanallarının devam ettirilmesi gerekmektedir. Bütün sinyal verme (muhabere), görüşme, pazarlıklar zorlayıcı diplomasi stratejisinin

[225] George, "Strategies for…", 383.
[226] George, "Strategies for…", 384.

içerisinde kurgulanmalıdır. George zorlayıcı diplomasinin tehlikeli biçimde aldatıcı yapıya sahip olduğunu ileri sürmektedir. Güçlü ülkeler zorlayıcı diplomasiyi kullanarak zayıf rakiplerini hedeflerinden ve çıkarlarından risksiz bir biçimde uzaklaştırabilmektedir. Böyle bir durumda saldırgan tarafın blöf yaptığını düşünen savunmacı taraf geri çekilmeye ya da gücünü arttırmasıyla ortaya çıkabilecek tırmanma arasında seçim yapmak zorundadır.

Zorlayıcı diplomasinin krizlerin özgün koşullarına bağlı olarak uygulanabilecek dört çeşidi bulunmaktadır. Bunlar: ultimatom, zımni ultimatom, dene ve gör yaklaşımı ve son olarak baskıyı kademeli olarak arttırma yaklaşımlarıdır. Krizin özgü koşullarına göre savunmacı taraf bu stratejilerden uygun bulduğu birisini uygulamayı seçebilir.

Zorlayıcı diplomaside ultimatom uygulamasında üç faktör kritik öneme sahiptir. Bunlar: ortaya atılan talep ile uyumlu bir aciliyet duygusu, zorlayıcı gücün talep ettiği şey gerçekleştirmek için diğer rakibinden daha yüksek bir motivasyona sahip olması ve eğer talebi kabul görmezse istenmeyen tırmanmanın oluşacağı korkusudur. George, zorlayıcı diplomasinin Avrupa güç dengesinde sıklıkla başvurulan ultimatomlara benzediğini ifade etmektedir. Ultimatomlar rakipten gerçekleştirmesi istenilen açık ve özel taleplerdir. Avrupa güç dengesi sisteminde yaygın kullanılan ultimatomlarda talebin gerçekleştirilmesi bir ödülü, reddedilmesi ise açık bir cezalandırmayı gerektirmekteydi. Zorlayıcı diplomaside ultimatomların kullanımında; talebin açık bir şekilde ifade edilmesi, kesin ve özel bir talebin olması, talebin karşı tarafta aciliyet hissi yaratması gerekmektedir.

Ultimatom stratejisinde olduğu gibi dene ve gör stratejisinde de açık ve özel bir talep bulunmaktadır ancak dene ve gör stratejisinde zaman sınırlaması ve talebin yerine getirilmesi bir zaman sınırlamasına bağlı değildir.

Zımni ultimatom stratejisini ultimatomdan ayıran, ultimatoma benzer şekilde rakipten belirli istemlerde bulunulmuş olmasına rağmen istemlerin yerine getirilmesi için belirli bir zaman diliminin öngörülmemiş olmasıdır. Bu stratejide hedef ülke ultimatoma nazaran geniş zaman dilimine sahiptir fakat bu durum durumun acil olmadığı anlamına gelmemektedir. Zımni ultimatomda aciliyet hissi zaman belirtilmeksizin, farklı eylemlerle sağlanmaktadır. Savunmacı taraf, isteminin yerine getirilmemesi durumunda uygulanacak ceza ve askeri hazırlıkların arttırılması zımni

ultimatom stratejisini destekler. Zımni ultimatom savunmacı tarafa, rasyonel düşünülmesi için zaman tanır, geri adı atma ve zorlayıcı tarafın istekleri ile ülke çıkarı arasında denge oluşturma fırsatı vermektedir.[227]

Baskıyı kademeli arttırma stratejisinde ne zaman baskısı ve aciliyet yaratma ne de istemin yerine getirilmemesi durumunda uygulanacak ceza mevcut değildir. Baskı kademeli olarak arttırılmaktadır. Hedef ülke istemi yerine getirmek istemediğinde ise askeri önlemler kullanılarak güç ve kararlılık ifadesi pekiştirilmeye devam edilmektedir. Hedef ülkece tarafından istemin pazarlık konusu yapılabileceği algılamasının önüne geçilmesi amacıyla baskı ve tehdit dikkatli biçimde uygulanmalıdır.[228]

Zorlayıcı diplomasi, esnek bir biçimde uygulanan havuç ve sopa stratejisi olarak ifade edilebilir. Zorlayıcı diplomasi tartışma, pazarlık ve uzlaşma unsurlarını içermektedir.[229] Zorlayıcı diplomasi için zamanlama olmazsa olmaz koşuldur. Zorlayıcı diplomasi uygulayan bir devlet, çıktı üzerinde kesin bir kontrole sahip değildir. Ancak durumun vahametine ilişkin karşı tarafta oluşan imaj sonuç üzerinde belirleyici olabilmektedir. Zorlayıcı diplomasi, dikkatli bir biçimde tasarlanmalı ve uygulanmalıdır. Genel itibariyle davranış biçimi öngörülemeyen düşmanlara karşı zorlayıcı diplomasi uygulamak zordur.[230]

2.5.3.2.2. Sınırlı Tırmandırma Stratejisi

Savunmacı taraf, yeni bir limitli bir şekilde yeni ve kendisi için daha avantajlı olan kurallar ortaya koymak, düşmanın kendisine karşı yeni bir tırmandırma hareketine girişmesini önlemek, karşı tarafı stabilize etmek için sınırlı tırmandırma stratejisi belirleyebilir.[231] Sınırlı tırmandırma stratejisinin ana amacı, her iki tarafça kabul edilebilecek bir pazarlık zemini oluşturulana kadar anlaşmaya esas olabilecek temel kuralları belirlemektir.[232]

George, sınırlı tırmandırma stratejisinin dikey ya da yatay tırmandırma olarak isimlendirilen iki şekilde uygulanabileceğini ifade etmiştir. Dikey tırmandırma, krize özgü alan içerisinde gerçekleştirilen tırmandırma biçimidir. Yatay tırmandırma ise;

---

[227] Fuat Aksu, **Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi,** (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2008): 32.
[228] Aksu, **Türk Dış Politikasında…**, 32.
[229] George, "Strategies for…", 386.
[230] George, "Strategies for…", 387.
[231] George, "Strategies for…", 387.
[232] George, "Strategies for…", 388.

savunmacı tarafın pazarlık gücünü attırabilmek amacıyla saldırgan tarafı farklı coğrafi alanlarda zarara uğratmaya çalışmasıdır.[233]

2.5.3.2.3. Misilleme Stratejisi

İstenmeyen sınırlı tırmanma riskinden kaçınan savunmacı taraf, farklı nedenlerden dolayı misilleme stratejisi uygulamayı seçebilir. Misilleme stratejisi, kendisine karşı yapılan eyleme aynı biçimde karşılık vermeyi içermektedir. Misilleme stratejisi provakasyonun şiddetini eşitlemek amacıyla kullanılabilmektedir ancak strateji uygulanırken karşı tarafın gerçekleştirdiği provakasyonun üzerine çıkmamaya dikkat etmek gerekmektedir. Başarılı bir biçimde uygulanmayan misilleme stratejisi, düşmanın başlangıçta gerçekleştirdiği eylemden daha şiddetli, cezalandırıcı unsurları içerecek biçimde yeni eylemlere neden olabilmektedir. [234]

Misilleme stratejisinin başarısız olması halinde kendisinden daha güçlü özellikler içeren zorlayıcı diplomasi ya da sınırlı tırmandırma stratejileri uygulanmalıdır.[235]

2.5.3.2.4. Kapasite Testi Stratejisi

Savunmacı taraf, temel kuralları korumak amacıyla sınırlı tırmandırma stratejisini kullanmanın çok riskli ya da politik olarak kabul edilemez olduğuna karar verebilir. Bu temel kuralların açıkça dezavantajlı olduğunda ve savunmacı taraf açısından krizin istemeyen sonuçlarına işaret ettiği durumlarda dahi savunmacı taraf zorlayıcı diplomasiye başvurmadan ya da çatışmayı tırmandırmadan meydan okumayı kabul edebilir. Statükoya yönelik düşük seviyeli ve kontrollü bir meydan okumayla karşılaştığında savunması dezavanatajlı durum çerçevesinde kapasitesini test etmeye karar verebilir. Kapasitenin test edilmesini kabul ederek savunmacı taraf, sıkı bir çalışma, doğaçlama yeteneği ile ve kaynakların verimli kullanımı ile krizin beklenen çıktısını tersine çevirmeyi umar. Kapasite testi stratejisini kullanan savunmacı taraf riskli bir tırmandırmaya yönelmeyi ya da başarısız girişim kararını düşmanına aktarabilir. Beklenen çıktının tersine çevrilmesini kolaylaştırmak amacıyla savunmacı rakibini tırmandırma davranışından caydırmalıdır. Bunu gerçekleştirmek için savunmacı sahip olduğu askeri güçleri harekete geçirebilir, açık

[233] George, "Strategies for…", 388.
[234] George, "Strategies for…", 388.
[235] George, "Strategies for…", 389.

ya da üstü kapalı tehditler yaratabilir. Yine de kapasite testi stratejisinin amacı tırmanmayı tehdit etmek değil, ama rakibinin bunu yapmasının önüne geçmektir.

2.5.3.2.5. Hat Çizme Stratejisi

Bazı krizlerde ortaya çıkan tehditlere cevap vermenin en uygun yolu, saldırgan tarafın eyleme geçerse çok şiddetli bir cevapla karşı karşıya kalacağını ifade eden hat çizme stratejisidir. Bu davranışla savunmacı, hem kendi önemli çıkarlarını koruyarak hem de iki tarafında istemediği biçimde krizin tırmanmasını engelleyerek sorumlu davranmış olur. Böylece yanlışlıkla çıkacak bir savaş tehlikesinin önüne geçilmiş olur.

Hat çizme stratejisi iki mesaj vermektedir: Neye cevap vermeyeceğin ve seni neyin eyleme zorlayacağı. Bu stratejisinin kullanılması genellikle savunmacıyı savaşmaya değecek büyük çıkarlar ve savaşmaya değmeyecek küçük çıkarlar arasında bir ayrım yapmaya götürür. Bu her zaman alınması kolay bir karar değildir. Bazı şartlar altında hat çizme stratejisi savunmacının hattı bulanıklaştıracak yollara başvurmasına ya da stratejiyi bütünüyle terk etmeye götürebilir. Hat çizme stratejisinin dezavantajı; düşmanın güvenilir risk hesapları yapmasını kolaylaştırmasıdır. Bir diğer kırılganlığı ise; savunmacı taraf, hangi çıkarının önemli olduğuna karar verdikten sonra çıkarlar sıralamasındaki önceliklerini değiştirebilmesine olanak vermesidir.

2.5.3.2.6. Taahhütlerin Yerine Getirilmesi Stratejisi

Taahhütlerin yerine getirilmesi, açıkladığımız diğer stratejilerin içerisinde de bulunmakla birlikte, bazen başlı başına bir stratejidir. Saldırgan taraf, statükoyu değiştirmek için bir mücadeleye girdiğinde, savunmacı taraf onun cesaretini kırabilir. Düşman, bu süreçte askeri operasyon hazırlıkları, retorik açıklamaları kullanarak gerilim yaratabilir veya ortamı kızıştırabilir; bunu da hem kendi hem de dünya kamuoyunda gelecek eylemi meşrulaştırmak ve yatıştırmak ve taviz verilmesini sağlamak için kurgulanan bir sinir harbi stratejisinin parçası olarak gerçekleştirilir. Taahhütlerin yerine getirilmesi düşmanın yanlış hesaplar yapmasını engellemek, kendini meşrulaştırmak ve karşı tarafın ilgili konu hakkında taviz vermesini sağlamak amacıyla uygulanmaktadır.

Taahhütlerin yerine getirilmesi, çözümü bildirmek amacıyla askeri güçleri harekete geçirmek bazı durumlarda rakibin istenmeyen karşı harekette bulunmasını provake edebilir. Bu da istenmeyen şekilde krizi tırmandırır. Başarılı bir biçimde caydırıcılığın güçlendirildiği durumların dahi önemli maliyetleri olabilir. Taahhütlerin yerine getirilmesi stratejisi savunmacı tarafın krizin etkisi azaldığında soruna diplomatik bir çözüm bulmak için ihtiyacı olan politik ve diplomatik esnekliği tekrar yakalamasını güçleştirebilir. Başarılı bir caydırıcılığın güçlendirilmesi aynı zamanda çatışmanın ideolojik boyutlarını arttırabilir.

2.5.3.2.7. Zaman Kazanma Stratejisi

Düşman, statükoya meydan okumaya karar verdiğinde ya da yavaşça meydan okumaya başladığında savunmacı taraf karşılıklı olarak kabul edilebilir bir anlaşma ihtimalini ortaya çıkarmak için zaman kazanmaya çalışabilir. Zaman kazanma stratejisi, savunmacı kendini hazırlıklı hissetmiyorsa, diğer stratejileri kullandığında zor duruma düşecekse ya da diğer stratejiler savaş ihtimalini çok arttırıyorsa seçilir. Savunmacı tarafın acil çıkarına yönelik tehdit, müzakere ile ortadan kaldırılabiliyorsa zaman kazanma stratejisi dış politika kazanımları için yeni ihtimaller yaratır.

2.5.3. Krizlerde Analiz Düzeyi

Kriz analizinde iki temel analiz düzeyi bulunmaktadır. Krizler, mikro düzeyde; aktör analizi yapılarak ve makro düzeyde; sistem analizi ile incelenebilmektedir. Kriz analizlerinde aktörlerin karşı karşıya getirilmesinden hareket eden analistler genellikle karşılaştırmalı olay analizi ya da oyun teorisi kullanılarak analiz edilmektedir. Oyun teorisi genel olarak krizlerin nasıl bir istikrarlı bir sonuca ulaşılabileceğini araştırırken, olay incelemeleri stratejileri, üçüncü taraf müdahalelerini açıklamak ve kriz yönetim çeşidine odaklanmak amacıyla kullanılmaktadır.[236] "*Oyun kuramı, sonuçların (getirilerin) oyuncuların birbirleriyle olan stratejik etkileşimlerinden ortaya çıktığı durumları modelleyen uygulamalı matematiğin bir dalıdır*."[237] Oyun kuramı, aktörlerin karşılıklı etkileşimlerinden yola çıkarak davranışların altında yatan motivasyonların anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Kuram, iki ya da daha fazla oyuncunun olay karşısındaki bütün olası davranışları içeren stratejilerin, bütün stratejilere göre olası sonuçların (dış

[236] C. Hermann, "Crisis…", 206.
[237] Özgür Özdamar, "Oyun Kuramının Uluslararası İlişkiler Yazınına Katkıları", **Uluslararası İlişkiler**, (Cilt: 4, Sayı: 15, Ankara. 2007): 39.

politika bağlamında çıktıları) ve son olarak aktörlerin tercih sıralamasının hesaba katıldığı bir sistemdir. Uluslararası ilişkiler analizinde olaya uygun olarak kullanılabilecek farklı oyun teorileri mevcuttur. Uluslararası kriz ve çatışma durumlarını modellemek amacıyla, aktörlerin her iki tarafı da yıkıma sürükleyebilecek bir yola girdikleri -kriz durumlarını- ifade etmek için genellikle korkak tavuk oyunu kullanılmaktadır. [238] Kriz analizleri çerçevesinde parçadan bütüne gidilerek karşılaştırmalı olay analizleri ise, tarihin kümülatif bilgi birikimden yararlanarak hem olay analizinden yola çıkılarak bir genellemeye varmak hem de olaya uyarlanan teorileri sınama amacıyla yapılmaktadır.[239]

Mikro düzeyde kriz analizleri yapılırken krizin öznesi olarak karar alıcılara odaklanılmaktadır. Karar alıcıların algıları mikro düzeyde analizin en önemli noktasını oluşturmaktadır. Mikro düzeydeki analizler, algıların bireysel niteliği nedeniyle tamamen öznel niteliktedir. Bu nedenle mikro düzeydeki analizlerin temel amacı bireyin durum karşısındaki öznel algılamasının ve kriz sürecindeki etkileşimlerinin ortaya konulmasıdır.

Makro düzeydeki analizler, sistemde ya da alt sistemlerde ortaya çıkan bir bozulmanın sistemin istikrarını tehdit ettiği varsayımından hareketle oluşmaktadır. Makro düzey analizler, sistemin istikrarını korunması gereken temel değer olarak ifade etmektedir. Bu nedenle, sistemdeki herhangi bir tehdidin göstereceği değiştirici ya da yıkıcı özellik sistemin bütünü için bir tehdit unsurudur.

[238] Özdamar, "Oyun Kuramının…", 42.
[239] Alexander L. George and Andrew Bennett, **Case Studies and Theory Development in the Social Siences,** (Cambridge: MIT Press, 2005): 20-25.

3. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KARAR ALMA SÜRECİ

Devlet adına dış politika kararları alma ve yine alınan kararları uygulama görevi devlet adına hareket eden yetkili organlar tarafından yerine getirilmektedir. Bu bağlamda anayasalar karar alma sürecinin hukuksal zeminini ortaya koymaktadır. Karar alma sürecinin hangi kurum ve/veya kuruluşların görev, yetki ve sorumluluğu dâhilinde olduğu ülkelerin anayasalarınca ortaya konulmaktadır. Bu nedenle Türk dış politikasında karar alma süreci incelenirken hali hazırda yürürlükte olan 1982 Anayasasının çizmiş olduğu çerçeveden hareket edilecektir. Bu bölümde genel olarak karar alma sürecinin hukuksal çerçevesi anlatılacak olup, yetkili kurumların hukuki alan ile uygulama alanı arasındaki uyum ya da uyumsuzlukları değerlendirilecektir.

1982 Anayasası, siyasi parlamentarizm ilkesini büyük ölçüde korumuş olmakla birlikte seleflerinden farklı olarak hem yürütme organı sıfatıyla Bakanlar Kurulu'nun hem de Cumhurbaşkanı'nın konumunu güçlendirmiştir. 1982 Anayasası'na göre yürütme; Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşan ikili bir yapıya sahiptir. Bu ikili yapı içerisinde yürütmenin temel kanadını ise Bakanlar Kurulu oluşturmaktadır. Bu nedenle yürütme işlevinin yerine getirilmesinde temel yetki ve sorumluluk Bakanlar Kurulu'na aittir. Yürütmenin diğer kanadını ise Cumhurbaşkanı oluşturmaktadır. Cumhurbaşkanı, yürütmenin bir unsuru olarak Bakanlar Kurulu ile birlikte faaliyet göstermekte ve olağan dönemlerde Bakanlar Kurulu'nun Anayasa'ya aykırı olmayan politikaları ile uyumlu hareket etmektedirc.[240]

Kuvvetler ayrılığı sistemini benimseyen Türk anayasal sisteminin yürütme organı Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu, yasama organı ise TBMM'dir. Yargı ise, yürütme ve yasama erklerinden bağımsız kendi alanı içerisinde özerk konumdadır. Dış politika belirlemek ve belirlenen çerçevede dış politikanın yürütülmesini sağlamak Başbakan başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nun görev ve yetkisi

[240] Mustafa Erdoğan, **Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset,** 4. Baskı (Ankara: Liberte Yayınları, 2003): 196-197.

dâhilindedir. Dışişleri Bakanlığı'nın görevi ise belirlenen çerçevede dış politikanın uygulamasını gerçekleştirmektir.

3.1. Dış Politika Karar Alma Sürecinde Yasama Organının Görev ve Yetkileri

Dış politika karar alma sürecinde Anayasadan aldığı yetki TBMM'yi etkin ve önemli kurumlardan biri haline getirmiştir. Parlamenter demokrasi anlayışını benimseyen 1982 Anayasasının 87. Maddesi TBMM'yi "*savaş ilânına karar vermek; milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmakla*" görevli ve yetkili kılınmıştır.[241] Anayasanın 90'ıncı maddesi ise milletlerarası antlaşmaların onaylanma usulünün nasıl gerçekleştirileceğini kesin bir ifade ile netleştirmiştir. Anayasanın 90.ncı maddesine göre: "*Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır*."[242] Ancak; TBMM'nin uluslararası antlaşmaların onaylanması sürecine ilişkin olarak 1982 Anayasa'sının 90. Maddesi hem antlaşmanın zaman unsuru bakımından hem de antlaşmanın devlet maliyesine yük getirip getirmemesine bağlı olarak ikili bir ayrıma gitmektedir. Bu ayrıma göre; bir yıldan kısa süreli, devlete mali açıdan herhangi bir yük yüklemeyen, kişi haklarına ve Türklerin yabancı ülkelerdeki mülkiyet haklarına zarar vermeyen antlaşmalar yalnızca yayımlanarak yürürlüğe girmektedir. Bu tür, bir yıldan kısa süreli antlaşmalar, yayımlanma tarihinden itibaren iki ay içerisinde meclisin bilgisine sunulmaktadır. TBMM'nin onayına tabi olan antlaşmalar bir yıldan uzun süreli olup, devlete mali ya da idari yük getiren anlaşmalardır. Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına yük getiren her türlü anlaşmanın onaylanması TBMM tarafından gerçekleştirilmektedir. Anayasa'nın 90'ıncı maddesine göre uluslararası bir antlaşmaya dayanan ekonomik, ticari, teknik ve hukuki antlaşmaların ekonomik, ticari ya da özel kişilerin haklarını etkilemediği sürece TBMM tarafından uygun bulunması zorunluluğu bulunmamaktadır.

1982 Anayasası'na usulüne göre yürürlüğe girmiş uluslararası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bu nedenle usulüne göre yürürlüğe girmiş uluslararası antlaşmalar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne

[241] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, Md. 87.
[242] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, Md. 90.

başvurulamamaktadır. Anayasanın 90'ıncı maddesine göre "*usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.*"

1982 Anayasası'nın TBMM'ye tanıdığı en önemli yetkiler; uluslararası hukukun meşru saydığı hallerde savaş ilanına, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine ve/veya yabancı ülkelerin silahlı kuvvetlerinin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkilerine sahip olmaktır.[243] 1982 Anayasası'na göre dış politika karar alma sürecinde yasama organı olan TBMM'nin tam yetkili olduğu alan ilgili maddelerden de anlaşılacağı üzere askeri kuvvetlerin kullanımına izin verme görevi çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Dış politikada meclisin bu açıdan önemli bir yetki taşıdığının altını çizmek gerekmektedir. Meclis'in görev ve yetki alanında olan bu alan dış politikayı 1 Mart 2003 Tezkeresi'nin reddedilmesi sürecinde önemini göstermiştir.

3.2. Dış Politika Karar Alma Sürecinde Yürütme Organının Görev ve Yetkileri

1982 Anayasası'nın Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşan ikili bir yürütme yapısı ortaya koyduğunu belirtmiştik. Bu nedenle dış politika karar alma sürecinde yürütme organının görev ve yetkileri başlığı altında bu iki organın anayasal çerçevedeki görev yetkilerinin ayrı ayrı incelenmesi uygun bulunmuştur.

3.2.1. Cumhurbaşkanı

Anayasa'nın 104. Maddesine göre "devletin başı" olarak ifade edilen cumhurbaşkanı Türkiye Cumhuriyeti'nin ve devletin birliğini temsil etmekte Anayasanın uygulanmasını, devlet organlarının uyumlu ve düzenli çalışmasını gözetmektedir. İlgili maddede Cumhurbaşkanının görev yetkileri yasama, yürütme ve yargıya ilişkin olmak üzere üç başlık altında sıralanmıştır. Bu tez çerçevesinde cumhurbaşkanının dış politikaya dair görev ve yetkilerinin bir derlemesi yapılacaktır. 1982 Anayasası Cumhurbaşkanına;

-Yabancı devletlere Türk Devletinin temsilcilerini gönderme

-Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul etme,

[243] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, Md. 92.

-Milletlerarası antlaşmaları onaylama ve yayımlama

-Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil etme,

-Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verme[244] yetkilerini tanımıştır.

Geçerlilik süresi bir yılı aşan, ekonomik, ticari ya da teknik ilişkileri düzenleyen ve devletin maliyesine yük getiren birinci grup antlaşmaların onaylanma yetkisi Anayasa ve ilgili yasalardaki hükümlere göre değerlendirildiğinde TBMM, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu arasında paylaşılmaktadır. Uluslararası bir antlaşmanın onaylanma süreci TBMM tarafından çıkartılan "onaylamayı uygun bulma yasası" sonrasında Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmaktadır. Bu yetkilerin dışında Cumhurbaşkanı gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kurulu'na başkanlık edebilmekte veya Bakanlar Kurulu'nu başkanlığı altında toplantıya çağırabilmektedir. Dış politika alanında karar almaya ilişkin olarak Cumhurbaşkanının en önemli yetkisi ise; Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde olduğu ya da meclisin çalışmalarına ara verilen durumlarda ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması halinde Cumhurbaşkanı'nın Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılmasına karar verebilme yetkisine sahip olmasıdır.[245]

TBMM Genel Kurulu'na sevk edilen uluslararası antlaşmayı uygun bulma tasarısının Genel Kurul'da her maddesi ayrı değerlendirilerek onaylanması gibi bir usul bulunmamaktadır. Uluslararası antlaşmalar ya bütünüyle kabul edilmekte ya da tamamen reddedilmektedir. Uluslararası antlaşmaların onaylanması sürecinde Cumhurbaşkanı tek başına yetkili değildir. Uluslararası bir antlaşma Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu üyelerinin imzası gerekmektedir. Ancak Cumhurbaşkanının tek başına Bakanlar Kurulu'nun onayladığı bir antlaşmayı reddetmesi tartışmalı bir konudur.[246] Kemal Gözler'in belirttiği üzere, uluslararası bir antlaşmanın cumhurbaşkanı tarafından nasıl onaylanacağına dair Türk hukukunda tereddüt bulunmamaktadır. 1963 tarihli Milletlerarası Antlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayımlanması Hakkında Kanun'a göre milletlerarası antlaşmaların onaylanması bakanlar kurulu kararnamesine tabidir. Bu nedenle Gözler, milletlerarası antlaşmaların onaylanma yetkisinin tek başına Cumhurbaşkanı tarafından kullanılamayacağını ifade etmektedir. [247]

---

[244] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, Md. 104.
[245] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, Md. 92.
[246] Yücel Acer ve İbrahim Kaya**, Uluslararası Hukuk**, 2. Baskı (Ankara: USAK Yayınları, 2011): 61-62.
[247] Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku,** (Bursa: Ekin Kitabevi, 2000)**:** 503.

3.2.2. Bakanlar Kurulu ve Başbakan

Bakanlar Kurulu ya da hükümet devletin dış politikasının hükümetin siyasal görüşüne uygun biçimde oluşturulduğu ve karara bağlandığı birimdir. Hükümetin, Bakanlar Kurulu'nda belirlediği dış politikayı uygulamak ise Dışişleri Bakanı'nın yetki alanındadır. Dış politika belirlenmesi ve uygulanması açısından esas karar birimi işlevini gören Bakanlar Kurulu'nun etkin bir yeri bulunmaktadır.

Parlamenter sistemde yürütmenin temel kanadını oluşturan Bakanlar Kurulu, Başbakan ve bakanlardan oluşmaktadır. Başbakan, TBMM üyeleri arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Fakat Başbakan dışındaki Bakanlar Kurulu üyelerinin meclis içerisinden seçilmesi ya da milletvekili olması gibi bir zorunluluk bulunmamaktadır. Anayasa'nın 104 maddesi bakanların nasıl seçileceğini şu şekilde açıklamaktadır: "*Bakanlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya milletvekili seçilme yeterliğine sahip olanlar arasından Başbakanca seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanır; gerektiğinde Başbakanın önerisi üzerine Cumhurbaşkanınca görevlerine son verilir*."[248]

1982 Anayasasına göre Bakanlar Kurulu'nun, diğer bir ifadeyle hükümetin temel görevi *"genel siyaseti"* yürütmektir. Ancak Gözler'in de ifade ettiği gibi Anayasa'da *"genel siyaset"* ifadesinin ne anlama geldiği açıklanmamıştır. Bu noktada Gözler, *"genel siyaset"* ifadesinden İlhan Arsel'in altını çizdiği gibi *"ülkenin iç ve dış siyasetini tayin ve tespiti"*nin anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir.[249] İlhan Arsel'e göre *"devletin iç ve dış siyasetinin tayin ve tanzimi"* ifadesi hükümet etmek, yönetmek anlamına gelmektedir. Hükümet etmek ifadesinden anlaşılması gereken ise devletin iç ve dış siyasetini genel hatlarının ve yönelimlerinin belirlenmesidir.[250] Anayasa'nın 112 maddesine göre ülkeyi yönetmeye yetkili temel organ Bakanlar Kurulu'dur.

Başbakan, Bakanlar Kurulu'nun başkanı olarak, Bakanlıklar arasında işbirliğini sağlamak hükümetin genel siyasetinin uygulanmasını gözetmektedir. Bakanlar kurulu, hükümetin genel siyasetinin uygulanmasından bir bütün olarak sorumludur. Bakanlar kurulu yapısının içerisinde her bakan ise; astlarının gerçekleştirdiği eylem ve işlemlerden sorumlu olmakla birlikte kendisi bizzat başbakana karşı sorumludur.

---

[248] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, Md. 104.
[249] Gözler, **Türk Anayasa Hukuku…,** 573.
[250] İlhan Arsel, **Türk Anayasa Hukuku,** (Ankara: Mars Matbaası,1959): 7.

"*Başbakan, bakanların görevlerinin Anayasa ve kanunlara uygun olarak yerine getirilmesini gözetmek ve düzeltici önlemleri almakla yükümlüdür*."[251]

Anayasal olarak, bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görev ve yetkileri kanunla düzenlenmektedir.[252] Anayasanın 113. Maddesinin işaret ettiği gibi Başbakanlık Teşkilatı, 3056 Sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun çerçevesinde düzenlenmiştir. İlgili kanuna göre başbakanlığın görevleri şunlardır:

> - "*Bakanlıklar arasında işbirliğini sağlamak, Hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetmek, Anayasa ve kanunlarla verilen hizmetleri yerine getirmek maksadıyla gerekli tedbirleri almak,*
>
> - *Devlet Teşkilatının düzenli ve müessir bir şekilde işlemesini temin edecek prensipleri tespit etmek, Hükümet Programı ve kalkınma planları ile yıllık programların uygulanmasını takip etmek,*
>
> - *Kanun, kanun hükmünde kararname tüzük, yönetmelik ve karar tekliflerinin Anayasaya ve diğer mevzuata uygunluğunu incelemek ve Yasama Organı ile olan münasebetleri yürütmek,*
>
> - *Mevzuat hazırlama usul ve esasları ile ilgili ilkeleri tespit etmek ve geliştirmek, yürürlükte bulunan mevzuatın sicillerini tutmak, kodlamak, tek metin haline getirmek, bilgi işlem sistemi içinde takip etmek ve yayınlamak,*
>
> - *İdarede etkinliğin sağlanması, görevlerin tam ve verimli bir şekilde zamanında yerine getirilmesi, idari usul ve işlemlerin basitleştirilmesi, Devlet Teşkilatının düzenlenmesi için gerekli olan sistem ve prensiplerin geliştirilmesini ve uygulanmasını sağlamak,*
>
> - *Devlet Teşkilatındaki teftiş ve denetim sistemini geliştirmek, uygulanmasını takip etmek, gerektiğinde teftiş ve denetim yapmak*."[253]

3056 Sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun'un ilk maddesinde Başbakanlık'ın birincil görevi olarak ifade edilen "*hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetmek"* ifadesi Başbakanlığı hem iç politikada hem de dış politikanın belirlenip uygulanmasında en önemli kurumlardan biri haline getirmiştir.

Başbakanlık Müsteşarlığı altında ise dış politika karar alım sürecinde etkin olan üç ana hizmet birimi bulunmaktadır. Bu birimler: Dış İlişkiler Başkanlığı, Güvenlik İlişkileri Genel Müdürlüğü ve Bilgi İşlem Başkanlığı'dır. İlgili hizmet birimlerinde Başbakanlık Dış ilişkiler Başkanlığı, uluslararası ilişkilere ait konularda görevli kuruluşlarla sürekli temas halinde bulunma, bu kuruluşlar arasındaki

[251] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, Md. 112.
[252] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, Md. 113.
[253] Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3056.pdf, [07.01.2014].

koordinasyonu sağlama, uluslararası ilişkiler alanında ortaya çıkan sorunlar hakkında inceleme ve araştırmalar yapmak ya da yaptırmak, yapılan araştırmaları değerlendirmek ve bu konularda teklifler hazırlamak gibi faaliyetlerle görevlidir.[254] Bu görevler nedeniyle, Başkanlığın Başbakanlık adına dünyayı ve gündemi takip ettiğini, ülkeler arasında işbirliği geliştirmek amacıyla yürüttüğü faaliyetleri öncelikle Başbakanlık Merkez Teşkilatı ile sonrasında da dış politika alanında faaliyet gösteren diğer birimlerle paylaştığı söylenebilir.

Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü ise, Başbakanlık Teşkilatı'nın hem iç güvenliği hem de dış güvenliği sağlayan kuruluşlarla olan ilişkilerini yürütmekte ve gerektiğinde aralarındaki koordinasyonu sağlamaktadır. Ancak; dış politika karar alım sürecine ilişkin olarak genel müdürlüğün en önemli görevi 3056 Sayılı Kanun'un 12. Maddesinde ifade edildiği üzere "*... Dış güvenliği ilgilendiren konularda inceleme, araştırma ve toplantılar yapmak, yaptırmak, bunları değerlendirmek ve tekliflerde bulunmak"*tır.[255]

Başbakanlık Teşkilatı'nın en önemli bilgi sağlama birimi olan Devlet Durum Merkezi Başkanlığı'nın 1990 yılında 406 sayılı KHK ile kaldırılmasının ardından[256] devletin güvenilir bilgi ihtiyacını karşılamak üzere Bilgi İşlem Başkanlığı kurulmuştur. Bilgi İşlem Başkanlığı, dış politika karar alım süreci açısından en önemli görevi "*Başbakanlık merkez teşkilâtından, kamu kurum ve kuruluşlarından, ilgili yurt içi ve yurt dışı kaynaklardan sağlanan kamu yönetimine ilişkin bilgileri bilgi işlem ortamında toplamak, değerlendirmek ve makama hızlı, etkin ve özet bilgi akışını temin etmek*"tir.[257]

3.2.3. Dışişleri Bakanlığı

"Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri" terimi, temel olarak iki şeyi ifade etmektir: ilk anlamıyla Dışişleri Bakanlığı ve Türkiye'nin yabancı ülkelerdeki temsilciliklerinden oluşan devlet kurumu, ikincisi ise; bu kurumun diplomasi

---

[254] Dış İlişkiler Başkanlığı, http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Global/_PrimeMinistry/pg_Org06.aspx, [02.08.14].

[255] Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, Mad.12, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3056.pdf, [07.01.2014].

[256] İbrahim Karaer, Rahim Erişti ve Ahmet Ceylan, **Dünden Bugüne Başbakanlık (1920-2004)**, (Ankara, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları 2004): 29.

[257] Bilgi İşlem Başkanlığı, http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Global/_PrimeMinistry/pg_Org09.aspx, [02.08.14].

faaliyetlerini yani Türkiye'nin resmi ilişkilerini yönetilmesidir.[258] Dışişleri Bakanlığı, bir taraftan ülkenin yabancı ülkeler ve uluslararası kurumlar ile ilişkilerini yürütürken diğer taraftan büyükelçilikler ve daimi temsilcilikler aracılığıyla ülkenin temsil edilmesini sağlamaktadır.

Dış politikayı hükümet adına yürütmek ile öncelikli sorumluluk sahibi kurum Dışişleri Bakanlığı'dır. Dışişleri Bakanlığı, belirlenen hedefler ve öncelikler doğrultusunda ülkenin iki ya da çok taraflı ilişkilerinin yürütülmesinden sorumludur. Dışişleri Bakanlığı, bu sorumluluğunu yürütürken güvenlik, savunma gibi konularda ilgili bakanlıklardan yardım aldığı gibi Genelkurmay Başkanlığı ile de birlikte çalışmaktadır. [259]

Türk Dışişleri Bakanlığı, diğer bakanlıkların ve diğer idari teşkilatın aksine Osmanlı Devleti'nden günümüze süreklilik gösteren en önemli kurumdur. Dışişleri, III. Selim döneminden bu yana diplomatik ilişkileri sürdüren bir geleneğin devamıdır. Bakanlık, TBMM'nin kurulmasının hemen ardından 2 Mayıs 1920 tarihinde "Hariciye Vekâleti" ismiyle resmen kurulmuş ve başına Bekir Sami Bey getirilmiştir. Hariciye Vekâleti teşkilatına dair ilk kapsamlı hukuki düzenleme olarak 1154 Sayılı Kanun ise, 1927 yılında oluşturulmuştur.[260] Krizin başladığı dönemde yürürlükte bulunan 4009 sayılı kanuna göre Dışişleri Bakanlığı'nın görev, yetki ve teşkilat yapısı oluşturulmuştur. 4009 sayılı Kanun Dışişleri Bakanlığı'nın görev ve yetkilerini şu şekilde sıralamıştır:

> *- "Hükümetçe tayin ve tespit edilecek esaslara göre dış politikayı uygulamak ve Türkiye Cumhuriyetinin yabancı devletler ve Uluslararası kuruluşlarla ilişkilerini yürütmek.*
>
> *- Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasının tespiti için hazırlık çalışmaları yapmak ve tekliflerde bulunmak, tespit edilecek dış politikayı yürütmek ve koordine etmek.*
>
> *- T.C. uyruklu gerçek ve tüzel kişilerin yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlar karsısındaki hak ve menfaatlerini korumak, geliştirmek ve bu alanlarda diplomasi ve konsolosluk himayesini sağlamak.*
>
> *- Türkiye Cumhuriyetinin yabancı devletlerle, bunların temsilcilikleri ve temsilcileri ile milletlerarası teşkilatlarla, ilgili Bakanlıklarla işbirliği yapmak suretiyle temas ve müzakerelerini yürütmek, bu temas ve müzakereler sonucu gerekiyorsa milletlerarası anlaşmaları yine diğer Bakanlıklarla işbirliği ile yapmak.*
>
> *- Diğer Bakanlık ve kuruluşların dış politikayı etkileyen faaliyet ve temaslarının devletin dış*

[258] Temel İskit, **Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması,** (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007): 417.

[259] Rıdvan Kalaycı ve Mustafa Yetim, "Dış Politika Karar Verme Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi I: ABD, Brezilya, Almanya ve Türkiye", **Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi,** Cilt I, ed: Ertan Efegil ve Rıdvan Kalaycı, (Ankara: Nobel Yayınları, 2012): 129.

[260] "Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Tarihçesi", http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa [01.07.2014].

politikasına uygunluğunu sağlamak, bu kuruluşların uluslararası kuruluşlar ve yabancı kamu ve özel kuruluşlarıyla kendi görev alanlarına giren temasların koordinasyonunu sağlamak ve bunlara katılmak.

- Mali, iktisadi ve diğer teknik konularda ilgili kurum ve kuruluşlarca yürütülmesi gereken veya statülerinde, üyelerinin ve ortaklarının belli Bakanlık veya merci vasıtasıyla işlem yapacağı belirtilen milletlerarası kuruluşlarla yürütülecek dış temas ve müzakerelerin dış politikaya uygun olarak yürütülmelerini gözetmek, gerekirse bunlara katılmak.

- Türkiye Cumhuriyetini temsil yetkisine sahip olarak Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile belli bir geçici görevle görevlendirilen Temsilciler ve Temsil Heyetlerine Türkiye Cumhuriyetini bağlayacak hususlarda hükümetin emir ve talimatlarını iletmek, bu Temsilci ve Temsil Heyetlerinin ihtisasa dair hususlarda ihtiyaç duyacakları talimatları ilgili Bakanlıklar ile istişare suretiyle tespit edip onlara iletmek; bu gibi Heyetlerin Başkanları ilgili Bakanlıklardan ise bu Heyetlerde temsilci bulundurmak.

- Yabancı devletler ve milletlerarası kuruluşlar nezdinde temsil islerini yetkili makam olarak yürütmek.

- Yabancı devletler ve milletlerarası kuruluşlardaki gelişmeleri ve bunlar arasındaki ilişkileri takip etmek.

- Türkiye Cumhuriyetinin Devlet ve Dışişleri protokolünü düzenlemek ve yürütmek.

- Yetki belgesi, onaylama belgesi ve milletlerarası hukuk ve tatbikatın gerektirdiği her türlü belgeyi hazırlamak, alıp vermek, örneklerini hazırlamak, Türkiye Cumhuriyeti adına yapılan anlaşmaları usulüne uygun olarak tescil ettirmek, bunların sicillerini tutmak.

- Kanunlarla kendisine verilen diğer görevleri yapmak." [261]

Dışişleri Bakanlığı merkez teşkilatı, bakan, müsteşar, sayıları yediye kadar çıkabilen müsteşar yardımcıları ve bunlara bağlı ana hizmet, danışma ve denetim ve yardımcı birimlerden oluşmaktadır. [262]

Bakanlığın 4009 sayılı kanuna göre tespit edilen görevlerinin kurum içerisindeki dağılımı ise şöyledir: Dışişleri Bakanlığı'nın görevlerini yirmi beş adet genel müdürlükten ana hizmet birimleri ile yürütmektedir. Genel müdürlükler, kendi görev ve yetkileri çerçevesinde, kendi görev alanlarına giren konularda, dış politikanın ve dış ilişkilerin uygulanmasına yönelik stratejilerin ve hareket tarzlarının tespit ve uygulanmasından sorumludur. Genel müdürlükler aynı zamanda bakanlığın yurtdışı teşkilatının dış politika amaçları doğrultusunda yönlendirilmesi ve talimat verilmesi, dış ilişkilerin ülke içindeki boyutunun icra edilmesinden ve koordinasyonundan da sorumludurlar. Genel müdürlükler, sayılan görevlere ek olarak, Türk dış politikasının yürütülmesi çerçevesinde ülkeler ve bölgeler temelinde ortaya çıkan yeni öncelikler ile uluslararası ilişkiler alanında yaşanan gelişmeler

[261] "Dışişleri Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun", http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanligi-kurulus-ve-gorevleri-hakkinda-kanun.tr.mfa, [01.07.2014].
[262] İskit, **Diplomasi Tarihi…,** 426.

doğrultusunda Bakan tarafından verilen diğer görevleri de yerine getirmesini sağlar.[263]

Dışişleri Bakanlığı teşkilatı içerisinde uluslararası hukuk konusunda uzmanlaşmış bir Hukuk Müşavirliği bulunmaktadır. Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliği, uluslararası antlaşmaların uygulanması, değiştirilmesi ve sona erdirilmesi gibi konularla ilgili olarak görüş bildirmek, uluslararası hukuktaki gelişmeleri takip etmek ve değerlendirmek, Bakanlığın diğer birimleri tarafından sorulan hukuki konulara dair görüşlerini açıklamak ve en önemlisi Bakanlığın menfaatlerini koruyucu, anlaşmazlıkları önleyici hukuki tedbirleri zamanında almak, anlaşma ve sözleşmelerin bu esaslara uygun olarak yapılmasına yardımcı olmakla görevlidir. [264]

Dış politikada kriz yönetimi açısından Dışişleri Bakanlığı ülkenin son dönemde aktif bir dış politika izlenmesi nedeniyle teşkilat yapısına yeni bir müdürlüğün dâhil edilmesine ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle Bakanlığın teşkilat yapısını düzenleyen kanunda yeni bir düzenlemeye gidilmiş, 2010 yılında ana hizmet birimlerine Çatışmayı Önleme ve Kriz Yönetimi Genel Müdürlüğü'nü eklenmiştir. Çatışmayı Önleme ve Kriz Yönetimi Genel Müdürlüğü henüz aktif anlamda işlevsellik kazanmasa dahi görev tanımının bu noktada belirtilmesi gerekmektedir. Dışişleri Bakanlığı Teşkilat Kanunu'na göre Çatışmayı Önleme ve Kriz Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün görevleri şunlardır: "*Bölgesel ve küresel boyutlu çatışmalara yol açma riski taşıyan gelişmeleri ve çatışmaya dönüşmüş uyuşmazlıkları takip eder, bunların önlenmesine, yönetimine ve çözümüne yönelik olarak ilgili ülke ve uluslararası örgütlerle işbirliği içerisinde izlenecek politikaları ve tatbik edilecek hareket tarzlarını, ilgili kurum, kuruluş ve Bakanlık birimleriyle eşgüdüm içerisinde belirler.*"

AK Parti hükümetleri döneminde Dışişleri Bakanlığı'nın görev ve yetkilerini tanımlayan 4009 sayılı Teşkilat Kanunu, 7 Temmuz 2010'da 6004 sayılı kanun ile değiştirilmiştir. Bu değişiklilik kapsamında yeni Dışişleri Teşkilat Kanunu -diğer dönemlerden farklı olarak- bakanlığa görevlerini yerine getirirken uyulması gereken

[263] "Dışişleri Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun", http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100713-3.htm, [01.07.2014].
[264] Hukuk Müşavirleri, http://www.mfa.gov.tr/hukuk-musavirleri.tr.mfa, [05.08.14].

5 temel ilke belirlemiştir.[265] Son dönem Türk dış politikası ile uyumlu olan bu ilkeler şunlardır:

> *- "Bölgesinde ve dünyada barışçıl, adil ve kalkınmaya imkân tanıyan bir ortamın kalıcı şekilde tesisi ve güçlendirilmesi,*
>
> *- Ulusal hak ve çıkarların savunulması ve korunması,*
>
> *- Her türlü toplumsal yaşamın temelini oluşturan insan haklarının ve demokratik değerlerin savunulması ve ileriye götürülmesi, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle yapılan her türlü ayrımcılık ile mücadele edilmesi,*
>
> *- İnsanlığın kültürel mirasının, çevrenin ve yerkürenin doğal yaşam alanlarının korunması,*
>
> *- Uluslararası hukukun ve ona olan saygının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi"*[266] *dir.*

Yeni Teşkilat Kanunu, genel anlamda 4009 sayılı kanuna benzemekle birlikle bakanlığa yeni görev ve yetkiler vermiştir. Dışişleri Bakanlığı kanununda öncelikle "insan hakları", "demokratik değerler"e vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının da tanınmış olması nedeniyle bakanlık, Adalet Bakanlığı ile koordinasyon halinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Türkiye'nin taraf olduğu davaları takip etmekle görevlendirilmiştir. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı dış politika ile ilgili kurum ve kuruluşlar arasında "koordinasyon görevi" üstlenmesi öne çıkarılmıştır. Son dönemde Başbakanlık teşkilatı altında yoğunlaşan bir iktidar yapılanması göz önünde bulundurulduğunda yeni kanunun bu dönemde değişen şartlara uyumlulaştıran bir yapılanma getirdiğini ifade etmek mümkündür.[267] Buna ek olarak dışişleri teşkilat yapısında bazı değişikleri ön plana çıkartmıştır. Küresel ve İnsani Konular Genel Müdürlüğü ve Komşu Ülkelerle İkili İlişkiler Genel Müdürlüğü gibi AK Parti döneminde dış politikada gündeme gelen yeni konulara ve yeni yönelimlere bakanlığın yapısının uyumlulaştırıldığı belirtilebilir.[268]

Sonuç olarak AK Parti döneminde Dışişleri Bakanlığı'nın partinin politik ajandası ile paralel olarak öne çıkan yeni gelişmelere teşkilat anlamında uyum sağladığı, yeni dönemde yeni görevler üstlenerek farklı alanlarda etkinliğini arttırdığını ifade etmek mümkündür.

---

[265] Gencer Özcan, "Türk Dış Politikasında Sosyo-Ekonomik Yapı ve Aktörler", **21. YY'da Türk Dış Politikasının Analizi**, der: Faruk Sönmezoğlu, Nurcan Özgür Baklacıoğlu, Özlem Terzi (İstanbul: Der Yayınları, 2012): 19.

[266] Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/mevzuat-2013.pdf , [07.03.2015].

[267] Özcan, "Türk Dış Politikasında Sosyo-Politik…", 20-21.

[268] Özcan, "Türk Dış Politikasında Sosyo-Politik…",, 22.

3.2.4. Türk Silahlı Kuvvetleri

Başbakanlık Teşkilatı'nın bir parçası olan Genelkurmay Başkanlığı'nın kendi internet sitesinde TSK'nın görev ve yetkileri ise şu şekilde ifade edilmiştir:

> *-"TSK'nin vazifesi, Anayasa ve yasalarla belirlenmiş olup, 21'inci yüzyılda Türk Silahlı Kuvvetleri, yeni güvenlik sorunlarına ve krizlere uygun şekilde reaksiyon göstermek, belirsizliklere karşı hazır olmak, dış tehdit ve risklere karşı ülkenin güvenliğini sağlayabilmek için;*
>
> *- Caydırıcılık,*
>
> *- Güvenlik / Harekât Ortamının Şekillendirilmesi,*
>
> *- Savaş Dışı Harekât (Talep edildiğinde Terörle Mücadele alanında kolluk kuvvetlerine destek vermeye devam etmek ve Doğal Afet Yardım Harekâtına destek sağlamak; Barışı Destekleme Harekâtı),*
>
> *- Kriz Yönetimi,*
>
> *- Sınırlı Güç Kullanımı,*
>
> *- Konvansiyonel Harp gibi faaliyetleri icra etmektir."*[269]

Türkiye'de Türk Silahlı Kuvvetleri siyasal yaşamın daima önde gelen aktörü olmuştur. "*Türk Silahlı Kuvvetlerini başka ülkelerin ordularından ayıran özellik, hem cihan devleti ordusunu devralmış ve bir kurtuluş savaşı vermiş olması hem de savaş sonrası gerçekleştirilen devrimlerde önemli bir payının bulunmasıdır.*"[270] TSK'nın ülkenin kuruluşundaki etkisi ve önemi ile bir bakıma devlet geleneğini oluşturmuş olması bu durumun temel nedeni olarak gösterilebilir. TSK, siyasal yaşamda önde gelen konumunu her askeri müdahalede daha da sağlamlaştırmıştır. TSK'nın, 1960-1971 ve 1980 yıllarında siyasi müdahaleler ve bu müdahalelerin sonrasında gerçekleştirilen hukuki düzenlemeler ordunun siyaset üzerindeki etkisinin kanuni düzenlemeler çerçevesinde görmek açısından önemlidir. Türkiye'de ordunun dış politika üzerindeki etkin konumunu açıklayabilmek amacıyla Milli Güvenlik Kurulu'nun siyasi hayat içerisindeki konumuna ve Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nin içeriğinin incelenmesi gerekmektedir. Bu müdahaleler özellikle 90'lı yıllarda en üst düzeye ulaşmış ve 28 Şubat süreci ile adeta zirve noktasına varmıştır. 2003 yılından itibaren ise ordunun siyaset üzerindeki etkisinin görece azaldığını söylemek mümkündür.[271]

Genelkurmay Başkanlığı'nın 80'li yılların başında dış politika karar alım sürecinde en etkin konumda yer almıştır. 1980 Darbesi'nin ardından yeniden çok

---

[269] "TSK Görevi", http://www.tsk.tr/1_tsk_hakkinda/1_3_gorevi/gorevi.htm, [04.07.2014].
[270] Muharrem Balcı, **MGK ve Demokrasi,** 2. Baskı (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1998): 33.
[271] İlhan Uzgel, "Ordu Dış Politikanın Neresinde?", **Türkiye'de Ordu**, der: Ahmet İnsel ve Ali Bayramoğlu, (İstanbul: Birikim Yayınları, 2004): 312.

partili hayata dönülmesi ile bu etki görece azalmış olsa da 90'lı yıllarda dış politika karar alımında askerin etkisi yeniden artmıştır. Askeri yapının bu dönemdeki etkinliğinin Özcan'a göre dönemsel nedenlere bakılarak açıklanabilmektedir. Uluslararası ortamın istikrarsız yapısı, iki kutuplu sistemin çöküşü, Türkiye'yi etkisi altına alan bölgesel sorunlar, Kürt sorununun getirdiği düşük düzeyli savaş hali ve bölgesel gelişmeler askeri kuvvetleri dış politika yapım sürecinde etkin hale getirmiştir. Askeri yapının dış politikada aktif rol üstlenmesinde bölgesel ve küresel istikrarsızlığın etkilerinin yanı sıra Türkiye'nin ulusal güvenlik ve savunma politikaları arasında bir ayrımın olmaması da önem taşımaktadır. Güvenliğin bütün kavramları örten etkisi dış politika alanında da kendisini göstermektedir.[272] Türkiye'de "milli güvenlik" ifadesinin belirsizliği ve sınırsızlığı, güvenliğe ilişkin olabilecek her konuyu askeri kuvvetlerin ilgi alanına sokmuştur.

Türkiye'de ordunun siyasete müdahalesi yalnızca ülkenin dış tehditlere karşı korunması görevi ile sınırlı kalmamıştır. TSK zaman zaman iç politikaya müdahale etmiş, özellikle 90'lı yıllarda dış politika karar alım sürecinde son derece etkin davranmıştır. Ordu iç politikada siyasetin sınırlarını çizdiği gibi dış politikada da Kürt sorunu, İsrail ile ilişkiler, Kuzey Irak politikası, Kıbrıs ve Ege sorunlarını kendi yetki alanı içerisinde görmüştür.[273] Ordunun dış politikaya müdahalesi büyük ölçüde milli güvenlik kavramı çerçevesinde değerlendirilerek "devlet politikası", "milli dava" şeklinde isimlendirilmiş ve bu alanlardaki faaliyetleri siyaset dışı kabul edilmiştir. Bu dönemde ülke içerisindeki her türden siyasi, sosyal, hukuki sorun TSK'nın yetki alanı içerisinde görüldüğü gibi dış politika kararlarında TSK'nın etkisi gözlemlenmiştir.

12 Eylül askeri darbesinin ardından çok partili hayata dönülmesine müteakip, 9 Kasım 1983 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu'nun kabul edilerek yürürlüğe konulmuştur. MGK aracılığıyla askeri yapının siyasal sistem içerisindeki yapısı icrai nitelik kazanmış ve genişlemiştir. 12 Eylül sonrası dönemde "*hukuki alanda Askeri Yargıtay, güvenlik alanında MGK, yürütme alanında ise Genelkurmay Başkanlığı'na ek olarak MGK*

[272] Gencer Özcan, "Türk Dış Politikasında Oluşum Süreci ve Askeri Yapı", **Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası**, der: Barry Rubin ve Kemal Kirişçi, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002): 20.
[273] İlhan Uzgel, "Ordu Dış Politikanın…", 313.

Genel Sekreterliği kanalıyla askeri otoritenin sacayağı tamamlanmıştır".[274] Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hem iç hem de dış politika açısından ülke yönetimine müdahale edebilmesini sağlayan yasal zeminini olarak TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35. Maddesi oluşturmaktadır. 13 Temmuz 2013'de Türkiye'de ordunun siyasal alana müdahalelerinin hukuki temeli olarak gösterilen "*Silahlı kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak ve korumaktır*"[275] ifadesinin yerine "*Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; yurt dışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askerî gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla yurt dışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmaktır*" ifadesi getirilmiştir.[276] 2013 yılındaki bu değişiklik ile artık Türkiye'de ordunun siyasete müdahalesinin yasal zemininin ortadan kalktığını söylemek mümkündür.

Özcan, Ordunun dış politikada azalan etkisini çeşitli etkenlerlee açıklamaktadır: İş çevrelerinin orduya verdiği desteğin –özellikle Kıbrıs Sorunu, AB gibi konularda iş dünyasının hükümete yakın bir konum alınması nedeniyle- sonlandırılması, AK Parti hükümetlerinin dış ilişkileri ekonomik öncelikler ışığında yönlendiren anlayışının zamanla ordu tarafından da dikkate alınması ve kurum içi ayrışmaların keskinleşmesi nedeniyle kurumun başta dış politika olmak üzere çeşitli alanlarda tek ses olmasının engellenmesine bağlamaktadır.[277]

3.2.5. Milli Güvenlik Kurulu

Türkiye'de Milli Güvenlik Kurulu(MGK) yapılanması, anayasal açıdan 1961 Anayasası dâhilinde kurulmuş olsa da 1922 yılından itibaren benzer işlev gösteren yapılanmalar siyaset alanı içerisinde yer almıştır.[278] 1961 Anayasası'nda MGK yapısı

---

[274] Bulut Gürpınar, "Türkiye'de Milli Güvenlik Söyleminin Dış Politikada İşlevselleştirilmesi: Hükümet Programları, TBMM Tutanakları ve MGK Basın Bildirileri'nde "Söylem"in Analizi (1982-2003)", (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010): 231.

[275] "TSK İç Hizmet Kanunu 35.Madde Değişti", http://www.gencbaro.org/haber/tsk-ic-hizmet-kanunu-35-madde-degisti.html, [14.07.2014].

[276] Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.211.pdf, [14.07.2014].

[277] Özcan, "Türk Dış Politikasında Sosyo-Politik…", 38-40.

[278] 1922 yılında Atatürk tarafından oluşturulan ve Başkomutan'a karşı doğrudan sorumlu bir savaş kabinesi işlevi icra eden "Harp Encümeni", 1933 tarihli Bakanlar Kurulu yapılanmasına genelkurmay başkanının eklenmesiyle oluşturulan, hükümetten ayrı bir adeta kabine görevi icra eden "Yüksek Müdafaa Meclisi", 1949 tarihli milli savunma bakanı, genelkurmay başkanı ve Bakanlar Kurulunun seçeceği diğer bakanların katılımı ile oluşturulan Cumhurbaşkanının kurulun

Cumhurbaşkanı, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Temsilcileri, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcıları, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri, Maliye, Savunma, Ulaştırma Bakanlarından oluşmaktaydı. 1982 Anayasası MGK yapılanmasının askeri kanadın lehine olduğu daha net bir düzenleme içermektedir. 82 Anayasasının 118. Maddesine MGK üyelerine Jandarma Genel Komutanı eklenmiş ve bu değişiklik kurulun sivil çoğunluğa sahip yapılanmasını değiştirmiştir.

Hali hazırda yürürlükte olan MGK üyeleri 1982 Anayasası'nın 118. Maddesinde belirtilmiştir. Buna göre: "*Milli Güvenlik Kurulu; Cumhurbaşkanı Başkanlığında, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Başbakan Yardımcıları, Adalet, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ve Jandarma Genel Komutanından kurulur*." Anayasa, gündemin özelliğine göre kurul toplantılarını ilgili bakan ya da kişilerin çağırılıp görüşlerinin alınabilmesinin önünü açmıştır. Ancak; MGK yapılanmasında kurulun üyesi olmayan kişilerin ve MGK genel sekreterinin oy hakkı bulunmamaktadır.

Dış politika yapım sürecinde etkin konumu MGK ve MGK Genel Sekreterliği'nin yapısı ve yetki alanlarının genişliğinin ortaya koyulması gerekmektedir. 1982 Anayasası MGK'nın devlet içerisindeki konumunu güçlendirmekle beraber işleyiş sürecinde Genelkurmay Başkanlığı'nın denetimi altında tutulan güçlü bir MGK Genel Sekreterliği yapılanması oluşturmuştur.[279]

1982 Anayasası, Milli Güvenlik Kurulu'nun gündeminin; Başbakan ve Genelkurmay Başkanı'nın önerileri dikkate alınarak Cumhurbaşkanınca düzenleneceğini hükme bağlamıştır. Milli Güvenlik Kurulu'na Cumhurbaşkanı başkanlık etmediği zamanlarda, kurul Başbakan'ın başkanlığında toplanmaktadır. Anayasa, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nin teşkilatı ve görevleri kanunla düzenleneceğini belirtmiştir. Bu çerçevede 2945 sayılı Millî Güvenlik Kurulu ve Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu çıkartılmıştır. 2945 sayılı Millî Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu'na göre Milli Güvenlik Kurulu'nun görevleri şunlardır:

> -*"Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili kararların alınması ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusunda görüş tespit etmek;*
>
> -*Devletin millî güvenlik siyaseti doğrultusunda tespit edilen millî hedeflerin ve hazırlanan millî*

doğal başkanı olduğu "Milli Savunma Yüksek Kurulu" gibi oluşumlar Milli Güvenlik Kurulu'nun tarihsel arka planını oluşturmuştur. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Balcı, **MGK ve Demokrasi…**, 49-56.

[279] Özcan, "Türk Dış Politikasında…", 31.

plan ve programların gerçekleştirilmesine ilişkin tedbirleri belirlemek;

-Devletin millî güvenlik siyasetini etkileyecek millî güç unsurlarını ve ülkenin siyasi, sosyal, iktisadi, kültürel ve teknolojik durum ve gelişmelerini sürekli takip ederek değerlendirmek; millî hedefler yönünde güçlenmelerini sağlayacak temel esasları tespit etmek;

-Devletin varlığı, bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda zorunlu gördüğü tedbirleri tespit etmek;

-Anayasal düzeni koruyucu, millî birlik ve bütünlüğü sağlayıcı, Türk Milletini Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda ve millî ülkü ve değerler etrafında birleştirecek millî hedeflere yönlendirici gerekli tedbirleri belirlemek; sayılan bu hususlara yönelmiş yurtiçi ve yurtdışı tehdide karşı koymak, bu tehdidi etkisiz kılmak için gerekli strateji ve temel esaslar ile birlikte planlama ve uygulama hizmetleri konularında görüşleri, ihtiyaçları ve ele alınması lüzumlu gördüğü tedbirleri tespit etmek;

-Olağanüstü hallerle sıkıyönetim, seferberlik veya savaş hali ilanı için görüş tespit etmek;

-Olağan hal ile savaş, savaşı gerektiren ve savaş sonrası hallerde kamu ve özel kurum ve kuruluşlar ve vatandaşlara düşecek topyekûn savunma, millî seferberlik ve diğer konularda hizmet ve yükümlülükler ile bu hususlarda yapılacak planlara temel teşkil edecek esasları tespit etmek;

-Devletin millî güvenlik siyasetinin ön gördüğü hususlar ve topluma yönelik hizmetler ile topyekûn savunma hizmetlerinin gerektirdiği mali, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer konulara ilişkin tedbir ve ödeneklerin kalkınma plan, program ve yıllık bütçelerde yer almasını sağlamak üzere gerekli esasları tespit etmek;

-Millî Güvenlik kapsamına giren konularda yapılan ve yapılacak milletlerarası anlaşmalar hakkında görüş tespit etmek;

-Tespit ettiği bu görüş, tedbir ve esasları Kurul kararı halinde Bakanlar Kurulu'na bildirmek ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirmek."[280]

Milli Güvenlik Kurulu'nun yapısı özellikle 2000'li yılların başından itibaren AB uyum yasaları çerçevesinde değiştirilmiştir. 1982 Anayasasının 118. Maddesine 2001 yılında yapılan değişiklikle MGK'nın "*devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınması zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca öncelikle dikkate alınır*" şeklindeki ifadesi "*Milli Güvenlik Kurulu; Devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonunun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir. Kurulun, Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca değerlendirilir*"[281] biçiminde değiştirilmiştir. Bu değişiklikler ile kurulun daha sivil ve demokratik bir hale

[280] Millî Güvenlik Kurulu ve Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu, https://www.afad.gov.tr/UserFiles/File/2945%20say%C4%B1l%C4%B1%20milli%20g%C3%BCvenlik%20kurlu%20ve%20milli%20g%C3%BCvenlik%20kurulu%20genel%20sekreterli%C4%9Fi%20kanunu.pdf, [19.07.2014].

[281] "Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Hakkında Genel Bilgi", http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda, [19.07.2014].

gelmesini sağlamıştır. Bu çerçevede, öncelikli olarak kurulun asker çoğunluklu yapısında değişiklik yapılmış, MGK'nın önerilerinin daha az bağlayıcı hale gelmesi sağlanmıştır. 2003 yılında 2945 sayılı yasada yapılan değişikliklerle, MGK kararlarına ilişkin uygulamaları "koordinasyon ve izleme" yetkisinin başbakan yardımcısına aktarılmış, MGK toplantılarının her ay yerine iki ayda bir yapılmasının kararlaştırılmış ve MGK Genel Sekreteri'nin siviller arasından seçilmesine imkân tanıyan usul değişikliğe gidilmiştir. Aynı zamanda Genelkurmay Başkanı'nın Milli Güvenlik Kurulu'nu olağanüstü toplantıya çağırılmasını teklif etme yetkisi kaldırılmıştır. Genelkurmay Başkanı'nın MGK üyelerini toplantıya çağırma yetkisinin kaldırılması kurulun yapısında Başbakan ve Genelkurmay Başkanı'nın konumunu adeta eşitleyen düzenlemenin ortadan kaldırılmasını sağlamıştır. Aynı yıl, Bakanlar Kurulu, Milli Güvenlik Kuruluna dair yeni bir yönetmelik yayınlamıştır. Böylelikle Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nin gizli yönetmeliğinin yürürlükten kaldırılması sağlanmıştır. Yayınlanan yeni yönetmelik Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nin görev ve yetkilerini önemli ölçüde daraltmıştır. Yeni yönetmeliğin getirdiği en önemli değişiklik, MGK'nın "*Türk toplumunun Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılapları, milli ülkü ve değerler etrafında birleşerek milli hedeflere yönlendirilmesinde gereken milli birlik ve bütünlüğü sağlayıcı her türlü psikolojik tedbirin alınması, yurtiçi ve dışında bu hususlara karşı oluşan tehdidin bertaraf edilmesi veya etkisiz kılınması*"[282] şeklindeki icracı görevine son vermektir.

Milli Güvenlik Kurulu, devletin milli güvenlik siyasetini Milli Güvenlik Siyaset Belgesini yayınlayarak belirlemektedir. Kamuoyu/basında "kırmızı kitap" olarak isimlendirilen Milli Güvenlik Siyaset Belgesi, milli güvenliğin sağlanması ve milli hedeflere ulaşılması amacıyla Milli Güvenlik Kurulu'nun belirlediği görüşler dâhilinde, Bakanlar Kurulu tarafından tespit edilen, iç, dış ve savunma hareket tarzlarına ait esasları içermektedir.[283] Türkiye'de son olarak 2010 yılında MGSB'nin değiştiği bilinmekte fakat belgenin içeriği Bakanlar Kurulu'nun gizli nitelikteki

[282] Hale Akay, **Türkiye'de Güvenlik Sektörü: Sorular, Sorunlar, Çözümler**, (İstanbul: TESEV Yayınları, 2009): 11.
[283] Mehmet Ergenoğlu, "Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi ve Meşruiyeti", http://www.tid.web.tr/ortak_icerik/tid.web/142/5.konu.pdf, [21.07.14].

belgelerinden olması nedeniyle kamuoyu ile paylaşılmamaktadır.[284] Yine de, Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nin devlet geleneği içerinde nasıl oluşturulduğu bilinmektedir. MGSB, sekiz aşamada oluşturulmaktadır. Birinci aşamada, ülkenin güvenlik durumuna ilişkin genel bir değerlendire yapılmakta ülkenin iç güvenliği, dış politikası, askeri, siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik, bilimsel, teknolojik unsurlar ve milli güç unsurları bütün olarak değerlendirilmektedir. İkinci aşamada, milli güvenliği etkileyen unsurlar ortaya konulmakta milli çıkarlar ve hedefler belirlenmektedir. Üçündü aşamada, taslak olarak belirlenen milli çıkarlar saptanmakta milli güvenliğe etki edebilecek unsurlar ortaya konulmaktadır. Dördüncü aşamada, Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nin yazımı gerçekleştirilmektedir. Beşinci aşamada, ortaya konulan yazılı metin hakkında MGK üyelerinin görüş ve önerileri alınmakta, altıncı aşamada, belirlenen metin MGK'ya sunulmakta ve son taslak haline getirilmektedir. Yedinci aşamada, son taslak haline getirilen metin MGK kararı ile Bakanlar Kurulu'na sunulmaktadır. Son aşamada, belge bakanlar kurulu kararı ile onaylanmakta ve Başbakanlık uygulama direktifi ile yayınlanmaktadır.[285]

Anayasal anlamda ülkenin yönetiminden Bakanlar Kurulu sorumlu olmasına rağmen devletin gizli anayasası olarak ifade edilebilecek olan MGSB'nin oluşturulması sürecinde Bakanlar Kurulu'ndan ziyade MGK ve MGK Genel Sekreterliği etkin konumdadır. "*MGK ve MGK Genel Sekreterliği, Anayasada tanımlanan görev ve yetkilerini, devletin ideolojisinin "resmi" sınırlarını çizen bir icrai kurum olmaya doğru genişletmiştir.*"[286] Türkiye'de dış politikanın belirlenmesinde, ortaya konulmasında ve uygulanmasında MGK ve MGK Genel Sekreterliği'nin son etkin bir konumu bulunmaktadır. MGK'nın politik alanın resmi sınırını çizmesi oluşturulan politikaların bir hareket tarzının sonucu olmasına neden olmaktadır.

[284] Hülya Karabağlı, "Milli Güvenlik Siyaset Belgesi Hakkında Bilgi Verilemez", http://t24.com.tr/haber/milli-guvenlik-siyaset-belgesi-hakkinda-bilgi-verilemez,244882, [21.07.14].

[285] Yılmaz Aklar, "Milli Güvenlik Siyasetinin Oluşturulması", **Stratejik Analiz,** (Sayı: 88, Ağustos, 2007): 23.

[286] Bulut Gürpınar, "Milli Güvenlik Kurulu ve Dış Politika", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, (Cilt: 10, Sayı: 39, Güz, 2013): 82.

3.2.6. Milli İstihbarat Teşkilatı

Milli İstihbarat Teşkilatı, devletin milli güvenlik politikasını oluşturmak ve yürütmek için yurt içinde ve yurt dışında sekiz ana konuda askeri, siyasi, ekonomik, sosyal, güvenlik, coğrafi, biyolojik, ilmi ve teknik istihbarat çalışmalarının tümünü içeren faaliyetlerde bulunmaktadır.[287]

Türkiye'nin resmi istihbarat faaliyetlerini kurumsal olarak *Teşkilat-ı Mahsusa* geçmişinden gelen Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) sürdürmektedir. Türkiye'de istihbarat faaliyetleri milli mücadele döneminden itibaren farklı yapılanmalar ile varlığını devam ettirmiş 1926 yılında ise Milli Emniyet Hizmeti kendi bağısız yapılanmasını oluşturmuştur. 1926-64 döneminde MAH kısaltması ile çalışmış olan istihbarat teşkilatı 1965 yılında 'Milli İstihbarat Teşkilatı' adını almıştır. MİT 1982'de çıkan 2937 sayılı kanuna göre Başbakanlık Teşkilatı'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.[288] 2937 sayılı kanuna göre MİT Müsteşarlığı'nın görevleri şunlardır:

> *- "Türkiye Cumhuriyetinin ülkesi ve milleti ile bütünlüğüne, varlığına, bağımsızlığına, güvenliğine, Anayasal düzenine ve milli gücünü meydana getiren bütün unsurlarına karşı içten ve dıştan yöneltilen mevcut ve muhtemel faaliyetler hakkında milli güvenlik istihbaratını Devlet çapında oluşturmak ve bu istihbaratı Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile gerekli kuruluşlara ulaştırmak.*
>
> *- Devletin milli güvenlik siyasetiyle ilgili planların hazırlanması ve yürütülmesinde; Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile ilgili bakanlıkların istihbarat istek ve ihtiyaçlarını karşılamak.*
>
> *- Kamu kurum ve kuruluşlarının istihbarat faaliyetlerinin yönlendirilmesi için Milli Güvenlik Kurulu ve Başbakana tekliflerde bulunmak.*
>
> *-Kamu kurum ve kuruluşlarının istihbarat ve istihbarata karşı koyma faaliyetlerine teknik konularda müşavirlik yapmak ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcı olmak.*
>
> *- Genelkurmay Başkanlığınca Silahlı Kuvvetler için lüzum görülecek haber ve istihbaratı, yapılacak protokole göre Genelkurmay Başkanlığına ulaştırmak.*
>
> *- Milli Güvenlik Kurulunda belirlenecek diğer görevleri yapmak.*
>
> *- İstihbarata karşı koymak.*
>
> *- (Ek: 17/4/2014-6532/1 md.) Dış güvenlik, terörle mücadele ve millî güvenliğe ilişkin konularda Bakanlar Kurulunca verilen görevleri yerine getirmek.*
>
> *- (Ek: 17/4/2014-6532/1 md.) Dış istihbarat, millî savunma, terörle mücadele ve uluslararası suçlar ile siber güvenlik konularında her türlü teknik istihbarat ve insan istihbaratı usul, araç ve sistemlerini kullanmak suretiyle bilgi, belge, haber ve veri toplamak, kaydetmek, analiz etmek ve üretilen istihbaratı gerekli kuruluşlara ulaştırmak.*

---

[287] Erhan Canikoğlu, "Dönüşüm Sürecinde Milli İstihbarat: 2010-2015", http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalarimerkezi/2014/04/10/7532/donusum-surecinde-milli-istihbarat-teskilat-2010-2015, [21.07.14].

[288] Kemal Girgin, **Uluslararası İlişkiler Modern İstihbarat ve Türkiye,** (İstanbul: Okumuş Adam: 2003): 98.

- (Ek: 17/4/2014-6532/1 md.) İstihbarat kapasitesini, niteliğini ve etkinliğini artırmak amacıyla çağdaş istihbarat usul ve yöntemlerini araştırmak, teknolojik gelişmeleri takip etmek ve uygun görülenleri temin etmek. (Değişik birinci cümle: 17/4/2014-6532/1 md.) Millî İstihbarat Teşkilatına bu görevler dışında görev verilemez.

- Milli İstihbarat Teşkilatı birimlerinin görev, yetki ve sorumlulukları Başbakanca onaylanacak bir yönetmelikte belirtilir."[289]

Türkiye'de MİT'in dış politika alanındaki aktif rolü 2005 yılından itibaren görünür olmuştur. Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Stratejik Planlama Kurulu Başkanı Aydın Bolat'ın yazdığı "*Yeni Türkiye'ye Yeni MİT*" başlıklı makalede son dönemde dış politikada "*Türkiye yeni bir dış politika vizyonu ile medeniyet havzasına açılırken*" MİT'in rolünün bu değişimi sağlayan baş aktör olduğu ifade edilmiştir. Yine aynı makalede dönemin MİT Müsteşarı Emre Taner'den şöyle bir alıntının yapılmış olması son derece dikkat çekicidir: "*Yaşadığımız bu süreç, aynı zamanda parçası olduğumuz uluslararası sistemin de kuralları, başrol oyuncuları ve figüranlarıyla mevcut olandan çok farklı bir boyutta yeniden doğmaya çalıştığı bir döneme kaynaklık etmektedir. Kendini zamana, çağa hazırlamayan sistemler, değerler ve ulus devletler bu küresel fırtına karşısında tutunamayacaklardır. Güçlü ekonomi, kusursuz bir dış politika, caydırıcı bir askeri yapılanma ve çağa uygun bir istihbarata ihtiyaç vardır.*[290]

İstihbarat faaliyetleri karar verme süreci açısından kritik öneme sahiptir. Bu nedenle istihbarat açısından içinde bulunulan durumun analiz edilmesi, konuya, alana ve istihbarat sahasına yönelik bilgiye sahip olunması gerekmektedir. İstihbarat açısından bakıldığında karar vericilerin öncelikle istihbarat birimlerinden neye, hangi bilgiye sahip olmak istediklerini söylemeleri, istihbarat birimlerinin belirli bir amaca yönlendirmeleri, bunun ardından analiz edilmiş bilgiyi ya da ürünü politika oluşturabilmek amacıyla kullanmaları gerekmektedir. Ancak; Türkiye açısından bakıldığında, istihbarat birimlerinin böyle imkân ya da kabiliyetlere tam olarak sahip olduklarını iddia etmek güçtür. Türkiye'de MİT büyük ölçüde iç tehditlere yönelik olarak faaliyet göstermektedir. Dolayısıyla, oldukça uzun bir zaman var olan imkân ve kabiliyetler iç tehditleri bertaraf etmek üzerine yönlendirilmiş ve harekete

[289] Devlet İstihbarat Hizmeti ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu, https://www.mit.gov.tr/2937.pdf, [21.07.14].

[290] Aydın Bolat, "Yeni Türkiye'ye Yeni MİT", http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/yeni-turkiyeye-yeni-mit/3701, [25.07.2014].

geçirilmiştir. Ak Parti dönemiyle birlikte MİT'in iç tehditlerden, dış dünyaya doğru yöneldiğini ifade etmek mümkündür.[291]

MİT, dış politika yapım sürecinde Ak Parti döneminde aktif hale gelmiştir. Halen MİT Müsteşarlığı görevini sürdüren Hakan Fidan'ın kendi yüksek lisans tezinin temel savı başarılı bir dış politika için kaliteli ve güçlü bir istihbaratın gerekliliğidir. Fidan'a göre; "*iyi istihbarat her zaman için iyi bir dış politikayı garanti etmezken, kötü istihbarat sıkça yanlış politika üretimine sebep olur*." Fidan döneminde MİT faaliyetlerini iç tehditlerden dış dünyaya doğru kaydırmaktadır. MİT'in önceki dönmelerden farklı olarak hem iç hem de dış tehditlere yönelik çalışan yapısından bu dönemde vazgeçildiği görülmektedir. Bir bakıma Türkiye'de askerin kontrolünde olan dış politika karar alım sürecine enformasyon sağlayarak destek vermektedir. Bu nedenle kamuoyunda sıklıkla teşkilatın yeni anlayışı yer bulmaktadır. Bu açıdan sık sık "*dış politika istihbaratsız sağlanamaz ve başarılı olamaz. İstihbarat, hem politika oluşturma hem de yön tayin etme aracı olarak vazgeçilmezdir*"[292] gibi düşünceleri savunan yazılar yer almaktadır.

MİT Müsteşarı Fidan'ın "*A work in Progress: Turkish Foreign Policy"*[293] isimli makalesi, Türk dış politikasının son dönemde sadece içerik bağlamında değil, aynı zamanda kullanılan araçlar ve mekanizmalar açısından da değiştiğini ifade etmiştir. Fidan'ın MİT Müsteşarlığı görevini halen sürdürdüğü göz önünde bulundurulduğunda istihbaratın alanı dışında kalan dış politikaya yönelik bir makale yayınlaması oldukça ilginç bir durumdur. Fidan, makalesinde Türkiye'nin yeni bölgesel ve küresel gündemi desteklemek amacıyla birçok bölgede aktif politika izlediğini ve artık Türk dış politikasının liberal bir karakter kazandığını öne sürmüştür. Bu süreçte Türkiye'nin diğer ülkeler ekonomik krizlerle mücadele ederken gerçekleştirdiği kalkınmanın önemini vurgulamıştır. Fidan'a göre; ekonomik kalkınma birçok yeni bölge ile ticari gündeme getirmiş bu bağlamda Türk dış politikasının Afrika, Latin Amerika ve Doğu Asya'ya yönelik açılımlar gerçekleştirmesinin önünü açmış ülkenin uluslararası kuruluşlarda aktif rol almasını sağlamıştır. Türkiye'nin bölgesindeki ve dünyadaki devrimci girişimlerinin arkasında

[291] "MİT'in Yeni Vizyonu İstihbarat", http://www.aksiyon.com.tr/dosyalar/mitin-yeni-vizyonu-istihbarat_519157, [10.01.2014].

[292] Mücahit Özdoğan, "İstihbarat ve Dış Politika", **Yenişafak,** 07 Ocak 14.

[293] Hakan Fidan, "A Work in Progress: The New Turkish Foreign Policy", http://mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/work-progress-new-turkish-foreign-policy , [07.01.14.]

artık politika yapım sürecine kendilerine özgü katkılarını sunan ve sayıları giderek artan aktörlerden biri olduğunu ifade etmiştir.

Hakan Fidan'ın makalesi ve Emre Taner'in röportajının varsayımlarına bakıldığında AK Parti hükümetleri döneminde MİT'in konumu açısından fikri bir devamlılık göze çarpmaktadır. Karar alma açısından Türk dış politikasında MİT'in rolü istihbaratın doğası gereği net olarak tespit edilemese dahi, algısal sürekliliğin olması önemli veriler sunmaktadır. Genel olarak istihbarat başarılı bir politikaya dönüştürüldüğünde kazanılan başarı karar vericilere ya da uygulayıcılara ait olmaktadır. Bu nedenle, diğer istihbarat örgütleri gibi, MİT'in başarılarından ziyade daha çok istihbarat hatalarının sonuçları üzerinde durulmaktadır.

3.3. Türk Dış Politikası: Karar Alma Süreci

Türk dış politikası bağlamında karar alma süreci incelenirken karar alım sürecini iki ana düzeyde incelenebilmektedir. Karar alma süreci normal döneme ya da kriz dönemlerine göre ikiye ayrılmaktadır. Normal dönemde dış politika karar alım süreci bürokratik anlamda daha az kurumun alanında ilerlemektedir. Bilindiği üzere dış politikanın temel hedefleri, amaçları ve prensipleri hükümet tarafından ortaya konulmaktadır. TBMM adına ülkeyi yönetme görevi ise Başbakan ve Bakanlar Kurulu'nun görevidir. Normal dönemde Türk dış politikasında karşılaşılan bir olay ülkenin güvenliğini ilgilendiriyorsa; Genelkurmay Başkanlığı, değilse; Dışişleri Bakanlığı konu hakkında Başbakan ve Bakanlar Kurulu'na bilgi vermektedir. Dış politika olayı şayet koordinasyon gerektiriyorsa bu koordinasyon başbakanlık Müsteşarı tarafından sağlanmaktadır. Başbakanlık Teşkilatı içerisinde karar gerektiren olay ülkenin güvenliğini ilgilendiriyorsa müsteşara yardımcı olmakla Güvenlik işleri Başkanlığı, değilse Başbakanlık Dış İlişkiler Başkanlığı tarafından koordinasyon görevi sürdürülmektedir. Başbakan ve Bakanlar Kurulu aynı zamanda konu ile ilgili olarak başbakanlık teşkilatından da bilgi edinmektedir. Başbakanlık Bilgi İşlem Başkanlığı'ndan alınan güvenilir bilgi Dış ilişkiler Başkanlığı ya da Güvenlik İşleri Başkanlığı aracılığıyla müsteşarlığa ulaşmaktadır. Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliği, uluslararası ilişkilerde hukuksal olarak

ülkenin herhangi bir sorunla karşılaşması halinde sürecin hukuki değerlendirmesini yapmakta ve Dışişleri Bakanlığı'na iletmektedir.[294]

Dış politikada herhangi bir krizle karşılaşılması halinde ise konuyla Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu, Başbakan, Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, MGK, TBMM gibi konu ilgili bütün birimler harekete geçmekte ve sürece dâhil olmaktadır.

Krizin tırmanmaya başlaması ile birlikte Dışişleri Bakanlığı krizin genel olarak akışına Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı krizin askeri ya da güvenlik boyutlarına ilişkin bilgiler edinmektedirler. Bu süreçte edinilen bilgiler Başbakan'a iletilmektedir. Kriz karşısında izlenebilecek politikaların hazırlıklarını, ülkenin kriz yönetim stratejisinin nasıl oluşturulacağı öncelikle Dışişleri Bakanlığı tarafından çalışılmaktadır. Ancak; Kriz dönemlerinde sürece ilişkin olarak hazırlıklarını yapan tek birim Dışişleri Bakanlığı değildir. Başbakanlık Teşkilatı da kriz durumunda çalışmalarına başlamaktadır. Krize ilişkin bilgiler Başbakanlık Bilgi İşlem Başkanlığı tarafından ortaya konulmaktadır. Aynı dönemde olayın niteliğine bağlı olarak krizin değerlendirilmesi için Dış İlişkiler Başkanlığı da harekete geçmektedir.

Kriz halinde edinilen bütün bilgilerin değerlendirilmesi, Bakanlar Kurulu'nda gerçekleşmektedir. Bakanlar Kurulu, Genelkurmay Başkanlığı ya da Dışişleri Bakanlığı'nın önerilerinden yola çıkarak kriz karşısında izlenecek politikayı belirleyebildiği gibi kendi üyelerinin benimsediği farklı bir politika oluşturmaya da karar verebilir. Kriz sürecinde Başbakan tarafından Cumhurbaşkanı bilgilendirilmektedir. Cumhurbaşkanı, gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kurulu'na başkanlık edebilmektedir. Bu nedenle Cumhurbaşkanı kriz döneminde bu yetkisini kullanabilir. Krizin değerlendirmesinin yapılıp, kriz yönetiminin nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin kararın alındığı birim Bakanlar Kurulu'dur. Bakanlar Kurulu sonrasında ilgili bakanlıklar ve birimler konuya ilişkin olarak gerekli tedbirleri almaya ve alınan kararları uygulamaya başlamaktadır. Bakanlar Kurulu'nda alınan kararlar dönem dönem pek çok bakanlığı ilgilendiren nitelikler gösterebilmektedir. Bakanlar Kurulu'nda alınan kararlar pek çok farklı kurumu ve birimi ilgilendirdiğinde ve bu birimler arasında koordinasyona ihtiyaç duyulduğunda

[294] Ertan Efegil, **Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası Karar Verme Modeli,** (İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2002): 161-162.

bu koordinasyon Başbakanlık Müsteşarı tarafından sağlanmaktadır. Bu süreçte birimler arasında oluşan görüş alışverişinde kurumlar arasında koordinasyonun gerektiği durumlarda Başbakanlık Dış İlişkiler Başkanlığı ya da Güvenlik İşleri Başkanlığı kendi görev alanlarına ilişkin konularda koordinasyonu yürütmektedir. Bu süreçte konuyla ilişkili bütün kurumlar durumu değerlendirmekte ve kendi tekliflerini hazırlamaktadırlar. Sürecin bilgi akışı Başbakanlık Bilgi İşlem Başkanlığı'ndan, Dışişleri Bakanlığı teşkilatında elçiliklerden ve MİT'den sağlanmaktadır.

Meydana gelen krizin hukuki bir niteliği varsa ya da konu uluslararası hukuku ilgilendiriyorsa Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliği olayı değerlendirerek konu ile ilgili görüşünü, Türkiye'nin uluslararası hukuk çerçevesinde izleyebileceği yolu Dışişleri Bakanına iletmektedir. Dışişleri Bakanı, Hukuk Müşavirliği'nin görüşünü Başbakan'a aktarır. Krizin tırmanması sonrasında herhangi bir bölgeye asker gönderilmesine ya da bir ülkeye savaş açılmasına karar verildiğinde ise; TBMM'den yetki yasasının çıkartılması gerekmektedir. Yetki yasasının mecliste onaylanmasının ardından Başbakan'ın emri ile Genelkurmay Başkanlığı hazırlıklara başlamaktadır. TBMM'den çıkartılması gereken yetki yasası hükümetin politikasının milletvekilleri ve siyasi partilerce değerlendirilmesinin ve denetlenmesinin önünü açmaktadır.

Kriz; aynı zamanda Milli Güvenlik Kurulu'nda, asker ve sivil üyeler arasında, olağan ya da olağandışı toplantılarda görüşülebilir. Ancak bu süreçte MGK kararlarının yasal olarak tavsiye kararı niteliğinde olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

3.4. Dış Politikada Algı ve Algı Yönetimi

Algı kelimesi Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü'nde belirtildiği gibi, birçok farklı alanda kullanılmaktadır. Kelime, temel anlamıyla "*bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varmayı ve idrak*" anlamına gelmektedir. *1975* tarihli Felsefe Terimleri Sözlüğü'ne göre algı, "*bir şeye dikkati yönelterek, duyular yoluyla o şeyin bilincine varma*", olayı olarak ifade ederken bu algı olayının duyusal izlenimlerden farklı bir anlam ifade ettiğinin altı çizilmektedir. Bu noktada algı; "*bilinçli bir farkına varmadır, duyumları bilince ileten bir olaydır*". Toplumbilim Terimleri Sözlüğüne göre ise algı, "*nesnel dünyanın başta görme örgeni olmak üzere insanın duyu örgenlerini etkilemesi ve böylece nesnelerin bilinçte yansıması*"

olarak ifade edilmiştir.[295] İngilizce'deki "*perception*" kelimesinin Türkçe'ye hem algı; hem de algılıma faaliyeti olarak çevrilmiş olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Algı, çeşitli söylemler eşliğinde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle söylemin sosyal bilimlerdeki gelişim sürecine az da olsa değinmek gerekmektedir. Söylem ortaçağ Latincesinde "hararetli tartışma" ve "bir yörünge etrafında dönen" "karşılıklı iletişim" ve "görüşme" anlamına gelir.[296] Söylem, basit olarak kullanılan dil ve dil pratiği ile ortaya çıkar. Ancak bu noktada aktarılmaya çalışılan dil kullanımı yalnızca cümle, paragraf ve metin gibi dilbiliminin klasik öğeleri ile sınırlı biçimde düşünülmemelidir. Söylem, sosyal, siyasi, kültürel ekonomik alanlar gibi hayatın diğer yönleriyle ilişkili bir meta eylemdir. Söylem dil ve insanın ikamet ettiği bir belirsizlik alanıdır.[297] Söylem konusu üzerinde ortaya çıkan akademik literatür söylemi öncelikle dil ve dilin yapısı üzerinde araştırmaya başlamış, daha sonraları konuşmalar, metinler ve hatta görüntüler üzerinde söylemin analiz edilmesine kadar gelişmiştir.

Söylemin kavramsal açıdan gelişimi Saussure'ın *Genel Dilbilim Dersleri* isimli eseri ile başlatılmaktadır. Saussure, Genel Dilbilim Derslerinde dilin nasıl geliştiği üzerinde durmuştur. Saussure'e göre dilin yapısal gelişimi, artzamanlı değil eşzamanlıdır. Saussure'e göre insanoğlu 'dille ve dilde' düşünür. Bundan dolayı dil düşüncenin sınırını oluşturmaktadır. Yani, dilde olmayan hiçbir şey, düşüncede kendine yer bulamaz. Saussure'ün çalışmaları sayesinde üzerinde toplumsal olarak uzlaşılmış bir 'göstergeler dizgesi olarak dil, dil-dışı dünyayı da düzenleyen yapı' olarak algılanmaya başlamıştır.[298] Saussere ile gelişme gösteren yapısalcı anlayışta dilin arkasında her zaman için bir yapı bulunduğu fikrine dayanır.[299] Lacan'a göre düşüncenin karakteri olan söylem, düşünme ve anlama ile aynı anlama gelmektedir. Ayrıca Lacan, bütün insanlığın kendisini dil ile ifade ettiğini belirtmiş ancak anlamların söylemler ile ortaya çıkacağının altını çizmiştir. Lacan'a göre gösteren ve gösterilen ilişkisi sembolik düzende, imaja dayalı düzende ya da gerçeklikte

[295] Algı Mad, Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54f61fe98f7b73.53717660, [19.08.14].
[296] Edibe Sözen, **Söylem**, (Ankara: Birleşik Yayınevi, 2014): 17.
[297] Sözen, **Söylem…,** 18.
[298] Gülten Uçan, "Televizyon Söylemlerinde Siyasal Düşünce ve Eylem Biçimi Olarak Türkiye Solu'nun Temsili: 2009 Yerel Seçim Haberleri", (Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012): 161.
[299] Sözen, **Söylem…**, 43.

kendisini bulur. Fakat söylem kendisini sembolik düzende ortaya çıkarır.[300] Lacan'ın düşüncesinin aksine post-yapısalcı yaklaşım her metnin ardında yapının bulunduğu görüşünü reddeder. Metnin, her okunuşta tekrar yazıldığını iddia eder. Yani, metnin merkezine yazarı değil, okuyucuyu alarak anlamanın bireyselliğine vurgu yapar.

Foucault'a göre söylem her şeyden bağımsız, aniden ortaya çıkan bir şey değildir ve bu nedenle ifadeler basit cümleler olarak görülemez. Ortaya çıkan ifadeyi çerçeveleyen, sınırlarını çizen başka bir deyişle var oluşunun koşullarını belirleyen bir ifade alanı vardır. Bundan dolayı Foucault "*kendi başına, nötr ve bağımsız bir ifade yoktur, daima bir serinin ya da bir bütünün üyesi olan, başka ifadeler arasında belli bir rolü oynayan, onlardan destek alan ve onlardan kendini ayıran bir ifade vardır*"[301] demektedir. İfadeler ya da söylemler kendi kendilerine ortaya çıkan, dolaşıma giren ve yaygınlaşan şeyler olmadıklarına göre bir biçimde inşa edildikleri iddia edilebilir. Bu nedenle söylem şayet inşa edilmişse onun kurgulanmış, belirli bir hedefe kanalize edilmiş, belirli bir amacı olan, kasıtlı eylemler biçiminde ele alınmalıdır. Bu nedenle Faucoult, söylenen şeylerin tam olarak söylendikleri haliyle değerlendirilmesi gerektiğinin altını çizer. Söylenen şey ve söylem Faucoult'a göre bir bakıma söyleyen (özne/süje) tarafından yaratılan bir söylendir (mit). Söylentiden (spekülasyon) farklı olan söylen kendi içerisinde yaşanmış olgusallıklardan reel kesitler taşır.

Foucault, *"iktidarın uygulanmasının "davranışları yönlendirmek ve muhtemel sonuçları düzene koymak"*[302] olduğunu ifade etmektedir. Bu açıdan Foucault'a göre davranış iktidarın geliştirdiği hem bir yol gösterme hem de kendi imkânları dâhilinde davranma biçimidir. Temel olarak iktidar bir yönetim sorunu olarak tanımlandığında bu sadece siyasi yapıların yahut devletlerin yönetilmesini kapsamaz. Foucault'a göre iktidar siyasi yapılar ve devletlerin yanı sıra bireylerin ya da grupların davranışlarına nasıl yön verilebileceğini çocukların, zihinlerin, toplulukların, ailelerin ve hastaların yönetilmesi ile göstermektedir. Bu nedenle iktidar ilişkilerinin şiddet, mücadelelerde ya da gönüllü bağlantılarda değil, yönetimde aranmalıdır.

---

[300] Sözen, **Söylem…**, 47-48.
[301] Ali Balcı, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Devlet söylemine İlişkin Bir Dönemleştirme: Foucault'cu Bir Yaklaşım**",** (Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009): 9.
[302] Michael Foucault, **Özne ve İktidar**, Çev: Işıl Ergüden ve Osman Akınhay, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000): 74.

Eleştirel teori 1970'li yıllarda kitle iletişiminde çok konuşulan ve tartışılan bir hale gelmiştir. Horkheimer, Habermas ve Adorno'nun öncülüğünde gelişen eleştirel kuram kitle iletişimi dâhil olmak üzere felsefi ya da siyasal doğruların eleştirisi üzerinden bir modern toplum eleştirisi yapmaktaydı.

Adorno, yazı, metin, görsel ve işitsel olarak üretilen sanatın ve kültürün modern dönemde artık doğallığını kaybetmiş, metalaşmış, yönlendirilen bir endüstri haline geldiğini iddia etmiştir.[303] Horkheimer, özellikle kamusal iletişimin gerçekleştirildiği medya organlarının sürekli olarak bireyin özgürlüğünü vurgulamakta olduğunu ancak; görevlerinin işlevsel olarak bireylerin önceden düzenlenmiş tutumlara ya da alışkanlıklara bağlayarak çeşitli değerleri yadsıma rolü üstlendiklerini iddia etmektedir.[304] Habermas, medyanın gündelik hayatın bir parçası, yaygınlaşmış bir iletişim biçimi olarak önemli bir işleve sahip olduğunu söylemekle birlikte; basın, radyo ve televizyonun sağladığı imkânların kişileri kendi zamansal ve mekânsal kısıtlamalarından arındırdığını, bireylerin algılamalarında çok katlı bağlamlar oluşturarak, otoriter ya da özgürlükçü sistemlere hizmet ettiğini ve bir bakıma yetenekli kamusal alanların yaratılmasında aracı hale geldiğini savunmaktadır. [305]

Söylem, genel olarak toplumsal denetim oluşturmaya çalışan iktidarlar tarafından üretilmektedir. Bu nedenle toplumsal denetimi sağlamanın temel koşulunu söylemin oluşturulması kadar, denetlenmesi ve yeniden oluşturulmasıdır. Nihai olarak, söylem güçlüler tarafından ortaya konulduğu için, toplumsal olarak güçlü gruplar, seçkinler ya da bizzat iktidarın kendisi tarafından ortaya konulmaktadır. Bu açıdan söylem toplumsal statünün ya da iktidarın bir tezahürüdür.[306] "*İktidarın uygulanımında metin ve konuşma hayati bir rol oynar. Nitekim söylem, emir bildiren konuşma edimleri yoluyla ve yasalar, düzenlemeler ya da tüzükler gibi metin tipleri yoluyla iktidarı dolaysız ve zorlayıcı bir şekilde harekete geçirebilir. İktidar aynı zamanda söylem içinde daha dolaylı olarak, bir ifade betimleme biçimindeki temsil*

[303] Sezgin Kızılçelik, **Frankfurt Okulu: Eleştirel Teori, (**Ankara: Anı Yayıncılık, 2003): 225.
[304] Hanno Hardt, "Eleştirel Teorinin Geri Dönüşü ve Radikal Muhalefet'in Meydan Okuyuşu: Eleştirel Teori, Kültürel Çalışmalar ve Amerikan Kitle İletişimi Araştırması", **Medya, iktidar ve İdeoloji**, der: Mehmet Küçük, (Ankara: Ark Yayınevi, 1994): 23.
[305] Hardt, "Eleştirel Teorinin…", 33
[306] Teun A. Van Dijk, "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları", **Medya, iktidar ve İdeoloji**, der: Mehmet Küçük, (Ankara: Ark Yayınevi, 1994): 275-276.

olarak, güçlü aktörlerin ya da eylem ve ideolojilerin meşrulaştırımı olarak tezahür edebilir."[307]

3.4.1. Söylemden Algı Yönetimine

Algı ya da "algılama yönetimi" en kısa tanımıyla "*daha geniş kapsamlı, daha çok fayda sağlayan ve daha az belirsiz enformasyon elde edebilmek için dış dünyadan veri akışını kontrol etmek ve geliştirmek anlamına gelmektedir*."[308] Algı yönetimi ise, resmi tahminleri ve davranışları etkilemek amacıyla her düzeyde, istihbarat sistemlerine, halka ve ülke liderlerine yönelik olarak seçilen bilgilerin izleyicilere iletilmesi ya/ya da bazı bilgilerin özellikle iletilmekten kaçınılması ile oluşturulan, kişilerin duygularını, motivasyonlarını ve tarafsız düşünme yeteneklerini etkilemek yönelik geliştirilen bütün eylemlerdir.[309]

Algı yönetiminin ilk olarak CIA ve ABD Savunma Bakanlığı tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Bu nedenle algı yönetiminin kavramsallaştırılmasının ABD ordusu tarafından yapılmıştır. ABD Savunma Bakanlığı, algılama yönetimini şu biçimde tanımlamamıştır:

> "*Algılama yönetimi dış izleyicilerce seçilmiş, bilgileri yalanlama ve/veya bildirme faaliyetleridir. Amaç onların duygularını, güdülerini, amaçlarını etkilemek ve değiştirmektir. Bunun için her düzeyde ve her türlü istihbarat sistemi kurulur. Temel amaç; liderleri resmi tahminler ve öngörüler ile etkileyerek resmi faaliyet ve dışsal davranış olarak çıktıya ulaşmaktır. Birçok farklı alanda algılama yönetimi doğru projeksiyonları, operasyon güvenliğini, aldatmayı, örtbas etmeyi ve psikolojik operasyonları bir araya getirmektedir*".[310]

Algı yönetimi literatürde pek çok kavramla yakından ilişkili olarak kullanılmıştır. Bu açıdan algı yönetiminin propaganda, kamu diplomasisi, kültürel iletişim, yumuşak güç gibi kavramlar ile hem birlikte kullanılmış, hem de iç içe geçmiştir. Öyle ki; zaman zaman hangi kavramın nerede başlayıp nerede bittiğini belirlemek oldukça güçtür.

Hakan Hügül, "*Algı Yönetimi ve Medya: İnegöl Olaylarının Basında Sunuluşunun Algı Yönetimi Kapsamında Analiz Edilmesi"* isimli tezinde algı yönetiminin propaganda, kamu diplomasisi, kitle etkileme operasyonları (psikolojik

---

[307] Van Dijk, "Söylemin Yapıları…", 313.
[308] Mehmet Akif Özer, "Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri", http://www.karam.org.tr/Makaleler/659211216_012%20ozer.pdf, [19.08.14].
[309] Craig S. Jones, "The Perception Management Process", **Military Rewiev** (VoI. LXXVIII, No. 6, Dec 1998-Feb 1999): 38.
[310] Özer, "Bir Modern Yönetim…", 157.

savaş), halkla ilişkiler gibi pek çok isim altında sürdürülen faaliyetlerden oluştuğunu ifade etmiştir. Aynı çalışmada Spaiser'e tarafından algı yönetimi, bilgi savaşlarının ve psikolojik operasyonların içerisinde tanımlanırken Nye'a göre içerisine ikna süreçlerinin ve propagandanın dâhil olduğu bir süreç olarak ifade edilmiş olduğu vurgulanmıştır. Garfield ise; mesajların hedef kitle tarafından anlaşılacak şekilde biçimlendirilmesi olduğunu belirtmiş ancak bu biçimlendirme faaliyetinin hedef kitlenin tutum ve davranışlarında değişikliğe yol açsa dahi propaganda faaliyeti olmadığını ifade etmiştir.[311] Bu nedenle öncelikle algı yönetimi ile yakından ilişkili olduğunu belirttiğimiz kavramları açıklamak gerekmektedir.

Kamu diplomasisi; "*…başka bir ulusun halkını ve aydınlarını bu ulusun politikalarını kendi avantajına döndürmek amacıyla etkilemeye çalışmasıdır*."[312] Genel olarak kamu diplomasisi bir ülkenin başka bir ülkeye yönelik olarak geliştirdiği etkileme ya da yönlendirme faaliyetleri olarak ifade edilse de ABD'de Reagen Dönemi'nde Amerikan vatandaşlarına yönelik olarak uygulandığı bilinmektedir.

Algı yönetimi pek çok açıdan Joseph Nye'ın "*soft power"* kavramıyla benzerlik göstermektedir. Nye'a göre güç; "*herhangi birinin bir şeyi yapmasını sağlamaktır*". Ancak; soft power (yumuşak güç) uygulanarak bir ülkenin davranışlarının değiştirilmesi sağlanırken sert güç unsurları (askeri ve ekonomik baskı) uygulamak yerine kültürel diplomasi, siyasi değerler ile çekim gücünden yararlanılmaktadır.[313] Dolayısıyla Nye'ın belirttiği kültürel iletişimin ve çekim gücü stratejik iletişimin ve kamu diplomasisinin bir alt dalı olduğu söylenebilir.[314]

"***Propaganda****, bireyler ve gruplar aracılığıyla iletişim araçları kullanılarak diğer grupların kanılarını, görüşlerini ve davranışlarını propagandacının istekleri doğrultusunda etkilemek, değiştirmek ya da kontrol altına almaya yönelik bilinçli bir davranıştır*."[315] 20. yy 'da propaganda -tarihsel olarak çok uzun zaman öncesine dayansa da- politik anlamıyla kitleye yönelik bir dil, radyo, televizyon, basın, sinema

[311] Hakan Hügül, "Algı Yönetimi ve Medya: İnegöl Olaylarının Basında Sunuluşunun Algı Yönetimi Kapsamında Analiz Edilmesi", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü: 2011): 21-22.

[312] E. Potter, "Canada and The New Public Diplomacy", 2002'den aktaran Meltem Ünal Erzen, "Kamu Diplomasisinin Kapsamı ve Geleceği", **Kamu Diplomasisi**, ed: Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk, (İstanbul: Tasam Yayınları, 2012): 37.

[313] Joseph Nye, **Soft Power: The Means to Success in the World Politics**, (New York: Public Affairs, 2004): 2.

[314] Hügül, "Algı Yönetimi…"**,** 21.

[315] Osman Özsoy, **Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma,** (İstanbul: Alfa Yayınevi, 1998): 5.

gibi yollarla ulaştırılan sözler ya da daha başka simgeler kullanılan bir araç haline gelmiştir.[316] Propaganda, çoğunlukla otoriter politik sistemler tarafından uygulanan aldatıcı ve gayri meşru iletişim faaliyetleri olarak görülmüştür. Ancak; diğer sistemlerde hakla ilişkiler ya da algı yönetimi şeklinde isimlendirilen faaliyetler propagandanın tersine organize edilmiş bütün iletişim faaliyetlerine atıfta bulunmaktadır. Propaganda konusunda kapsamlı yaklaşımlar bu tür faaliyetlerin yıkıcı ve aldatıcı olduğu tespitine katılmamaktadır.[317] Bu nedenle her zaman propagandanın yalan ya da aldatma faaliyetleri şeklinde düşünülmemek gerekmektedir. Pratik bir ikna süreci ve yöntem olarak propaganda nötr bir kavramdır. Bu nedenle öncelikli olarak propagandanın hangi niyetle gerçekleştirildiği belirlenmelidir. Bir yöntem olarak ele alındığında propagandanın iyi ya da kötü şekilde tanımlanmasının yerine etkisi ya da etkisizliği üzerinde durulmalıdır.[318]

Psikolojik savaş, bir devletin kendi menfaatleri doğrultusunda ortaya koyduğu hedeflere ulaşmak amacıyla rakip ya da hedef olarak gördüğü diğer bir ülkenin duygu, düşünce, davranış, tutum ve toplumsal güdülenmelerini kontrol altına alarak geliştirdiği siyasi, ekonomik, askerî, toplumsal, sosyal, psikolojik ya da ideolojik alanda yaptığı faaliyetlerin bütününü ifade etmektedir.[319] Psikolojik savaş; bildiğimiz anlamda cana, mala veya mülke zarar verme amacıyla yapılan operasyonlardan farklı olarak, zihinlerdeki düşüncelerin değiştirilmesini sağlayarak ülkenin sahip olduğu maksimum gücün kullanılmasıdır.

Yukarıda tanımlandığı üzere algı yönetimi, propaganda, kültürel diplomasi, *soft power*, psikolojik savaş kavramlarını ayırt etmek oldukça güçtür. Bütün olarak ayrımlarının yapılması bu tezin kapsamına dâhil olmamakla birlikte, aralarında küçük farklılıklar bulunduğunun altını çizme gereği hissedilmiştir. Bu noktada kullanılan bütün kavramların ortak noktasının, bireylerin algılamalarının değiştirilmesi suretiyle, istenilen davranışların gerçekleştirilmesini sağlamak olduğu söylenebilir.

---

[316] Seçkin Çetin, "İstihbarat ve İstihbarata Karşı Koymada Algılama Yönetiminin Rolü: Irak Savaşı Örneği", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü: 2011): 15.

[317] Piers Robinson, "Propaganda, Organised Political Persuation, Lying and International Politics", https://www.academia.edu/7331510/Propaganda_Organised_Political_Persuasion_Lying_and_International_Politics , 2, [24.08.2014].

[318] Robinson, "Propaganda…", 6.

[319] Çetin, "İstihbarat…", 13.

Algı yönetimi; yabancı izleyicilerin duygularını, güdülerini etkileyebilmek için seçilmiş bilgilerin ya da göstergelerin iletilme eylemlerinin sürdürülmesi ya/ya da bu akış içerisinde bazı bilgilerin bilinçli olarak iletilmesinden kaçınılması faaliyetidir. Algı yönetiminin mantıksal nedeni ülkenin istihbarat sistemlerinin ve liderlerinin her seviyede etkilenmesi, bu etkilenme sonucunda davranışlarının değiştirilmesini sağlanmak ve istenilen sonuçlara uygun biçimde davranışların geliştirilmesini sağlamaktır.[320]

Algı yönetimi, hem savaş dönemlerinde ya da kriz durumlarında, hem de barış zamanlarında uygulanabilir. Bu nedenle algı yönetimi faaliyetlerinin belirli dönemlere özgü olduğunu düşünülmemelidir. Ancak dönemin kendi özelliğine göre algı yönetimi farklı araçlarla uygulanır. Barış dönemlerinde algı yönetimi faaliyetlerinde yanlış bilginin kullanılması gerekli değildir. Böyle dönmelerde algılama yönetiminin amacı, bir imajı düzeltmek ya da muhtemel bir çatışmayı engellemektir. Bu nedenle doğru ve manipüle edilmiş bilgilerin kullanılması ile uzun dönemde hedef ülkenin kıdemli yöneticileri etkilenmek amaçlanır. Bilgi, manipüle edilmiş olsa dahi, her zaman yanlış ya da yalan olmak zorunda değildir[321]

Bu tezde, dış politika kararlarının ülke içerisinde algılanmasını sağlayan, devlete ait enformasyon kanallarının neler olduğu, bu faaliyetlerin devlet adına nasıl gerçekleştirildiği ve hangi kurumların algı yönetimini sağladığı üzerinde durulacaktır. Bu nedenle öncelikle Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun yapısına ve faaliyetlerine değinilecektir.

3.4.1.1. Algı Yönetiminin Devlet Kanadı: Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü

Türkiye'de 150 yıllık bir geçmişe sahip olmasına karşın Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü bugünkü yapılanmasını 1984 yılında oluşturmuştur. Milli Mücadele döneminde 1920'de "*Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi*" adı altında oluşturulan kurum, yalnız tüm yazılı emirlerin kaynağı olmamış, aynı zamanda ülke içinde ve yurt dışında gerçekleştirdiği yayınlarla aydınlatma, bilgi verme ve istihbarat faaliyetlerini sürdürmek gibi görevleri de yerine getirmiştir. Daha sonraki dönemlerde çalışmalarını farklı isimler altında ve değişik bakanlıklara bağlı

[320] Khyber Zaman, "Perception Management: Core IO Capability", (Master Thesis, California Naval Postgraduate School, 2007): 17.
[321] Hügül, "Algı Yönetimi…", 24.

olarak sürdüren Genel Müdürlük, 8 Haziran 1984 tarihinde yayımlanan 231 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye dayanarak Başbakanlık Teşkilatı altında çalışmalarını sürdürmektedir. [322]

231 Sayılı KHK ilk maddesinde BYEGM'nin kuruluş amacının "…*ilgili makamlar ve kamuoyuna zamanında ve doğru, tanıtıcı, aydınlatıcı bilgi akışını sağlamak ve tanıtma, aydınlatma faaliyetlerine katılmak*" [323] olduğunu belirtmiştir. Bu amaçla kurulan Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün aynı KHK'ya göre görevleri şunlardır:

> *-"Devletin tanıtma siyasetinin ve tanıtma ile ilgili alanlarda Hükümetçe uygulanacak stratejilerin tesbitine yardımcı olmak,*
>
> *-Kamuoyunun ve ilgili makamların zamanında ve doğru bilgilerle aydınlatılmasını ve bu faaliyetler için gerekli aydınlatıcı ve tanıtıcı bilgi akımını sağlamak,*
>
> *-Hükümet faaliyetlerinin ve yapılan hizmetlerin iç ve dış kamuoyuna etkin bir biçimde yansıtılmasına ve bunların kamuoyu üzerindeki etkisinin belirlenmesine ait hizmetleri yapmak,*
>
> *-Basınla ilgili münasebetlerin düzenlenmesi ve basının güçlendirilmesi için gerekli faaliyetlerde bulunmak,*
>
> *-Yerli ve yabancı basın-yayın organlarının ve mensuplarının çalışmalarını kolaylaştırmaya yönelik tedbirleri almak, bu hususta gerekli düzenlemeleri yapmak,*
>
> *-Türkiye aleyhindeki propaganda faaliyetlerini takip etmek, değerlendirmek ve sorumlu kamu kurumları ile işbirliği yapmak, gerekli karşı tedbirleri almak,*
>
> *-Türkiye'nin dış tanıtma faaliyetlerini yönlendirmek ve bu amaçla kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör kuruluşları, meslek kuruluşları, amaca yönelik vakıflar, dernekler gibi teşekküllerle işbirliği yapmak,*
>
> *-Yabancı ülkelerde Türkiye'nin menfaatleri doğrultusunda yapılan aydınlatma faaliyetlerine katılmak,*
>
> *-Enformasyon ve aydınlatma, faaliyetlerini Türkiye'nin dış politikasını destekleyecek şekilde düzenlemek ve Dışişleri Bakanlığı ile işbirliği suretiyle yürütmek" tir.*

Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü, görevlerini ilgili Başbakan yardımcısına bağlı olarak icra etmektedir. Başında bir genel müdür bulunmaktadır. BYEGM, görevlerini dört ana hizmet birimi ile yürütmektedir. Bunlar: Haber Dairesi Başkanlığı, Basın Yayın Dairesi Başkanlığı, Enformasyon Dairesi Başkanlığı ve 2011 itibariyle kurulmuş olan Tercüme Dairesi Başkanlığıdır. Kurumun faaliyetlerini

---

[322] "BYEGM Tarihçe", http://www.byegm.gov.tr/uploads/docs/BYEGM_Tanitim_Katalogu_2014_PDF.pdf, 14, [26.08.14].

[323] Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=4.5.231&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch= Md. 1, [27.08.2014].

daha iyi açıklamak açısından adı geçen hizmet birimlerinin görevlerine değinmek gerekmektedir.

Haber Dairesi Başkanlığı; devlet tanıtma, aydınlatma hizmetleri kapsamındaki iç ve dış her türlü açık enformasyonu sağlamak, bu çerçevede elde edilen bilgileri derlemek, değerlendirmek, bülten ve yayın haline getirmek, derlenmiş bilgi ve belgeleri muhafaza etmek ile görevlidir.

Basın Yayın Dairesi Başkanlığı; hazırlanan bültenleri ilgili kurum ve kuruluşlara ulaştırmak, kamuoyuna yaymak, yerli basın organlarının ve bunların mensuplarının çalışmalarını kolaylaştıracak tedbirleri almak, yerli basının güçlendirilmesi amacıyla eğitim programları düzenlemek, devlet ve hükümet faaliyetleri ile yapılan hizmetlerin kamuoyuna etkin bir biçimde yansıtılmasına ve bunların kamuoyu üzerindeki etkisinin belirlenmesine ait hizmetleri yapmak, gerekli hallerde devlet ve hükümet yetkililerinin basın toplantılarını düzenlemek, demeç ve açıklamalarını yaymak görevlerini yerine getirir.

Enformasyon Dairesi Başkanlığı; ülkenin dış tanıtımını sağlayacak hedef ve stratejilerini tespit etmek, planlamalarını yapmak ve uygulamak, devlet ve hükümet faaliyetleri ile birlikte yapılan hizmetlerin dış kamuoyuna etkin bir biçimde yansıtılmasına ve bunların iç ve dış kamuoyu üzerindeki etkisinin belirlenmesini sağlamak, Türkiye'nin tanıtılmasını sağlayacak projeleri hazırlamak, ülkenin dış tanıtım faaliyetlerini yönlendirmek, yurtdışı basın müşavirliklerinin faaliyetlerini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını ilgili makamlara sunmak, Türkiye hakkındaki propaganda faaliyetlerini izlemek, değerlendirmek ile görevlidir.

Tercüme Dairesi Başkanlığı'nın görevleri ise şunlardır: Başbakanlık ve gerektiğinde bakanlıkların tercüme taleplerini karşılamak, hükümet faaliyetlerinin ve yapılan hizmetlerin dış kamuoyuna duyurulması için hazırlanan metinlerin talep edilen dillerde çevirisini yapmak, Türkiye'nin tanıtılması amacıyla ihtiyaç duyulan dillerde yayınlar hazırlamak.

231 Sayılı KHK'a belirtilen görevlere bakıldığında BYEGM dış politika alanında kamuoyu ile yetkili ve ilgili makamların aydınlatılması ve tanıtılması yönüyle aydınlatıcı bilgi akışı sağlama görevi ve hükümet faaliyetlerinin ülke içine ve yurt dışına yansıtılması, bu faaliyetlerin kamuoyu üzerindeki etkisinin belirlenmesini sağlamak görevi algılama yönetimi ile yakından ilişkilidir. Çünkü bu

noktada hem bir bilgi akışı sağlanmakta hem de bu bilgi akışından kamuoyunun nasıl etkilendiği üzerinde durulmaktadır. Kurumun Türkiye aleyhindeki propaganda faaliyetlerini takip etmek, değerlendirmek ve bu faaliyetlere karşı gerekli tedbirleri almak gibi bir görevinin de bulunması bir bakıma kurumun karşı propagandayı -ya da algılama yönetimini- benzer faaliyetlerle yapacağı düşüncesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla BYEGM'nin diğer bütün politikalarda olduğu gibi dış politika alanında da hem ülke içinde hem de yurt dışında algılama yönetimi faaliyetlerinin hükümet boyutunu yürüttüğü söylenebilir.

BYEGM, haber, yayın, enformasyon ve tercüme faaliyetleri ile algı yönetiminin devlet içerisinde ve yurt dışına yönelik ayağını gerçekleştirmektedir. Ancak faaliyetleri kara propaganda yoluyla diğer ülkelerin Türkiye'ye yönelik davranışlarını değiştirmeye yönlendirilmesi şeklinde ifade edilemez. Kamu diplomasisi açısından algı yönetimi faaliyetleri 2010'de oluşturulan Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü tarafından yürütülmektedir.

3.4.1.2. Algı Yönetiminin Kitlesel Yayıncısı: TRT

Söylem ve söylem analizi hakkında doğrudan söylemin kendisine dair dil, ifade, söylem ya da metin içerisindeki söylemin nasıl yorumlanacağına yönelik temel birçok tartışma olsa da söylem analizi bugün ifade ve metin başta olmak üzere söyleme dair bütün pratikleri incelemektedir.[324] Metinleri etkin kılan bütün söylemler kendisine bir alan inşa etmektedir. Bu nedenle genel olarak politika ya da özel anlamda dış politika alanı kendisini bu tür bir söylemsel gerçekliğin üzerine konumlandırmaktadır. Oluşturulan söylemsel gerçeklik kendisini söylemin kendisinde, metinlerde, yazılı ve görsel basın yoluyla görüntülerde ve filmlerde göstermektedir. Metinlerde rastlanana benzer biçimde görsel araçların da sağladığı kurucu bir etki gerçekliğin artık sadece metinler üzerinden değil, aynı zamanda görüntü üzerinden oluştuğu ve genel anlamda politikayı, özel olarak da dış politikayı belirlediği bir süreç yaşandığı iddia edilmektedir.[325] İmajlar, gerçekten de realitenin bir inşasıdırlar. Televizyon temsil fonksiyonu, gerçekliğin yönlendirilmiş algılar

[324] Ali Balcı, "Diskors ve Pratik Olarak Dış Politika", **Uluslararası İlişkiler Dergisi,** (Cilt: 4, Sayı: 15, Güz, 2007): 74.
[325] Ali Balcı, "Diskors ve…", 78.

üzerinden yeniden üretilmesi ve tasvir edilmesi şeklinde işlemekle birlikte haber verme fonksiyonu açısından gerçeğin aynası olduğunu iddia eder.[326]

Algı yönetimi ya da kamu diplomasisini yazılı ve sözlü basın aracılığıyla televizyon ekranlarından sürdürüldüğü günümüzde; kapalı kapılar ardında gerçekleştirilen görüşmelerle, konferanslarla ya da düşünce kuruluşlarının toplantıları ile kamuoyu desteğinin alınması mümkün değildir. Günümüzde klasik anlamda diplomasinin yanı sıra artık sanat ve edebiyat eserleri, filmler ve sahne sanatları dâhil olmak üzere verilen mesajlar yoluyla algı yönetimi gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda, kişilerin görüş ve kanaatlerinin yavaş ve istikrarlı bir biçimde adeta üst üste konulan taşlarla şekillendirildiğini söylemek mümkündür. [327]

Günümüz dünyasının demokratik koşullar altında yaşaması görüş, kanaat ve algıların yazılı ve sözlü basın tarafından şekillendirilmesine neden olmaktadır. Özellikle yazılı ve görsel-işitsel basın görüş, kanaat ve algıların hem oluşmasında hem de şekillenmesinde son derece etkin konumdadır. Bu nedenle algı yönetiminin ve kamu diplomasisinin görsel ayağı genel anlamda televizyonlar tarafından oluşturulmaktadır. Kamuoyunun bilgilendirilmesi ve politik anlamda rızasının alınması açısından Türkiye'de devlet adına TRT (Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu) önemli görevler sürdürmektedir. TRT, siyasal alanda alınan kararların duyurulması, benimsenmesi, desteklenmesine yönelik olarak geniş bir coğrafyada yazılı, görsel ve radyo yayıncılığı hizmetleri icra etmektedir. TRT, bir devlet kurumu olarak algı yönetiminin oluşturulmasında sadece Türkiye içinde değil; aynı zamanda hinterlandında ortaya koyduğu kitlesel yayıncılık faaliyetleri ile önemli bir yerde durmaktadır.

Türkiye'de medya alanında faaliyet gösteren tek kurumun TRT olmadığı açıktır. Ancak TRT'nin bir devlet kurumu olması sebebiyle aşağıda TRT televizyonuna dair ana hatlarıyla irdelemelerde bulunulacaktır.

TRT, resmi olarak faaliyetlerine 1968 yılında Ankara'da gerçekleştirdiği deneme yayınları ile başlamıştır.[328] Kurum, hali hazırda yurtiçi ve yurtdışında radyo ve televizyon kanalları aracılığıyla çok geniş bir alanda yayınlarını sürdürmektedir.

[326] Jacques Ellul, **Sözün Düşüşü,** (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1998): 175.
[327] Hatice Başar, "Türkiye'nin Kamu Diplomasisi: Bir Örnek Çalışma TRT", (Yüksek Lisans Tezi İstanbul Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011): 59.
[328] Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, (İstanbul: Epsilon Yayınları, 2007): 95.

TRT, televizyon yayınlarını farklı hedef kitlelerin gereksinimlerine uygun olarak, değişik kimliklerle 15 ayrı kanaldan sürdürülmektedir.[329] Bu yayınlara ek olarak kurum internet üzerinden trt.net.tr ve trt.world.com üzerinden 35 dil ve lehçede yayın yapmakta, aynı zamanda TeleVİZYON, Radyovizyon, F1 Racing ve TRT Çocuk isimleri altında dergi yayıncılığı gerçekleştirmektedir. Kurumun toplam olarak 15 radyo kanalı ve 15 TV kanalı bulunmaktadır.[330]

Uluslararası televizyon yayıncılığı tüm dünyada gerçekleştirilirken; kültürel ve dilsel yayılmanın sağlanmasına yönelik olarak siyasal iletişim ve propaganda, etnik, dilsel, dinsel çeşitli yumuşak güç uygulamalarını içerisinde barındırmaktadır. Bu nedenle uluslararası televizyon yayınlarının yayın politikaları, dilleri, kapsama alanları ve içeriklerinin belirlenmesinde tarihsel geçmişin belirgin etkisi bulunmaktadır. Bu açıdan yenidünya düzeninin bir önceki yüzyıldan farklı olarak devletlerarası ilişkilerden toplumlar arası ilişkilere doğru evrildiği günümüzde toplumların birbirini tanıması ve yakınlaşması dış politika yapımını doğrudan etkilemektedir. Çünkü günümüzde dış politika kültürler arası toplumsal bir temeli olmadan gerçekleştirilemez. Bu nedenle ülkelerin medyayı daha etkin kullanma eğilimlerinin ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Birey ve toplumun çoğunlukla medyadan edindikleri bilgilerle algılarını şekillendirdikleri olgusal bir realite olarak birçok çalışmada gösterilmiştir. Günümüzde kitle toplumunu ve popüler kültürü biçimlendiren yalnızca görsel-işitsel ve yazılı medya olmaktan çıkmıştır. Konvansiyonel bu iletişim araçlarına ek olarak; algı yönetiminde, toplumsal ve bireysel algıların biçimlendirilmesinde sosyal medya da önemli roller üstlenmeye başlamıştır.[331]

2954 Sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kanunu'nun 9. Maddesinde belirtildiği üzere TRT'nin algı yönetimi açısından önemli görevleri bulunmaktadır. TRT, Yurt içinde yapılacak haber, kültür, bilim, sanat, eğlence ve benzeri türlerde

---

[329] Başar, "Türkiye'nin Kamu Diplomasisi…", 105.

Kurum; TRT 1, TRT Haber, TRT 3, TRT 4, TRT Müzik, TRT Belgesel, TRT Anadolu, TRT Çocuk, TRT Türk, TRT GAP, TRT HD, TRT 6, TRT Avaz, TRT el Türkiye ve TRT Okul bu kanalların yanı sıra Euronews kanalının %15,70 ortağıdır. Kurum, Radyo yayıncılığını RADYO 1, RADYO 2 (TRT FM), RADYO 3, RADYO 4, RADYO 6, Ankara Radyosu, Antalya Radyosu, Çukurova Radyosu, Erzurum Radyosu, Trabzon Radyosu, Gap-Diyarbakır Radyosu gibi bölge radyolarına ilaveten, TRT Nağme, TRT Türkü ve yurt dışı yayınında 32 dilde yayın yapan Türkiye'nin Sesi Radyosu ve TRT Avrupa FM ile sürdürmektedir.

[330] Başar, "Türkiye'nin Kamu Diplomasisi…", 108.

[331] Başar, "Türkiye'nin Kamu Diplomasisi**…",** 143-144.

eğitici, aydınlatıcı ve eğlendirici nitelikte her türlü yayınlarda Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerlerine öncelik vermektedir. Bu açıdan yapılan yayınlar;

> *"1. Atatürk ilke ve inkılaplarının kökleşmesine, Türkiye Cumhuriyetinin çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmasını öngören milli hedeflerin gerçekleşmesine,*
>
> *2. Devletin varlık ve bağımsızlığının, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünün, toplumun huzurunun, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı ve Atatürk Milliyetçiliğine dayanan demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti niteliklerinin korunmasına ve güçlendirilmesine,*
>
> *3. Milli eğitim ve milli kültürün geliştirilmesine,*
>
> *4. Devletin milli güvenlik siyasetinin, milli ve ekonomik menfaatlerinin korunmasına,*
>
> *5. Kamuoyunun Anayasa ilkeleri doğrultusunda serbestçe ve sağlıklı bir şekilde oluşmasına yardımcı olmak "tır.*[332]

Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'ndan anlaşıldığı üzere, kurum yayınlarını gerçekleştirirken devletin bazı temel önceliklerine uygun biçimde yayın politikasını belirlemektedir. Aynı kanun, TRT'nin yurt dışında yapacak olduğu yayınlarda da "*devletin her alanda tanıtılmasına ek olarak yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkilerinin sürdürülmesine yardımcı olma*"[333]yı hedeflediğini belirtmektedir.

TRT, bütün görev, yetki ve yapılanmasından anlaşıldığı üzere hinterlandında, tarihsel ve kültürel anlamda bağlantılarının olduğu bütün coğrafyalarda Türkiye'yi tanıtmak, halkları aydınlatmak, bilinçlendirmek ve devlet politikalarına uygun biçimde çıkarlarını savunmaktadır. Bu yayıncılık faaliyetleri hem kitlesel anlamda algı yönetiminin sağlanmasına hem de diğer ülkelerin karşı propagandalarının önlenmesine önemli katkılar sunmaktadır.

3.4.1.3. Hükümet Sözcüsü

Yerleşik teamüllere göre, Bakanlar Kurulu üyelerinden bir kişi hükümet adına, alınan kararların halk ile paylaşılması, alınan kararların ilk ağızdan duyulması amacıyla hükümet sözcüsü olarak görevlendirilmektedir. İngilizcede "*spokesman*" olarak adlandırılan hükümet sözcüsü bir kurul, bir topluluk veya kişi adına söz

[332] "Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu", Mad. 9, http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc070/kanuntbmmc070/kanuntbmmc07003383.pdf, [30.08.2014].

[333] "Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu", Mad. 9, http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc070/kanuntbmmc070/kanuntbmmc07003383.pdf, [30.08.2014].

söyleme, onun düşünce ve davranışlarını savunma yetkisi olan kimse olarak tanımlanabilir.

Hükümet sözcüsünün siyasi alandaki en önemli işlevi, ilk ağızdan resmi söylemi aktarması ve anlatıyı kurgulamasıdır. *Anlatı, ya olayların sıradan ve anlamsız biçimde dile getirilmesidir ya da başka anlatılarla ortak olan, çözümlemeye açık bir yapı içerir.*"[334] Bu noktada hükümetin resmi söyleminin aktarıcısı olan hükümet sözcüsünden bahsedildiği için anlatının ya da söylemin işlevsellik bağlantısını incelemek son derece önemlidir. Zira resmi yetkili sözcünün söylediği hiçbir şey beyhude denemez. Hükümet sözcüsü, gerçekleştirilen resmi politikaları açıklama hem de anlamlandırma işlevi icra etmektedir. Bu nedenle sözcü, hem hükümete ve devletin görüşüne ilişkin resmi bir anlatı oluşturmakta, hem de ilk ağızdan olayların/olguların duyurulması görevini yerine getirerek bu anlatının sınırlarını belirlemektedir. Sözcü, anlatı oluştururken 'anlam üretme' sürecinin yanı sıra, anlatıları kavrarken 'anlam yakalama' sürecini paralel biçimde yaşamaktadır.[335]

Hükümet sözcüsü, hükümetten aldığı yetki ile kamuoyunun algısını bir birey olarak şekillendirmektedir. Hükümet adına tek açıklama yapan kişi hükümet sözcüsü olmasa dahi bu konuda yetkilendirilmiş olması nedeniyle algı yönetiminin birey olarak en önemli aktörünün kendisi olduğu söylenebilir.

[334] Roland Barthes, **Göstergebilimsel Serüven**, Çev: Mehmet Rifat ve Sema Rifat, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993): 84.
[335] Mehmet Rifat, **Göstergebilim ABCsi,** (İstanbul: Simavi Yayınları, 1992): 11.

4. TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNDE MAVİ MARMARA: KRİZ YÖNETİMİ İNCELEMESİ

Tablo 4.1: Mavi Marmara Krizi Özet Tablo

KRİZİN AKTÖRLERİ	HÜKÜMET YAPILARI		KRİZİN SÜRESİ		KRİZİN TİPİ
	TÜRKİYE	KARŞI TARAF	TETİKLENME TARİHİ	SONA ERME TARİHİ	
TÜRKİYE - İSRAİL	Çoğunluk Hükümeti	Koalisyon Hükümeti	**İsrail İçin:** 28 Mayıs 2010 **Türkiye İçin:** 31 Mayıs 2010	Kriz Devam Ediyor	TASARLANMIŞ KRİZ

4.1. Krizin Arka Planı

2006 yılında Filistin parlamento seçimlerinin HAMAS tarafından kazanılması Filistin'de HAMAS *(Harakat al-Muqāwamah al-Islāmiyyah Islamic Resistance Movement/ İslami Direniş Hareketi)* ve El-Fetih arasında çatışmalara neden olmuş,[336] Başta ABD olmak üzere AB ve İsrail gibi pek çok ülkenin tepkisini çekmiştir.

[336] Hamas'ın 2006 yılında Filistin seçimlerini kazanması ve parlamentoya birinci parti olarak girişinin hem Filistin içerisinde hem de yurt dışı kamuoyunda neden tepkiyle karşılandığının anlaşılabilmesi açısından 1948 sonrası Filistin mücadelesinin nasıl geliştiğine değinmek gerekmektedir. İsrail'in 1948 yılında kuruluşunun ardından Filistin halkının İsrail karşısındaki mücadelesini gerçekleştirmek, Filistin halkı yerine büyük ölçüde Arap devletleri tarafından oluşturuldu. Ancak Yaser Arafat ve arkadaşları *"Filistin'in kurtuluşunun yine Filistinliler tarafından gerçekleştirileceğine"* inanarak 1959 yılında El-Fetih'i kurdu. 1964 yılında dönemin Arap dünyası liderleri 1. Filistin Kongresi'ni düzenleyerek Mısır Lideri Cemal Abdül Nasır ve Ürdün Kralı Hüseyin önderliğinde Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) kurmuştur. Bu dönemde El-Fetih'i FKÖ'den ayıran nokta, Arap devletlerinden bağımsız bir yapı olarak kurulmuş olması ve yine bağımsız biçimde kendi kararlarını almasıydı. El-Fetih, silahlı direnişin hareketinin Filistin'in özgürlüğü sağlanan kadar askeri, diplomatik ve siyasi alanlarda sürdürülmesini savunuyordu. Altı Gün Savaşı'nda Arap devletlerinin büyük bir yenilgiye uğramasının ardından El-Fetih Filistin'de etkinliğini arttırmıştır. 1969 yılında ise El-Fetih hareketi FKÖ yönetimini ele geçirmiştir. El-Fetih'in FKÖ liderliğini ele geçirmesi Fetih lideri olan Yaser Arafat'ın bütün Filistin'deki direniş hareketlerini kendi bünyesinde toplayan "şemsiye örgütlenmesi"nin doğal lideri olarak ortaya çıkmıştır. Fetih örgütü ve FKÖ, bütün Filistinlileri hiçbir dini ayrıma tabi tutmadan mücadeleye davet eden ve sol ideolojiye mensup milliyetçi eksende mücadeleyi yürütmüştür. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Bora Bayraktar, **A'raf: Oslo Barışı'ından El-Aksa İntifadasına Kadar Ortadoğu**, (İstanbul: Aykırı Yayıncılık, 2003):53-54. Arafat önderliğinde Filistin davasını sürdüren bir "çatı

Seçim sonuçları, ABD tarafından son derece sert bir şekilde eleştirilmiştir. HAMAS, 1993-95 yılları arasında İsrailli sivillere ve askerlere karşı gerçekleştirilen intihar saldırılarından dolayı ABD, AB, Kanada, İngiltere, Japonya gibi birçok ülkelerin terör örgütleri listesinde yer almaktadır. Bu nedenle 2006 Filistin seçim sonuçları AB ülkeleri, ABD ve İsrail tarafından tanınmamış ve "gayri meşru" kabul edilmiştir. Seçimlerin ardından Başkan Bush, HAMAS'ın oluşturduğu bir Filistin yönetimini desteklemeyeceklerini ilan etmiştir. İsrail ise HAMAS önderliğinde kurulacak bir Filistin yönetiminin "terörün destekçisi" olacağını öne sürmüştür.

Filistin Meclis seçimlerinin HAMAS'ın galibiyetiyle sonuçlanmasının ardından İsrail Gazze'ye karşı ambargo uygulamaya başlamıştır. Ambargo, Gazze'de yönetiminin HAMAS tarafından ele aldığı 2007 Haziran ayından itibaren

örgütlenmesi" haline gelen FKÖ, 1974 yılında hem Arap liderleri hem de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Filistin halkının "gerçek temsilcisi" olarak tanınmıştır. Bkz. Muhammed Muslih, "Palestinian Civil Society", **Civil Society in The Middle East**, ed: Augustus Richard Norton(Leiden: E.J. Brill, 1995):249. HAMAS, ideolojik yapı ve örgütlenme açısından 1928 yılında Mısır'da kurulan Müslüman Kardeşler örgütüne dayanmaktadır. Hamas'ın Filistin'de toplumsal tabana yayılması Gazze'de bir "İslam Merkezi" açılmasına kadar götürülmektedir. Merkez, bir cami olarak kurulmasına karşın bünyesinde bir sağlık kliniği, spor salonu ve kadın çalışmaları merkezi gibi sosyal yardım kurumlarından müteşekkildi. Daha sonraları İslam Merkezi, Gazze İslam Üniversitesi'nin kurulmasını sağlamış ve 1978 yılında İsrail tarafından hayır kurumu olarak tanınmıştır. İslam Merkezi, 1970'li yılların ortalarında FKÖ'nün İsrail işgali altındaki bölgelerde bir siyasal güç olarak ortaya çıkması, merkezin İsrail tarafından FKÖ'nün dengelemesi için desteklenmesini sağlamıştır. Hamas'ın siyasi bir parti olarak ortaya çıkması ise 1987 yılında I. İntifada'nın hemen ardından gerçekleşmiştir. Hamas'ın askeri kanadını oluşturan "İzzettin El-Kasım Tugayları" 1991 yılı sonlarında kurulmaya başlanmıştır. Oslo görüşmeleri sonrasında El-Fetih Filistin'de iki devletli çözümü kabul etmiş, ancak barış görüşmelerinden sonuç alınamamasının da etkisiyle Hamas'a olan toplumsal destek artmıştır. Oslo görüşmeleri sonrasında İsrail-Filistin sorunu ise çözümsüzlüğe sürüklenmiştir. 1996 yılında barış sürecinin çökmesi El-Fetih'in daha zayıflamasına yol açmıştır. Fetih'in askeri mücadele sahnesinde etkisini yitirdiği bir dönemde Hamas Filistin'deki siyasi boşluğu tek başına doldurmuş ve Gazze ve Batı Şeria'da halkın desteğini arkasına almıştır.

HAMAS ile El-Fetih arasındaki temel fark Filistin sorununun çözümünde ve Filistin devletinin niteliklerinde, Filistin'in toplumsal yapısı gibi konularda farklı bakış açılarına sahip olmalarıdır. HAMAS, İsrail'in yok edilmesini ve Filistin topraklarında bir Filistin İslam Devleti'nin kurulmasını savunurken El- Fetih, 90'lı yıllardan itibaren ılımlı bir çizgiye yönelmiş ve uluslararası toplum tarafından tanınan iki devletli bir çözümü kabul etmiştir. ABD, AB ve İsrail'in 2006 sonu ve 2007 başında Mahmut Abbas'ın liderliğindeki El-Fetih hareketine ekonomik ve askeri destek sağlayarak Filistin'de iki ayrı yönetim oluşturmuş ve Filistinliler adeta bir iç savaşın eşiğine gelmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.Veysel Ayhan, "Hamas: Filistin Direnişinde Politik İslam", http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20091016_veysel.pdf [28.09.2014]. ve Osman Bahadır Dinçer, "Hamas'ın Kuruluşunda İsrail Faktörü",http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=6&cat=365365523 ve Serhat Erkmen, "Filistin'de İktidar Mücadelesi: Hamas-Fetih İlişkileri", http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2009214_serhat.subat.pdf [28.09.2014].

Bu noktadan bakıldığında süreç içerisinde Hamas'ın kendisini şekillendirirken; El-Fetih'in kuruluşunu oluşturan yere ve düşünceye evirilmiş olmasıdır. Filistin'de iki devletli çözümü kabul eden El-Fetih giderek toplumsal tabandan uzaklaşmıştır. Bu süreçte Yaser Arafat'ın 2004 yılında vefat etmesiyle beraber bir liderlik sorununun da ortaya çıktığı gözlemlenebilir.

ise giderek şiddetlenmiştir.[337] Gazze'de ambargonun son derece katı uygulanmasının sebebi Filistinlilerin HAMAS'ı ambargoyu doğuran neden olarak görmesini sağlamak ve toplumsal tabandaki desteğini azaltmaktır.[338] Bu dönemde "*Gazze'ye, yaşam için gerekli olan en temel maddelerin bile girişi kontrollü olmuştur. Özellikle savaş öncesi ve sonrasında yeni yerleşim birimlerinin inşası ve yıkılanların tamiratı için gerekli olan çimento ve cam gibi maddeler ise neredeyse hiç sokulmamıştır*."[339]

Seçim sonuçları, El-Fetih ve HAMAS arasında çatışmalara neden olmuş ve sonuçta Gazze Şeridi'nin kontrolü tamamen HAMAS'ın eline geçmiştir.[340] Filistin'e en önemli ekonomik kaynağı sağlayan İsrail başta olmak üzere ABD ve AB'nin HAMAS'ı "terör örgütü" olarak tanımlaması seçim sonrasında özellikle uygulanan ekonomik ambargonun ve kuşatmanın etkisinin artmasına ve bölgedeki insani durumun giderek ağırlaşmasına neden olmuştur.

Bu dönemde 27 Aralık 2008 yılında İsrail'in gerçekleştirdiği Dökme Kurşun Operasyonu, Filistin'de insani durumun dayanılmaz boyutlara getirmiştir.[341] Dökme Kurşun Operasyonu'nda Filistin yönetiminin Gazze'de bulunan Başbakanlık, Savunma, Dışişleri ve Maliye Bakanlıkları, İslam Üniversitesi ve Devlet Başkanı Mahmud Abbas ve El-Fetih örgütüne bağlı birçok nokta hedeflenmiştir.[342] Düzenlenen hava harekâtında HAMAS ve El Fetih'e ait önemli hedefler vurulmuştur.[343] Dökme Kurşun, hava ve deniz harekâtının yanı sıra karadan da desteklenmiştir. Dökme Kurşun Operasyonunda Gazze Şeridi'nde 347'si çocuk olmak üzere 1300 kişi hayatını kaybetmiştir.[344]

4.1.1. Filistin Sorunu ve Türkiye

Ortadoğu'daki pek çok sorundan olumlu ya da olumsuz olarak etkilenen Türkiye'nin Filistin sorunundan da etkilendiğini söylemek mümkündür. Ancak

---

[337] "Refah kapısında 'Ambargo' çadırı", http://www.aljazeera.com.tr/haber/refah-kapisinda-ambargo-cadiri [24.02.14].
[338] Abdulgani Bozkurt, "Gazze'de Motivasyonun Kaynağı ve Son Gelişmelerin Gazze'ye Etkileri", **Ortadoğu Analiz** (Cilt: 4, Sayı: 54, Haziran, 2013): 72.
[339] Bozkurt, "Gazze'de Motivasyonun…", 72.
[340] Sabri Çiftçi, "Gazze Ablukası ve İsrail-Filistin Sorununun Geleceği", **Ortadoğu Analiz**, (Cilt: 2, Sayı: 19-20, Temmuz-Ağustos, 2010): 9.
[341] Bora Bayraktar ve Can Yirik, "Gazze Müdahalesi ve İsrail Seçimleri Sonrası için Öneriler", Küresel ve Siyasal Eğilimler Merkezi Policy Berief, http://www.gpotcenter.org/dosyalar/problem-tanimi.pdf, [26.09.2008].
[342] "İsrail'in 'Dökme Kurşunu' barışı öldürdü", **Radikal**, 28 Aralık 2008.
[343] "İsrail Gazze'yi Vurdu, 270 Ölü", http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/470423.asp, [29.12. 2014].
[344] "İsrail Esirlere İnsanlık Dışı Davranıyor", **Radikal,** 29 Ocak 2009.

dönem itibariyle Filistin sorununun ortaya çıktığı dönemde dış politika genel anlamda bir elit işi olduğunu göz önünde bulundurulmalıdır. Hakan Yavuz bu durumu Türkiye'nin dış politika yaklaşımını devletin çıkarı ile milletin çıkarının eşitlenmesi şeklinde adlandırmaktadır. Yavuz'a göre, bu dönemde dış politika kararları pragmatik bir elitler tarafından belirlenmiş ve halk tabanının bu konudaki görüşünü yansıtmamıştır.[345] Ancak devlet elitlerinin Filistin sorunu karşısındaki yaklaşımı daima İsrail-Filistin arasında denge gözetilmesi çerçevesinde şekillendiğinin göz ardı edilmemesi gerekir.

Filistin-İsrail sorunu konusundaki Türkiye'nin tavrı ve politikaları dünya politikasının genel yöneliminin beraberinde Türkiye'nin kendi güvenlik tehdidi algılamalarıyla yakından ilişkili seyretmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında, uluslararası sistemin yapısındaki değişiklikler, Sovyet tehdidi nedeniyle Türkiye'nin batı bloğu içinde yer alması ve ABD ile geliştirdiği ittifak ilişkisi Türkiye'nin Filistin konusundaki davranışlarında her zaman etkili olmuştur.[346] Bu bağlamda Türkiye, 1947'de BM'de Filistin'i taksim planına Arap ülkeleri ile beraber red oyu vermiş, bağımsız bir Filistin Arap Devleti'nin kurulmasını desteklemiştir. Ancak Türk-Amerikan yakınlaşmasını zedeleyeceği düşüncesiyle Ortadoğu'dan bu dönemde genel olarak uzak durmayı tercih etmiş ve yine bu yakınlaşma nedeniyle İsrail'i 1948'de tanıyan ilk Müslüman ülke olmuştur. Buna rağmen Türkiye'de Filistin meselesinde genel bir duyarlılık olduğu gözlemlenebilir. Ancak bu toplumsal duyarlılık hiçbir biçimde Türkiye'nin kendi iç sorunlarından bağımsız değildir.

Türkiye'de Filistin sorununu kamuoyu gündemine 70'li yıllarda gelmiştir. Bu dönemde Türk solunun önemli bir kesimi Filistin'deki kamplarında askeri eğitimden geçmiş ve FKÖ'nün ideolojik konumu nedeniyle 70'li yıllarda Türkiye, FKÖ'ye mesafeli durmuştur. Yine de 1975 yılından itibaren FKÖ ile resmi ilişkilerin sürdürmüş ve FKÖ'nün Ankara'da siyasi temsilcilik açmasına izin vermiştir.[347] Türkiye'de 1980 darbesini izleyen yıllarda bu mesafeli ilişki devam etmiştir. Türkiye, Cezayir'de sürgündeki Filistin devletini tanımasına rağmen Körfez Savaşı sırasında Yaser Arafat'ın Saddam Hüseyin'den yana tavır alması zaten mesafeli olan ilişkilere şüphe ile bakılmasına neden olmuştur. Türk karar alıcıları elitlerinin Filistin

[345] Hakan Yavuz, "Turkey's Relations With Israel", **Foreign Policy, (**Vol: 15, Nos: 3–4, 1991):15.
[346] Bülent Aras, **İsrail-Filistin Barış Süreci ve Türkiye,** (İstanbul: Bağlam Yayınları, 1997): 129-144.
[347] "Türkiye-Filistin Siyasi İlişkileri", http://www.mfa.gov.tr/turkiye-filistin-siyasi-iliskileri.tr.mfa [18.10.2014].

sorununa genel olarak soruna pragmatik yaklaşmışlardır. Filistin sorununa yönelik kamuoyu hassasiyetinin artış, II. İntifada sonrasında HAMAS'ın İslami bir aktör olarak Filistin'de güçlendiği bir döneme rastlamaktadır. Aynı dönemde Türkiye'de siyasal İslam da toplumsal alanda yükselişine geçmiştir.

Siyasal İslam'ın yükselişine paralel olarak 1996 yılında Türkiye'de Refah Partisi-Doğruyol Partisi ile birlikte koalisyon ortağı olmuştur. Erbakan ideolojik olarak siyasal İslam kökeninden gelen ilk Türk Başbakanı olarak politik ajandasını da bu noktadan hareketle Müslüman ülkelerle işbirliği geliştirmek olarak belirlemiştir.[348] Türkiye'de siyasal İslam geleneği (Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Saadet Partisi) iç ve dış politikada açıkça anti Siyonist, gizli olarak da anti-semitizm savunan bir gelenekten gelmekteydi.[349] Erbakan, göreve gelir-gelmez Türkiye'nin İsrail ile olan askeri antlaşmalarını kaldıracağını ifade etmiştir.[350] Fakat Erbakan'ın kendi politik ajandası kapsamında Müslüman ülkelerle yakın ilişkiler kurmak girişimlerini planlarken Türkiye'de askerin gücünü dikkate almayı ihmal etmiştir.[351] Refah Partisi, bu dönemde geleneksel tabanına ters düşerek -ve hatta pragmatik davranarak- İsrail ile askeri antlaşmalar imzalamaya devam etmiştir. Bu dönemde bazı İslamcı sivil toplum örgütleri Filistinlilerle Dayanışma ve Dostluk Derneği, Selam Vakfı, İhsan Vakfı gibi kuruluşlar İsrail ile askeri antlaşmalar imzalanmasını protesto etmişlerdir.[352] 28 Şubat sürecinde Refah Partisi istifa ederek hükümeti bırakmıştır. Fakat Filistin sorunu karşısında Türk karar vericilerindeki hassasiyet hangi toplumsal ve ideolojik kökenden gelirlerse gelsinler hemen hepsi tarafından paylaşılmaktadır. Bülent Ecevit'in 2002 yılında İsrail'in Filistin topraklarını işgal girişiminde bulunmasını "soykırım" olarak tanımlaması da duruma bir örnektir. Filistin sorunu konusundaki hassasiyete rağmen Türkiye-İsrail ilişkileri her iki ülkenin bölgedeki sorunlara pragmatik yaklaşımları nedeniyle doğal seyrinde devam etmiştir.

Türkiye'de 2002 seçimleri ile birlikte İslami kökenden gelen AK Parti'nin ilk döneminde Türkiye-İsrail ilişkilerinin nasıl seyredeceğine yönelik genel bir

---

[348] Yücel Bozdağlıoğlu, "Modernity, Identity and Turkey's Foreign Policy", **Insight Turkey,** (Vol: 10, No: 1, 2008): 66.
[349] Mete Çubukçu, "Türkiye-İsrail İlişkileri", **Bizim Filistin: Bir Direnişin Tarihçesi,** (İstanbul: Metis Yayınları, 2001): 163.
[350] Ali Balcı and Tuncay Kardaş, "The Changing Dynamics of Turkey's Relations with Israel: An Analysis of 'Securitization'", **Insight Turkey,** (Vol. 14, No. 2, 2012): 108.
[351] Bozdağlıoğlu, "Modernity…", 66.
[352] Çubukçu, "Türkiye-İsrail İlişkileri"…, 164.

tedirginlik bulunmaktaydı. AK Parti açıkladığı Parti programında İsrail-Filistin sorunu konusunda "*BM kararları doğrultusunda davranacağını*", *"barışın tesisine yönelik çabaları desteklemeye devam edeceğini", "Türkiye Filistin ve İsrail taraflarıyla iyi ilişkilerini sürdürerek barışın tesisine yönelik çabalara katkıda bulunma imkânına sahip olmayı planladıklarını*" açıklamıştır.[353] AK Parti'nin iktidara gelmesinden Mavi Marmara olayına kadar Türkiye ve İsrail ilişkileri müttefik ilişkisi kapsamında gelişmeye devam etmiştir. Yaklaşık 8 yıllık bir dönemi kapsayan bu süreçte Filistin seçimleri sonrasında 2006'da HAMAS Lideri Halid Meşal'in Türkiye ziyareti, Dökme Kurşun Operasyonu'nun Türkiye'de sert şekilde eleştirilmesi, One Minute-Davos Olayı, Alçak Koltuk Olayı, Ayrılık dizisi, Kurtlar Vadisi Filistin gibi bazı uyuşmazlıklar yaşanmıştır. Ancak bütün bu uyuşmazlıklar, İsrail'de Türk Hükümeti'nin iç politikaya yönelik hamleleri olarak okunmuş ve kısa bir süre sonra yumuşama sürecine girmiştir.

Dökme Kurşun Operasyonu'na yurt dışından en büyük eleştiri dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Erdoğan tarafından getirilmiştir. Erdoğan, "*zaten 'adeta bir açık hava hapishanesi' içinde bulunan Gazze'deki insanlara karşı yapılan bu hareket, barışa indirilmiş bir darbedir*"[354] şeklindeki ifadesi Dökme Kurşun Operasyonu'nun başladığı dönemde söylenmiştir. Her ne kadar bu ifade Türkiye'nin Suriye-İsrail arasında arabuluculuk çalışmalarını yürüttüğü bir döneme denk gelse de, Türkiye'de Dökme Kurşun Operasyonu'nu protesto eylemleri genel olarak saldırının yıldönümüne rastlamaktadır. Bu nedenle Başbakan Erdoğan'ın konu üzerindeki hassasiyetinin toplumsal tabanda daha sonra karşılık bulduğu söylenebilir.

2006 yılında Filistin'de yapılan genel seçimlerde HAMAS'ın başarı kazanması Gazze'deki ablukanın giderek daha sıkı uygulanmasına neden olmuş, bunun beraberinde Filistin'de yaşam gün geçtikte daha kötüleşmiştir.[355]

İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı (İHH) tarafından Gazze'ye insani yardım götürülmesi fikri Dökme Kurşun Operasyonu'nun hemen sonrasında doğmaya başlamıştır. İHH Yönetim Kurulu Üyesi Hüseyin Oruç ile gerçekleştirdiğimiz görüşmede kendisi bunu şu şekilde ifade etmişti: "*Organizasyonla alakalı olarak Mavi Marmara'nın, ya da daha doğrusu gemilerle yola çıkmanın ilk fikri, karayla*

[353] "Hükümet Programının Tam Metni", **Hürriyet Gazetesi**, 26 Kasım 2002.
[354] "Başbakan: Saldırı Bize De Yapılmış Bir Saygısızlıktır", **Sabah**, 27 Aralık 2008.
[355] Ali Balcı, "Filistin 2006", **Ortadoğu Yıllığı 2006**, ed: Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ankara: Nobel Yayınları, 2008):133.

yola çıktığımızdan da önce, Gazze'deki ambargoyla ilgili yürütülen çalışmalarla başlamıştı."[356] Oruç, kendisiyle yaptığımız görüşmede Gazze'ye yardım götürme faaliyetinden önce dünyadan tanınmış simaların da içinde bulunduğu bir konvoy ile Gazze'ye gitme düşüncelerinin bu dönemde tartışıldığını ifade etmektedir. Buna benzer biçimde Avrupa'dan çeşitli kişilerin daha önce 4 kez Gazze'ye yardım götürdüğünü ancak beşinci seferinde gemilere el konulduğunu belirtmiştir. Gazze'ye Avrupa'dan giden yardımları taşıyan gemilere İsrail tarafından el konulmasının ardından İHH'nın bu organizasyona davet edildiği ifade edilmektedir. Oruç'un belirttiğine göre bu süreçte öncelikle karadan Gazze'ye ulaşılmasına çalışılmıştır. Fakat Mısır'ın karadan gidecek yardım konvoyuna önce müsaade edip, sonrasında bu karardan vazgeçmesi üzerine önce Lazkiye'ye ve buradan Ariş Limanı üzerinden Gazze'ye gidilmiştir. İHH'nın da dâhil olduğu beşinci yardım konvoyu 2009 yılının sonunda yola çıkıp, 2010 yılının başlarında Türkiye'ye geri dönmüştür. Oruç, bu yardım konvoyundaki asıl düşüncenin "*bir yıl önce olan savaşın yıl dönümünde Gazze'de olmak*"[357] olduğunu ifade etmiş; İHH'nın bir sivil toplum kuruluşu olarak amacının "*Dökme Kurşun Operasyonu'nun yıl dönümünde orada olmak*" üzere yola çıktığını söylemiştir. Karayoluyla götürülmesi planlanan yardımda Mısır'ın süreci geciktirmesi nedeniyle 10-15 günlük bir sarkma gerçekleşmiştir. Oruç'un "*İstanbul'dan yaklaşık bir aylık bir yolculuk*" olarak ifade ettiği bu faaliyet deniz yoluyla yardım götürülmesi ve ablukanın zorlanması fikrinin de temelini atmıştır.[358]

4.1.2. Krize Neden Olan Gelişmeler ve Aktörler

Devletlerarası ilişkilerde herhangi bir sivil toplum örgütünün, insani yardım faaliyetinin doğrudan bir dış politika krizi yarattığının örnekleri sınırlıdır. Genellikle uluslararası teamüller gereği insani yardım faaliyetleri söz konusu olduğunda devletler, aralarında derin uyuşmazlıklar bulunmuş olsa da bu tür faaliyetleri engellemek ve/ya zorlaştırmak söz konusu olduğunda görece temkinli davranmakta, uluslararası kamuoyunun baskısını göz ardı etmemektedirler. İsrail'in Mavi Marmara gemisine yapmış olduğu askeri operasyon bir sivil toplum örgütünün insani yardım

[356] İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı (İHH) Yönetim Kurulu Üyesi Hüseyin Oruç ile Gerçekleştirilen Görüşme, Fatih, İHH Genel Merkezi, 04.10.2013.
[357] İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı (İHH) Yönetim Kurulu Üyesi Hüseyin Oruç ile Gerçekleştirilen Özel Görüşme, Fatih, İHH Genel Merkezi, 04.10.2013
[358] İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı (İHH) Yönetim Kurulu Üyesi Hüseyin Oruç ile Gerçekleştirilen Görüşme, Fatih, İHH Genel Merkezi, 04.10.2013

faaliyetinin katalizör görevi gördüğü bir kriz yaratması bakımından ilginç bir örnek oluşturmaktadır. Ayrıca Türkiye ve İsrail arasında bir dış politika krizine neden olması açısından da ilişkilerdeki özgün bir örnektir. Bir başka ifadeyle İsrail'in izlemiş olduğu siyasayı eleştiren çok sayıda sivil toplum kuruluşunun varlığına rağmen bunların yürüttükleri İsrail karşıtı kampanyalar doğrudan Türkiye-İsrail ilişkilerini sarsacak bir etki yaratmaktan uzak kalmıştır. Oysa IHH'nin de desteğiyle düzenlenen Gazze'ye yardım konvoyu İsrail'in gösterdiği tepki dolayısıyla öyle bir etki yaratmıştır ki Türkiye ve İsrail arasında krize dönüşen bir süreç ortaya çıkmıştır. Bu özgün niteliği kriz analizi açısından taraflarından birinin devlet olmadığı veya tetikleyicisinin devletdışı aktör olduğu krizlerde krizlerin nasıl yönetildiğini araştırmayı gerektirmektedir.

4.1.2.1. Dünyada ve Türkiye'de NGO'lar

İngilizce'de "*non-governmental organisation*" olarak adlandırılan hükümet dışı örgütlere ilişkin literatürde pek çok farklı tanım yapılmıştır. Genel olarak, hükümet dışı örgütler ifadesinin yerine Türkçe'de "sivil toplum kuruluşları" ya da "gönüllü kuruluşlar" gibi ifadeler kullanılmaktadır. Ancak NGO'lar üzerinde gerçekleşen bütün tartışmalarda hem terim; hem de tanım sorunundan bahsedilmektedir.

NGO'ların İngilizce tanımınlanması temel sorun *non-governmental* ifadesi hakkında üzerinde mutabakat sağlanamayan temel konulardan biri terim sorunudur. *Non-governmental* ifadesinde geçen *governmental* kelimesi Türkçe karşılığı olan hükümetten daha geniş bir anlam içermektedir. Bununla birlikte bu ifade devlet dışılığı yeterince yansıtmamaktadır. Bu nedenle *non-governmental* ifadesinin yerine, bu tür organizasyonların devlet dışılığının altını çizen *non-state* ya da *non-state made* gibi ifadelerin kullanılması gereği tartışılmaktadır.

Tanım sorunu ise; BM Ekonomik ve Sosyal Konsey'in NGO'ları devletlerarası antlaşma temeline dayanmayan bütün yapıları içerecek biçimde tarif etmiş olmasından kaynaklanmaktadır. BM'nin NGO tanımı hukuksal anlamda bir kuruluş biçimine dayandığı için gerçekten bu alanda faaliyet gösteren yapılanmaların sahtelerinden ayrılamaması gibi bir soruna neden olmaktadır. Bir örgütün ya da yapılanmanın NGO olarak nitelendirilmesi temel koşulu devlet-dışı olmasına bağlı olmakla birlikte yalnızca devlet-dışı olarak kurulmuş olmak devlet güdümünde

hareket etmeme anlamına gelmediği için bu tanım tek başına yetersizdir. Aynı zamanda devlet-dışılık tanımından hareketle kendi hesabına çalışan, kar amacı güden özel işletmelerin de NGO olarak değerlendirilebilmesine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle NGO olarak tanımlanabilmenin ikinci temel koşulu, özel çıkarların değil; kamusal çıkarların gözetilmesidir. NGO'ların kar amacı gütmemesi bu kamusal çıkar gözetme şartından kaynaklanmaktadır.[359] Bu açıdan değerlendirildiğinde kar amacı gütmemek bir neden değil; bir sonuçtur.

Pek çok konuda olduğu gibi NGO tanımlaması genellikle araştırmacıların kendi araştırma ajandalarına uygun düşecek bir biçimde ortaya konulduğu görülmektedir. NGO'lar genel olarak kendilerinin ortaya koydukları normlara uygun biçimde bir çerçeveye oturtulmaktadır. Uluslararası organizasyonlar, hükümet yetkilileri, araştırmacılar, gazeteciler ya da kamu bu kuruluşları ilgilendikleri problem alanları ile bağlantılı, normatif hedeflere öncülük eden; insan hakları, insani yardım, çevrecilik gibi ana başlıklar altında kavramsallaştırmaktadır.[360]

Sivil toplum kuruluşu ifadesi ile bu tür organizasyonların devlet yapılarının dışında olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu tanım ne bu tür yapıların iç işleri ne de örgütlenme yapılarının nasıl olduğuna dair bir fikir vermemektedir.[361] Bu nedenle "*NGO'lar dünya politikasının hem belirgin hem de belirsiz aktörleridir*."[362]

Aristotales'den bugüne sivil toplum hakkında farklı tanımlamalar yapıla gelmiştir. Fakat sivil toplumun bazı ortak genel özellikleri bulunmaktadır. Bunlar: belirli bir konu üzerinde uzmanlaşma, gönüllü katılımın sağladığı kitle desteği, çalışma alanında ortak çıkarlar, ilke ve eylemlerin ön planda tutulması, siyasal iktidara talip olmamak, baskı grubu ya da lobi benzeri bir işlev görmek, kendilerini yenilemekten kaynaklanan dinamik yapı ve kamunun yetersiz kaldığı alanlarda faaliyet göstererek kamuya destekleyici rol oynamaktır. [363]

Bu nedenle hükümet dışı örgütlerin tanımlaması yapılırken BM'nin bu konudaki tanımı esas alınacaktır. Hükümetler arası antlaşmaya dayanarak

---

[359] Mithat Sancar, "Global Sivil Toplum Mu?", **Birikim**, (Sayı 130, Şubat, 2000): 20-21.
[360] William E. DeMars, **NGOs and Transnational Networks: Wild Cards in World Politics,** (London: Pluto Press, 2005): 3.
[361] **Sivil Toplum Örgütleri: Neoliberal Projenin Araçları Mı Halka Dayalı Alternatifler Mi**, Çev: Işıl Ergüden, (İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 2001):11.
[362] DeMars, **NGOs…,** 1.
[363] Mehmet Hasgüler ve Mehmet B. Uludağ, **Uluslararası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler**, (Çanakkale: Paradigma Kitabevi, 2004): 296-297.

kurulmamış, her tür uluslararası organizasyon NGO olarak sayılabilir. Bir oluşumun NGO kabul edilebilmesi için çeşitli kısıtlamalar şunlardır: Kar amacı gütmemek, şiddet uygulamasını savunmamak, okul, üniversite ya da politik alanda faaliyet gösteren bir parti olmamak, herhangi bir topluluğun ya da toplumun, grup ya da ulusun haklarını savunmakla sınırlı olmamaktır.[364]

NGO'ların uluslararası sistemde bir aktör olarak ortaya çıkmasını BM'nin kuruluşuna kadar geriye götürmek mümkündür. San Francisco Konferansı'nda BM anlaşmasının 71. maddesine göre "*BM'nin kendi yetki alanlarına giren konular hakkında hükümet dışı örgütlere danışmak üzere uygun düzenlemeler yapabilir*" şeklindeki ifade BM ve NGO'lar arasındaki resmi ilişkinin başlangıcı kabul edilmektedir. Ancak NGO'ların BM'de daha etkin bir konumda bulunmaları açısından temel dönüm noktası 1992 düzenlenmiş olan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'dır. Rio Konferansı'nda NGO'ların uluslararası siyasetin aktörlerinden biri olarak tanındığı kabul edilmektedir. Bu konferansta 1945 San Francisco Konferansında alınan kararın aksine NGO'ların akreditasyonu ECOSOC'un yan kuruluşu olan NGO Kurulu yerine kendilerine daha ılımlı bakan Konferans Sekretaryasına verilmiştir. Bu durum BM nezdinde kabul gören NGO'ların sayısının hızla artmasına yol açmıştır. [365]

1992 sonrasında hem uluslararası sistemin yapısının değişmesi –çift kutupluluktan tek kutupluluğa geçiş- hem de küreselleşmenin etkisiyle bir "NGO patlamasından" söz etmek mümkündür. Dalgalar halinde yayılım gösteren Küreselleşme 70'lerden itibaren yalnızca ekonomik, siyasi ya da kültürel alanlarda Dünya'da "yerelin küreselleşmesi" ya da "küreselin yerelleşmesi"nin aynı anda gerçekleştiği bir olgu olmakla kalmamış; aynı zamanda toplumsal hareketleri kapsayacak biçimde gelişme göstermiştir. Bu bağlamda sivil toplum kavramı da küreselleşme sürecine dâhil hale gelmiştir.[366] Türkiye'nin AB süreci ile küreselleşmeye dâhil olma çabası, sivil toplumun Avrupa tarzı demokrasiye

[364] Shamima Ahmed and David M. Potter, **NGOs in International Politics**, (Bloomfield: Kumarian Press, 2006): 8.
[365] Sancar, "Global Sivil…", 22-23.
[366] İslam Can, "Küreselleşme Bağlamında İslamın Yeni Sivil Toplum Söylemi ve İnsani Yardım Vakfı İHH", **Muhafazakâr Düşünce Dergisi,** (Yıl: 8, Sayı 29-30, 2011): 104.

yönelişin siyasal belirtisi olma açısından bu tür organizasyonların önünün açılmasını sağlamıştır.[367]

Ancak Dünyadaki NGO patlamasını tek başına uluslararası sistemin yapısının değişmesi ve küreselleşme olgusuyla açıklamak mümkün değildir. NGO'ların uluslararası sistemin aktörlerinden biri haline gelmesinde ekonomik problemlerin ve krizlerin de önemli bir işlevi olmuştur. 60'lı yılların sonundan itibaren Keynezyen ekonomi politikalarının işlevsiz kalması, devletlerin eğitim, sağlık, altyapı, ulaşım gibi bazı alanlardan doğrudan çıkması ya da küçülmeleri ile devletten boşalan alanın sivil toplum tarafından doldurulmasının önünü açılmıştır. Dünyada 60'lı yılların sonundan itibaren keynezyen iktisadın krizine cevap veren neo-liberal ekonomi politikaları 80'li yıllarla birlikte popüler hale gelmiştir.

Sivil toplum örgütlerinin yaygınlaşması Dünya'da 90'lı yıllarda kendini gerçekleştiren bir olgu iken, Türkiye'de sivil toplum, iç politik gelişmelerle bağlı olarak, 1980 darbesi sonrasında aktif hale gelmiştir. 1980 darbesinin doğurduğu depolitizasyon süreci devletin topluma müdahalesinin geriletilmesi ihtiyacını doğurdu. Doğu toplumlarında bireyi devlet karşısında koruyacak sivil inisiyatiflerin olmamasından hareket eden bütün siyasal akımlar, bu dönemde Türkiye'de demokrasinin ancak bir sivil toplum oluşturularak yeniden inşa edilebileceğini savunmuşlardır. Bu noktada kullanılan "sivil toplum" ifadesinin askeri yönetimin karşıtı olarak kullanıldığının altını çizmek gerekmektedir. 1980 darbesiyle siyasal alandan uzaklaştırılan –sağcı ya da solcu- herkes bir biçimde sivil toplum savunucusu haline gelmiştir.[368] Türkiye'de sivil toplumun yaygınlaşmasında siyasi gelişmelerle yakından bağlantılı olduğu ifade edilebilir. Bu noktada Özal döneminde ortaya çıkan neoliberal politikaların önemli etkisi olmuştur.

Türkiye'de neoliberal politikaların uygulanmaya başlamasıyla birlikte egemenlik kazanan muhafazakâr liberal ortam "*İslami*" ya da "*din temelli*" sivil toplum örgütlerinin de sayısının hızla artmasına yol açmıştır. Hakan Yavuz'un da ifade ettiği gibi 1980 darbesi sonrasında ekonomik etkinliğini attıran İslami kesim eğitim, politika ve ekonomi alanlarda olduğu gibi; sivil toplum alanında da görünür

[367] Caner Taslaman, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de İslam**, (İstanbul: İstanbul Yayınevi 2011): 177.

[368] Ali Yaşar Sarıbay, "Türk Siyasal Kültürünün Yeni Bir Sembolü: Sivil Toplum", **Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam,** (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994): 119-120.

olmaya başlamıştır.[369] İslami kesim, Milli Görüş hareketi içerisinden doğan partilerin iktidara geldiği böyle bir dönemde İslami sivil toplum örgütleri hem sayılarını hem de kapasitelerini arttırmıştır. Sivil toplumun önünün açılması, İslami kesimlerin bu alanda örgütlenmesini sağladığı bir döneme geçildiğini göstermektedir. Bu dönemde vakıf ya da dernek biçiminde legal alanda örgütllenen kesimler islami bilinç ve kimlik inşa edildiği ortamlar haline geldiler. Demokrasinin gelişmesine paralel olarak sivil toplumun önünün açıldığı bu dönemde İslami hareketler de bu alanda güç kazanmış ve kurucu ideolojiye karşı geliştirilen muhalefet sivil toplum yoluyla güçlenmeştir.[370] Cihan Tuğal, politik sistemi kısa sürede değiştirmenin mümkün olmadığının farkına varan İslami grupların yeni bir amaç olarak günlük hayatı İslamileştirmeye yönelmesinde görmektedir.[371] Sivil toplum örgütleri bu dönemde dar alanda faaliyet göstermek yerine, hizmetlerini geniş bir tabana yayarak yeni destekçiler edinmeye çalışmışlardır.

11 Eylül sonrası Dünya'da İslami radikalizm üzerinden gerçekleşen tartışmalar, siyasal İslama karşı savaş, medeniyetler çatışması gibi tezler İslami düşünürleri ve İslam dünyasını hem bir proje olarak İslamcılığı yeniden düşünmeye hem de savunmaya yöneltmiştir. Bu nedenle 11 Eylül sonrası İslami siyaset geliştiren çevreler İslamın radikal bir yönelim olarak değerlendirilmesi karşısında onuyeniden liberalizm, insan hakları, özgürlükler üzerinden okuyarak ve yeniden değerlendirmeye yönelmişlerdir. Bu süreçte İslamcılar liberalizmin bir anlamda taşıyıcısı ve savunucusu haline geldiler.[372] Siyasal duruşlarını ve yaşamsal pratiklerini İslam'ın liberal okumaları çerçevesinde şekillendirdiler. Bu nedenle İslami sivil toplumun şekillenmesinde 11 Eylül'ün de önemli bir yeri bulunmaktadır.

AK Parti dönemi, İslami unsurlar barındıran sivil toplum alanının genişlemesinin ve dini dayanışma normları çerçevesinde bağış toplayan, sosyal yardım organizasyonları yapan toplumsal örgütlerin kurulması ve gelişmesi için motive edici bir ortam sağlamıştır.[373] İslami sivil toplum örgütleri genel olarak ayni

---

[369] Hakan Yavuz, "Political Islam and the Welfare Party", **Comparative Politics,** (Vol:30, No:1, 1997): 70.
[370] Taslaman, **Küreselleşme Sürecinde…,** 178-179.
[371] Cihan Tuğal, "Transforming Everyday Life: Islamism and Social Movement Theory", **Theory and Society,** (Vol: 38, 2009): 452.
[372] Haldun Gülalp**, Kimlikler Siyaseti Türkiye'de Siyasal İslamın Temelleri**, (İstanbul: Metis Yayınevi, 2003): 22.
[373] İpek Göçmen, "Muhafazakârlık, Neo liberalizm ve Sosyal Politika: Türkiye'de Din Temelli Sosyal Yardım Organizasyonları, **Doğu Batı Dergisi,** (Yıl: 14, Sayı: 58, 2011): 124.

yardım, eğitim desteği, doğal afet ya da savaş dönemlerinde Afrika, Ortadoğu, Kafkasya gibi bölgelere yönelik insani yardım gibi faaliyetlerde bulunmaktadırlar.[374]

4.1.2.2. Bir İnsan Hakları Kuruluşu Olarak İHH

1992 yılında gönüllü faaliyetlerle çalışmalarına başlayan İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı (İHH) çalışmalarını 1995 yılında kurumsallaştırmış ve İstanbul'da vakıf çatısı altında sürdürmeye başlamıştır. Vakıf genel olarak, "*savaş, işgal ve doğal afetler sonucu mağdur olmuş kişilere, yerlerinden edilmiş ve mülteci konumuna düşmüş ihtiyaç sahiplerine ulaşmakta; ayni ve nakdi yardımların yanı sıra kalıcı projeler ile de ihtiyaç sahiplerini desteklemektedir*".[375] Vakıf; acil yardım, sosyal yardım, eğitim ve sağlık yardımlarının yanı sıra insan hakları ihlallerindeki mağduriyetleri gidermek gibi çalışmalar yapmaktadır. İHH, "*bölge, din, dil, ırk ve mezhep ayrımı yapmaksızın dünyanın herhangi bir yerinde sıkıntıya düşmüş, felakete uğramış, zulüm görmüş, aç ve açıkta kalmış; savaş, tabii afet gibi sebeplerle mağdur olmuş, yaralanmış, sakat kalmış; evsiz, yurtsuz, tüm insanlara insani yardım ulaştırmak ve bu insanların temel hak ve hürriyetlerinin ihlal edilmesini önlemek üzere*"[376] çalışmalar yürüttüğünü belirtmektedir.

Küresel vicdanın sesi olmak üzere yola çıkmış bütün sivil toplum örgütleri gibi İHH, dünyada "*muhtaç ya da mazlum*" olarak nitelendirdikleri ihtiyaç sahiplerine insani yardım sağlamayı ve onurlu bir yaşam sunmayı görev edinmiştir. İnsanları mağdur eden, muhtaç hale getiren politikaları ve faaliyetleri önlemek, temel hak ve hürriyetlerin ihlal edilmesinin önüne geçmek, insani değerleri korumak, iyiliği yaşatmak gibi amaçlarla hareket ettiğini belirtmektedir.

İHH, her ne kadar kendisini insan hakları alanında çalışan bir sivil toplum örgütü olarak tanıtmaya özen gösterse de, kendisi ile ilgili yapılan çalışmalarda "din temelli" ya da "İslami sivil toplum örgütleri" içerisinde değerlendirilmektedir. Zaten İHH'nın kuruluş amacı da 1992-1995 yılları arasında yaşanan Bosna Savaşı'nda mağdur olan Müslümanlara yardım ulaştırmaktı. Vakıf, kendisini "İslami hassasiyetlere sahip bir sivil toplum kuruluşu" olarak tanımlarken daima sivil toplum kuruluşu olarak yardıma ihtiyacı olan bütün bölgelerde -her ne kadar yalnızca Müslüman ülkelere yardım götürmekle eleştirilseler dahi- uluslararası ortakları ile

[374] Göçmen, "Muhafazakârlık…", 125.
[375] "Tarihçe", http://www.ihh.org.tr/tr/main/pages/tarihce/338 , [22.09.2014].
[376] "Hakkımızda", http://www.ihh.org.tr/tr/main/pages/hakkimizda/114, [22.09.2014].

birlikte yardım ulaştırmakta olduklarının altını çizmektedir. Bununla birlikte Vakfın faaliyetlerinde İslami motivasyonların ve ümmet bilincinin önemli bir yeri bulunduğu konusunda değerlendirmeler de bulunmaktadır. Nitekim Kotan, İHH'nın "*yardım faaliyetlerini küresel ölçekte sürdürerek ümmet fikrinin küresel imkânlarla dolaşıma sokulmasına katkı yapmayı amaçladığı*"nı[377] belirtmektedir.

İHH'nın kurulduğu ve faaliyet alanlarını geliştirmeye başladığı dönem Türkiye'de siyasal İslamın temcilcisi olarak değerlendirilen Refah Partisi'nin siyasal alanda aktif hale geldiği, kendisini "*merkeze karşı çevrenin, devlete karşı sivil toplumun*"[378] partisi olarak tanımladığı bir zaman dilimine rastlamaktadır. Türkiye'de genellikle merkez-çevre ilişkileri bağlamında değerlendirilen Refah Partisi'nin iktidara gelişi İslami duyarlılıkları olan geniş bir kesimin hem siyasal hem de kamusal alanda sesini duyurmaya başladığı bir dönemin önünü açmıştır.[379] Bu dönemde 1980'lerde çöken refah devleti politikalarının etkisiyle ortaya çıkan islami örgütlenmeler ya da vakıflar üstlendikleri yardım faaliyetleriyle kentlerin yoksul bölgelerine ulaşmış, aynı zamanda parti hareketinin kitleselleşmesine katkıda bulunmuştur.[380] AK Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte ortaya çıkan dış politikadaki paradigma değişimi dış dünya ile daha fazla entegrasyon beraberinde gelişen dünya sorunları karşısında aktif politikalar izlenme çabası ya da Ortadoğu ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirilmesi yönünde atılan adımlar, kriz bölgelerine müdahale etmeyi amaçlayan siyasal süreç geliştirilmesi İHH ile iktidar partisinin ortak zeminde hareket eden siyasal söylem birliği geliştirmesinin önünü açmıştır. Ancak bu siyasal söylem birliği dış politikada eyleme dökülmesinde sivil toplum ve devletin bir noktada anlaşmasının sonucu geliştiği söylenemez. Bu nedenle İHH ve Türkiye'nin söylemlerindeki birlikteliğin aynı amaca farklı yöntemler kullanarak ulaşmaya çalışan iki aktörün yollarının kesişmesi şeklinde değerlendirilmesi daha anlamlı olacaktır.[381] İHH'nın bir sivil toplum kuruluşu olarak AK Parti döneminde etkin küresel bir yapı haline geldiği söylenebilir.

---

[377] Muhammet Kotan, "Küresel Bir Sivil Toplum Olarak İHH", (Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü, 2010): 17.
[378] Gülalp, **Kimlikler Siyaseti…**, 43.
[379] İslam Can, "Türkiye'deki İslami Eğilimli Sivil Toplum Kuruluşlarının Ortadoğu'ya Bakışı", (İstanbul, I. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı, 2013): 253.
[380] Gülalp, **Kimlikler Siyaseti…**, 55.
[381] Can, "Türkiye'deki İslami…", 256-257.

İHH, BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC)'un 2004'ten bugüne özel danışma statüsü verdiği kurumlardan biridir.[382] BM nezdinde danışma statüsü verilen kurumlar arasında STK'ların üstlendikleri misyonlar ve Konseyin çalışmalarına katılım düzeyinde bir farklılaşma bulunmaktadır. İHH'nın içerisinde bulunduğu -"kategori II" şeklinde de ifade edilen- özel danışmanlık statüsü, ara düzey bir statüyü ifade etmektedir. Bu statüde bulunan STK'lar ECOSOC komisyon ve konsey toplantılarına katılabilme hakkına sahiptirler fakat bu toplantılarda söz alma hakları bulunmamaktadır. Özel danışma statüsü, BM ECOSOC'un yetkili olduğu bazı özel alanlarda faaliyet gösteren STK'lara verilmektedir.[383]

4.2. Mavi Marmara Krizi'nde Bağımsız Değişkenler

Mavi Marmara krizinde kriz yönetim sürecini analiz ederken Neoklasik realizmin yöntemsel çerçevesinden yararlanılarak Türkiye'nin Mavi Marmara Krizi'ndeki dış politika tercih ve davranışı bağımlı değişken olarak kabul edilecektir. Buna göre Türkiye'nin dış politika tercih ve davranışının oluşturulduğu süreç ara değişkenler, yine kriz sürecindeki uluslararası sistem ve bölgesel gündem ve yapı bağımsız değişkenler olarak tartışılacaktır. Türkiye'nin kararlarında bağımsız ve ara değişkenlerin etkisi örnek krizde analiz edilecektir.

4.2.1. Krizin I. Bağımsız Değişkeni: Uluslararası Sistemin Yapısı

Uluslararası sistem, Soğuk Savaş'ın 1990'da bitmesinin ardından iki kutuplu yapıdan, tek kutuplu yapıya geçmiştir. O dönem, tek kutuplu uluslararası sistemin geçici bir süreç olduğu düşünülmesine karşı; bu süreç beklenenden daha uzun bir zamana yayılmıştır. Amerika'ın dünya liderliğini üstlendiği bu dönem, 11 Eylül saldırılarına kadar devam etmiştir. 11 Eylül, Amerikan'ın hali hazırda dünya liderliğinin devam edemeyeceğini göstermiştir. Bush döneminde ABD'nin tehdit algısı bir ülkenin ekonomik gelişmesiyle ilişkili olarak değil, teröre destek verip vermediğine bağlı olarak okunmaktaydı. ABD'nin Afganistan ve Irak'a yönelik operasyonları bu bağlamda okunabilmektedir. Afganistan ve Irak Savaşları'nın

[382] Foundation for Human Rights and Freedoms and Humanitarian Relief, http://esango.un.org/civilsociety/showProfileDetail.do?method=showProfileDetails&tab=1&profileCode=2525 [28.10.14].

[383] Philippe Ryfman, **Sivil Toplum Kuruluşları**, Çev: İsmail Yerguz, (İstanbul: İletişim Yayınevi, 2004) İHH'nın BM nezdindeki statüsünü açıklamak açısından benzer statüdeki sivil toplum kuruluşlarından örnek vermek gerekirse; BM ECOSOC'da Uluslararası Af Örgütü de İHH gibi özel danışma statüsünde yer almaktadır.

istenilen başarıyı elde edememeleri Obama yönetiminin tehditler karşısında küresel ve bölgesel kendisini Bush yönetiminden farklı konumlandırmasına neden olmuştur.

11 Eylül saldırıları sonrasında, 2000'li yılların ortalarından itibaren ABD'nin Afganistan ve Irak harekâtlarının beklenen sonucu vermemesi nedeniyle Amerika'nın hayati çıkarlarının bulunmadığı bölgelerde "*buck passing"* stratejisine geçilmesi gerektiği tartışılmaya başlanmıştır. Realist yaklaşımın oluşturduğu stratejik çerçevede kullanılan bir kavram olan *"offshore balancing"*, büyük güçlerin kendisine düşman olma potansiyeline sahip olan güçlerin yükselişini engellemek için bölgesel güçlerden yararlanması anlamına gelmektedir. *"Offshore balancing"* stratejisiyle birlikte ABD'nin hayati çıkarlarının bulunmadığı bölgelerde asker bulundurmasına gerek kalmamaktadır. Bu durumda ABD yalnızca kendi gücüne erişebilecek, benzer bir gücün herhangi bir bölgede etkinliğini arttırmasına izin vermemektedir. Ancak bu durumda ABD'nin herhangi bir soruna müdahalesi bölgesel güçlerin güç dengesini sürdürmeyi başaramadığı, toplu katliam ya da soykırım durumlarında ya da insani müdahalenin maliyetinin kabul edilebilir olduğu dönemlerde gerçekleştirilebilmektedir.[384]

ABD'nin hayati çıkarlarının dışında kalan bölgelerde- yani Amerika kıtası, Avrupa, endüstriyel Asya ve İran Körfezi'nin dışındaki kalan alanlarda- *offshore balancing* stratejisine geçilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.[385] Bu nedenle 2011 yılında Obama yönetiminin Dışişleri Bakanı Hillary Clinton "*Foreign Policy*" dergisindeki "*America's Pasific Century*" isimli makalesinde ABD'nin Asya-Pasifik bölgesine geri döneceği ilan etmiştir.[386] ABD'nin Asya-Pasifik gücü olarak tanımlanması, "*buck passing"* ve "*offshore balancing"* stratejilerinin uygulamaya konulduğunun göstergesidir. Bu nedenle Mavi Marmara krizinin hemen sonrasına tekabül eden bu dönemde Dünya lideri olan ABD'nin gücünü nerede ve nasıl kullanacağına ilişkin bir değişim söz konusudur. Aslında bu değişim sürecinin başlayacağı, Başkan Obama'nın 2008 yılındaki seçim kampanyasından itibaren bilinmekteydi. Zira Obama, seçimler öncesinde şayet Başkan olursa ABD'nin Irak ve Afganistan'dan çıkacağını ilan etmişti.

---

[384] Laura Neact, **The New Foreign Policy Power Seeking in a Globolized Era**, Second Edition (Lanham; Rowman &Littlefield Publishers, 2008): 146.
[385] Neact, **The New Foreign…**, 146.
[386] Hillary Clinton, "America's Pacific Century", http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/10/11/americas_pacific_century, [21.10.2014].

2011 yılında Başkan Obama'nın Avusturalya Parlamentosu'nda "*Amerika Birleşik Devletleri bir Pasifik gücüdür ve biz kalmak için buradayız* "[387] cümlesi ile ön plana çıkan konuşması ve "Obama doktrini" adını almıştır. Obama yönetimi, Orta Doğu'daki askeri varlığına son vereceğini açıklamış ve bölgeyi uzaktan yönetmeye yönelmiştir. Bu durum, 2000'li yılların ortalarından itibaren sorumluluk almaları için desteklenen bölgesel güçlerin hareket alanlarının genişlemeyen ve desteklenen bölgesel güçlerin önümüzdeki dönemde artık Dünya politikasında daha fazla etkin olacaklarını tescillenmiştir.

ABD'nin Ortadoğu'nun sorunlarından uzak durması - ve bölgesel güçlerin Dünya politikasında daha fazla sorumluluk almasını desteklemesi "*geriden yönetme*" ya da "*geriden liderlik*" olarak Türkçe'ye çevrilen ve aynı zamanda Obama Stratejisi olarak bilinen- "*leading from behind*" stratejisini sürdürmeyi amaçladığını göstermektedir. Geriden liderlik stratejisi, ABD'nin göreceli olarak Moskova ve Pekin gibi önemli güçlerin Dünya sahnesinde daha etkin olarak görülmeye başladığına ve ABD'nin gücünün dünyanın pek çok yerinde gerileme dönemibe girdiği gibi iki temel inanca dayanmaktadır. Obama yönetimi, Amerika'nın idealleri ve çıkarları arasında bir denge içerinde hareket etmesi gerektiği refleksine dayanan geriden liderlik stratejisi ile ABD'nin alternatif güç merkezleri arasında göreceli olarak güç kaybettiğinin ayrımına varmıştır.[388] Bu ayrım, 2011 yılında değişen ABD Milli Askeri Stratejisi'nde de yansımıştır. ABD Askeri Milli Stratejisi'nde Dünya "*multi nodal*" (çok merkezli) tanımlanmaktadır.

Çok merkezli Dünya, güç dağılımının iki farklı muhalif blok arasında sert güvenlik rekabetinin dışında, ülkelerin diplomatik, askeri ya da ekonomik güçlerini içeren ittifaklar ya da koalisyonlar oluşturacağı "çıkar odaklı" bir alanı ifade etmektedir.[389] Dünya politikası 11 Eylül saldırıları sonrasında çok merkezli olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada hali hazırda Çin, Rusya, Hindistan ve Brezilya gibi ülkelerin ekonomik ve siyasi bakımdan gelişmeleri – zaman zaman Türkiye ve

[387] "Obama: U.S. a "Pacific Power... Here to Stay"", http://www.cbsnews.com/news/obama-us-a-pacific-power-here-to-stay/ [17.11.2011].

[388] Helin Sarı Ertem, "Assessing the U.S. Inaction in Syria: The Limits of Leading from Behind in Syria", http://tdpkrizleri.org/images/pdfmakaleler/Assessing%20the%20US%20Inaction%20in%20Syria.pdf, 306-307. [23.11.2014].

[389] The National Military Strategy of the United States of Amerika 2011, http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lng=en&id=154942 [26.10.14]

Endonezya da bu grup içerisine dâhil edilmektedir- Dünya politikasında yeni güç merkezlerin oluştuğunun göstergesidir.[390]

Mavi Marmara krizi öncesinde ABD, AB ülkelerindeki –özellikle Yunanistan- bütçe açığı ve kamu borçlarından oluşan krizlerle ilgilenmekteydi. AB projesinin devamlılığı açısından iç borç krizlerinin tehlikeli sonuçlar doğurabileceği tartışılmaktaydı.[391] Çin ve ASEAN ülkeleri arasında ise 2002'de imzalanan serbest ticaret antlaşması yürürlüğe girmişti. Bu antlaşmayla oluşturulan serbest ticaret bölgesi NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi) ve AB'nin ardından Dünya'nın ekonomik olarak en büyük üçüncü serbest ticaret alanı ve diğer ikisinin en ciddi rakiplerinden biri olmakla birlikte demokrafik açıdan yaklaşık 2 Milyar nüfusuyla en önemli bölgelerinden birisiydi.[392] Ancak belki de Mavi Marmara öncesindeki en dikkat çeken olay; Dünya lideri ABD ve Rusya Federasyonu'nun nükleer silahların azaltılmasını öngören 1991 tarihli START Antlaşması'nın yerini almasını öngören yeni bir antlaşma imzalamasıydı. İmzalanan yeni antlaşma ile her iki ülkenin nükleer güçlerinin %30 oranında azaltılması kararlaştırılmıştı.[393] Bu antlaşma ile ABD ve Rusya'nın her ikisini ilgilendiren konularda işbirliği yapabildiğini göstermiştir.

4.2.2. Krizin II. Bağımsız Değişkeni: Bölgesel Gündem

Liderler uluslararası sistemin yanı sıra bölgesel gündemi de dikkate alarak kararlarını şekillendirirler. Bu nedenle Mavi Marmara krizi öncesinde ve sürecinde Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgedeki gelişmelerin bu başlık altında ele alınması uygun olacaktır.

Neoklasik realizmin bağımsız değişkenlerinden biri olan bölgesel gündem alınırken öncelikle Ahmet Davutoğlu'nun ifade ettiği gibi Türkiye'nin "*hem Avrupa hem Asya, hem Balkanlar hem Kafkasya, hem Ortadoğu hem de Akdeniz ülkesi*"[394] olduğu belirtilmelidir. Türkiye'nin jeopolitik çevresinde birbirinden farklı bölgesel normlar bulunmaktadır. Türkiye'nin batısı Avrupa Birliği çerçevesinde bütünleşmiş;

---

[390] Sarı Ertem, "Assessing the U.S…", 317.
[391] "Avrupa'nın Yunanistan Derdi", **NTV Almanak 2010: Türkiye'de ve Dünyada Fotoğraflarla Bir Yıl, (** İstanbul: NTV Yayınları, 2010): 6.
[392] "Dünya'nın En Büyük Serbest Ticaret Bölgesi", **NTV Almanak 2010: Türkiye'de ve Dünyada Fotoğraflarla Bir Yıl, (**İstanbul: NTV Yayınları, 2010): 8.
[393] "Nükleer İndirim", **NTV Almanak 2010: Türkiye'de ve Dünyada Fotoğraflarla Bir Yıl, (**İstanbul: NTV Yayınları, 2010): 56.
[394] Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, (İstanbul: Küre Yayınları, 2001): 92.

eski Sovyet coğrafyasında Rusya, BDT çerçevesinde geliştirdiği işbirliği ile yakın çevresinde etki alanını korumaya yönelmiş; güneyindeki Arap dünyasında ise çatışmaların şekillendirdiği geçici ittifak ilişkileri yer almaktadır.

Türkiye'nin 2010 yılındaki Ortadoğu bölgesel gündeminde; İsrail-Filistin barış görüşmeleri, İran'ın nükleer çalışmaları ve ABD'nin Irak ve Afganistan'daki askeri varlığını sona erdirecek olması nedeniyle oluşması beklenen güç boşluğu bulunmaktaydı. Bu dönemde Arap Baharı ise henüz başlamamış olmakla birlikte, AB ekonomik krizi gündemde yer almaktaydı. Buna ek olarak, Kıbrıs'ta deniz yetki alanları uyuşmazlığı 2004 yılından itibaren kriz biçiminde devam ediyordu. Kuzeyde 2000'li yıllardan itibaren güç toplayan Rusya, Karadeniz ve Kafkasya'da etkinliğini arttırmaya çalışıyordu.

Avrupa gündemi 2008'den itibaren bütçe açıkları ve kamu borç yükünün ağırlaşması sonucu iflas etme noktasına gelen ülke ekonomileri ile meşguldü. Mavi Marmara krizi öncesindeki dönemde Türkiye'nin AB'den; hem 2008 yılından itibaren AB ekonomik krizi, hem de müzakerelerin devam etmemesi nedeniyle uzaklaştığı ifade edilebilir. Türkiye-AB ilişkileri açısından bölgesel gündem değerlendirildiğinde; 2005 yılından itibaren müzakereye konu olacak olan 33 başlıktan yalnızca 13'ünün müzakereye açıldığı ve aralarından sadece "bilim ve araştırma" başlığının geçici olarak kapatıldığı görülmektedir. 2010 yılının Haziran ayından itibaren Türkiye-AB arasında hiçbir fasıl müzakereye açılmamıştır. Bu nedenle Türkiye-AB ilişkilerinin politize olarak, adeta donma noktasına geldiği söylenebilir.[395] Yunanistan'ın yüksek borç yükü nedeniyle 2010 yılı başlarından itibaren AB ve IMF'nin finanse ettiği kurtarma paketleri gündeme geldi. IMF'nin o güne kadar gerçekleştirdiği en kapsamlı mali operasyon olma özelliği gösteren paket; Yunanistan ekonomisinin kurtarılmasına yeterli olmadı. Bu nedenle Yunanistan krizinin yayılmasının önüne geçmek amacıyla Mayıs ayında Euro istikrar paketi

[395] Türkiye, AB müzakereleri çerçevesinde 2005 yılında AB'nin on yeni üyesini içerecek şekilde Ankara Antlaşmasını genişleten Ek Protokol'ü imzalamıştır. Fakat Türkiye aynı dönemde yayınladığı deklarasyon ile GKRY'yi tanımadığını ilan etmiştir. Türkiye'nin deklarasyonu üzerine Avrupa Birliği Konseyi "malların serbest dolaşımı, yerleşim hakkı ve hizmet sunma serbestisi, mali hizmetler, gümrük birliği ve dış ilişkiler, ulaştırma politikası, balıkçılık, tarım ve kırsal kalkınma, mali hizmetler" başlıklarından oluşmak üzere toplam sekiz başlıkta müzakereleri askıya almıştır. AB Konseyi, Türkiye'nin ek Protokol'deki talepleri yerine getirene kadar söz konusu fasılların açılmayacağını belirterek; aynı fasılların geçici olarak kapatılamayacağına karar vermiştir. Çağrı Erhan ve Aysun Gürbüz, "Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde Alternatif Model Arayışı: "Kapsamlı Ekonomik Entegrasyon Antlaşması", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi,** (Cilt 12, Sayı 1, 2013):52-53.

açıklandı.[396] 2010 yılının kasım ayında benzer bir kurtarma paketi İrlanda ekonomisi için hazırlandı. Buna ek olarak Portekiz, İspanya ekonomilerinin de krizden etkilendiği ve hatta İtalya ve Belçika'nın da risk altında olduğu yorumları yapılmaktaydı.[397] Avrupa ekonomilerinin kendi ekonomik krizi ile uğraştığı bu dönemde Türkiye-AB ilişkileri de yavaşlamıştı. Adeta AB'nin bu dönemden itibaren Türkiye'nin gündeminin ana başlıklarından biri olmaktan çıktığı söylenebilir.

Türkiye'nin coğrafi çevresinde -AB dışarıda bırakıldığında- Güneydoğu Asya gibi bölgelerden farklı olarak, kendi iç dinamikleri ile şekillenen bölgesel bir üst norm ya da bu normlar çerçevesinde oluşturulan bir politik ajanda bulunmamaktadır. Yani, AB ve ASEAN ülkelerini geliştirdiği güvenlik topluluğu fikrinin *"bir gerçek ya da değer üzerinden oluşturulduğu bir üst yapı"* Ortadoğu'da mevcut değildir.[398] Güvenlik toplulukları, karşılıklı güveni, ortak değer ve kimlikleri vurgulayan, işbirliği ve güven arttırıcı tedbirlerin gelişmesine olanak sağlayan bölgesel bir yapıya referans vermektedir.[399] Tam aksine Ortadoğu 1940-1950'lerden bu yana sık sık savaşlar, askeri hareketlilikler, müdahaleler, istilalar, güç gösterileri, sınır savaşlarına sahne olmuştur. Bu nedenle Ortadoğu sık sık "savaş kazanı" ya da "kaynayan kazan" olarak tarif edilmektedir.[400] Benzer biçimdeki çatışmalar 90'lı yıllarda Balkanlar ve Kafkasya'da yaşanmıştır.

SSCB'nin dağılmasından sonra Kafkasya'daki hâkimiyetini kaybeden Rusya; 90'lı yıllar boyunca kaybettiği cumhuriyetleri federasyona dâhil etmeye çalışmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Kafkaslarda kuzey-güney ve doğu-batı ekseninde iki yeni jeopolitik eksenin ortaya çıktığı söylenebilir. Kuzey-güney ekseninde Rusya, İran ve Ermenistan arasında işbirliği geliştirilmiş, doğu-batı doğrultusunda ise Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye arasındaki işbirliği stratejik önem kazanmıştır. Rusya'nın Kafkasları kontrol etme çabası, Gürcistan ve Ermenistan gibi Türkiye'ye yakın bölgelerde askeri üstlere sahip olmaya çalışmasından da anlaşılabilir. Rusya'nın Güney Kafkasları kontrol etmek amacıyla hareket etmesinin altında yatan

---

396 "**NTV Almanak 2010**, 7.

397 "İrlanda düştü, sıradaki…", **NTV Almanak 2010: Türkiye'de ve Dünyada Fotoğraflarla Bir Yıl, (**İstanbul: NTV Yayınları, 2010):169.

398 Vişne Korkmaz, "Bölgesel Güvenlik Üzerine Kuramsal Tartışmalar", **Stratejik Araştırmalar Dergisi,** (Sayı 8, Cilt 15, 2010): 154.

399 Korkmaz, "Bölgesel Güvenlik…", 152.

400 Etel Solingen, "Pax Asiatica versus Bella Levantina: The Foundations of War and Peace in East Asia and the Middle East", **The American Political Sience Review,** (Vol: 101, No: 4, 2007): 758-758.

temel neden Sovyet askeri üstlerinin bu bölgede bulunmasından kaynaklanmaktadır.[401]

Rusya 2002'den itibaren Azerbaycan'da Gebele Radar İstasyonunu kiralamıştır. Putin döneminde geliştirilen "Yeni Avrasya Vizyonu" ile politik ajandasındaki temel öncelikleri, BDT ülkeleriyle ilişkiler geliştirmek ve güçlü ekonomik yapıya sahip olmak şeklinde ilan etmiştir. 11 Eylül sonrası, Ukrayna ve Gürcistan'da Batı yanlısı liderlerin iktidara gelmeleri ile Gürcistan'ın NATO üyeliğinin gündeme gelişi, Rusya'nın çevrelendiği algısını oluşturmuştur. Bu nedenle Rusya bu dönemde ABD-AB'nin eski Sovyet coğrafyasındaki etki alanını sınırlandırmaya yönelmiştir. Bu kapsamda Rusya Orta Asya, Kafkasya ve Doğu Avrupa'ya hâkim olmaya çalışmıştır. Buna ek olarak Rusya'nın, Sivastopol'deki deniz üssünün kullanım süresini 25 yıllığına uzattığı, Abhazya'nın Karadeniz kıyısında yeni bir deniz üssü inşa etmeye başladığı, Hazar Deniz'indeki askeri gücünü kuvvetlendirmeye yöneldiği bilinmektedir.[402] Rusya'nın 2000'li yıların ortalarından itibaren Karadeniz, Doğu Avrupa ve Kafkasya'yı gerek askeri gerekse siyasi olarak kontrol altında tutmaya çalıştığı söylenebilir. 2008'deki Gürcistan'da Batı yanlısı Saakaşvili iktidarını savaşarak devirmeye çalışması Rusya'nın bölgedeki çıkarlarını her türlü yöntemle korumaya yönelik politikalar geliştirdiğinin göstergesidir. Bununla birlikte Eski Sovyet coğrafyasında "Avrasya Birliği" adı altında bir gümrük birliği oluşturmaya çalışması da bölgeyi kendisine ekonomik olarak entegre etmeye yöneldiğini göstermektedir. Rusya'nın yakın çevresinde etkisini arttıracak herhangi bir gücün oluşmasına ya da etkisini arttırmasına müsaade etmeyeceği açıktır.

Doğu Akdeniz'de petrol ve doğalgaz yataklarının bulunduğuna ilişkin olarak 2001 yılından itibaren çeşitli haberler çıkmıştır. Buna müteakip 2002 yılında GKRY, kendi iç hukukuna göre kıta sahanlığının sınırlandırılması ve münhasır ekonomik bölgesinin ilanına ilişkin bir yasal düzenleme hayata geçirmiştir. Aynı yıl, Rum yönetimi Bakanlar Kurulu'nda yasa onaylanmıştır. 2003 yılı itibariyle GKRY ve Mısır arasında Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlandırma Antlaşması imzalanmıştır. Mısır ve GKRY arasındaki antlaşmanın 2004 yılında BM'de tescil edilmesinin

[401] Kornelly K. Kakachia, "Between Russian Assertiveness and Insecurity: Georgia's Political Challenges and prospect after Conflict", **Uluslararası İlişkiler,** (Vol: 7, No: 26, 2010): 88.

[402] Atilla Sandıklı, Elnur İsmayilov ve Orhan Gafarlı, **Kafkasya'daki Gelişmeler ve Türkiye,** (Ankara: Bilgesam Yayınları, 2014): 35-36.

ardından Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları sorunu Türkiye ve GKRY arasında bir kriz haline gelmiştir. GKRY, 2007 yılından itibaren denizde petrol ve doğalgaz ruhsat sahalarını ilan etmiş, 2008 yılından itibaren ise petrol arama sahalarının ruhsatlarını vermiştir. Türkiye ise bölgede çeşitli askeri tatbikatlar yaparak buradaki haklarını koruyacağını ilan etmiştir.[403] 2004 yılından itibaren Doğu Akdeniz'de gelişen bir kriz, hali hazırda devam etmektedir. Mavi Marmara krizi sonrasında gerginleşen Türkiye-İsrail ilişkileri nedeniyle Doğu Akdeniz'deki bu krize İsrail, GKRY ile münhasır ekonomik bölge sınırlandırma antlaşması imzalamak suretiyle dâhil olmuştur.

Benjamin Miller'ın belirttiği gibi Dünya'nın bazı bölgelerinin barışçıl, diğerlerinin ise devam eden çatışmalara sahne oldukları –ya da savaşa eğilimli oldukları göz bulundurulduğunda; Türkiye ve yakın çevresi, Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'nun merkezinde olan bir coğrafi alanda yer alması bakımından, sayılan bütün bölgelerdeki çatışmalara komşudur.[404] Özellikle AK Parti hükümetleri döneminde Türkiye'nin Ortadoğu coğrafyasına politik bir aktör olarak geri döndüğü şeklindeki hâkim bir söylemin oluşturulması nedeniyle, Ortadoğu hem bölgesel gündemde hem de Türkiye gündeminde daha sık yer almaya başlamıştır. Ancak bu tez çerçevesinde bölgesel gündem incelenirken, hâkim söylemden ziyade coğrafi alana odaklanılması uygun bulunmuştur.

Raymond Hinnebusch, Ortadoğu'da bölgesel sistemin, ulus-kimlik ve ülke sınırları-egemenlik arasında belirgin biçimde, uyumsuz olarak şekillendiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda bölgenin Arap olmayan ülkeleri -Türkiye, İsrail ve İran- Arap çoğunluğa sahip genel toplumsal yapıdan farklı olarak, bölgesel çatışmalardan yalnızca coğrafi bitişiklik ve çevre ülkelerle geliştirilen yakın ilişkiler nedeniyle etkilenmektedir.[405]

Ortadoğu'da bölgesel güvenlik açısından en önemli olay, İran'ın -2002 yılından itibaren dünya gündemini de meşgul eden- Natanz ve Arak şehirlerindeki nükleer tesislerinin ortaya çıkmasıdır. İran'ın nükleer tesislerinin ortaya çıkması,

---

[403] Tuğçe Kafdağlı, "Kriz Yönetimi Açısından Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı", (Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013):73-80.

[404] Benjamin Miller, **States, Nations and the Great Powers**: **The Sources of Regional War and Peace,** (Cambridge: Cambridge University Press, 2007): 1.

[405] Raymond Hinnebusch, "The Middle East Regional System", **Foreign Policies of Middle East States,** ed: Raymond Hinnebusch and Anoushiravan Ehteshami, (London: Lynne Rienner Puslishers, 2002):29.

ABD'nin İran'ı nükleer silah geliştirdiği düşüncesi nedeniyle Dünya gündeminde önemli bir kriz haline gelmiştir.[406] Bu dönemde İran'ın uranyum geliştirme faaliyetleri hem İran'ın Batı ile olan ilişkilerini gerginleştirmiş hem de Türk-İran ilişkileri nedeniyle Türkiye'nin ABD ve Batı ülkeleri ile ilişkileri sorgulanır hale gelmiştir.[407] Bu noktada İran'ın nükleer çalışmalarının ABD ve Batı arasında önemli bir siyasi sorun olduğu belirtilmekle birlikte, Ortadoğu açısından önemli bir bölgesel güvenlik sorunu olarak görülmektedir. Ancak İran nükleer çalışmalarının en başta İsrail'in güvenliği için büyük tehdit oluşturduğunu belirtmek gerekmektedir.

Türkiye, İran'ın nükleer çalışmaları ile ilgili olarak Batı ülkelerinden farklı bir politika izlemiştir. 17 Mayıs 2010 tarihinde Türkiye-Brezilya ve İran arasında bir uranyum takas antlaşması imzalayarak, Türkiye üzerinden bir uranyum takasının sağlanması önerisi getirmiştir.[408] İmzalanan uranyum takas antlaşması uluslararası alanda kabul görmediği için İran'ın imzasını geri çekmesi üzerine geçerliliğini yitirmiştir. Bu nedenle, Batı ve İran arasında zor durumda kalan Türkiye ve Brezilya, Birleşmiş Milletler 'de 9 Haziran 2010 tarihinde İran'a karşı uygulanması planlanan 4. paket yaptırımların oylamasında ret oyu kullanmışlardır.

Türkiye, AK Parti hükümetleri döneminde bölgesel çatışmalar karşısında aktif ve yapıcı üçüncü taraf rolü üstlenmeye yönelmiştir. Talha Köse'nin "*Türkiye'nin dış politika enstrümanlarındaki değişimin mecbur kıldığı bir dönüşüm*" olarak tanımladığı bu süreçte Türkiye; özellikle Ortadoğu'daki çatışmalarda arabuluculuk rolleri üstlenmeye yönelmiştir.[409] Türkiye, bu kapsamda öncelikle

---

[406] Miraç Aldemir, "İran'ın Nükleer çabaları: Hedefler, Tartışmalar ve Sonuçlar", http://akademikperspektif.com/2012/01/10/iranin-nukleer-cabalari-hedefler-tartismalar-ve-sonuclar/, [22.04.2013].

[407] Bayram Sinkaya, "İran Nükleer Programı Karşısında Türkiye'nin Tutumu ve Uranyum Takası Mutabakatı", **Ortadoğu Analiz Dergisi,** (Cilt: 2, Sayı: 18, Haziran, 2010): 67.

[408] BM Güvenlik Konseyi'nin geçici üyeleri olarak Türkiye ve Brezilya, 16 Mayıs 2010 Tahran Deklerasyonu ile NPT çerçevesinde İran'ın barışçıl amaçlı uranyum zenginleştirme faaliyetleri dâhil nükleer enerji araştırma-geliştirme ve kullanma hakkını kabul etmiştir. Bu çerçevede İran, düşük düzeyde zenginleştirilmiş 1200 kg uranyumu Türkiye'ye emanet bırakmayı kabul etmiştir. Türkiye ve Brezilya ise Türkiye'ye emanet edilen uranyumun İran'ın malı olduğunu kabul etmiş ve İran'a isterse uranyumun Türkiye'de depolanma ve saklanma koşullarını izleme izni vermiştir. Üç ülke, İran'ın bildiride belirtilen hususları kabul ettiğini 7 gün içinde resmi kanallardan UAEA'ya bildirmesi ve daha önce İran'a 120 kg uranyum yakıtı vermeyi kabul etmiş olan Viyana Grubu'nun (ABD, Rusya Federasyonu, Fransa ve Uluslararası Atom enerjisi Ajansı) cevabını beklemesi konusunda anlaşmıştır. Sinkaya, "İran Nükleer…", 73.

[409] Talha Köse, "Türk Dış Politikasının Ortadoğu'daki Yeni Kimliği ve Çatışma Çözümlerini Keşfi", **Türk Dış Politikası Yıllığı 2010**, Der: Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mesut Özcan (Ankara: Seta Yayınları, 2011):625.

Suriye ile İsrail arasındaki dolaylı görüşmelere ev sahipliği yapmaya başlamıştır.[410] 2006 yılındaki Lübnan savaşının ardından Türkiye, Lübnan'da konuşlandırılan BM Barış Gücü UNIFIL'e destek vermiştir.

Ortadoğu'daki bütün etnik ve mezhepsel unsurları bir arada barındırmasıyla bilinen Lübnan Özellikle Irak savaşı sonrasında kırılgan bir yapıya sahip olmasıyla bilinmektedir. Bu kırılganlık Refik Hariri suikastından sonra daha da artmıştır. Lübnan'da suikast sonrası ortaya çıkan hükümet krizine Katar ve Türkiye, Şam'da gerçekleştiren görüşmeler ile müdahale etmeye çalışmıştır. Lübnan'da ortaya çıkabilecek bir çatışmanın bütün Ortadoğu'yu etkisi altına alma potansiyeli göz önünde bulundurularak "*Türk dış politikasının çatışma çözümlerini keşfi*"[411], Suriye-İsrail görüşmelerine müteakip, bu noktadan başlamıştır. Her ne kadar bu görüşmeler krizin aşılmasına yeterli gelmese dahi, Türkiye'nin arabuluculuk çabalarının ülke içerisinde kabul gördüğü ifade edilebilir.

Clinton yönetiminden itibaren Ortadoğu barış görüşmelerinin Suriye-İsrail ayağını kapsayan (Golan tepelerinin 1967 savaşından itibaren İsrail işgali altında bulunmasına yönelik) herhangi bir öncelik geliştirilememiştir. Tam aksine Suriye, Bush yönetimi tarafından haydut devlet olarak değerlendirilmiş ve dünya politikasından izole edilmeye çalışılmıştır. Beşar Esad, iktidara gelmesinin ardından bir yumuşama politikası izlemeye başlamış ve ABD, AB ve bölge ülkeleriyle yakınlaşmaya yönelmiştir. Bu dönemde HAMAS ve Hizbullah gibi terör örgütlerine destek verdiği gerekçesiyle uluslararası toplumdan izole edilen Suriye; Türkiye'nin bölgesinde başlattığı komşularla sıfır sorun politikasından yararlanarak Türkiye ile yakınlaşmaya başlamıştır. Bu dönemde gelişen ikili ilişkiler, Türkiye'nin Suriye-İsrail arasında arabuluculuk çalışmalarına başlamasının önünü açmıştır. Türkiye, İsrail-Suriye arasında 2008 yılındaki Dökme Kurşun Operasyonu sonrasında görüşmeler kesilene kadar, barış görüşmelerini yürütmeyi sürdürmüştür. Türkiye'nin Suriye-İsrail arasındaki yürüttüğü arabuluculuk çalışmaları ise Mavi Marmara olayının ardından imkânsız hale gelmiştir.[412] Arap Baharının etkisi ülke içine yansıyana kadar yaşanan süreçte Suriye'nin bölgesel etkinliğini arttırdığı söylenebilir.

---

[410] "Şam'da Dörtlü Zirve", http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2008/09/080904_syria_summit.shtml, [04.09.2008].
[411] Köse, "Türk Dış…", 625.
[412] Mustafa Yetim, "Suriye 2010", **Ortadoğu Yıllığı 2010**, Ed: Kemal İnat, Muhittin Ataman ve İsmail Numan Telci, (İstanbul: Açılım Kitap, 2011):259.

Ortadoğu'nun en köklü ülkelerinden biri olan Mısır, bölgesinin modern dönemde en güçlü ülkelerinden biri olmuştur. Mısır kendisini Ortadoğu'nun çekirdeğini oluşturan Arapların "esas devleti" olarak görmektedir. Mısır liderleri güçlerini geleneksel olarak Sudan, Suriye ve Arabistan'a yöneltmişlerdir.[413] Ülke Nasır döneminde pan-arabizmin esas savunucusu olmuş, Filistin sorunu karşısında Arap-İsrail savaşlarının öncülüğünü yapmıştır. Ancak Mısır, 1979 yılında Enver Sedat döneminde, Sina II antlaşmasını imzalayarak İsrail'i resmen tanımıştır. Bu tarihten itibaren Arap toplumundan izole edilen ülke, bölge ülkeleri tarafından "güvenilmez" kabul edilmeye başlanmıştır. Mübarek döneminde Mısır kendisinin vazgeçilemez kolaylaştırıcı olarak tanımlayarak yeniden Arap-İsrail çatışmasında aktif biçimde müdahil olmaya çalışmıştır. Ancak Mısır'ın Nasır dönemindeki konumuna tam olarak geri döndüğünü söylemek mümkün değildir. Zira hali hazırda ülkenin refahı ABD'nin mali yardımlarına bağlıdır. Bölgesel çatışmalar ülke gündemini etkilemektedir. Buna ek olarak Mısır, İsrail barış antlaşması imzalayan tek Arap ülkesidir. Bu nedenle de Arap dünyasından görece izole olmuştur. Mavi Marmara krizi öncesinde ise ülkede polisin muhalifler ve tutuklulara uyguladığı şiddet dünya gündemindeydi. 2010 yılının Haziran ayı itibariyle uygulanan şiddetin görüntülerinin sosyal medya üzerinden yayılması ile zaman zaman rejim karşıtı gösteriler düzenlenmiştir. Bununla birlikte aynı dönemde ülke içindeki muhalif gruplar Mübarek yönetimine karşı organize olma girişimlerinde bulunmuşlardır.[414] Zaten Ortadoğu'yu en derinden etkileyen toplumsal hareket olan Arap Baharı da Tunus'un hemen ardından Mısır'ı etkisi altına almıştır.

Mısır, Filistin açısından Gazze'yi dünyaya bağlayan en önemli nokta olan Refah kapısının burada bulunmasından dolayı hayati öneme sahiptir. Ancak Refah Kapısı, 2007 yılında Gazze'ye yönelik siyasi ve iktisadi ambargo kararından itibaren Mısırlı ve İsrailli yetkililerce sık sık kapatılmaktadır. Kriz öncesi dönemde de Refah sınır kapısı kapalı tutulmaktaydı. Bu da Gazze'deki insani durumun giderek kötüleşmesine neden oluyordu. Mavi Marmara krizinin hemen akabinde ise Refah

[413] Raymond Hinnebusch, "Foreign Policy of Egypt", **Foreign Policies of Middle East States,** Ed: Raymond Hinnebusch and Anoushiravan Ehteshami, (London: Lynne Rienner Puslishers, 2002): 91-92.

[414] İsmail Numan Telci, "Mısır 2010", **Ortadoğu Yıllığı 2010**, Ed: Kemal İnat, Muhittin Ataman ve İsmail Numan Telci, (İstanbul: Açılım Kitap, 2011):245.

Kapısı olağanüstü hallerde -sadece üç yüz kişinin geçişine izin verilerek- yeniden açılmıştır.[415]

Filistin-İsrail arasındaki doğrudan barış görüşmeleri, birçok kez İsrail'in işgal altında tuttuğu bölgelerde yeni yerleşim yerleri inşa etmesinden dolayı durmuştur. İsrail, 2009 yılı Kasım ayında, 10 aylık bir süre için yeni yerleşim bölgeleri açılmasının durdurulmasına dair kapsayan bir karar almış olmasına rağmen; Doğu Kudüs'ün tamamını, Batı Şeria'nın ise kamu binaları inşası ve altyapı çalışmalarını kararın dışında tutmuştur. Bu nedenle İsrail hükümetince alınan bu kararın tam olarak uygulandığını ifade etmek mümkün değildir. 2010 yılı başlarında İsrail yönetimi yeni yerleşimlerin oluşturulması için gerekli yetkiyi yerel yönetimlere devrederek uluslararası baskıların hedefi olmanın önüne geçmeyi ve bölgedeki inşaat faaliyetlerini dolaylı yollardan devam ettirmeyi planlamıştır.[416] Aynı yıl İsrail ve Filistin ziyaret eden ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden dolaylı görüşmelerin başlatılabilmesi için görüşmelerde bulunmuştur. Fakat bu dönemde Filistin yönetimi Arap Ligi'nin de desteğini alarak, en azından İsrail'in Doğu Kudüs'teki yeni yerleşim bölgeleri inşa etmeye devam etmesinden dolayı doğrudan görüşmelerden vazgeçmiştir. Bu dönemde Filistin yönetimi, İsrail ile dolaylı görüşmeler için dahi hazır olmadığını belirtmektedir. ABD'nin çabaları sayesinde taraflar doğrudan karşı karşıya gelmeden mekik diplomasisi uygulanmaya devam etmiştir. İsrail hükümetini oluşturan partiler dâhi barış görüşmelerinin hangi aşamada olduğu ile ilgilenmemektedir. İsrail tarafının görüşmelere olan ilgisizliği, Filistin'de Mahmut Abbas'ın yeterince güçlü olmaması nedeniyle - ki bu dönemde Abbas, Batı Şeria'nın yalnızca bir kısmını kontrol altında tutmakla beraber Gazze'de hiçbir biçimde otoritesi yoktu- barış görüşmeleri umut vaat etmemekteydi. [417]

1 Mayıs 2010'da ABD Irak savaşının sona erdiğini ilan etmiştir. 2003 yılında Başkan Bush, Irak savaşının ilk kısmının sona erdiğini açıklamış; 2004 yılında ise yerel hükümete yetkilerin birçoğu devredilmiştir. Bununla birlikte bu dönemden itibaren Irak'ta düzenin tam olarak sağlandığını söylemek mümkün değildir.

---

[415] "Refah Sınır Kapısında Durum Eskisinden Daha Kötü", http://filistin gazze.ihh.org.tr/tr/main/publications/rapor/4/refah-sinir-kapisinda-durum-eskisinden-daha-k/96, [12.08.2014].

[416] Veysel Kurt, "İsrail 2010", **Ortadoğu Yıllığı 2010**, Ed: Kemal İnat, Muhittin Ataman ve İsmail Numan Telci, (İstanbul: Açılım Kitap, 2011):177.

[417] Michele Dunne, "Rethinking U.S. Strategy on the Middle east Peace Process", http://carnegieendowment.org/2010/03/18/rethinking-u.s.-strategy-on-middle-east-peace-process/hkjf [18.03.2010].

2007'den itibaren Iraktaki etnik ve dini gruplar arası çatışmalar; ABD'nin ciddi sayılarda asker bulundurması ve Sünni muhalefet gruplarının direnişe verdikleri desteği kesmiş olmasından ötürü azalmıştır. 2010 Mart ayında Irak'ta seçimler yapılmış olsa dahi hükümet kurulması uzun zaman almıştır. Mavi Marmara krizi öncesinde Amerikan askeri varlığının Irak'taki mevcudiyetinin azalmaya başlaması, şayet Iraklı gruplar kendi aralarındaki sorunları kısa sürede çözmeyi başarırlarsa – ki hükümetin kurulması dahi Aralık 2010'da gerçekleşmişti-[418] Türkiye açısından olumlu bir sonucun ortaya çıkacağı beklenmekteydi. Amerika'nın yokluğunda artacak bir İran/Şii etkisinin, de Iraklı grupları Türkiye'ye daha fazla yakınlaştıracağı tahmin edilmekteydi.[419] Ancak ABD'nin Irak'tan çekilmesinin hem Irak'ın içerisinde hem de bölgede istikrarsızlığa neden olacağı düşünülmüştür. Bölgesel açıdan Irak Savaşı, Saddam Hüseyin döneminden farklı olarak, bölgedeki Şii etkisinin artmasına neden olmuştur. Zira Irak, Sünnilerin kontrolünde olduğu dönemde bölgede İran'ı ve Şii varlığını dengelemekteydi.

Mavi Marmara krizi öncesinde Türkiye'nin Ortadoğu'nun bölgesel gündeminden hem etkilendiği; hem de bölgesel gündemi etkilediği görülmektedir. Kriz öncesi dönemde yakın çevresinde Türkiye'nin etki alanını arttırabilme potansiyelinin öne çıktığı tek bölge Ortadoğu'dur. Özellikle Lübnan ve Suriye'deki arabuluculuk denemelerinin ardından Türk karar alıcılar İran'ın uluslararası topluma yeniden kazandırılmasında kolaylaştırıcılık rolü üstlenmeyi denemişlerdir. Türkiye, bir dönem Mısır'ın üstlendiği Arap dünyasının öncüsü olma rolünü üstlenmeye çalışmıştır. Zira 2010 yılında Türkiye'nin AB ile bütünleşmesinin güç olacağı düşünülmektedir. Bu dönemde ABD'nin Irak'tan geri çekilmeye başlamış olması da bir fırsat olarak görülmüştür. Karadeniz'de ve Kafkasya'da Rusya'nın gücünü arttırması nedeniyle Türkiye'nin bu bölgeye yönelmesine engel oluşturmaktadır.

4.3. Mavi Marmara Krizi'de Ara Değişkenler

Neoklasik realizmin yöntemsel çerçevesi içerisinde dış politika kararını etkileyen iki ana ara/müdahil değişkenden söz etmek mümkündür. Bunlar genel hatları ile kriz anında siyasal sorumluluğu üstlenmiş olan lider ile karar alma sürecinin içinde yer aldığı ulusal yapı ve sistem olarak sıralanabilir. Kriz sürecinde

[418] "Irak'ta Hükümet Sonunda Kuruldu", http://www.ntvmsnbc.com/id/25162826/ [21.12.2010].
[419] Tarık Oğuzlu, "Irak'taki Amerikan Askeri Varlığı ve Türkiye", **Ortadoğu Analiz Dergisi,** (Cilt: 10, Sayı: 22, 2010) :26-31:

var olan ulusal sistemin-yapının karakteristik özellikleri, gündeminin yanı sıra siyasal sorumluluğu elinde bulunduran liderin bilişsel, algısal ve liderlik özellikleri dış politika kararlarının alınmasında ve kriz sürecinin yönetilmesinde göz önünde bulundurulduğunda kriz yönetim sürecinin analiz edilmesi kolaylaşacaktır.

Bu durum özellikle önemlidir. Çünkü söz konusu krize ilişkin analiz sürecinde ortaya konulacağı gibi bu kriz, büyük ölçüde AKP Hükümeti ve lider karar alıcıların kimlik, dış politika algı ve önceliklerinden, hatta doğrudan dış politika kararlarının oluşumuna, uygulanmasına katkıda bulunan seçkinlerin yaklaşım ve yönlendirmelerinden büyük ölçüde etkilenmiş ve krizin tırmanmasını kolaylaştırmıştır.

Tablo 4.2: Mavi Marmara Krizi Gerçekleştiğinde Karar Alma Sürecindeki Aktörler

KARAR ALMA SÜRECİNDE AKTÖRLER		
	TÜRKİYE	**İSRAİL**
CUMHURBAŞKANI	Abdullah Gül	Şimon Peres
BAŞBAKAN	R. Tayyip Erdoğan	Benyamin Netanyahu
DIŞİŞLERİ BAKANI	Ahmet Davutoğlu	Benyamin Netanyahu Avigdor Lieberman
SAVUNMA BAKANI	Vecdi Gönül	Ehud Barak
GENELKURMAY BAŞKANI	İlker Başbuğ	Rau Aluf Gabiel Ashknazi
BÜYÜKELÇİ	Ahmet Oğuz Çelikkol	Gabby Levi

4.3.1. Kriz Sürecinde Türkiye'de Gündem ve Yapı

Mavi Marmara krizi öncesi Türkiye'de AK Parti tek parti iktidarının üçüncü dönemini yaşıyordu. TBMM'nin 60. Hükümeti olarak bilinen bu dönemde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Başbakan Yardımcıları ise Ali Babacan, Bülent Arınç ve Cemil Çiçek'ten oluşmaktaydı.

Bu dönemde Türkiye gündeminde Balyoz operasyonu, İsrail ile gerginlik-yumuşama ve tekrar gerginlik biçiminde gelişen ilişkilerin son perdesi olan "Alçak Koltuk Olayı", "Demokratik Açılım" olarak ifade edilen Kürt sorununa yönelik devlet politikalarının değişmesi çerçevesinde Türkiye'deki toplumun bütün kesimleriyle buluşma ve çözüm sürecini anlatma girişimi bulunmaktaydı.

2002 Kasım seçimlerinden itibaren Türkiye'de AK Parti iktidarlarının çeşitli darbe girişimleri ile devrilmeye çalışıldığı iddia edilmekteydi. Bu dönemde içerinde

asker, polis, gazeteci, akademisyenlerin olduğunun iddia edildiği Ergenekon başta olmak üzere *Sarıkız, Ayışığı, Yakamoz, Balyoz* gibi isimlerle anılan çeşitli operasyonların varlığından söz edilmekteydi. *Balyoz* ismiyle bilinen plan ise Türkiye gündemini meşgul ediyordu. Taraf gazetesinin 2010 yılının Ocak ayında başında Balyoz darbe planlarını yayınlaması kamuoyunda tartışılan bir konu haline gelmişti. Bu süreçte Genelkurmay Başkanlığı planların 2003-2006 yılları arasındaki bazı tatbikatlara ait olduğunu ifade ederken iddialar arasında geçen darbe koşullarının sağlamlaştırılması için bazı camilere bomba atılması, bir Türk jetinin düşürülmesi gibi olayların asla gerçekleşmediğini savunmuştu. Balyoz soruşturması, 2010 yılının Şubat, Nisan ve Haziran aylarında sürdü.[420] Birçok muazzaf ve emekli asker bu soruşturma kapsamında yargılandı. [421]

Mavi Marmara Krizi öncesinde Türkiye siyaseti ve ana muhalefet partisi CHP, "kaset skandalı"yla sarsılıyordu. Dönemin CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın "özel görüntüleri"nin internete düşmesi nedeniyle 10 Mayıs'ta Deniz Baykal görevinden istifa etti. İstifanın ardından gerçekleştirilen CHP kongresinde Baykal'ın yerine yerine Kemal Kılıçdaroğlu geldi.[422] Böylece yaklaşık on yıllık bir süreyi kapsayan Deniz Baykal'ın CHP genel başkanlığı görevi sona erdi.

2010 yılının Eylül ayında gerçekleştilen anayasa referandumu Türkiye'de sadece askeri bürokrasinin etkinliğine son vermekle kalmamış aynı zamanda sivil bürokrasinin yetki alanları da daraltılmıştır. Bu kapsamda; Anayasa Mahkemesi'nin üye sayısında değişikliğe gidilmiş, HSYK üyelerinin sayıları arttırılmış, Yüksek Askeri Şura kararlarına yargı denetimi getirilmiş, askeri yargının görev alanı daraltılmış, parti kapatmalar zorlaştırılmıştır. Ali Balcı bu süreci "*27 Nisan 2007'de askerin sivil siyasete karışma girişimi Ak Parti'nin 2007 seçim zaferine ve ardından da Kemalist bürokrasinin politik alandan tasfiye sürecine dönüştüğü*"[423] biçiminde yorumlamaktadır. Bu dönemde Ergenekon vb. davalarla başlayan tasfiye süreci

[420] "Çok Vahim İddialar", **NTV Almanak 2010: Türkiye'de ve Dünyada Fotoğraflarla Bir Yıl, (**İstanbul: NTV Yayınları, 2010): 22.

[421] TSK'dan pek çok emekli ve muazzaf subayın yargılandığı Ergenekon, Balyoz gibi davalardaki kamuoyu algısı, 2013 yılı itibariyle değişmeye başlamış; yargılanan pek çok isim tahliye edilmiş, suçlamaların esasını oluşturan belgelerin birçoğunun ise sahte ya da çarpıtılmış olduğu ortaya çıkmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan 20 Mart 2015'te Harp Akademileri'nde "*kurumlarımızın içinde örgütlenmiş bir yapının yürüttüğü bir kumpasa hep birlikte maruz kaldık*" demiştir. Bkz. "Erdoğan'dan Ergenekon ve Balyoz İtirafı", **Sözcü Gazetesi,** 20 Mart 2015.

[422] "Baykal Gitti, CHP'de Yeni Dönem", **NTV Almanak 2010: Türkiye'de ve Dünyada Fotoğraflarla Bir Yıl, (**İstanbul: NTV Yayınları, 2010):71.

[423] Ali Balcı, **Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler, Uygulamalar,** (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013): 288.

2010 Eylül ayında gerçekleştirilen Anayasa referandumu ile askerin sivil siyasete müdahale edilmesinin önünü açan mekanizmalara son verilmiştir. Kısaca altını çizmek gerekirse Mavi Marmara krizinin hemen öncesine rastlayan bu dönem, sonuçtan bakılarak Türkiye'de askeri vesayet ile sivil siyaset arasındaki mücadelenin en yoğun dönemlerinden biri olarak ifade edilebilir.

Türk dış politikası açısından AK Parti dönemi, siyasi karar alma sürecinin askeri ya da bürokratik elitlerden etkisinin azaltılarak hükümetin tek başına daha etkin olduğu bir döneme geçişi ifade etmektedir. Özellikle Dökme Kurşun Operasyonu'ndan sonra Türkiye'de asker ve hükümet arasında bir müzakere yerine; Tayyip Erdoğan ve Ahmet Davutoğlu'nun vizyonları ve siyasi hedeflerine uygun bir karar alım sürecine geçilmiştir. Bu noktada askeri bürokrasinin karar alım sürecinden çekilmesinin iki muhtemel nedeninin bulunduğu düşünülmektedir. Bunlardan biri; Türkiye'de askeri bürokrasinin gücünün ya da etkinliğinin azalması şeklinde düşünülebileceği gibi, İsrail ile ilişkiler açısından bakıldığında artık Türk askeri bürokrasinin geliştirilen işbirliğini aynı seviyede sürdürmek istememesinde de aranabilir.[424]

AK Parti'nin güç kazanması, Türkiye'de sivil-asker ilişkilerini değiştirmiş, askerlerin politik alandaki etkinliğinin yasal dayanaklarına son verilmesi ile birlikte hem ulusal güvenlik tanımları ve tehdit algılamaları dış politika hem de genel olarak dış politika araçlarındaki politik dönüşüme neden olmuştur. Bu süreçte AB ilişkileri çerçevesinde gerçekleştirilen yapısal reformlar gibi ekonomik alandaki liberalleşmenin toplumsal ve siyasal alana yansımaları da ülkesel anlamda etkili olmuştur.[425]

4.3.2. Türkiye'de Dış Politika Karar Alma Süreci ve Lider Etkisi

Türkiye'de "AK Parti hükümetleri dönemi"[426]nde hem ideolojik değişim hem de siyasi aktör değişimi yaşanmıştır. Bu dönemde siyasal İslami gelenekten gelen Tayyip Erdoğan ve Ahmet Davutoğlu karar alım sürecinde etkin olmuştur. Bu

[424] İlker Aytürk, " The Coming of Ice Age? Turkish-Israeli Relations Since 2002", **Turkish Studies**, (Vol: 12, No:4, 2011): 682.

[425] Meliha B. Altunışık ve Leonore G. Martin, "Making Sence of Turkish Foreign Policy in the Middle East Under AKP", **Turkish Studies,** (Vol: 12, No:4, 2011): 577.

[426] Bundan kasıt 2002 Kasım genel seçimlerinden 2014 yılına üç seçim döneminde AK Parti'nin tek başına hükümeti kuracak şekilde parlamentoda çoğunluğu sağlayarak hükümet etmiş olmasıdır.

bağlamda Tayyip Erdoğan siyasi pragmatik bir yaklaşımını iç ve dış politikada sürdürürken, Ahmet Davutoğlu bu sürecin ideolojik arka planını oluşturmuştur.[427]

Erdoğan'ın liderlik profili üzerine yapılan çalışmalar kendisini bilgiye açık, mücadeleci, bilişsel kapasitesi yüksek ancak başkalarına güvenme eğilimi düşük bir lider olarak yansıtmaktadır. Genel olarak bu tür özelliklere sahip liderlerin pragmatik bir yaklaşım izlemeye, diğer kişi ve grupların düşünce ve taleplerine duyarlı hareket etmeye yöneldiği bilinmektedir. Fakat Erdoğan'ın başkalarına güvenme eğiliminin düşük olması bir taraftan onu çevresindeki kişilere danışmaya yönlendirirken; diğer yandan son tahlilde karar alma sürecinde tek başına kendisinin karar vermesine yöneltmektedir. Bu nedenle Erdoğan'ın ilişki odaklı bir lider olduğu söylenebilir. Erdoğan, herhangi bir danışmanının ya da bakanının fikrini ele alırken karşısındaki kişi ile güven ilişkisi geliştirip, geliştirmediğine odaklanarak hareket etmektedir. Bilişsel özellikleri yüksek liderler verecekleri kararın toplumsal tabanda kabul edilip edilmeyeceğini ölçerek hareket etme eğilimindedir. Bu nedenle bilişsel özellikleri yüksek olan liderlerin karar alma sürecinde diğerlerinin görüş ve önerilerine açık biçimde hareket ettikleri görülmektedir.[428]

"*AK Parti dönemi değişim ve dönüşüm süreci, "Erdoğan siyaseti" üzerinden Türkiye siyasetinin normalleştiği bir restorasyon sürecine işaret eder*."[429] Erdoğan, iktidarı döneminde ve öncesinde iç ve dış kaynaklı pek çok krizle karşı karşıya gelmiş ve her krizden sıyrılmayı başarmıştır. Bu süreçte, siyasi alanda mücadele ederken bir bakıma Türk siyasetinin geleneksel kodlarını değiştirdiğini de belirtmek gerekmektedir. Siyasetin geleneksel kodlarını değiştirme sürecinin bu denli başarıya ulaşmasını sağlayan temel neden; bu değişim ve dönüşüm sürecinin genel olarak Dünya'nın yönelimi ile özel olarak ise AB süreci çerçevesinde gerçekleştirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu süreçte, dünyadan örnekler verilmesi ile başlatılan değişim ve dönüşüm sürecinin meşruiyeti sağlanmıştır. Erdoğan, siyasi krizlerden büyük ölçüde hitabet yeteneği ve söylem üstünlüğünü elinde bulundurması sebebiyle toplumu kendi etrafında konsolide ederek çıkmıştır. Bu nedenle "karizmatik lider" olarak tanımlanmaktadır.

---

[427] Aytürk, " The Coming of …", 683.

[428] Ömer Ak, "Liderlik Profili Analizi ve Dış Politika: Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan", **Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi,** Cilt 1, ed: Ertan Efegil ve Rıdvan Kalaycı, (Ankara: Nobel Yayınevi: 2012): 522.

[429] Nebi Miş ve Ali Arslan, "Erdoğan Siyaseti ve Kurucu Cumhurbaşkanlığı Misyonu", http://file.setav.org/Files/Pdf/20140909181641_erdogan-siyaseti-ve-kurucu-cumhurbaskanligi-misyonu-pdf.pdf, [09.11.14].

AK Parti'de önemli görevler üstlenen pek çok kişi Osmanlı geçmişini yücelten ve Arap-Müslüman dünyası ile kültürel ve tarihi bağlara önem veren bir ortak geçmişten gelmektedir. Tayyip Erdoğan, İmam-Hatip Lisesi kökenlidir, Abdullah Gül; Cidde'de İslam Kalkınma Bankası'nda görev yapmıştır; Ahmet Davutoğlu; Malezya İslam Üniversitesi'nde ders vermiştir. Davutoğlu'ndan farklı olarak Erdoğan ve Gül, Milli Görüş Hareketi'nden gelmektedir.[430]

Bütün karar vericiler gibi Türkiye'nin dış politika kararlarından hükümetin başı olarak sorumlu Başbakan Erdoğan benzer biçimde seçilmiş travmalara ve ihtişamlara sahiptir. Erdoğan'ın seçilmiş ihtişam olarak Osmanlı dönemini gördüğü birçok konuşmasında Osmanlı döneminin bir refah, barış ve adalet dönemi olarak tarif etmesinden anlaşılmaktadır. Erdoğan, Osmanlı geçmişini Müslümanlık ile özdeşleştirmiş ve İsrail algısını da yine bu döneme referans vererek oluşturmuştur. Bu nedenle Erdoğan, Müslüman kimliği üzerinden hareketle Gazze'nin ve Filistin'in uzun yıllardır acı çektiğini düşünerek, hem Filistin'e hem eski Osmanlı coğrafyasına sık sık geçmişe referans vererek seslenmektedir. Bu noktada Başbakan Erdoğan'ın İsrail'e İsrail'e seslendiği şu konuşma aydınlatıcı olacaktır: "*Biz kovulduğunuz zaman, dedeleriniz, ecdadınız kovulduğu zaman sizi kalkıp da bu topraklarda ağırlayan Osmanlı'nın torunu olarak konuşuyoruz. Sıradan bir ülkenin lideri olarak konuşmuyoruz*."[431] Bu konuşma, Başbakan Erdoğan bir taraftan "ecdad" olarak tanımladığı Osmanlı Devleti'nin iyilik ve merhametine değinirken, diğer taraftan bir Yahudi travması olan Elhamra Kararnamesi ile Yahudilerin İspanya'dan mülksüzleştirilerek çıkartılmasını hatırlatmaktadır. Benzer biçimde Erdoğan'ın ünlü Kahire konuşması Osmanlı Devleti'ne nasıl bir anlam yüklediğini göstermektedir:

> "Birimizin kederi hepimizi kederlendirdi, yine birimizin sevinci, neşesi, hepimizin yüzünü güldürdü. Bizler geçmişleri, bugünleri ve gelecekleri ortak çizilmiş iki milletiz. Sana'da torununa tahta bir oyuncak dahi alamayan bir dedenin yüreğindeki hüzün, Rabat'ta, Beyrut'ta gözyaşına dönüşür. Riyad'da, Doha'da yaşanan mutluluklar, Kudüs'te, İstanbul'da gönüllerimizi şenlendirir. Gazze'de ağlayan Filistinli bir çocuk, Ankara'daki bir annenin yüreğini sızlatır. Kahire'de gençliğin yükselen sesi Trablus'ta, Şam'da, İstanbul'da aynı heyecanla yankılanır. Bizler aynı bedenin ve aynı ruhun unsurlarıyız. Zira bizler büyük ve köklü bir aileyiz. Aile içinde sevinçler paylaştıkça artar, üzüntüler paylaştıkça azalır. Şimdi sevinçlerimizi ve üzüntülerimizi en üst düzeyde paylaştığımız tarihi bir dönemeçteyiz...

[430] Ceren Devran Baykotan ve Selim Dursun, "Dış Politika Analizinde Aktör-Yapı Sorunu: Mavi Marmara Örneği", **Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği**, ed: Ertan Efegil ve Mehmet Seyfettin Erol, (Ankara: Barış Kitap, 2012):106.
Soner Yalçın, günümüzde AK Parti'nin en önemli isimleri arasında bulunan Numan Kurtulmuş ve Ahmet Davutoğlu gibi kişilerin 1970'li yılların sonlarında MSP'ye yakınlığı ile bilinen Akıncılar Hareketi içerisinde yer almış olduklarını belirtmektedir. Soner Yalçın, "Reyiz'e Uyarı", **Sözcü**, 5 Kasım 2014.

[431] "Genel Kurulda Gazze Fiyaskosu", **Taraf**, 6 Ocak 2009.

> Türk ve Arap halkları olarak, ebedi kardeşliğimizden aldığımız güçle aramızdan gün ışığının geçmesine izin vermeyecek kadar saflarımızı sıkı tutmalıyız. Farklı dillerle aynı anlam coğrafyasını ve kaderi paylaşan bizler için yeniden ortak geleceğe sahip çıkma zamanı gelmiştir. Bu şuuru canlı tutmak, hem geçmiş nesillere bir borcumuz, hem de gelecek nesillere karşı sorumluluğumuzdur."[432]

Kahire Konuşması, Başbakan Erdoğan'ın eski Osmanlı coğrafyasında yaşayan tüm halkları ortak kültür, tarih, sevinçler ve üzüntüler ile bir bütün olarak ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu coğrafyaya hissettiği aidiyetin ipuçlarını bünyesinde taşımaktadır. Ayrıca, konuşma Başbakan Erdoğan'ın politikaya, dünyaya ve sisteme nasıl baktığını, inançlarını, karar alma sürecinde nasıl davrandığını, dolayısıyla nasıl bir operasyonel koda sahip olduğunu göstermek açısından oldukça aydınlatıcıdır.

Erdoğan ve AK Parti iktidarının önemli bir kesiminin "İslami" kökenden gelmesi, yetiştikleri çevre, inançları ve kimlikleri hem siyasal algılarını hem de kararlarını etkilemektedir. Hakan Yavuz, Erdoğan'ın dünya görüşünün öncelikle dini eğitimi ile şekillendiğini belirtmektedir. Yavuz'a göre Erdoğan'ı öncelikle temsil eden kimlik "İslam"dır. Bu nedenle Erdoğan'ın bakış açısının İslami formasyonundan doğrudan etkilendiğini ifade etmektedir.[433]

Erdoğan'ın AB çerçevesinde gerçekleştirilen reform sürecini desteklemesinin ve insan hakları ihlallerinin karşısında durmasının arkasında bir bakıma geçmiş tecrübeleri yatmaktadır. Ziya Gökalp'in "*Minareler süngü, kubbeler miğfer, Camiler kışlamız, müminler asker*" dizeleriyle bilinen şiiri okuması nedeniyle DGM'de 301. Madde gerekçesiyle "*halkı kin ve düşmanlığa tahrik ettiği*" için aldığı tartışmalı mahkûmiyeti etkili olmuştur. [434] Erdoğan, pragmatik kişilik özelliklerinin etkisiyle Türkiye'de gerçekleştirilecek değişim ve dönüşümün AB standartlarıyla oluşturulabileceğinin önemini kavramış, kişisel yaşam deneyimi nedeniyle din, fikir ve vicdan hürriyetinin gerekliliğinin ayrımına varmıştır.

AK Parti iktidarının dış politika alanında fikri alt-yapısı Davutoğlu'nun dış polİtika danışmanı olduğu günden bugüne Davutoğlu'nun "*Stratejik Derinlik"* tezi çerçevesinde oluşturduğu fikri yapıda şekillenmiş, aynı zamanda kendisi bizzat bu dönemde Türk dış politikasının yürütücüsü olmuştur. AK Parti birlikte gelişen süreç,

---

[432] "Erdoğan'dan Kahire'de Tarihi Konuşma", **Sabah** 13 Eylül 2011.
[433] Hakan Yavuz, **Secularism and Muslim Democracy in Turkey**, (New York: Cambridge University Press, 2009): 131.
[434] Ann Dismorr, **Turkey Decoded**, (London: Sagi Books, 2008): 82-83.

Türkiye'nin bölgesinde yeni bir dış politika vizyonu ile hareket etmesine önünü açmıştır. Graham Fuller, "*Davutoğlu'nun dış politika vizyonu aynı anda hem bağımsız, hem milliyetçi, hem İslami, hem Pan-Türkist, hem küresel, hem de Batılıdır; asıl mesele söz konusu çeşitli ilgileri belirli politikalar ile birbirine entegre etmektir*"[435] demektedir.

Ahmet Davutoğlu, Osmanlı-İslam medeniyetinin özgün yapısına inanan, tarihi ve kültürel mirasla klasik realizmi birleştiren, çok boyutlu düşünebilen bir liderdir. Davutoğlu'nun liderlik düzeyine ilişkin olarak 2013 yılında yapılan bir çalışmada kendisinin kavramsal derinliği ve entelektüel kapasitesi yüksek, uyuma önem veren, dolayısıyla birlikte çalışmaktan hoşlanan ve birlikte çalıştığı kişilere güvenen, milliyetçi özelliklerinin düşük olduğu belirtilmiştir.[436] Genel olarak bu tür liderlerin çevresindeki kişileri tehdit olarak algılama eğilimlerinin bulunmadığı bilinmektedir.[437]

AK Parti iktidarı kurulduğu ve iktidara geldiği – dış politikada Davutoğlu etkisinin belirgin olduğu- ilk dönemden itibaren dış politikasını üç temel prensip üzerinde inşa etmiştir. Bunlar;

- Hükümetin ülke içinde ve dışındaki meşruiyetini koruyarak dış politikasını Avrupalılaştırmak,

---

[435] Graham E. Fuller, **Yükselen Bölgesel Aktör Yeni Türkiye Cumhuriyeti**, Çev: Mustafa Acar, (İstanbul: Timaş Yayınları,2008): 307.

[436] Yusuf Erkul, "Türkiye'nin Ortadoğu'ya Yönelik Dış Politikasında Ahmet Davutoğlu Etkisi: Lider Düzeyi Analizi", (Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013): 29.

[437] AK Parti dönemi Türk dış politikasının başucu kitabı haline gelen "Stratejik Derinlik" tezinde Ahmet Davutoğlu, Ortadoğu'da dar bir bölgeye hapsolmuş hisseden ve ciddi güvenlik tehdidi algılamalarına sahip olan İsrail'in bölgesel varlığını ve etkinliğini üç temel şart ile sürdürdüğünü belirtmektedir. Bu şartlar; uluslararası hukuk ve meşruiyet desteğinin ABD ve uluslararası örgütlerin yönlendirilmesi şeklinde sağlanması, Ortadoğu sorununda bölgedeki Arap olmayan –İran, Türkiye, Etiyopya gibi ülkelerin- aktif desteklerinin yahut pasif tarafsızlıklarının elde edilmesi ve son olarak Arap ülkelerinin iç dinamikler ya da uluslararası bağlantıların kullanılması yoluyla bir blok haline gelmesinin önüne geçilmesidir. Davutoğlu'na göre bu şartlar Soğuk Savaş Sonrası dönemde hızla gelişen Türkiye-İsrail ilişkileri üzerinde açık bir şekilde görülebilir. Türkiye ile geliştirilen iyi ilişkiler İsrail'in uluslararası meşruiyet çabalarını güçlendirmiş; aynı zamanda Türk-Arap ilişkilerinde benzer gerilimler oluşabileceğini göstermiş ve son olarak Türkiye ile Arap ülkelerinin farklı taktikler geliştirmesine yol açmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin İsrail'le geliştirdiği ilişkilerin üçüncü bir tarafın çıkarlarını zedelemeyeceğinin vurgulayarak kendi etki alanının daralmasını önlemeye çalışmıştır. Ancak Davutoğlu'na göre 90'lı yıllarda Türkiye-İsrail ilişkilerinin temelini oluşturan ülkenin Suriye ya da terör tehdidi karşısında İsrail'in askeri modernizasyon desteğine ihtiyaç duyduğu gibi temel argümanlar, Türkiye'nin bölgesel hareket alanının daralmasının önüne geçmeye yetmemiştir. Bu nedenle pek çok Arap ülkesi Türkiye'ye karşı mesafeli davranmaya yönelmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik,** (İstanbul: Küre Yayınları, 2001):420-426. Bu perspektiften Ahmet Davutoğlu'nun Arap ülkelerinin desteğinin İsrail ile iyi ilişkiler geliştirilerek sağlanmayacağını düşündüğü anlaşılmaktadır.

- Komşularla sıfır problem politikası ile ülke çevresinde barışçıl bir alan yaratmak, geleneksel bağları ve bununla birlikte ticari ilişkileri geliştirmek,

- Müslüman ülkelerde bulunan kökleşmiş anti-Amerikancı duygular ile birlikte varlığını devam ettirebilmek için gerekli Amerikan desteğine ihtiyaç duymak nedeniyle denge sağlamak şeklinde özetlenebilir.[438]

Ahmet Davutoğlu, ülkenin dış politikasının nasıl şekillendirileceğini belirlemeden önce bir kimlik tanımlaması yapmaktadır. Yani, önce kendisini ve devleti tanımlamakta sonra da bu kimliğin çevreye nasıl yansıtılacağı üzerinde durmaktadır. "*Davutoğlu'na göre, Türk toplumunun bizatihi kendisi ciddi bir kimlik krizi yaşamaktadır ve maruz kalınan bu kriz, dış politikayı da kafa karışıklığı ve istikametsizlik girdabına sürüklemektedir*."[439] Tam da bu nedenle Türkiye'nin kimliği; siyasal ve bölgesel yaklaşımı yeniden tanımlanmalıdır. Dış politika yapım sürecine fikir, ideal ve medeniyet boyutunu ekleyen Davutoğlu, dış politika inşasında 5 temel ilke ile hareket etmiştir. Bu ilkeler; özgürlük-güvenlik dengesinin özgürlük lehine bozulması, çok boyutlu dış politika uygulanması, komşularla ilişkilerde sıfır sorun prensibi, Türkiye'nin "merkez ülke" olarak tanımlanması ve ritmik diplomasi uygulanmasıdır. Davutoğlu'nun dış politika inşasında kullandığı bu beş temel ilke kendisinin idealist yönünü yansıtmaktadır. Davutoğlu döneminde Türkiye'nin yakın çevresinde, bölgesel politikalarda 4 temel prensip ortaya konulmuştur. Bunlar; çevre ülkelerle üst düzey siyasi diyalog geliştirilmesi, herkes için güvenlik ihtiyacının sağlanması, karşılıklı ekonomik bağımlılık ilişkilerinin yaratılması ve çok kültürlülüğün korunmasıdır.[440]

Davutoğlu, idealist yaklaşımıyla bilinmekle birlikte aynı zamanda bir realisttir. İlhan Uzgel'e göre Davutoğlu'nun dış politika yaklaşımınında dikkat çeken unsur; esasında coğrafya temelli bir Dünya politikası algısına sahip olmasıdır. Bu nedenle Davutoğlu'nun, Türkiye'nin stratejik önemi odaklanan dış politika algısının "realizmin yeniden üretimi" olduğu gerekçesiyle eleştirmektedir.[441]

---

[438] Yavuz, **Secularism…**, 202-203.
[439] Hasan Kösebalaban, **Türk Dış Politikası**, Çev: Hüsamettin İnanç, (Ankara; Big Bang Yayınları, 2014): 290.
[440] Gürkan Zengin, **Hoca: Türk Dış Politikasında Davutoğlu Etkisi,** (İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2010): 92.
[441] İlhan Uzgel, "Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele", **AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu**, Der: İlhan Uzgel ve Bülent Duru, 2. Baskı, (Ankara; Phoenix Yayınları, 2010): 362.

4.3.3. İsrail'de Dış Politika: Güvenlik Kültürü, Ordu, Knesset ve Lider

Bu tez çerçevesinde Mavi Marmara Olayı iki taraflı bir dış politika krizi olarak ele alındığı önceki bölümlerde belirtilmişti. Bu nedenle, krizin diğer tarafı olan İsrail'in uluslararası sistemdeki pozisyonuna, bölgesel gündemine, dış politika algısına, güvenlik kültürüne ve karar alım sürecinin ülkede nasıl gerçekleştiğine kısaca değinilmesi gereği ortaya çıkmıştır.

Soğuk savaş sonrasında "*İsrail'in dış politikası yoktur; yalnızca savunma politikası vardır*" şeklinde bilinen hâkim slogan; ülkenin kendisini sürekli savaş halinde hissetmesi ve yakın çevresinden algıladığı sürekli tehdidin devam etmesinden dolayı, İsrail'in dış politika yapım sürecinin temel şifresi olmayı halen sürdürmektedir.[442] İsrail açısından hali hazırda dış politika ve ulusal güvenlik aynı anlama gelmektedir. Bu nedenle İsrail'in dış politika karar alım süreci bir güvenlik devleti olmasına bağlı olarak, kendine özgü ve diğer demokrasilerle karşılaştırıldığında "tuhaf" olarak görülebilir.[443] İsrail'in dış politikası Siyonizm'in politik sınırlarını tanımlamakla ilgili olduğu kadar; Yahudi devletinin fiziksel sınırlarının geleceğini belirmekle ilgilidir.[444]

Uluslararası sistem açısından İsrail'in ABD ile özel bir ilişkiye sahip olduğu bilinmektedir. ABD ve İsrail'in kendisine özgü ilişkisi yapısalcı realist düşünürler tarafından "*band wagoning"* olarak tanımlamaktadır. "*Band wagoning",* bir devletin kendisinden daha güçlü bir devletle ittifak kurarak düşmanı ya da rakibi olarak gördüğü diğer bir ülke karşısında müttefikinin sahip olduğu gücü kullanarak kazanç elde etmesidir.[445] Bu ilişki biçimi, temel olarak bir bağımlılık ilişkisidir. ABD ve İsrail arasındaki ittifak yapısalcı realistlerin tanımladıkları "*band wagoning*" stratejisinden farklı bileşenleri de içermektedir.

John Mearsheimer ve Stephen Walt, 1967'den bu döneme kadar, ABD'nin Ortadoğu politikalarının en önemli ve en temel noktasının İsrail ile ilişkilerinin oluşturduğunu ifade etmektedir. Zira ABD'nin İsrail'e verdiği siyasi, mali destek ya da yardım herhangi bir şarta bağlı değildir; İsrail ne yaparsa yapsın aldığı destek

[442] Clive Jones, "The Foreign Policy of Israel", **Foreign Policies of Middle East States,** ed: Raymond Hinnebusch and Anoushiravan Ehteshami (London: Lynne Rienner Puslishers, 2002):115.
[443] Jones, "The Foreign Policy of Israel"…, 115.
[444] Jones, "The Foreign Policy of Israel"…, 116.
[445] John Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**, (New York: Northon and Company, 2001): 161-162.

değişmemektedir.[446] Mearsheimer ve Walt, ABD ve İsrail'in bu kadar özel bir ilişkiye sahip olmasının arkasında ABD'de bulunan güçlü bir İsrail lobisinin varlığının bulunduğunu ifade etmektedir.

İsrail lobisi, ABD'nin toplam seçmen sayısına göre küçük bir nüfusu temsil etmekle birlikte, başkanlık seçimlerini etkileyebilecek düzeyde politize (seçimlere katılma oranı ABD ortalamasının hayli üzerinde olan) bir kitledir. Buna ek olarak, İsrail lobisi seçim kampanyalarına uzun zamandır mali destekte bulunan, profesyonel ve sürekli faaliyetlerine devam eden- aynı zamanda Amerikan vatandaşı olan- bir kitledir. İsrail lobisi, etkin faaliyetleri ile 2003 yılı sonrasında -50 yıldan uzun süredir devam eden lobicilik ve baskı grubu faaliyetlerinin bir ürünü olarak- Bush yönetimini, *"İsrail'in düşmanlarının ABD'nin de düşmanları"* olduğu fikrine ikna etmiştir.[447]

İsrail lobisinin Amerikan yönetimi üzerindeki etkisi konusunda, alternatif görüşler bulunmaktadır. Bu alternatif görüşler de bir İsrail lobisinin var olduğunu kabul etmekle birlikte; bu lobinin, ABD'nin Ortadoğu politikası ya da İsrail ile ilişkilerinde birincil belirleyen olduğu fikrine katılmazlar. Örneğin Noam Chomsky'e göre, ABD'nin Ortadoğu politikası, öncelikli olarak bölgedeki petrolün dünya pazarına ulaştırılması üzerinden kurgulanmaktadır. Aynı zamanda 1967'den beri ABD'nin İsrail'e verdiği desteği de, Arap milliyetçiliğine karşı bir denge politikası olarak okumaktadır. Kısaca Chomsky için İsrail lobisi, ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarlarından bağımsız ya da ondan üstün konumlandırılamaz. Bu durumu anlatmak için, Gilbert Achcar ile yazdıkları *Tehlikeli Güç*'te "*İsrail'in ABD siyasetini yönettiğine inanmak, kuyruğun köpeği salladığına inanmaktır*." demektedir.[448] Benzer bir bakış açısı Jonathan Cook'ta da görülmektedir. Cook'a göre ABD'deki Yahudi neo-conları, İsrail ile duygusal bağlara sahiptir ve bu nedenle Tel Aviv'den gelen mesajları uygulamaya hazır olan ilk gruptur. Fakat bu mesajlar, Yahudi olmayan neo-conlar için de ikna edicidir çünkü ABD'nin küresel hegemonya kurma ve petrolü kontrol etme hedefleri ile uyumludur.[449] Dolayısıyla ABD'nin Ortadoğu

[446] John Mearsheimer ve Stephen M. Walt, **İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası**, çev: Hasan Kösebalaban, (İstanbul: Küre Yayınları, 2009):6.
[447] Mearsheimer ve Walt, **age**, 15.
[448] Noam Chomsky and Gilbert Achcar, **Tehlikeli Güç: ABD'nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu**, ed: Stephen R. Shalom, çev: Yavuz Alogan, (İstanbul: İthaki Yayınları, 2007):114-115.
[449] Jonathan Cook, **Israel and the Clash of the Civilisations,** (London: Pluto Press, 2008): 91.

politikasını yönlendiren, İsrail lobisinden ziyade, ABD'nin bölgedeki çıkarları olarak kabul edilmelidir.

2003 sonrasında neo-con'lar (yeni-muhafazakârlar) İsrail ile olan ittifaklarının, ABD'nin birincil çıkarına hizmet ettiğini düşünürken; yeni-muhafazakârlar dışında kalan entelektüeller ve siyasiler, uzun dönemde ittifak ilişkisinin İsrail'e önemli katkılar sağlayabileceğini fakat ABD tarafının bu durumdan etkilenmeyeceğinin altını çizmektedirler.[450]

ABD ve İsrail'in ortak yaşamsal çıkarları üzerinden kurgulanan ikili ilişki, kendi içerisinde hem yumuşak, hem de sert değişkenler içermektedir. Bu bağlamda ABD-İsrail ilişkisinin yumuşak değişkenleri; İsrail'in demokratik bir ülke olarak tanımlanması, Batılı değerler, İsrail lobisinin ABD'deki etkinliğidir. Sert değişkenler ise; iki ülkenin stratejik önceliklerinin aynı noktalarda -her ne kadar aralarında stratejik bir savunma antlaşması imzalanmamış olsa dahi- yollarının kesişmiş olması ile ilişkilidir.[451]

İsrail'in bölgesel güvenlik açısından çevresindeki ülkelerle yatay değil; tam tersine devletten devlete, dikey bir ilişki geliştirdiği gözlemlenmektedir. İsrail, bölgedeki Arap devletleri ile ilişkilerini askeri güç kapasitesi üzerinden kurgulamıştır. İsrail'in bölge ülkeleriyle geliştirdiği dikey ilişki biçiminin en belirginleştiği nokta nükleer güç konusudur. Resmi olarak İsrail'in nükleer güce sahip olup olmadığı bilinmemektedir.[452] Ancak İsrail'in nükleer silah sahip olduğu "resmen teyit edilmemiş" olsa dahi, nükleer silahlara sahip olduğuna inanılmaktadır. 1960'lı yılların sonundan itibaren İsrail'in nükleer silah üreten altıncı devlet olduğu yönünde güçlü iddialar bulunmaktadır.[453]

İsrail kendini, düşman Arap dünyası ile kuşatılmış olarak hissetmektedir. Bu da ülkenin dış politikasının ulusal güvenliğe bağımlı olmasına yol açmaktadır. İsraililer için bağımsızlık savaşının henüz sona ermemiş olması, ülkenin dış düşmanlar ile çevrili olduğu inancına dayanmaktadır. Bu durum dış politikanın belirli

---

[450] Janice J. Terry, **U.S. Foreign Policy in the Middle East: The Role of Lobbies and Special Interest Groups,** (London: Pluto Press, 2005): 126-127.

[451] Jones, "The Foreign Policy of Israel"…, 117.

[452] Zira İsrail, NPT antlaşmasının taraf değildir. Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu eski başkanı Muhammed El Baradey, 2004 yılında İsrail'i nükleer silahlara sahip olan devletlerin arasında saymıştır.

[453] Erdem Denk, "Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, (Cilt: 66, No: 3, 2011): 106.

temalar etrafında şekillenmesine neden olmaktadır. İsrail dış politikası açısından süregelen temalar, ülkenin varlığını ve etkinliğini devam ettirmek ve ABD ile olan bağlantı ile güvenlik ihtiyacını karşılamaktır. Bu durum İsrail'in hangi gerekçeyle yoğun ve şiddetli güç kullandığını bir güvenlik paradoksu olarak açıklamaktadır.[454]

İsrail'in sürekli güvenlik tehdidi altında bulunduğu algısı ve güvenlik kaygıları, ülkenin kuruluşundan itibaren süregelen doğal ve olağan bir edim halini almıştır. Sürekli tehdit, bütün kaynakların güvenliğe seferber edilmesine izin vermekte ve güvenliğin bütün yaşamsal süreçlerin üzerinde bulunmasına neden olmaktadır. Bu nedenle ülkenin varlığını sürdürmesinin (survival) doğal bir uzantısı olarak algılanan "çatışma hali" süreklilik kazanmıştır. İsrail'in güvensizlik algılamaları, ülkenin güvenlik ihtiyacının devam eden çatışmanın hem nedeni; hem de sonucu olmasına neden olmaktadır.

İsrail için dış politika yapım süreci uzun zamandır, "uyuyan savaş" olarak tanımlanmaktadır. Bu durum, İsrail'in güvenlik devleti olması ve bunu sürdürmesi için üç tane ana istihbarat servisine (Askeri İstihbarat: Agaf Modi ya da AMAN, MOSSAD ve Genel Güvenlik Servisi: Shin Beth) sahip olmasından da okunabilir.[455]

İsrail bölgesel rekabeti, çatışma ile aynı biçimde tanımladığı için; güvenliğe sahip olma açısından, rakip/düşman olarak algıladığı ülkeden daha fazla güç kullanmaya gereksinim duymakta; hatta güvenliği sağlamanın ön koşulu olarak güç kullanımını seçeneksizlik olarak görmektedir. Bu yaklaşım güvenlik katsayısını yükseltmek için savaşın düşman sınırlarının içine taşınmasından, güç kullanımındaki devamlılığın barışa üstün kabul edilmesinden, yoğun bir şekilde silahlı güç kullanımının daha sonra ortaya çıkabilecek güvenlik sorunlarını önleyeceği inancından ya da ülkenin kendini korumak için önleyici vuruş hakkına sahip olduğunu daima ifade etmesinden kolayca izlenebilmektedir.[456] İsrail için "en iyi savunma saldırıdır" şeklindeki ilke, ülke varlığının bir parçasıdır. İsrail, saldırgan düşünce üzerinden hareket eden ve savunmacı olarak konvansiyonel güçlerini kullanmaktan çekinmeyen bir ülkedir. İsrail'in güvenliğini tehdit eden gruplar ya da ülkeler daima rejimin hedefinde bulunurlar.[457]

---

[454] Jones, "The Foreign Policy of Israel"…, 123.
[455] Jones, "The Foreign Policy of Israel"…, 128-129.
[456] Zafer Balpınar, "İsrail'in Güç Kullanımı Esaslı Güvenlik Anlayışının Thomas Hobbes'un "Doğa Hâli" Kavramıyla Analizi", **Güvenlik Stratejileri Dergisi,** (Yıl: 9, Sayı: 17): 113-115.
[457] Jones, "The Foreign Policy of Israel"…, 119.

Bağımsızlık bildirgesine göre İsrail; hukuka bağlı, kuvvetler ayrılığı esasına dayanan, demokratik bir Yahudi devleti olarak tanımlanmaktadır. Ülke, parlamenter demokrasi ile yönetilmektedir. İsrail anayasasına göre ülkenin parlamentosu olan Knesset, 4 yılda bir seçilen 120 üyeden oluşmaktadır. Parlamentoda seçim sisteminin bir gereği olarak hiçbir parti 60'dan fazla sandalyeye sahip olamaz. Knesset'te her yeni hükümet kendi çalışma biçimini ve karar alım prosedürlerini kendisi belirleyebilmektedir. Bu çerçevede hükümetin herhangi bir hukuki kurumdan ya da otoriteden izin alması gerekmemektedir. İsrail'de hükümet iç ve dış politikada olduğu gibi, güvenlik ve savunma gibi konularda da tam yetkiye sahiptir. Başbakan, hükümetin başı ve *primus inter pares*[458] konumu gereği karar alma mekanizmasının başında bulunur.

İsrail'de karar alma mekanizması ise açık bir yetkilinin bulunmadığı, belirli bir şekil şartına tabi olmayan, önemli ölçüde kişisel, karmaşık, politik, akıcı bir süreç olarak tarif edilmektedir. İsrail'de karar alım süreci aynı zamanda ülkenin karmaşık çevresel koşulları ile bağlantılıdır.[459]

Hükümet, İsrail'de *Knesset*'e karşı sorumludur. Ülkede kabine toplantıları genelde gizli olmakla birlikte, dış politika ya da güvenlik gibi konular hakkındaki işlemler hakkında çok az şey paylaşılmaktadır. Genellikle bu tür paylaşımlar "casusluk" faaliyeti olarak değerlendirilmektedir. Genel olarak dış politika, savunma ya da bütçe gibi konular parlamentoda tartışılmaz. Buna ek olarak Knesset üyelerinin politik detaylar ya da bütçe gibi konuları etkileme gücü kısıtlıdır. Ülkede dış politika yapım sürecinin büyük bir kısmı dışişleri bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Dış politika yapım süreci, İsrail'de de elit işi olarak görülmektedir. Son yıllarda dış politika yapım sürecinde ordu ve başbakanın etkinliği karşısında görece dışişleri bakanlığının etkisi azalmıştır.[460] İsrail'de Knesset'in yapısının, yani kabine sisteminin, dış politika kararlarına etkisi kısıtlıdır.

İsrail'de ülkede yer alan bütün grupların parlamentoda temsil edilmesi yönetimde istikrar ilkesinden daha ön planda yer almaktadır.[461] Ülkenin seçim sisteminde yer alan %2'lik seçim barajı, ülkede bir taraftan bütün toplumsal

[458] Eski Yunanca ve Latince bir deyim olan *primus inter pares,* eşitler arasında birinci anlamına gelmektedir.
[459] Karim El-Gendy, **The Process of Israeli Decision Making Mechanisms, Forces and Influences**, (Beirut: Al-Zaytouna Centre for Studies and Consultations, 2010):7.
[460] El-Gendy, **The Process of…**, 18-21.
[461] El-Gendy, **The Process of…**, 14-15.

grupların temsil edilmesine olanak sağlarken; diğer yandan oluşturulacak olan hükümetlerde küçük partilerin oy oranlarının üzerinde pazarlık payına sahip olmalarına neden olmaktadır. İsrail, seçim sistemi nedeniyle genellikle koalisyon hükümetleri tarafından yönetilmektedir.[462]

İsrail dış politika yapımı yapısı ne olursa olsun; başbakanın kişisel tercihleri, siyasi ya da ideolojik gündemi çerçevesinde dış politika kararlarının belirlenmesi konusunda serbestlik bulunmaktadır. Ancak Charles D. Freilich *National Security Decision Making in Israel: Processes, Pathologies, and Strengths* adını taşıyan makalesinde İsrail'de karar alım sürecinde ne başbakanın ne de Knesset'in aslında etkin olmadığını öne sürmektedir. Pek tabi, İsrail'de başbakanlar ya da kıdemli bakanlar zaman zaman kendi politik ajandalarına özgü kararlar almışlardır. Örneğin 1982'de Savunma Bakanı olan Ariel Şaron, 1982'de Lübnan'ı işgal etme kararını kabinenin ve ulusal güvenlik bürokrasisinin karşı çıkmasına rağmen gerçekleştirmişti; aynı şekilde Ehud Barak 18 yıl sonra işgalin sona ermesine de tek başına karar vermişti. Bununla birlikte İsrail'de önemli görevlerde bulunan Begin, Rabin, Barak, Sharon ve Olmert gibi siyasi kişilikler barış görüşmelerinde radikal değişiklikler ortaya koyan politikaların oluşturulmasını içeren kararları kendi kavrayışlarına göre vermişlerdir.[463]

Aynı zamanda Golda Meir'in "*kitchen cabinet*"[464]inden itibaren İsrail'de başbakanlar karar alma sürecini şekillendirecek "küçük gruplar" oluşturabilmektedir. İsrail'e özgü bir karar alma birimi olan *kitchen cabinet* sayesinde başbakan; anayasal yetkisini kullanarak, ulusal güvenlik konularında kabinenin yerine, nihai kararlar alabilmektedir.[465] Fakat Freilich'e göre İsrail'de ulusal karar alım sürecindeki en etkili aktör, politikaların değerlendirilmesi, formüle edilmesi ve uygulama yeteneği nedeniyle halen İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF)'dir. İsrail ordusu, ulusal güvenlik

---

[462] Salih Bayram, "İsrail 2009", **Ortadoğu Yıllığı 2009**, Ed: Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Cenap Çakmak, (İstanbul: Küre Yayınları, 2011):152-153.

[463] Charles D. Freilich, "National Security Decision Making in Israel: Processes, Pathologies, and Strengths", **The Middle East Journal,** (Vol:60, No:4, Autumn, 2006):653.

[464] *Kitchen Cabinet* terimi, İsrail'deki üst düzey güvenlik yetkililerini ve resmi yetkili olmayan danışmanların bir arada bulunduğu küçük karar alma birimini ifade etmektedir. 2013 yılı itibariyle Netanyahu'nun başkanlığında toplanan küçük karar alma biriminin resmi yetkilileri arasında Maliye Bakanı Yair Labid, Savunma Bakanı Moşe Ya'alon, Adalet Bakanı Tzipi Livni, Endüstri, Ticaret ve Çalışma Bakanı Naftali Bennet'in bulunduğu düşünülmektedir. June Hersh, Solomon Cezana, Yuri Curtain and Zeev Klein, "Signed and Closed, There is a Government", http://www.israelhayom.co.il/article/79079, [26.03.2013].

[465] Dan Korn, "The Once and Future Ministers in Israel", **Former Leaders and Modern Democracies: Political Sunsets**, Ed: Kevin Theakston and Jouke de Viries, (New York: Palgrave Macmillan, 2012): 214.

açısından açık ve doğrudan yetkili -nihai karar merci- olan savunma bakanlığına bağlıdır. Ordu, ulusal istihbaratın değerlendirmekten sorumlu, İsrail'in ve rakiplerinin yeteneklerini ve girişimlerini bir bütün olarak analiz ederek ülkenin stratejik planlarını yürüten, bölgedeki bütün diplomatik ilişkiler oluşturan, İsrail'in işgal altında tuttuğu bölgelerde mülki idare görevini yürüten farklı bir yapılanmadır. Bu açıdan İsrail'de ordunun liderlere yön verecek - ilk vuruş hakkı (preemptive strike) gibi- doktrinler geliştirdiği de bilinmektedir. Ordu, aynı zamanda etkili bir baskı grubu gibi faaliyetler de yürütmektedir.[466] Bu anlayışa paralel olarak, İsrail'in dış politika yapım sürecinde öne çıkan neredeyse bütün liderler genellikle asker kökenlidir. Ülkede eski generaller çoğunlukla başbakanlık, savunma bakanlığı ya da dışişleri bakanlığı görevlerde bulunmaktadırlar. Bu nedenle İsrail'de dış politika çoğunlukla tamamlayıcı bir rol olarak görülmekle birlikte; güvenlik devletine paralel olarak ordunun öncelikli konumu sürdürülerek yönetilmektedir.[467]

Hâlihazırda başbakanlık görevini yürüten Benjamin Netanyahu İsrail'in asker kökenli başbakanları arasında bulunmaktadır. Netanyahu, askerlik görevinin ardından BM'de İsrail büyükelçiliği, Körfez savaşı sırasında dışişleri bakanlığı, Ariel Şaron hükümetlerinde ise hem dışişleri hem de maliye bakanlığı yapmıştır. Netanyahu, aynı zamanda sağcı Likud Partisi'nden gelmektedir. Hatta Ariel Şaron'un Gazze'den geri çekilme planından kaynaklanan anlaşmazlıklardan dolayı bir dönem Likud partisindeki bakanlık görevinden ayrıldığı bilinmektedir. Netanyahu, Şaron'un yeni bir parti kurmak için Likud Partisi'nden çekilmesinin ardından 2005 yılında Likud Partisi'nin başkanlığına gelmiştir. Netanyahu, entelektüel alt yapısı eksik bir lider olarak görülmesine rağmen; yüksek iletişim becerisini görüntüsü ile birleştirmektedir. Tam da bu nedenle "büyücü" olarak adlandırılmaktadır.[468] Aynı zamanda Netanyahu, birçok farklı fraksiyona mensup partileri başbakanlığı altında topladığı hükümetini sürdürecek kadar uyumlu ve dengeleyici bir lider olma özelliği göstermektedir. Mavi Marmara krizi öncesinde, 2009 Knesset seçimlerinin sonrasındaki Netanyahu hükümeti bu durumun açık örneğidir. İsrail'in 18. Parlamento seçimlerinin ardından Netanyahu'nun başbakanlığında kurulan hükümet, merkez-sağı temsil eden altı partiye ek olarak, merkez solu temsil eden İşçi Partisi'nin birleşiminden meydana gelmiştir. İsrail'de

[466] Freilich, "National Security…", 457-460.
[467] Jones, "The Foreign Policy of Israel"…, 126-127.
[468] Ahron Bregman, **A History of Israel,** (New York: Palgrave Macmillan, 2002): 254-255.

32. Hükümet döneminde Netanyahu, koalisyonu oluşturan partileri bir arada tutmaya yönelmiş ve hükümette dengeleyici rolü üstlenmiştir. Dan Korn, koalisyon hükümetini devam ettirme çabasının Netanyahu'yu İsrail'in diğer başbakanlarına nazaran güçsüz kıldığını ifade etmektedir.[469]

İsrail'in dış politikayı revizyonist açıdan okumadığı görülmekle birlikte; ülkenin mevcut durumunu güçlü savunmacı bir duruş sergileyerek sürdürmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır.[470] İsrail açısından temel değerler ve öncelikler "ülke içerisinde çoğunluğu bulundurarak Yahudi devletini dış tehditlere karşı korumak ve ulusal çıkarın tüme varımsal nedenselliğini ortaya koyan genel bir çerçeve" oluşturmaktadır. 1967 savaşından itibaren İsrail'in bu politikasında hem Arap dünyası hem de Washington karşısında değişim değil; süreklilik mevcuttur.

4.4. Mavi Marmara Krizi'nde Kriz Yönetim Süreci

Bu başlık altında kriz yönetim evreleri özelinde, Türkiye'deki dış politika karar alıcılarının uyuşmazlık, çatışma ve krizi nasıl algıladıklarını, hangi araç ve yöntemlerle ve hangi kriz yönetim stratejilerinden yararlanarak yönetmiş olduklarını gözlemlemek için kriz yönetim sürecini dört ana evreye ayırarak analiz edeceğiz; Kriz öncesi evre, kriz evresi, krizin yumuşama eğilimine girdiği evre ve kriz sonrası evredir.

Tablo 4.3: Mavi Marmara Krizinin Evreleri

KRİZ ÖNCESİ
Mavi Marmara Krizi'nde kriz öncesi evre deniz yolu üzerinden Gazze'ye yardım gönderileceğinin 3 Nisan 2010'da kamuoyuna ilan edilmesi ile başlamıştır.
TIRMANMA
Krizin tırmanması İsrail'in yaptığı bütün uyarılara karşı filonun toplanması ile gerçekleşmiştir. Özellikle Mavi Marmara gemisinin 28 Mayıs 2010'da Antalya Limanı'ndan ayrılması İsrail için krizi tetiklemiş; 30 Mayıs'ta diğer ülkelerden gelen gemilerle Kıbrıs'ın 40 deniz mili açığında buluşması kararlılık göstergesi olarak algılanmıştır. İsrail kuvvetlerinin filoya müdahalede bulunması ile Türkiye için kriz tetiklenmiştir.
YUMUŞAMA
01 Haziran 2010'da İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu'nun "İsrail'in elinde tuttuğu aktivistleri serbest bırakacağını" açıklamasıyla yumuşama emareleri görülmeye başlanmış bu kararın 3 Haziran 2010'da uygulanması ise krizin yumuşama evresinin başlangıcını teşkil etmiştir.
KRİZ SONRASI
Mavi Marmara Krizi henüz sona ermediği için krizi sonrası evre henüz gerçekleşmemiştir.

[469] Dan Korn, "The Presidentialization of Politics: The Power and Constraints of the Israeli Prime Minister", **The Joseph and Alma Gilderhorn Institude of Israel Studies Research Paper 2,** 2010: 14-17.

[470] Jones, "The Foreign Policy of Israel"…, 125.

4.4.1. Kriz Öncesi Evre

Kriz incelemeleri literatüründeki yaygın inceleme yöntemine uygun biçimde bu tez çerçevesinde kriz değerlendirilirken evrelerine ayırılması uygun görülmüştür. Kriz öncesi evrede krize özgün olan ilk uyaranlar algılanmakta olup hâlihazırda uyuşmazlık ya da çatışma savunmacı tarafın çıkarlarını ya da değerlerini etkilememektedir. Dolayısıyla kriz öncesi evrede henüz çatışmaya dönmemiş bir uyuşmazlığın başlangıcından söz edilmektedir. Mavi Marmara olayında kriz öncesi evre Özgür Gazze Hareketi'nin organize ettiği yardım filosunun hazırlıklarıyla başlamıştır.

Yardım hareketinin bir krize dönebileceği izlenimini veren ilk emareler 3 Nisan 2010'da İHH'nın Gazze'ye insani yardım ile birlikte içerisinde parlementerler, aktivistler ve gazetecilerin olacağı filonun kamuoyuna ilan edilmesi ile başladı.[471]

Gazze Filosu'nun sivil toplum bağlamında bileşenlerine yer vermek gerekirse; Türkiye'de İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı (İHH) ve Özgür Gazze Hareketi ile birlikte filo 5 farklı uluslararası sivil toplum kuruluşu tarafından desteklenmekteydi. Ortak bir sivil toplum hareketi olarak gerçekleşen bu oluşumda *The Free Gaza Movement, Ship To Free Gaza, Ship to Gaza Sweden, İHH İnsani Yardım Vakfı, The International Committee to Lift Siege on Gaza, The European Campain to End the Siege on Gaza* gibi altı sivil toplum kuruluşu bulunmaktaydı.[472]

Filoya katılan bütün kuruluşlar kendi aralarında aralarında "birlik noktaları" olarak ifade edilen esnek bir anlaşma yapmışlardır. Bu anlaşmaya göre filoya katılım sağlayan bütün sivil toplum kuruluşlarının ortak amaçları ortaya konulmuş ve herhangi bir müdahalede bulunulması durumunda şiddet dışı yollarla direnileceği taahhüdü üzerinde mutabakat sağlanmıştır.[473]

[471] **Mavi Marmara Gazze Özgürlük Filosu**, (İstanbul, İHH Kit
[472] **Mavi Marmara Gazze Özgürlük Filosu**, (İstanbul: İHH Kit
[473] BM İnsan Hakları Konseyi, "Report of the International I
Violations of International Law, Including International Humanitarian and Human Rights Law, Resulting The Israeli Attacks on The Flotilla of Ships Carrying Humatarian Assistance", A/HRC/15/21,http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/15session/A.HRC.15.21_en.pdf, 20, [30.10.2014].

Birçok sivil toplum örgütünün bir araya gelerek bir yardım koalisyonu biçiminde hareket etmesi, sivil toplum kuruluşlarının doğası gereği bazen istenmeyen sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Ancak sivil toplumun bakış açısından olaya yaklaşıldığında; gerçekleştirilen eylemin sahip olduğu etki ve belirlenen hedeflere ulaşmak amaçlandığı için eylemlerin başarı ya da başarısızlığından çok önemli olan eylemleri gerçekleştirmektir.[474] Gazze Filosu, sivil toplum kuruluşlarının kendi insiyatifleri tarafından şekillenmiş ve gerçekleştirilmiş bir eylem olarak görülmelidir.

İHH Vakfı, Gazze'ye gidecek olan konvoyun toplumsal tabandaki desteğini iki aylık bir süreçte Türkiye'nin her bölgesinde gerçekleştirilen -600'den fazla- Filistin programıyla sağlamıştır.[475] Bu süreçte İHH'dan ve İHH'yı destekleyen kesimlerden pek çok kişi düzenlenen organizasyonlara katılmıştır. Düzenlenen Filistin gecelerinde Gazze'deki insani durum anlatılmıştır. Filoya katılan gemiler ise genel olarak denizcilik firmalarından kiralanmaları mümkün olmayınca, satın alınma yoluyla elde edilmiştir.

Bu tezin çalışmaları esnasında görüştüğümüz Hüseyin Oruç gemilerin İHH'ya hiçbir biçimde tahsis edilmediğini "*binlerce insanın verdiği paralarla*" Yusuf El Karadavi'nin Kudüs kitabının Türkçe çevirisinin (görüşmede Oruç Kudüs kitabının 200.000 basıldığını belirtmişti) İHH teşkilatları tarafından düzenlenen etkinliklerde satılmasından ve bağışçılar tarafından yapılan yardımlardan elde edildiğini ifade etmiştir.[476]

[474] William E. DeMars, **NGOs and Transnational Networks: Wild Cards in World Politics,** (London: Pluto Press, 2005):
[475] İHH Yönetim Kurulu Üyesi, Hüseyin Oruç ile Yapılan Görüşme, Fatih / İstanbul, 4 Ekim 2013.
[476] Oruç ile Yapılan Görüşme.

Tablo 4.4:Gazze İnsani Yardım Filosuna Dâhil Olan Gemiler

İSİM	BANDIRA	SAHİBİ	KAPASİTE	TÜR
MAVİ MARMARA	Komor Adaları	İHH	577	Yolcu Gemisi
DEFNE-Y	Kribati	İHH	20	Yük Gemisi
GAZZE I	Türkiye	İHH	18	Yük Gemisi
ELEFTARI MESOGIOS	Yunanistan	Elefthari Mesogios Marine Company	30	Yük Gemisi
SFENDONI	Togo	Sfendohn S.A:	43	Yolcu Gemisi
CHALLENGER I	ABD	Free Gazza Movement	20	Yolcu Gemisi
CHALLENGER II	ABD	Free Gazza Movement	20	Yolcu Gemisi
RACHEL CORRIE	Kamboçya	Free Gazza Movement	20	Yük Gemisi

Kaynak: İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı (İHH), Rotamız Filistin Yükümüz İnsani Yardım Özet Raporu sayfa 12'den alınmıştır. http://www.ihh.org.tr/uploads/2010/insaniyardim-filosu-ozet-raporu_tr.pdf, [01.11.2014].

Gazze Filosu, Gazze Şeridi'ne insani yardım -içerisinde kuru gıda, tekstil ürünleri, tıbbı gereçler, inşaat malzemeleri, kırtasiye, oyuncak vb.bulunan- taşımayı ve bölgede yaşanan sorunlara dikkat çekmeyi, Gazze ablukası konusunda bütün Dünya'da kamuoyu oluşturmayı amaçlıyordu. BM İnsan Hakları Konseyi'nin filoya ilişkin raporunda daha sonra açıklandığı gibi filonun üç temel amacı bulunmaktaydı. Bu amaçlar:

"- *Gazze'deki mevcut durum ve ablukanın etkilerine Dünya kamuoyunun dikkatinin çekilmesi,*

- *Ablukanın kırılması*

- *Gazze'ye insani yardım ve malzeme desteğinin ulaştırılması"* olarak belirlenmiştir.[477]

Filoya toplam 40 farklı ülkeden mürettebat dâhil olmak üzere 742 aktivist katılmıştır.[478] Filonun hazırlanmasına ve hareket etmesine katkıda bulunan her sivil toplum örgütü filoya kimlerin katılabileceğine ilişkin kendi kıstaslarını belirlemiş ve her kuruluş kendi seçim sürecini bizzat kendisi yürütmüştür.

[477] BM İnsan Hakları Konseyi, "Report of the International Fact Finding Mission…", 99.
[478] BM İnsan Hakları Konseyi, "Report of the International Fact Finding Mission…", 20.

Filoya dâhil olan bütün gemilerin 30 Mayıs 2010 tarihinde Lübnan sahilinin yaklaşık 65 deniz mili batısından Gazze'ye yönelmeye başlamıştır.[479] Filoya dâhil olan sekiz geminin seyirleri şu şekilde gerçekleşmiştir:

Tablo 4.5: Gazze Filosu Seyir Çizelgesi

14 MAYIS 2010	Gazze I İstanbul'dan İskenderun'a hareket etti
18 MAYIS 2010	Rachel Corrie, Dundalk Limanı'ndan 14 Mayıs'ta ayrılan gemi tamir sonrası İrlanda Greenore Limanı'ndan ayrıldı.
22 MAYIS 2010	Mavi Marmara İstanbul'dan Antalya'ya gitmek üzere hareket etti.
24 MAYIS 2010	Gazze I İskenderun'dan Gazze'ye hareket etti.
25 MAYIS 2010	Mavi Marmara Antalya Limanı'na ulaştı.
25 MAYIS 2010	Sfendoni Pire Limanı'ndan ayrıldı.
28 MAYIS 2010	Mavi Marmara Antalya'dan ayrıldı.
29 MAYIS 2010	Challenger I ve Challenger II Girit'ten ayrıldı. Rachel Corrie Malta'ya ulaştı.
30 MAYIS 2010	Filoya dahil olan 6 gemi Güney Kıbrıs'ın 40 deniz mili açığında bir araya geldi.

Kaynak: BM İnsan Hakları Konseyi, "Report of the International Fact Finding Mission to Investigate Violations of International Law, Including International Humanitarian and Human Rights Law, Resulting The Israeli Attacks on The Flotilla of Ships Carrying Humatarian Assistance", A/HRC/15/21, Sayfa 21'den alınmıştır.

Bu süreçte İsrail Dışişleri Bakanlığı Avrupa İşleri Direktörü Naor Gilon'un Türkiye, Yunanistan, İrlanda ve İsveç elçileri ile ayrı ayrı görüştüğü "*kıyı sınırına ulaşmadan aktivistlerin durdurulacağı*" uyarısında bulunduğu İsrail basınına yansımıştır.[480] Aynı günlerde, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun beklenen yardım konvoyu ile ilgili olarak "*İsrail hükümeti ile temasa geçeceği, bu süreçte tansiyonu yükseltmekten ziyade sakin davranmak gerektiği ve yeni gerilimlerin istenmediği bundan dolayı İsrail'in de bu sivil insiyatife karşı sağduyulu davranacağına inandığı*"[481] yönündeki açıklamalar da İsrail basınında yer bulmuştur. Türkiye'nin resmi söyleminden hareketle filonun durdurulmayacağının anlaşılması nedeniyle 25 Mayıs 2010 itibariyle krize yönelik uyuşmazlığın başladığını gözlemlemek mümkündür. Bu dönemde 28 Mayıs'ta İsrail Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Yigal Palmor; "*gemilerin İsrail karasularına girmesi halinde İsralli denizcilerin müdahale edeceğini, gemilerin Aşdod limanı çekileceğini ve eylemcilerin sınır dışı edileceğini*" açıklamıştır. Aynı dönem İsrail basınında İsrail kabinesinin aktivistlere karşı "*gerekirse güç kullanmaya izin verdiği ve İsrail ordu ve*

[479] BM İnsan Hakları Konseyi, "Report of the International Fact Finding Mission…", 22.
[480] Jack Khouri ve Barak Ravid, "Israel to Europe: Stop Your Citizens from Sailing to Gaza with Aid", **Haaretz**, 17 Mayıs 2010.
[481] "Turkey to Israel: Lift Blockade of Gaza", **Haaretz**, 25 Mayıs 2010.

donanmasının gemilerin Gazze'ye ulaşmasını engelleyeceği" yönünde haberler çıkmıştır.[482] BM İnsan Hakları Komisyonu'nun Mavi Marmara olayını anlatan raporda, İsrail Genelkurmay Başkanlığı'nın ve karar alıcılarının ambargoyu kırmak amacıyla yardım filosunun planlandığını ve Gazze'ye hareket edeceğini Şubat ayının başlarında öğrendikleri belirtilmektedir. Bu dönemde İsrailli yetkillilerin temel amacı planın gerçekleştirilmeden önüne geçilmesi olmuştur. 12 Mayıs 2010'a kadar filoyu kalkmadan durdurmayı deneyen Genelkurmay 13 Mayıs tarihi itibariyle askeri operasyon yapılmasına ilişkin görev kararı çıkartmıştır. 26 Mayıs 2010 tarihinde İsrail Savunma Bakanı operasyon yetkisini resmi olarak onaylamıştır.[483] İsrail Genelkurmay Başkanlığı'nın gemilere müdahale edilmesi ile ilgili aldığı görev kararı bir önleyici diplomasi örneği olarak değerlendirilebilir.

29 Mayıs'ta Hürriyet gazetesinin haberine göre gemilerin Gazze'ye ulaşma ihtimalini İsrail Savunma Bakanı Ehud Barak'ın "*bu bir provokasyon. İsrail'in kendini savunma hakkı var*" şeklinde değerlendirdirdiği ifade edilmiştir. Aynı haberde "*İsrail hükümetince medyaya iletilen bir notta, İHH başkanı Bülent Yıldırım için 'radikal İslamcı eğilimli*' ifadesi kullanılması dikkat çekici bir unsur olarak öne çıkmaktadır.[484]

İsrail için krizin başladığı tarih, Gazze Filosu'nun Antalya Limanı'ndan ayrıldığı 28 Mayıs 2010'dur. Filonun yolculuğuna başlaması İsrail tarafından bir kararlılık göstergesi olarak algılanmıştır. Bu nedenle İsrail'in uygulanan deniz ablukasının devam ettirilmesi ya da anlamsızlaştırılmaması amacıyla bir "hat çizme stratejisi" uyguladığı görülmektedir. İkinci bölümde belirttiğimiz gibi, hat çizme stratejisi karşı tarafın eyleme geçtiğinde karşı karşıya kalacağını şiddetli cevabın ortaya konulmasıdır. İsrail Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Yigal Palmor'un ve kriz öncesi evrede belirttiğimiz Yigal Palmor'un ve Savunma Bakanı Ehud Barak'ın açıklamaları İsrail'in deniz ablukasının delinmesini "kırmızı çizgi" olarak

[482] "Gazze'ye geçit yok", **Hürriyet Gazetesi**, 28 Mayıs 2010.
[483] BM İnsan Hakları Konseyi, "Report of the International Fact Finding Mission…", 22.
[484] "Akdeniz'de Gazze Alarmı", **Hürriyet Gazetesi**, 29 Mayıs 2010.

okuduğunu göstermektedir. Hat çizme stratejisinde savunmacı konumda bulunan taraf karşı tarafa kuvvetli bir cevap vermektedir.[485] İkinci bölümde belirttiğimiz üzere hat çizme stratejisi saldırgan tarafı öncelikleri konusunda bir seçim yapmaya yöneltmektedir. İsrail, hat çizme stratejisi ile "kırmızı çizgi"sinin ne olduğunu belirttikten sonra taahhütlerin yerine getirilmesi stratejisini uygulamıştır. Önceki bölümde belirttiğimiz üzere taahhütlerin yerine getirilmesi stratejisi; hasmın yanlış hesaplar yapmasını engellemek, kendini meşrulaştırmak ve karşı tarafın ilgili konu hakkında taviz vermesini sağlamak gibi amaçlara ulaşmak için uygulanmaktadır. Devlet ciddiyeti açısından hat çizme stratejisi oluşturulduktan sonra ifade edilen karşılığın verilmemesi, ya da söylemin geri alınması, prestij kaybına neden olacaktır. Bu nedenle ilan edilen "kırmızı çizgi"yi ortadan kaldıracak eylemin karşılığının mutlaka verilmesi gerekmektedir.

Cumhuriyet

AKP'li vekiller neden vazgeçti?

Üst düzey, bayraksız kabul

Türklere yargısız infaz

İsrail'e açık destek

Buzdolabını biz mi dağıttık

Eminağaoğlu beraat etti

Tırmanan gerginlik üzerine Türk Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ise; "*Bir şey yapacaklarsa 'kadife eldiven' yöntemi uygulayabilirler. Özel kuvvetler gemilere çıkar, malzemelere el koyarlar. Eylemcileri uçaklarla geri gönderirler. Yardım malzemelerini de kontrolden geçirip, Gazze'ye kendileri götürür*" şeklindeki ifadeler basına yansımıştır.[486] Hatta New York Times'da çıkan bir yazıda Gazze'ye yardım hareketi konvoyunda AK Partili 10 milletvekilinin de bulunduğu ve Türk Dışişleri'nin milletvekillerinin eyleme katılma ihtimallerinin bulunmasının gerilimi tırmandırdığı uyarısında bulunduğunu belirtilmiştir.[487]

[485] Soyalp Tamçelik, **Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi**, (Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2009):320.
[486] "Akdeniz'de Gazze Alarmı", **Hürriyet Gazetesi**, 29 Mayıs 2010.
[487] Dan Bilefsky ve Şebnem Arsu, "Sponsor of Flotilla Tied to Elite of Turkey", **New York Times,** 15 Ağustos 2010.

Bu aşamada temel uyuşmazlık noktasının İsrail ablukasında olan Gazze'ye deniz yoluyla yardım taşınması ve böylece İsrail'in kendi güvenliğini sağlamak için uygulamakta olduğunu ileri sürdüğü ablukayı kırma girişimi olarak şekillendiği görülmektedir. Bu aşamada uyuşmazlığın taraflarından birinin İsrail devleti olduğu kolayca görülmektedir. Ancak uyuşmazlığın diğer tarafı yeterince açık değildir. Tartışmalı nokta İsrail'in uyuşmazlıkta kimi/hangi aktörü muhatap aldığıdır. İsrail uyarılarını diplomatik kanallardan ilettiğine göre Türkiye'yi muhatap olarak görmeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır. Ancak Türkiye'nin resmi tavrının bu konuyu İsrail-Türkiye ilişkilerinin eksenine oturtarak bir uyuşmazlık yaratmak, doğrudan taraf haline gelmek olmadığı söylenebilir. Nitekim İsrail'in açık bir şekilde birçok kanal üzerinden gemileri durduracağı uyarılarılarında bulunmasına karşı hükümet ve Dışişleri Bakanlığı Türkiye'nin demokratik bir ülke olduğunu ifade ederek filoyu engellemek için herhangi bir girişimde bulunmaması gerilimi tırmandıran kolaylaştırıcı tercih olmuştur.

4.4.2. Kriz Evresi

Krize özgü uyuşmazlığın çatışma durumuna tırmanmasına neden olan olay; yapılan tüm uyarılara rağmen aktivistlerin 22 Mayıs 2010'da İstanbul'dan hareket etmeleri sonrasında 28 Mayıs'ta Antalya Limanı'ndan ayrılmalarıdır.[488] Filo, 30 Mayıs'ta diğer ülkelerden gelen gemilerle Kıbrıs'ın 40 deniz mili açığında buluşmuştur.[489] Bu

[488] İstanbul'dan Türk bayrağı ile ayrılan Mavi Marmara Gemisi, Antalya Limanı'nda bayrak değişimi yapılarak Komor Devleti bayrağına geçirilmiştir. Hüseyin Oruç ile gerçekleştirdiğimiz mülakatta *"son birkaç gün yapılan bu teknik düzenleme ile geminin çıkması çok rahat sağlanabildi. Yani Komor bayrağına geçildi, Komor bayrağına geçilince Komor teknik şartnameleri geçerli oldu.*

buluşma, İsrailli yetkililer tarafından kararlılık gösterisi olarak algılanmıştır. Toplamda 8 gemiden oluşan -fakat gemilerden ikisinin arızalanması nedeniyle 6 gemi ile sürdürülen- 10 bin tonluk yardım malzemesi taşıyan filoya 31 Mayıs 2014 sabahı saat 04.30 sıralarında İsrail özel harekât timleri tarafından askeri operasyon yapıldığında; filonun rotası açık denizden kıyıya paralel olarak 70-80 deniz mili idi. Buna ek olarak filo, hâlihazırda seyrüsefer serbestisinin esas olduğu, açık denizde hareket halindeydi.[490]

Tablo 4.6: Krizin Özellikleri ve Kriz Yönetim Stratejileri

KRİZİ TETİKLEYEN BİRİM	TEHDİDİN CİDDİYETİ	İSRAİL'İN KRİZ YÖNETİM STRATEJİSİ	TÜRKİYE'NİN KRİZ YÖNETİM STRATEJİSİ	TÜRKİYE'NİN KRİZ YÖNETİM TEKNİĞİ	ŞİDDET SEVİYESİ
İsrail İçin: Devlet Dışı / İHH **Türkiye İçin**: Devlet	Siyasi	• Hat Çizme, • Taahhütlerin Yerine Getirilmesi, • Oldu-Bitti	Sınırlı Tırmandırma	Şiddet İçermeyen Çözüm	İbret Verici, Orantısız Güç Kullanma

Mavi Marmara krizinde saldırgan tarafta bulunan İsrail'in Alexander George'un belirlediği kriz yönetim stratejilerinden "oldu-bittiye getirme" stratejisini kullandığı anlaşılmaktadır. İkinci bölümde belirttiğimiz üzere, oldu-bittiye getirme stratejisi, saldırgan tarafın rakibinin tartışmalı konu üzerindeki konumunu korumayacağına inanılan durumlarda, muhatabın hızlı ve kararlı biçimde harekete geçmesini ve var olan statükoyu kendi lehine değiştirmesini hedeflemektedir. İsrail'de bulunan karar alıcılar, özellikle askeri bürokrasi filonun İstanbul'dan ayrılmasının hemen ardından kriz durumuna geçmiştir. Mavi Marmara gemisine tam teşekküllü, havadan ve denizden indirme yapılması, aktivistlerin doğrudan doğruya

Gemimiz de onu fazlasıyla karşılayan bir durumdaydı ve Antalya'dan o şekliyle yola çıktı" diyerek yapılan değişikliğin teknik şartnamelerden kaynaklandığının altını çizmiştir. İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı (İHH) Yönetim Kurulu Üyesi Hüseyin Oruç ile Gerçekleştirilen Görüşme, Fatih, İHH Genel Merkezi, 04.10.2013.

Antalya Milletvekili Hüsnü Çöllü'nün TBMM Başkanlığı'na vermiş olduğu yazılı soru önergesine Ulaştırma Bakanlığı 18 Ekim 2010 tarihinde verdiği cevapta Mavi Marmara gemisinin Komor bandırasına geçiş sürecini benzer ifadelerle doğrulamakta ve geminin Komor bayrak devletinin düzenlemiş olduğu belgeler doğrultusunda inceleme yapılarak limandan çıkışına izin verildiği ifade edilmektedir. Soru önergesine verilen cevap için bkz.; http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-15403c.pdf

[489] "Mavi Marmara Olayının İsrail Basınındaki Yansımaları", http://akademikperspektif.com/2014/03/02/mavi-marmara-olayinin-israil-basinindaki yansimalari/ [02.03.2014].

[490] Veysel Kurt, "İsrail 2010", **Ortadoğu Yıllığı 2010**, ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman ve İsmail Numan Telci, (İstanbul: Açılım Kitap, 2011): 183.

hedef alınması İsrail'in güvenlik devleti uygulamalarıyla paralel bir yaklaşımdır. Krizde İsrail'in uyguladığı şiddet seviyesi göz önünde bulundurulduğunda ibret verecek ölçüde güç kullanmaya odaklandığı anlaşılmaktadır. İsrail yönetimi, bir daha hiçbir kuruluşun Gazze Şeridi'nde herhangi bir eylem yapmayı göze alamamasını hedeflemiştir. Bölgede adeta bir çeşit korku duvarı inşa ederek rejimin, varlığının bir parçası olarak gördüğü bu alanı ne pahasına olursa olsun koruyacağını ilan etmiştir. Bu bağlamda İsrail'in oldu-bittiye getirme stratejisinin gereklerine uygun olarak istenmeyen bir tırmanma riskini, uluslararası sistemin güvenilir bir aktörü olmaktan çıkma ve kınanma gibi temel risk unsurlarını göz önünde bulundurduğu anlaşılmaktadır.

Harita 1: Operasyon Esnasında Mavi Marmara Gemisinin Konumu

Kaynak: Report on the Israeli Attact on the Humanitarian Aid Convoy to Gaza on 31 May 2010, http://www.mfa.gov.tr/data/Turkish%20Report%20Final%20-%20UN%20Copy.pdf , sayfa 118'den alınmıştır. [17.01.2015]

Özgür Gazze hareketi içerisindeki bütün gemiler ile İsrail Deniz Kuvvetleri arasındaki ilk temas, telsiz yoluyla saat 22.30 sularında gerçekleşmiştir. İsrail donanması telsiz temasında gemilerin kendilerini tanıtması ve bir varış noktasını belirtmesini istemiştir. Buna karşılık olarak filoda bulunan gemilerin kaptanları "*hedeflerinin Gazze, amaçlarının ise insani yardım ulaştırmak*" olduğunu ifade etmişlerdir. Bu esnada filo, Gazze'nin uygulanan deniz ablukası nedeniyle bütün gemilere kapalı olduğu ve düşman bir alana yaklaştıkları belirtilerek İsrail donanması tarafından uyarılmıştır. Ayrıca, filoya malzemelerin Aşdot Limanı'na indirilmek

üzere gemilerin rotalarını değiştirebileceği belirtilmiştir.[491] BM İnsan Hakları Komisyonu'nun raporuna göre; tezsiz konuşmalarında filo "*İsrail kuvvetleri*[nin] *filonun yönünü değiştirme hakkına sahip olmadığını, ablukanın yasadışı olduğunu*" ifade etmiştir. Özgür Gazze Hareketi'nin temsilcileri "*insani yardım taşıdıklarını ve gemide bulunanların İsrail'e yönelik herhangi bir tehditte bulunmadıklarını, gemide bulunanların silahsız siviller olduklarını*" tekrarlamıştır.[492] Bu süreçte BM İnsan Hakları Komisyonu hiçbir aşamada İsrail kuvvetlerinin taşınan kargonun kontrol edilmesi gibi bir talepte bulunulmadığını belirtmektedir. İsrail deniz kuvvetleri ile filo arasındaki telsiz görüşmeleri saat 02.00'a kadar devam etmiş; daha sonra ise filonun TÜRKSAT uydu yayınları ve birbirleriyle olan iletişimleri kesilmiştir. Ancak filo kendi arasında iki yönlü telsiz ile iletişim kurmayı sürdürmüştür.[493] İsrail deniz kuvvetleri, 03.00 sularında filonun etrafını sarmaya başlamış ve saat 04.30'dan itibaren botlarla Mavi Marmara'nın güvertesine çıkmayı denemişlerdir. Deniz yolundan hem iskele hem de sancak üzerinden yapılan ilk deneme başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Aynı saatte, bir grup İsrail askeri helikopterden güverteye inmiştir. Bu esnada güvertede bulunan yolcuların sopa, metal çubuklar, bıçak kullanarak İsrail askerlerine direniş gösterdiği ifade edilmektedir.[494] Bu gerekçe ile geminin güvertesinde bulunan aktivistlere ateş edilmeye başlanmıştır. Filonun

[491] BM İnsan Hakları Konseyi, "Report of the International Fact Finding Mission…", 24.

[492] Turkel Komisyonu Raporu'na göre Mavi Marmara gemisi İsrail deniz kuvvetlerinin uyarına karşılık; "*şayet donanmanın gemiye yönelik bir saldırısı olursa, sonuçlarına katlanacağını*" belirttiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda filodan İsrail deniz kuvvetlerine Auchwitz kampına -"*shut up, go back to Auschwitz*"- ve 11 Eylül saldırılarına - "*we're helping the Arabs to go and get the US, Don't forget 9/11, guys*"- referans veren mesajların iletildiği belirtilmektedir. The Public Comission to Examine the Maritime Incident of 31 May 2010, Report Part I, http://www.turkel-committee.gov.il/files/wordocs//8707200211english.pdf, 140, [12.20.14]. Ancak; BM İnsan Hakları Konseyi Mavi Marmara raporunda bu tür mesajların İsrail deniz kuvvetlerine iletildiğini gösteren herhangi bir pozitif kanıta rastlanmadığını belirterek, misyonun bu konuşmaların gerçekliğinden tatmin olmadığının altını çizmektedir. BM İnsan Hakları Konseyi, "Report of the International Fact Finding Mission…", 24.

[493] BM İnsan Hakları Konseyi, "Report of the International Fact Finding Mission…", 24.

[494] Bu noktada BM İnsan Hakları Komisyonu Mavi Marmara'da bulunanların İsrail askerlerine karşı bıçak kullandıklarına yönelik herhangi bir kanıt bulunmadığını ifade etmektedir. Ayrıca gemide ateşli silah, mancınık vb. olduğuna dair herhangi bir kanıt da bulunamamıştır. BM İnsan Hakları Konseyi, "Report of the International Fact Finding Mission…", 26.

organizatörlerinden İHH başkanı Bülent Yıldırım gömleğini beyaz bayrak biçiminde kullanarak teslim olduklarını ilan etmesine karşın İsrail kuvvetleri gemide bulunan aktivistlere ateş etmeyi sürdürmüşlerdir. Bu operasyon esnasında gemide bulunan 9 aktivist ölmüş[495]; yaklaşık 50 aktivist ise yaralanmıştır. İsrail kuvvetlerinin operasyonu saat 05.17'de sona ermiştir. Operasyon sonrası, gemide bulunan bütün aktivistler kabin bölgesinden güverteye alınarak teker teker aranmış[496]; Mavi Marmara'nın kaptanı ve mürettebatı dâhil olmak üzere gemide bulunan herkes kelepçelenmiştir. Aktivistlerin büyük bir kısmı geminin değişik bölümlerinde- Aşdot Limanı'na kadar devam eden 12 saatlik yolculuk boyunca- diz çöker pozisyonda bekletilmiştir. Bu süreçte Batılı aktivistlerin, bazı kadınların ve yaşlı erkeklerin ya kelepçelenmedikleri ya da kısa bir sürenin ardından kelepçelerinin çıkartıldığı bilinmektedir. İsrail kuvvetleri, gemide bulunan aktivistlerin kan dolaşımlarını yavaşlayacak kadar kelepçeleri sıkmış, kadınlara yönelik cinsel içerikli sözlü tacizlerde bulunmuş, aktivistlerin tuvalet kullanımını kısıtlayarak temel ihtiyaçlarını gidermelerine dahi müsamaha göstermemişlerdir. Bu esnada bazı aktivistlerin İsrail kuvvetlerine ait köpeklere ısırtıldığı, kronik rahatsızlığa sahip olan aktivistlerin ilaçlarına erişim izni verilmediği bilinmektedir.[497] Sonuç olarak Mavi Marmara gemisinde İsrail kuvvetlerinin operasyonu sırasında gemide bulunan biri Amerikan vatandaşı olmak üzere 10 kişi hayatını kaybetmiş, 54 kişi yaralanmış ve gemilerde bulunan 37 ülkeden aktivistler İsrail deniz kuvvetleri tarafından gözaltına alınmıştır.

Gazze'ye doğru kritik yolculuk
İrlanda'dan kalkan 'Rachel Corrie' gemisi Gazze'ye doğru yol alıyor. Dün, gemiyle bir süreliğine irtibat kesildi
BİRGün
HALKIN GAZETESİ
AMERİKA'NIN SESİ
Gülen, söyleşisinde filo saldırısıyla ilgili İsrail'i suçlayan en ufak bir söz kullanmadı. Gülen'in sözleri Obama'nın açıklamasıyla örtüştü
Görüş ayrılığı çıktı
Dink'in avukatı öldürüldü
Otomatik kapı ihmaline tepki
Çuvalla para yollamışlar!
Güneydoğu'da yine gerilim
Aileler, süresiz eyleme başlıyor

Operasyonun gerçekleştiği esnada gemide yaklaşık 700 kişinin bulunduğu bilinmektedir.[498] Turkel Komisyonu'nun araştırma raporuna göre, olay meydana geldiği esnada filo içerisindeki en büyük gemi olan Mavi Marmara'da yaklaşık

[495] Operasyon esnasında gemide bulunan aktivistlerin baş, göğüs, karın, sırt gibi hayati organlarından vuruldukları bilinmektedir. BM İnsan Hakları Konseyi, "Report of the International Fact Finding Mission…" , 28.

[496] Mavi Marmara'nın güvertesinde diz çöker pozisyonda bekletilen aktivistlerde birinci derece güneş yanıkları meydana gelmiştir. BM İnsan Hakları Konseyi, "Report of the International Fact Finding Mission…", 31.

[497] BM İnsan Hakları Konseyi, "Report of the International Fact Finding Mission…", 30-31.

[498] "Rotamız Filistin, Yükümüz İnsani Yardım Özet Raporu", http://www.ihh.org.tr/uploads/2010/insaniyardim-filosu-ozet-raporu_tr.pdf , [28.10.12].

olarak 29 mürettebat ve 561 yolcu bulunmaktaydı.[499] Filo, 31 Mayıs 2010 saat 11.00 sularında Aşdot Limanı'na giriş yapmaya başlamıştır. Mavi Marmara gemisi ise saat 17.19'da iskele no.1'e bağlanmıştır.[500]

Gemilerin Aşdot Limanı'nda demirlenmesinin ardından İsrail Askeri İstihbaratı IDF'in görevi sona ermiş ve yetki İsrail sınır polisinin terörle mücadele birimi olan ***Yamam***'a devredilmiştir. Liman'da öncelikle aktivistlerin güvenlik aramaları gerçekleştirilmiş; Aşdot Limanı'nda kurulan çadırlarda katılımcılar metal detektörleri ve manyetometrik kapılar kullanılarak aranmışlardır. Daha sonra ise aktivistlerin üst aramaları gerçekleştirilmiştir.

Bu noktadan sonra aktivistlere İçişleri Bakanlığı yetkilileri İsrail'e yasadışı giriş yaptıklarını ifade edilmiş ve 10 yıl boyunca ülkeye giriş yapmalarını yasaklayan sınır dışı belgelerini imzalamaları istemişlerdir.[501] BM İnsan Hakları Komisyonu'nun raporuna göre bu esnada katılımcılara verilen iletilen belgelerin dili – İngilizce, Arapça ve Türkçe gibi pek çok versiyonu olmasına rağmen- İbranice'dir. Katılımcıların pek çoğu İsrail'e kendi istekleri dışında getirildiklerini belirterek; anlamadıkları belgelerin altına imza atmayı reddetmiştir.[502] Sonraki aşamada, aktivistlerin parmak izleri alınıp, biyometrik fotoğrafları çekilmiştir. Aktivistlerin tıbbi muayeneleri yapılmış ve daha sonra sınır dışı belgelerini imzalayan aktivistler Ben Gurion Havalimanı'na; diğerleri ise bölgedeki çeşitli hapishanelere götürülmek üzere yola çıkarılmıştır.[503].

Aktivistlerin Aşdot Limanı'ndaki işlemleri 1 Haziran 2010 saat 09.45'te sona ermiştir. Liman'daki işlemlerin ardından 45 katılımcı acilen sınır dışı edilmek üzere

---

[499] Mavi Marmara gemisinde operasyon esnasında bulunan aktivistlerin sayısına ilişkin bilgi AMAN'ın elinde bulunan listedeki bilgiye karşılık gelmektedir. Ancak İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF) ve İsrail polisi gemide bulunan kişi sayısına ilişkin farklı bilgiler vermektedir. İsrail Askeri İstihbarat Birimi (The Directorate of Military Intelligence / Agaf ha-Modi'in) AMAN'ın elinde bulunan listedeki yolcu isimleri seyir için kayıt yaptırmış aktivistleri kapsamaktadır ve bu listenin güncellenip güncellenmediğine ilişkin net bilgi bulunmamaktadır. Örneğin; İsrail polisine göre Mavi Marmara gemisinde 44'ü mürettebat ve 557 yolcu olmak üzere toplam 601 kişi bulunmaktadır. İsrail İçişleri Bakanlığı ise; gün sonunda- yaralılar ve operasyon sırasında ölen 9 kişi hariç olmak üzere- 535 yolcunun Aşdot Limanı'na indirildiğini belirtmiştir. The Public Comission to Examine the Maritime Incident of 31 May 2010, Report Part I, http://www.turkel-committee.gov.il/files/wordocs//8707200211english.pdf , 16, [20.12. 14].

[500] Challenger 11.00, Defne Y 15.19, Gazze 15.30 gibi farklı saatlerde Aşdot Limanına giriş yapmıştır. Turkel Komisyonu Raporu (I. Bölüm)," The Public Comission to Examine the Maritime Incident…", 184.

[501] Turkel Komisyonu Raporu (I. Bölüm)," The Public Comission to Examine the Maritime Incident…", 185-187.

[502] BM İnsan Hakları Konseyi, "Report of the International Fact Finding Mission…", 41.

[503] Turkel Komisyonu sınır dışı belgelerini imzalayan aktivistlerin doğrudan Ben Gurion Havaalanı'na götürüldüğünü belirtmektedir. Turkel Komisyonu Raporu (I. Bölüm)," The Public Comission to Examine the Maritime Incident…", 188.

Ben Gurion Havaalanı'na nakledilmiş; sınırdışı belgelerini imzalamayı reddeden 604 tutuklu *Ella Hapishanesi*'ne, 8 tutuklu *Givon Hapishan*esi'ne gönderilmiştir. 19 tutuklu tıbbi muayenelerini gerçekleştirmek üzere cezaevi revirine yönlendirilmiştir. İsrail vatandaşı olan 8 aktivist ise; sorgularının ardından *Shikma Hapishanesi*'ne gönderilmiştir.[504]

Cumhuriyet

Devlet tavır aldı

Aleviler Oktay'a sahip çıktı

Kafalar karıştı

'Türkiye tehlikeli'

ABD: Başka yol bulun

Balbay'a hiçbir belge verilmedi

'Çözüm AKP ile olmaz'

'Özkök'ün de ifadesi alınsın'

Mavi Marmara operasyonunun ardından konuyla ilgili açıklama yapan İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu, operasyona "*tam destek verdiklerini*" söylemiştir. Ayrıca, "*can kayıplarından üzüntü duyduklarını*" ancak "*Filoya baskın düzenleyen askerlerin saldırıya uğradığını, askerlerin kendilerini savunduğunu*" belirtmiştir. Netanyahu'nun sözcüsü Mark Regev ise, saldırıyla ilgili olarak, "*şiddeti yardım taşıyanların başlattığını*" öne sürerek "*olayın olmaması için mümkün olan tüm çabayı harcadık. Maalesef gemidekiler demir çubuklarla, bıçaklarla ve gerçek mermilerle, aşırı bir güçle saldırdıla*r" demiştir. İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres de "[Mavi] *Marmara gemisindekilerin İsrail askerlerine karşı uyguladığı şiddet nedeniyle askerlerin kendilerini savunmak durumunda kaldıklarını*" iddia etmiştir.[505] İsrail hükümeti yetkililerinin özel kuvvetlerce yapılan ve can kayıplarının yaşandığı bu olayı büyük bir kararlılıkla savunmaları kriz içerisinde tırmanma yaşanmasında etkili olmuştur.

Mavi Marmara'ya askeri operasyon düzenlendiğini sırada Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Başbakan Tayyip Erdoğan, Latin Amerika gezisinde idiler. Filonun Kıbrıs açıklarında bir araya gelmesinden sonra Türk Dışişleri gelişmeleri yakından takip etmeye yönelik bir kriz masası oluşturulmuştur.[506] Mavi Marmara gemisine saldırıldığı haberini uçakta alan Türk heyeti haberin netleşmesinin ardından "*vatandaşların, yaralıların ve bütün yolcuların kurtarılması*" ve "*İsrail'in en ağır*

[504] Turkel Komisyonu Raporu (I. Bölüm)," The Public Comission to Examine the Maritime Incident…", 189.
[505] "Askerlerimize Ateş Ederek Bizi Kışkırttılar", **Sabah**, 01.06.2010
[506] Zengin, **Hoca…**, 236.

şekilde cezalandırılması" hedeflerine yönelmiştir.[507] Zengin, olayın gerçekleştiği sırada yurtdışında bulunan Türk karar alıcılarının kriz yönetimine uçakta başladığını ifade etmektedir.

Uçakta oluşturulan kriz yönetim masasında alınan kararlar doğrultusunda Davutoğlu, önce Başbakan Erdoğan'ı arayarak durumu aktarmış ve bundan sonraki süreçte nasıl bir yol izleneceğine dair politika ve talimatları almıştır. Daha sonra BM Türkiye Daimi Temsilcisi Büyükelçi Ertuğrul Apakan'ı arayarak BM Güvenlik Konseyi'ni derhal toplantıya çağırması talimatını vermiştir. Bu süreçte Cumhurbaşkanı Abdullah Gül aranarak kendisine bilgi verilmiştir.

Ortaya çıkan krizde Türkiye'nin kendisini doğrudan ilgili taraf olarak gördüğü ve savunmacı konumda bulunan Türkiye'nin Alexander George'un savunmacı kriz yönetimi stratejilerinden "sınırlı tırmandırma" stratejisini seçtiği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin İsrail'in kendisine karşı yeniden harekete geçmesini önlemek açısından; iki ülkenin güç unsurlarını karşılaştırdığı anlaşılmaktadır. İsrail'in nükleer güç kapasitesini de dikkate alan Türkiye, İsrail'e karşı missilleme gibi -aynı şekilde mukabele etmek- yerine savunmacı strateji yerine pazarlık zemininin ön koşullarını belirlemek üzere sınırlı tırmandırma stratejisini benimsediği anlaşılmaktadır. Türkiye'nin kriz yönetim stratejisi şiddet içermeyen çözümler geliştirmek üzerinden ilerlemiştir.

31 Mayıs 2010 günü İsrail'in gerçekleştirdiği askeri operasyonun hemen ardından saat 07.30'da Ankara'daki Başbakanlık binasında alarm durumuna geçilmiş ve bir durum değerlendirme toplantısı yapılmıştır. Toplantıya Başbakan Vekili Bülent Arınç, İçişleri Bakanı Beşir Atalay, Başbakanlık Müsteşarı Efkan Ala, Genelkurmay Hareket Başkanı Korgeneral Mehmet Eröz ve Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı Nusret Güner katılmıştır. Ankara'da gerçekleştirilen değerlendirme toplantısında Mavi Marmara gemisine refakat ve koruma gönderilmesi tartışılmıştır. Hükümet yetkililerinin deniz kuvvetlerinin bu göreve hazır olup olmadığını sorması üzerine Koramiral Nusret Güner bu göreve hazır olduklarını ifade ettikten sonra böyle bir durumda "*İsrail ile aramızda çatışma çıkması an meselesidir*"[508] demiştir. Güner, 6-8 saat içinde Türk Deniz Kuvvetleri'nin harekete geçebileceğini ancak karşı karşıya kalınan durumda iki ülke arasında savaşa kadar gidebilecek bir çatışmaya

[507] Zengin, **Hoca…**, 238.
[508] Toygun Atilla, **Sakıncalı Amiral,** (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2014):118.

neden olabileceğinden karar alıcılara uyarılarda bulunmuştur.[509] Yapılan toplantıda gemilere refakat ve koruma gönderilmesi halinde krizin istenmeyen biçimde tırmanacağının düşünüldüğü anlaşılmaktadır.

Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Türkiye'nin talebi üzerine acil olarak toplantıya çağrılan BM Güvenlik Konseyi'nde 1 Haziran 2010'da bir konuşma yapmıştır. Ahmet Davutoğlu, Güvenlik Konseyi'ndeki konuşmada Mavi Marmara gemisine gerçekleştirilen askeri operasyonu "*en basit anlatımla, bu, eşkıyalık ve korsanlıkla eşdeğerdir. Bu devlet tarafından işlenmiş bir cinayettir. Hiçbir mazereti olmadığı gibi meşruiyeti de yoktur*"[510] diyerek sert bir şekilde eleştirmiştir. Davutoğlu, Türkiye adına gerçekleştirdiği konuşmada Güvenlik Konseyi'nin güçlü bir şekilde tepki göstermesini ve İsrail'in saldırgan eylemlerini güçlü bir şekilde kınayan, olayla ilgili hızlı bir soruşturma açılmasını talep eden ve bütün sorumlu yetkililer ile kişilerin cezalandırılmasını isteyen bir açıklamanın kabul edildiğini görmek istediğini belirtmiştir. Bu noktada BM Güvenlik Konseyi'nin devreye girmesini istemiştir. Türkiye, Güvenlik Konseyi'nde İsrail hakkında alınacak kararının şu maddeleri içermesini talep etmiştir:

> *"- İsrail uluslararası toplumdan, saldırıda ölen ve yaralananların ailelerinden özür dilemelidir.*
>
> *Derhal bir soruşturma başlatılmalıdır.*
>
> *Bu saldırının faillerine ve sorumlu makamlara karşı gerekli uluslararası yasal işlem acilen yapılmalıdır.*
>
> *-Birleşmiş Milletler, ciddi bir hayal kırıklığı ve uyarı bildirmelidir. İsrail, uluslararası hukuka ve temel insan haklarına sadık kalmaya teşvik edilmelidir.*
>
> *İlgili ülkelerin, derhal merhumlarını ve yaralılarını almalarına izin verilmelidir.*
>
> *Gemiler kesinlikle serbest bırakılmalı ve insani yardımları ulaştırmalarına izin verilmelidir.*
>
> *Merhumların ve yaralıların aileleri, ilgili sivil toplum kuruluşları ve nakliye şirketlerinin zararları sonuna kadar karşılanmalıdır.*
>
> *Gazze'ye yönelik ablukaya derhal son verilmeli ve tüm insani yardımların girmesine izin verilmelidir.*
>
> *Gazze hızla geliştirilerek, oluşturulacak barış bölgesi için bir örnek olmalıdır. Uluslararası toplum da katkı vermesi için davet edilmelidir*."[511]

---

[509] Bu toplantının bir benzeri Başbakan Erdoğan'ın Türkiye'ye dönmesinin ardından tekrarlanmıştır. İkinci toplantıda bir önceki toplantıda konuşulanlar başbakana aktarılmıştır. Nusret Güner Başbakanlıkta yapılan ikinci değerlendirme toplantısını anlatırken "*bir önceki toplantıda söylediklerinin çok iyi anlaşılmış olduğunu gördüğünü… Zira yanlış bir karar verilebileceğini*" belirtmektedir. Atilla, **Sakıncalı…,** 119.

[510] "Davutoğlu'nun BM Konuşması-Tam Metin", http://www.haber10.com/haber/204878/#.VJxmZl4AA, [25.12.14].

[511] "Davutoğlu'nun BM Konuşması-Tam Metin", http://www.haber10.com/haber/204878/#.VJxmZl4AA, [25.12.14].

BM Güvenlik Konseyi, aynı gün Türkiye'nin talep ettiği açıklamayı yayınlayarak uluslararası sularda insani yardım filosuna karşı gerçekleştirilen askeri operasyon esnasına aktivistlerin hayatlarını kaybetmelerini ve birçoğunun yaralanmasını üzüntüyle karşıladığını belirtmiştir. Güvenlik Konseyi, İsrail tarafından alıkonulan sivillerin ve gemilerin 'derhal serbest bırakılmasını' istemiştir. Buna ek olarak, konuyla ilgili tam bir soruşturma yapılması gerektiği konusunda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin beyanı dikkate almış ve uluslararası standartlara uygun, tarafsız, güvenilir ve şeffaf bir soruşturma açılması çağrısında bulunmuştur. Başkanlık açıklamasında Güvenlik Konseyi, her iki ülkenin de kışkırtıcı eylemler gerçekleştirmekten kaçınması gerektiğini ifade etmiş ve taraflara itidal çağrısında bulunmuştur.[512]

İsrail özel harekât timlerinin gerçekleştirdiği operasyonda, İsrail özel kuvvetlerine ait "*4 savaş fırkateyni, iki denizaltı, 3 helikopter ve yaklaşık 30 zodyak botu kullanması açısından operasyon silahsız bir yardım filosuna müdahalenin dışında ufak çaplı savaşı andıran bir operasyona benzetilebilir*."[513] Türkiye-İsrail ilişkileri açısından 31 Mayıs 2010 -Mavi Marmara gemisine İsrail askerlerince düzenlenen askeri operasyon- tarihi bir dönüm noktasıdır. Filonun uluslararası sularda durdurulması ve düzenlenen askeri operasyon sivil toplum-devlet uyuşmazlığı şeklinde ortaya çıkan çatışmanın, Türkiye-İsrail arasında devlet-devlet arasında gelişen bir dış politika krizine dönüşmesine neden olmuştur. Türkiye açısından Mavi Marmara krizi, İsrail'in yardım filosuna askeri operasyon düzenlemesiyle birlikte başlamıştır.

Nitekim Türk karar alıcıları Mavi Marmara gemisine yönelik operasyonu ve yol açtığı gelişmeleri Türkiye-İsrail arasında bir kriz olarak algılamış ve tanımlamıştır. Türkiye, bu süreçten daha fazla zarara uğramadan çıkmak için uygun önlemler almaya ve krizin nasıl yönetileceğine dair yöntemler belirlemeye, karar vermeye, aldığı önlemleri uygulamaya zorlanmıştır. Operasyon esnasında 9 Türk vatandaşının hayatını kaybetmesi[514] temel değer, öncelik, çıkar, güvenlik, prestij vb.

---

[512] Security Council Condemns Acts Resulting in Civilian Deaths during Israeli Operation against Gaza-Bound Aid Convoy, Calls for Investigation, in Presidential Statement, http://www.un.org/press/en/2010/sc9940.doc.htm , [25.12.14].

[513] Kemal İnat ve Numan Telci, "Türkiye'nin İran, İsrail ve Suriye Politikası 2010", **Türk Dış Politikası Yıllığı 2010**, ed. Burhanettin Duran ve Kemal İnat, (Ankara: SETA Yayınları, 2011): 113.

[514] Bu tezin kaleme alındığı dönemde Mavi Marmara Operasyonu nedeniyle hayatını kaybedenlerin sayısı 10'a ulaşmıştır. Operasyonda ağır yaralanan Uğur Süleyman Söylemez 23 Mayıs 2014'te

değerlere yönelik saldırı olarak algılanmış ve Türk karar alıcılarını uygun önlemler almaya ve bu saldırıya karşı uygun araçlarla karşılık vermeye zorlamıştır. Bu nedenle Türkiye-İsrail arasında karşılıklı gerilim artmış ve beraberinde iki ülke arasındaki bu uyuşmazlığın bir askeri çatışmaya neden olma olasılığı yükselmiştir.[515] Mavi Marmara örneğinde tehdidin ciddiyeti, devletin saygınlığını tehdit etmektedir. Bununla birlikte olayın uluslararası sistem ve bölgesel alt sistemde etki kaybına neden olma tehlikesi bulunmaktadır.

Bu noktaya kadar Özgür Gazze Hareketi ve İsrail devleti arasındaki çatışmanın Türkiye-İsrail arasında bir –devlet ve devlet- dış politika krizine dönüştüğünü iddia etmemizin temel nedeni, Mavi Marmara'ya düzenlenen askeri operasyonun hemen ardından Türkiye'de karar alıcıların İsrail'den bir dizi talepte bulunmuş olmasıdır. Ayrıca olayın devlet-devlet krizi olarak algılandığını gösteren söylem ve eylemler bakımından Türk karar alıcılarının açıklamalarına bakılabilir. Nitekim resmi açıklamalarda "*ilişkilerin bir daha asla eskisi gibi olamayacağı*", "*böyle bir saldırının asla ve asla unutulamayacağı*" yönünde ifadeler kullanılmıştır.[516] Sivil toplum kuruluşlarının başlattığı bir insani yardım organizasyonu süreç içerisinde İsrail kuvvetlerinin askeri operasyonu ile engellenmiş ve krizi tetiklemiş; bu noktada "kriz" Türkiye tarafından sahiplenilmiştir. Bir başka ifadeyle, Türkiye açısından dış politika krizini, uyuşmazlığın bir üst noktaya geçmesini sağlayan temel tetikleyici, filoya Gazze'nin 72 deniz mili (133,3km) açığındaki uluslararası sularda askeri operasyon düzenlenmiş olmasıdır.

Davutoğlu, ABD'de temaslarını sürdürürken Latin Amerika gezisinden dönen Başbakan Erdoğan, Türkiye'de kriz yönetim sürecini ele almıştır. Bu çerçevede "durumu değerlendiriyoruz" gibi kriz yönetimini tek elde toplayan genel açıklamaların ardından 1 Haziran'da TBMM'de bir konuşma yapmıştır. Erdoğan konuşmasında İsrail'in Gazze'ye insani yardım götüren gemilere yaptığı müdahalenin "*kanlı katliam her türlü laneti hak etmiş bir katliam*" olduğunu, saldırının aynı zamanda uluslararası hukuka yapıldığını ve "*zorbalar, haydutlar, korsanlar bile belli ahlâk kurallarına uyarlar*" diyerek, diplomatik dil ölçülerinin

---

Ankara'da vefat etmiştir. "Mavi Marmara Gazisi Uğur Süleyman Söylemez Vefat Etti", http://www.iha.com.tr/haber-mavi-marmara-gazisi-ugur-suleyman-soylemez-vefat-etti-357753/ [29.10.14].

[515] Kriz, http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_seoglossary&view=glossaries&Itemid=188&catid=1&lang=tr, [29.10.14].

[516] Abdullah Gül, "İsrail En Büyük Hatalarından Birini Yaptı", **Radikal Gazetesi**, 04 Haziran 2010.

dışında, açık ifadelerle İsrail'i suçlamıştır. Başbakan ayrıca, "*Türkiye'nin dostluğu ne kadar kıymetliyse, düşmanlığı da o kadar şiddetlidir*" sözleriyle Türkiye-İsrail ilişkilerinin eskisi gibi olamayacağının işaretlerini vermiştir. Buna ek olarak Erdoğan; "*uluslararası hukuk ve diplomasinin tüm imkânlarının kullanıldığını*" ve bu nedenle "*Türkiye'nin Telaviv Büyükelçisinin geri çağrıldığını, İsrail ile gündemde olan üç tane müşterek askeri tatbikatın iptal edildiğini, İsrail'le yapılacak futbol maçlarının iptal edildiğini, bütün uluslararası kuruluşların göreve çağrıldığını*" açıklamıştır.[517]

Aynı günlerde Türk tarafının kriz yönetim sürecinin diğer ayağını (Dünya liderliği bakımından büyük önem arz eden ABD ayağı) Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından sürdürülmüştür. Washington'da Hillary Clinton ile görüşmelerde bulunan Dışişleri Bakanı Davutoğlu; İsrail'in elinde bulundurduğu aktivistleri 24 saat içerisinde serbest bırakmasını; şayet aktivistler serbest bırakılmazsa İsrail'in bu davranışının sonuçlarına katlanacağını ve 02 Haziran'da Ankara'da toplanacak güvenlik zirvesinde çok sert kararlar alınabileceğini ifade etmiştir.[518] Zengin, Türkiye'nin İsrail ile bütün diplomatik ilişkilerinin kesilmesi anlamına gelen muhtemel güvenlik zirvesi kararlarını, Türkiye'nin ABD üzerinden İsrail'e "ültimatom" göndermesi olarak ifade etmektedir.[519] Bu dönem Türkiye ile İsrail'in askeri olarak karşı karşıya gelme ihtimalini içerdiğinden Mavi Marmara krizinde Türkiye açısından "zirve" noktasıdır. Bu noktada Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun sürekli iletişimde oldukları bilinen Washington-Tel Aviv bağlantısı kullanılarak ABD'nin İsrail'e aktivistleri bırakması yönünde baskı yaptığı anlaşılmaktadır. Bir bakıma krizin zirveye çıktığı noktada üçüncü aktör olarak ABD'nin yardımını almayı amaçladığı düşünülmektedir. Nitekim Davutoğlu-Clinton görüşmesinin hemen ardından çeşitli haber ajansları tarafından 01 Haziran 2010 günü geç saatlerde İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu'nun aldığı karar üzerine İsrail'in elinde bulundurduğu aktivistleri serbest bırakacağını duyrulmuştur.[520]

---

[517] Veysel Kurt, "Mavi Marmara Sonrası Türkiye-İsrail İlişkileri", http://www.cicr.org.tr/?p=article_detail&id=13, [27.12.14].
[518] Zengin, **Hoca…,** 242.
[519] Zengin, **Hoca…,** 245.
[520] Roni Sofer, "Israel Freeing Flotilla Detainees", http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3897735,00.html, [01.01.2015].

İsrail elinde bulundurduğu 325 aktivisti ülkelerine geri göndermek üzere 02 Haziran sabahı havalimanına intikal ettirmiş; aynı zamanda İsrail ile diplomatik ilişkisi bulunmayan 12 Müslüman ülkelerden aktivistlerin ise Ürdün üzerinden karayolu ile ülkelerine dönmelerini sağlamıştır. Aynı gün Tel Aviv Ben Gurion havaalanına filoda bulunan Türk aktivistleri almak üzere THY uçakları iniş yapmıştır. Ben Gurion Havalimanı'na inen ilk uçakta Türk Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun da bulunduğu haberlere yansımıştır.[521] Türkiye'de görevli bulunan İsrailli diplomatların aileleri 02 Haziran'da Türkiye'den ayrılmıştır. Bu noktadan sonra yaralılar ambulans uçaklar kullanılarak; filoda bulunan aktivistlerin büyük kısmı, 03 Haziran 2010'da THY uçaklarıyla -filodaki aktivistler 9 cenaze, aktivistlere yardım etmeye giden 4 Türk milletvekili ile birlikte 466 yolcu- Türkiye'ye getirilmiştir. Aktivistler, havaalanında Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Bülent Arınç tarafından karşılanmışlardır.[522] Mavi Marmara gemisindeki aktivistlerin Türkiye'ye getirilmesiyle birlikte krizin zirve yaptığı noktanın sona erdiği ve artık krizin yumuşama evresinin başladığını söylemek mümkündür. Bu esnada aktivistlerin Bülent Arınç tarafından karşılanması ise Mavi Marmara olayını Türkiye'nin devlet olarak tamamen sahiplendiğini bir kez daha teyit etmiştir.

[521] Noah Kosharek, Liel Kyzer and Barak Ravid," Israel Transfers Hundreds of Gaza Flotilla Activists to Airport for Deportation, http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/israel-transfers-hundreds-of-gaza-flotilla-activists-to-airport-for-deportation-1.293634, [01.01.2015].

[522] "Ağırlığımızı Koyduk, Taleplerimiz Karşılandı", http://www.haberturk.com/gundem/haber/520097-agirligimizi-koyduk-taleplerimiz-karsilandi, [27.12.14].

4.4.3. Yumuşama Evresi

İSRAİL GÖNÜLLÜLERİ SERBEST BIRAKACAK
Dünya artık bu zorbalıktan bıktı
BUGÜN
ANKARA ALARMDA
Yurda döner dönmez İsrail krizleriyle ilgili art arda toplantılar yapan Başbakan, bazı bakan, asker ve istihbarat yetkilileriyle birarzaya geldi. Parti grubunda çok sert konuştu. Kuvvet komutanlarının da katılacağı zirve istedi
Ölenlerden 4'ü Türk
GEMİDEKİ DEHŞETİ ANLATTI
SABRIMIZI TEST ETMEYİN
ŞEHİTLERE KÜRTÇE AĞIT
Dava referandumdan sonra açılmalıydı
ADALET ESKİ BAKANI'NA ERGENEKON GÖZALTISI

Mavi Marmara krizinin yumuşama belirtilerini göstermeye başlaması 01 Haziran 2010'da İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu'nun "İsrail'in elinde tuttuğu aktivistleri serbest bırakacağını" açıklamasıyla başlamıştır. Ancak tam olarak yumuşama evresinin filoda bulunan tüm aktivistlerin Türkiye'ye getirilmesiyle gerçekleştiğini ifade etmek gerekir. Mavi Marmara gemisine İsrail Deniz Kuvvetleri'nin gerçekleştirdiği askeri operasyonunun ardından Türkiye, uluslararası kamuoyunun desteğini yanına almaya çalışmıştır. Bu bağlamda BM Güvenlik Konseyi, İslam Konferansı Örgütü Başkanlar Kurulu'nu ve NATO'yu olağanüstü toplantıya çağırarak birçok uluslararası örgütün İsrail'i kınayan bildiriler yayınlamasını sağlamıştır. Aynı dönemde, Türkiye'nin İsrail Büyükelçisi Oğuz Çelikkol Ankara'ya çağrılmış; Türkiye ile İsrail arasında yapılması planlanan askeri tatbikatlar iptal edilmiştir. İsrail ise, insansız hava araçları hakkında eğitim vermek üzere Türkiye'de bulunan subaylarını ve diplomatlarını ülkesine geri çağırmıştır.[523] "*Türkiye, ilişkilerin normale dönmesinin şartı olarak İsrail'den 5 talepte bulundu. Bunlar, özür dilenmesi, tazminat ödenmesi, Gazze üzerindeki ablukanın kalkması, olayla ilgili olarak uluslararası bir soruşturma komisyonu kurulması ve el konulan gemilerin iadesiydi.*"[524] İki ülke arasında ilişkilerin normale dönmesi için Türkiye'nin belirlediği kriz yönetim stratejisinin "sınırlı tırmandırma"nın ilk adımı*; "statüko*

Ergenekon'da ilk bakan
Taraf
İsrail ve Amerika
Mavi Marmara'ya saldıranlar dün gece geri adım attı
VE İSRAİL'İN BİLEĞİ BÜKÜLDÜ
İhtiyarlar İsrail'den yana dertli
O gürledi, dünya dinledi

[523] Gencer Özcan, "Aynalar Galerisi: Türkiye İsrail İlişkilerinde Yansımalar, Yanılsamalar ve Gerçekler", **Ortadoğu Analiz,** (Cilt: 2, Sayı: 18, 2010): 37.

[524] Nuri Yeşilyurt, "Ortadoğu ile İlişkiler", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 3 2001-2012**, ed. Baskın Oran, (İstanbul: İletişim yaynları, 2013):443.

*ante"*ye dönebilmek için gerekli pazarlık koşullarının ortaya konulması olarak ifade edilebilir.

BM'nin Türkiye'nin olağanüstü genel kurul toplantısının ardından BM İnsan Hakları Konseyi 02 Haziran 2010 tarihli A/HRC/RES/14/1 sayılı kararı ile uluslararası bir vaka inceleme heyeti oluşturulması kararlaştırılmış ve konsey başkanına vaka inceleme heyeti üyelerini tayin etme yetkisi verilmiştir. Türkiye, uluslararası soruşturmanın başlatılmasını hem Türkiye'nin hem de İsrail'in müttefiki olan ABD ile diplomatik ilişkiler sayesinde gerçekleştirmiştir. ABD, bu kapsamda krizin her iki tarafıyla gerçekleştirilen bütün pazarlık aşamalarında yer almıştır.[525]

İsrail ise Mavi Marmara olayının hemen ardından Gazze'ye yardım götüren gemilere saldırısıyla ilgili uluslararası soruşturma yapılmasına ilişkin BM İnsan Hakları Konseyi kararını tanımadığını açıklamıştır. İsrail Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Ygal Palmor, "*İsrail'e bir kez takıntılı biçimde yüklenen bu konseyin otoritesi sıfıra inmiştir*" demiştir. Palmor, BM İnsan Hakları Konseyi'ni oluşturan ülkeleri[526] vurgulayarak "*Cibuti, Pakistan, Küba ya da Suudi Arabistan gibi insan haklarını yoğun biçimde ihlal eden ülkelerin kendilerini insan hakları savunucusu gibi göstermelerinin hiç uygun değildir*" demiştir.[527] Krizin yumuşama evresinin başlangıcında Mavi Marmara olayının hangi şekilde soruşturulacağı konusunda taraflar arasında temel bir uyuşmazlık noktası olmuştur.

Bununla birlikte İsrail tarafından BM kararının tanınmadığı yönündeki açıklamalar etkili olmamıştır. 23 Haziran 2010'da BM vaka inceleme heyetinde görev yapmak üzere; İnsan Hakları Konseyi tarafından Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin emekli hâkimlerinden Karl T. Hudson-Philips Vaka İnceleme Heyeti Başkanlığı görevine atanmıştır. Hudson-Philips'in yanı sıra heyette bulunan diğer üyeler: Sierra Leone Özel Mahkemesi Eski Başsavcısı ve Birleşik Krallık Hukuk

---

[525] BM Güvenlik Konseyi'nden çıkan kınama metninin hem içeriği hem de metinde kullanılan kelimelerin seçilmesi konusunda diplomatik görüşmeler de ABD ile gerçekleştirilmiştir. Kınama metninde kullanılan eylemler kelimesi doğrudan İsrail'in suçlanmaması anlamına geleceği için tercih edilmiştir. Aynı biçimde BM soruşturmasının bağımsız mı tarafsız mı olacağı konusunda ABD ile müzakere edilmiş; tarafsız bir soruşturmayı olayla bağlantısı olmayan bir ülkenin yürütmesi gerektiğinden bağımsız bir soruşturma gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Bu durumda olayın doğrudan tarafı olan İsrail'in bir soruşturma açması mümkün hale gelmiştir. Zengin, **Hoca…,** 241.

[526] BM İnsan Hakları Konseyi, 15 Afrika ülkesi, 12 Asya ülkesi, 5 Doğu Avrupa ülkesi, 12 Latin Amerika ve Karayipler'den, 10 Batı Avrupa ülkesinin temsilcilerinden oluşmaktadır.

[527] "İsrail Uluslararası Soruşturmaya Karşı", http://www.haber7.com/dunya/haber/543229-israil-uluslararasi-sorusturmaya-karsi, 03 Haziran 2010.

Müşaviri Sir Desmond da Selva ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi eski üyesi Malezyalı Mary Shanti Dariam olarak belirlenmiştir.[528]

Vaka inceleme heyetinin belirlenmesinin ardından ABD'nin diplomatik baskısıyla Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve İsrail Sanayi Ticaret ve Çalışma Bakanı Ben Eliezer ile Brüksel'de 30 Haziran 2010'a gizli bir görüşme yapmak üzere biraraya gelmişlerdir. Bu görüşmede İsrail'in Mavi Marmara saldırısının ardından iki ülke arasındaki ilişkilerin nasıl onarılabileceği tartışılmış ve diyaloğun yeniden kurulması için görüş alışverişinde bulunulmuştur.[529] Yeşilyurt, bu görüşmenin ardından Türkiye'nin taleplerinin son ikisinin İsrail tarafından yerine getirildiğini belirtmektedir.[530] Eliezer-Davutoğlu görüşmesinin ardından İsrail 24 Temmuz 2010'da elinde tuttuğu Mavi Marmara, Gazze I ve Defne-Y gemilerini serbest bırakacağını ilan etmiştir. İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın bir yetkilisine dayandırılarak basına yansıyan karar için İsrailli yetkili, "*kararın tüm ilgili birimlerin onayıyla alındığını*" belirtmiştir. Bu noktada İsrail'in gemileri serbest bırakma kararının "*iki ülke arasındaki ilişkileri iyileştirme ve güven tesis etme çabaları doğrultusunda*" alındığını ifade etmiştir.[531] İsrail, uluslararası tepkileri göz önünde bulundurarak 03 Ağustos 2010'da Mavi Marmara olayı ile ilgili uluslararası soruşturma yapılmasını kabul ettiğini açıklamıştır. Vaka İnceleme Heyeti'nin Mavi Marmara raporu BM İnsan Hakları Konseyi'ne sunulmak üzere 27 Eylül 2010 tarihinde tamamlanmıştır.

BM İnsan Hakları Konseyi Vaka İnceleme Heyeti raporunda; 31 Mayıs 2010 itibariyle Gazze'de "kesin bir insani kriz" yaşandığı kanaatine varmıştır. İsrail Deniz Kuvvetleri'nin Mavi Marmara gemisine düzenlediği operasyonu ise "hukuksuz" olarak tanımlamıştır. Mavi Marmara operasyonunu açık denizde gerçekleştirildiği için -hukuksuz bir eylemin gerçekleştirilmesinden doğan bütün sonuçların da hukuksuz olacağından- heyetin hem operasyonu hem de operasyon sonrasında yaşananları hukuksuz olarak tanımladığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle heyet, Mavi Marmara olayının BM anlaşmasının 51. Maddesi kapsamında -meşru müdafaa hakkı- değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir. BM İnsan Hakları Konseyi Vaka İnceleme

[528] BM İnsan Hakları Konseyi, "Report of the International Fact Finding Mission…", 1.
[529] "İsraille Gizli Toplantı", **Milliyet Gazetesi**, 30 Haziran 2010
[530] Yeşilyurt, "Ortadoğu ile İlişkiler"…, 443.
[531] "Gemiler Dönüyor", **Yenişafak Gazetesi**, 24 Temmuz 2010.

Heyeti, İsrail askerlerinin ve diğer İsrailli yetkililerin filoda bulunan aktivistlere yalnızca orantısız değil; aynı zamanda gereksiz ve kabul edilemeyecek düzeyde güç kullandığı, gaddarlık sergilendiği sonucuna varmıştır. Bununla birlikte heyet, kasten adam öldürmek, işkence ya da insanlık dışı muamele etmek, vücut ve beden bütünlüğüne ve insan sağlığına zarar verildiğine yönelik soruşturulması gereken açık delillerin bulunduğunun düşünüldüğünü ifade etmiştir. Heyet, İsrail'in insan hakları hukuku çerçevesindeki yükümlülüklerini değişik şekillerde – yaşama hakkı, işkence ya da diğer zalimane onur kırıcı muamele ya da cezalandırma, kişinin özgürlük ve güvenlik hakkı; keyfi tutuklanma ya da gözaltıların yasaklanması, gözaltındaki kişilere kötü muamele yapılması, doğuştan gelen insan onuruna saygı gösterilmesi hakkı ve ifade özgürlüğü gibi- Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 6, 7, 9, 10 ve 19. Maddelerini- ihlal ettiğini düşünmektedir. BM İnsan Hakları Konseyi Vaka İnceleme Heyeti, aynı zamanda İsrail'in hukuk dışı yollarla aktivistlerin mallarına el koymuş olmasını devam eden bir suç olarak tanımlamıştır. Heyet, İsrail devletinin hukuk dışı yollardan mağdur ettiği kişilerin zararlarını tazmin edeceğini ümit ettiğini açıklamıştır.[532]

"*2 Ağustos 2010'da BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon'un talimatıyla Mavi Marmara olayının aydınlatılması için bir "Soruşturma Paneli" oluşturulmuştur*."[533] BM'nin oluşturduğu soruşturma paneli, krizin tarafı olan ülkelerin temsilcilerine ek olarak iki bağımsız üyeye -eski Yeni Zelanda Başbakanı Geoffrey Palmer ve eski Kolombiya Devlet Başkanı Alvaro Uribe- ve Türk tarafı adına eski Dışişleri Müsteşarı Özdem Sanberk ile İsrail adına eski Dışişleri Bakanlığı Genel Müdürü Joseph Ciechanover'den meydana getirilmiştir.

İsrail'de yapılan incelemelerin ve hazırlıkların ardından İsrail'in Gazze yardım filosuna düzenlediği operasyon sonrasında el koyduğu Defne-Y, Mavi Marmara ve Gazze I gemileri 07 Ağustos 2010'da römorkörler eşliğinde İskenderun Limanı'na getirilmiştir.[534] Gemilerin Türkiye'ye getiridikleri gün, İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın Ankara'ya bir mektup ilettiği bilinmektedir. İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın gönderdiği mektupta "*Ankara'nın, Gazze ambargosunu ihlal edecek*

[532] BM İnsan Hakları Konseyi, "Report of the International Fact Finding Mission…", 54-56.
[533] Serhat Erkmen, "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Kriz Yaratan Raporun Anahatları ve Türk-İsrail İlişkileri", http://www.turkishnews.com/tr/content/2011/09/03/turkiye-israil-iliskilerinde-kriz-yaratan-raporun-anahatlari-ve-turk-israil-iliskileri/, [11.01.2015].
[534] "Mavi Marmara Kanlı Giysilerle Döndü", http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25121107/, [07.08.2010].

başka gemiler gönderilmesini engelleyeceğini umut ediyoruz"[535] dediği basına yansımıştır.

Gemilerin İskenderun Limanı'na getirilmesinin ardından BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon tarafından oluşturulan Soruşturma Paneli, 10 Ağustos 2010'da çalışmalarına başlamıştır. Gemiler İskenderun Limanı'nda savcılık tarafından incelenmiş aynı zamanda BM heyeti de gemilerde incelemelerde bulunmuştur. Palmer Paneli, 02 Ağustos 2010'da ABD BM Büyükelçisi Susan Rice'ın açıkladığı gibi, ulusal hükümetlerin yaptıkları soruşturma raporlarını teslim alıp değerlendirerek benzer olayların gelecekte yaşanmaması açısından nelerin yapılması gerektiğini ortaya koymaya çalışacaktır. Bu nedenle Palmer Paneli, hiçbir biçimde "yargısal soruşturma süreci" anlamına gelmemektedir. Panelin amacı, her iki ülkenin yürütmüş oldukları ulusal soruşturmaların sonuçlarının uluslararası toplum ile paylaşılmasıdır.[536]

Aynı zamanda İskenderun Limanı'nda geminin tamiri ve bakımı yapılmıştır. Mavi Marmara gemisi daha sonra, 6 Aralık 2010'da Çanakkale Kepez Limanı'na demirlemiş, 26 Aralık 2010 tarihinde ise İstanbul'a getirilmiştir.[537]

23 Ocak 2011'de İsrail'in Mavi Marmara ilgili başlattığı iç soruşturma komisyonu olay raporunun birinci kısmını basına açıklanmıştır.[538] İsrail'in oluşturduğu soruşturma komisyonu başkanlığı görevini Eski İsrail Yüksek Mahkeme Yargıcı Yacob Turkel'in başkanlığında oluşturulmuştur. Bu nedenle rapor "Turkel Komisyonu Mavi Marmara Raporu" olarak adlandırılmaktadır. Turkel Komisyonu'nun diğer üyeleri ise; Tümgenereal Amos Horev, Büyükelçi Reuven Merhav, Profesör Miguel Deutch'tır. Buna ek olarak komisyonda iki gözlemci üye: Lord David Triemble ve emekli Tuğgeneral Kenneth Watkin bulunmaktadır.[539]

Turkel Komisyonu Mavi Marmara Raporu'da filonun düşmanca davranışlar geliştirerek uluslararası hukukun konusu olan ablukayı ihlal etmiş olduğunu

---

[535] "Mavi Marmara Türkiye'ye Geldi", http://t24.com.tr/haber/mavi-marmara-turkiyeye-geldi,90118, [07.08.2010]

[536] Deniz Zeyrek, " BM'nin Mavi Marmara Panelinden Ne Çıkar?", **Radikal Gazetesi**, 10 Ağustos 2010.

[537] "Kepez'de Bekleyen Mavi Marmara'nın İçindeki Baskın İzleri Görenleri Şaşırtıyor", http://www.bugun.com.tr/son-dakika/kepezde-bekleyen-mavi-marmaranin-icindeki--haberi/301276, [16.12.2010].

[538] "İsrail'in Mavi Marmara Raporu Açıklandı", **Milliyet Gazetesi**, 23 Ocak 2011.

[539] Turkel Komisyonu Raporu (I. Bölüm)," The Public Comission to Examine the Maritime Incident…", 4.

belirtmektedir. Bununla birlikte Turkel Komisyonu filonun uluslararası sularda abluka bölgesinin deniz yönünde yakalanmasının ve durdurulmasının uluslararası hukuka uygun olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle İsrail Deniz Kuvvetleri'ne bağlı "Shayetet 13" komandolarının gerçekleştirdiği operasyonun uluslararası deniz pratikleri açısından hukuka uygun olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca Gazze filosu katılımcılarının Gazze'deki insanı duruma dikkat çekmek amacıyla İsrail tarafından uygulanan deniz ablukasını ihlal ettiklerini belirtmektedir. Buna ek olarak Mavi Marmara'nın güvertesinde bulunan İHH'ya bağlı aktivistlerin indirme esnasında İsrail askerlerine şiddetle karşı çıktıklarını ifade etmektedir. Gemiye yapılan operasyonda sivillerin zarar görmesinin nedeni olarak İHH'ya bağlı aktivistleri göstermektedir. Filoda bulunan sivillere uygulanan şiddetin ise bir "gereklilik" olduğunu ifade ederek; insan haklarının korunmasında kolluk normlarına göre gözetildiğinin altını çizmektedir. Mavi Marmara'nın güvertesinde IDF güçlerine direniş gösteren İHH aktivistlerinin şiddeti güverteye taşıyarak ellerinde bulunan demir çubuklar, baltalar, sopalar, bıçaklar ve metal nesneler gibi raporun kendi ifadesine göre "bu silahların ciddi yaralanmaya ya da ölüme neden olmaya yeterli" oldukları belirtmektedir. Bu nedenle IDF askerlerine karşı şiddetin gruplar halinde çalışan eylemciler tarafından organize bir biçimde gerçekleştirildiği savunulmaktadır.[540]

İsrail'de oluşturulan ulusal soruşturma komisyonuna benzer biçimde Türkiye de Mavi Marmara olayının soruşturulması amacıyla bir ulusal inceleme komisyonu oluşturmuştur. Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu, Turkel Komisyonu raporunun basına açıklanmasının hemen ardından 23 Ocak 2011'de bir basın açıklanması yapmıştır.

Türk tarafının gerçekleştirdiği basın açıklamasında; "*İsrail'in Gazze Şeridi'ne yönelik sözde deniz ablukası yasal dayanaktan ve meşruiyetten yoksun*" olarak tanımlamıştır. Bu nedenle "*hukuk dışı bir uygulamanın uzantısı niteliğindeki İsrail saldırısının*" da "*aynı şekilde hukuka aykırı*" olduğunu savunmaktadır. Ayrıca Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu, İsrail'in HAMAS ile olan çatışmasının uluslararası bir çatışma olarak değerlendirilmediği için "HAMAS-İsrail çatışmasının uluslararası bir silahlı çatışma olarak görülemeyeceğini" ve bu nedenle İsrail'in

[540] Turkel Komisyonu Raporu (I. Bölüm)," The Public Comission to Examine the Maritime Incident…" 279.

uygulamış olduğu deniz ablukasının San Remo el kitabına hukuken dayandırılamayacağını açıklamıştır. Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu, İsrail'in Gazze'de uyguladığı deniz ablukası hukuki olsa dahi, uygulama tarzının yine uluslararası hukuka aykırı olduğunu iddia etmektedir. Türkiye, İsrail'in ablukanın yasal kabul edilmesi için gerekli koşulları yerine getirmemiş olmakla birlikte, ablukanın uluslararası hukukun "orantılılık", "gereklilik" ve "makul olma" gibi koşullarını da karşılamadığını ileri sürmektedir. Dolayısıyla Gazze Şeridi'nde uygulanan ablukanın bölgede yaşamını sürdüren sivil halkı cezalandırma anlamına geldiğini ve bu durumun "ablukanın keyfiliğini" ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu, BM ve benzeri birçok uluslararası örgütün dahi Gazze'deki insani durumu "kabul edilemez", "sürdürülemez" veya "hukuk dışı" olarak nitelendirdiğini vurgulayarak; İsrail'in ablukasının uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu, İsrail'in yardım filosuna saldırısını açık denizde seyrüsefer serbestisini ve bayrak devletinin münhasır yetkisi gibi "*deniz hukukunun en temel kurallarını ihlal ettiği*"ni ifade etmektedir. Ayrıca İsrail'in kan dökülmesini önleyecek yöntemler yerine, konvoydakileri "*sindirme*"ye yöneldiğinin altını çizmektedir. Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu, filoda bulunanların en başta yaşam hakkı olmak üzere temel insan hak ve özgürlüklerinin "*en kaba biçimde ihlal edilmiş*" olduğunu ve bu ihlallerin aktivistlerin "*İsrail'den ayrıldıkları ana kadar yoğun bir biçimde*" devam ettiğini ifade etmektedir. Bu nedenle Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu, Turkel Komisyonu'nun açıkladığı raporu ve İsrail'deki ulusal soruşturma sürecinin "*İsrail silahlı kuvvetlerini aklayan bir biçimde sonuçlanmasını hayret, esef ve üzüntüyle*" karşılandığını açıklamıştır. [541]

Turkel Komisyonunun Mavi Marmara Raporu'na cevap niteliğinde olan bu açıklamanın ardından Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu 2011 yılı Şubat ayında "*Gazze İnsani Yardım Konvoyuna İsrail Saldırısı Raporu*"nu yayınlanmıştır. Komisyon, Mavi Marmara olayını uluslararası hukuk boyutunu ele almıştır. Buna ek olarak komisyon, aktvistlerin Türkiye'ye dönmelerinin ardından İskenderun Limanı'nda Türk makamları tarafından alınan yazılı ve sözlü ifadeleri değerlendirmiş, uluslararası hukuk uzmanlarının konu hakkındaki görüşlerinden faydalanmıştır. Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu; Başbakanlık, İçişleri

[541] "Ulusal Araştırma ve İnceleme Kurulu'nun Basın Açıklaması", **Hürriyet Gazetesi**, 23 Ocak 2011.

Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Denizcilik Müsteşarlığı'nın müfettiş düzeyinde bulunan üst düzey yetkililerinden oluşturulmuştur.[542]

Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu raporu, Turkel Komisyonu'nun Mavi Marmara raporundan olayın nasıl gerçekleştiği, olay esnasında ve sonrasında aktivistlere İsrail askeri ve sivil personelinin davranış biçimi, olayın hukuki açıdan ele alınışı bakımından farklılık göstermektedir. Rapora göre, Gazze şeridinde İsrail ablukası 1967'den 2005'e kadar tam anlamıyla uygulanmıştır. Ancak İsrail'in 2005 yılında Gazze şeridinden askeri ve sivil varlığını geri çekmesine karşın bölgedeki etkin kontrolü halen devam etmektedir.[543] Bununla birlikte, abluka nedeniyle Gazze şeridinde yaşayan 1,5 milyon kişinin –kişi, mal ya da sermaye- hareketliliğine engel olunmaktadır. Gazze şeridinde uygulanan İsrail ablukası kara, deniz ve hava yoluyla uygulanmakta olup sistematik biçimde bölgede yaşayan bütün insanları cezalandırmaya yöneliktir. Bununla birlikte rapor, BM Yardım ve Çalışma Ajansı Gazze Operasyonları Müdürü John Ging tarafından 2010 yılında Gazze'ye deniz yolu ile insani yardım ulaştırılmasına ilişkin uluslararası topluma bir çağrı yaptığını hatırlatmaktadır. Bu çağrıya cevap veren pek çok ülkeden bir araya gelen sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte, Türkiye'den BM ECOSOC'un danışma statüsünde bulunan İHH'nın cevap verdiği ifade edilmiştir.[544]

Komisyon, filoda birçok farklı ülkeden akademisyenlerin, gazetecilerin, emekli diplomatların, yaşlı, kadın ve çocuklara ek olarak bir Knesset üyesinin de bulunduğunun altını çizmektedir. Konvoy, farklı inançlara ve yaşam tarzına sahip kişilerin bölgede sıkıntı çeken insanlara yardım ulaştırmak amacıyla bir araya gelmiştir.[545] Rapora göre, Türk yetkililer açık ve demokratik bir ülke olarak filonun yaşayabileceği sıkıntıları ve güçlükleri ifade etmiştir. Filoya katılan bütün sivil toplum kuruluşları "hukuka uygun" biçimde Türk limanlarından hareket etmişlerdir. Mavi Marmara gemisi, hem yolculuğuna başladığı İstanbul'da uluslararası standartlara uygun olarak aranmış, katılımcılar x-ray cihazlarından geçirilmiş, pasaport kontrolleri ve standart prosedürler hem İstanbul'da hem Antalya'da bütün katılımcıları içeren biçimde uygulanmıştır. Aynı zamanda Türk yetkililer, İsrail'in

[542] Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu Raporu, "Report on the Israeli Attact on the Humanitarian Aid Convoy to Gaza on 31 May 2010", Turkish National Comission of Inguiry, http://www.mfa.gov.tr/data/Turkish%20Report%20Final%20-%20UN%20Copy.pdf,10, [20.11.2014]
[543] Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu Raporu…, 12.
[544] Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu Raporu…, 13-14.
[545] Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu Raporu…, 15.

mesajlarını konvoyun Türk katılımcılarına iletmiş ve konvoyu yardım malzemelerini Mısır El-Ariş Limanı ya da İsrail'in Aşdot Limanı götürmeye ikna etmeye çabalamıştır. Aynı dönemde rapor, Türkiye'nin İsrailli yetkilileri güç kullanmama yönünde uyardığını ifade etmektedir. Rapora göre Türk yetkililerin bu çabaları sonuç vermiş ve İHH temsilcileri ile yardımın El-Ariş limanına teslim edilmesi konusunda anlaşılmıştır. Ancak konvoy öncelikle Gazze Şeridi'ne ulaşmayı denemesi ve daha sonra filonun yönünün El-Ariş Limanı'na çevrilmesi planlanmıştır. Rapor, İsrail saldırısının –ki bu saldırının tam teşekküllü bir askeri saldırı olduğunun altı çizilmektedir- Gazze'nin 72 mil; İsrail'in ilan ettiği abluka bölgesinin 64 mil açığında gerçekleştirilmiştir.[546]

İsrail askeri kuvvetlerinin gerçeleştirdiği askeri operasyon başlar başlamaz Mavi Marmara'nın kaptanı geminin rotasını 270 derece batı yönüne, İsrail'in tersine, çevirmiştir. Rapor, İsrail askerlerinin güç kullanarak geminin rotasını değiştirdiğini belirtilmektedir.[547] İsrail operasyonu sırasında Mavi Marmara'da bulunan yolcuların paniğe kapıldıklarını ve hayatlarından endişe duyduklarını ifade etmektedir.[548] Ayrıca rapora göre, Mavi Marmara gemisinde yaşanan ölümlerin en az üçünün İsrail askerlerinin yaralıların tıbbi tedavilerinin zamanında gerçekleştirilmemesinin sonucu meydana gelmiştir.[549]

Özet olarak Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu incelemelerin ardından şu sonuçlara ulaşmıştır: Uluslararası yardım filosu, İsrail'i tehdit etmeyen, insani yardım taşımaya yönelik barışçıl bir girişimdir. Bütün katılımcılar, kargo ve gemiler Türk limanlarında uluslararası standartlara göre aranmıştır. Filoya dâhil olan gemilerde ateşli silah bulunmamaktadır. İsrail askeri kuvvetleri, operasyon öncesinde herhangi bir arama yapma talebinde bulunmamıştır. İsrail askerleri harekete geçmeden önce standart prosedürlere uygun uyarılarda bulunmamıştır. İsrail kuvvetlerinin gemiyi ele geçirmesi esnasında 9 kişinin ölmesi yaşam hakkının ihlalidir. Bu nedenle paniğe kapılan aktivistler, kendilerine ait meşru müdafaa haklarını kullanmışlardır. İsrail askeri kuvvetleri, filoda bulunan bütün gemilere saldırmıştır. Bu nedenle şiddet olayları bütün gemilerde yaşanmıştır. İsrail askerlerine karşı konvoyda bulunanlar ateşli silah kullanmamıştır. İsrail askerlerinin

[546] Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu Raporu…, 17-18.
[547] Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu Raporu…, 21.
[548] Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu Raporu…, 22.
[549] Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu Raporu…, 28.

gemiyi ele geçirmelerinin ardından konvoyun rotası zorla İsrail yönüne çevrilmiştir. Mavi Marmara gemisinin kaptanı da dâhil olmak üzere bütün katılımcılara sözlü, fiziksel ve psikolojik şiddet uygulanmıştır. Bu şiddet uygulamaları, hapishanede ve hastanede ve havaalanında aktivistlerin İsrail'den ayrıldıkları son ana kadar devam etmiştir. Ayrıca Turkel raporunun tersine Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu raporuna göre limanda katılımcılar kadın-erkek aynı yerde çıplak olarak aranmıştır. Aktivistlerin götürüldükleri hapishanede duşlarda ve tuvaletlerde bulunan kameralar katılımcıları rahatsız etmiştir. İsrail'in Gazze Şeridi'nde uyguladığı deniz ablukası, yalnızca uluslararası çatışmalarlarda uygulanabilecek bir kuraldır. İsrail'in HAMAS ile çatışması uluslararası çatışma olarak tanımlanmadığı için abluka uluslararası hukuka aykırıdır. Abluka, başlı başına hukuka uygun olsa dahi, uygulanma biçimi hukuka aykırıdır. Bir ablukanın hukuka uygun olabilmesi için belirli bir süreyi kapsaması ve bu sürenin uzatılmasına bağlıdır. Bu nedenle, açık-kapalı biçimde belirsiz süreyi kapsayan Gazze ablukası yasadışıdır. Gazze ablukası tamamen bölgede yaşayan bütün insanları cezalandırmayı amaçlamaktadır. Uluslararası sularda yardım taşıyan bir konvoya saldırmak ise kesnin bir ifadeyse yasadışıdır.[550]

BM Genel Sekreteri'nin çağrısı üzerine toplanan soruşturma paneli, Türkiye ve İsrail'in sözlü savunmalarını 26-27 Nisan 2011'de almıştır. Panelde Türkiye'yi Büyükelçi Mithat Rende temsil etmiş; Türkiye'nin olay hakkındaki görüşlerini iletmiş ve panel üyelerinin sorularını yanıtlamıştır.[551] Palmer Paneli, iki bağımsız üye; eski Yeni Zellanda Başbakanı Geoffrey Palmer ve eski Kolombiya Devlet Başkanı Alvaro Urebe'ye ek olarak, Türkiye adına Eski Dışişleri Müsteşarı Özdem Sanberk ile İsrail adına eski Dışişleri Bakanlığı Genel Müdürü Joseph Ciechanover'dan oluşturulmuştur. Panel sürecinde Türk ve İsrail tarafı panel raporu üzerinde mutabakat sağlayamamış[552] ve bu nedenle Palmer Raporu'nun açıklanması birkaç kez ertelenmiştir. Rapor, 01 Eylül 2011'de New York Times gazetesine -BM Genel Sekreteri'ne gönderilmeden önce- sızdırılarak açıklanmıştır.[553]

[550] Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu Raporu…, 113-117.
[551] "Mavi Marmara Soruşturmasında Sözlü Sınav", **Milliyet Gazetesi**, 25 Nisan 2011.
[552] Sezai Kalaycı ve Servet Yanatma, "BM'nin Mavi Marmara Raporu Çıkmazda", **Zaman Gazetesi**, 08 Ağustos 2011.
[553] "BM Raporu Basına Sızdı", http://www.dha.com.tr/bm-raporu-basina-sizdi_182628.html, [07.07.2011].

Palmer Raporu, 31 Mayıs 2010'da yaşananların, olayın önüne geçilmesi için üstün gayretlerde bulunulması durumunda olayın meydana gelmeyeceğini belirtmektedir.[554] Rapor, açık denizlerde seyahat özgürlüğünün uluslararası hukuk açısından *"kısıtlı istisnaları olan temel bir presip"* olduğunun altını çizmektedir. Bununla birlikte *"İsrail'in Gazze'de bulunan militan gruplar nedeniyle gerçek bir tehdit"* altında bulunduğu belirtilmiştir. Bu nedenle Palmer Raporu'na göre *"deniz ablukası, Gazze'ye deniz yoluyla silahların girmesini önlemek için alınmış yasal bir güvenlik önlemi"* olarak görülmüş ve uygulanma şeklinin *"uluslararası hukukun gereklerine uygun"* olduğu ifade edilmiştir. Rapora göre filo, farklı ülkelerden katımcıların ve gemilerin içerisinde bulunduğu *"hükümet dışı bir gayret"*tir. Ancak buna rağmen Palmer Raporuna göre, filoda bulunların *"deniz ablukasını delmek amacıyla düşüncesizce hareket ettikleri"* ifade edilmiştir. Buna rağmen filo katılımcılarının çoğunluğunun herhangi bir şiddet gösterme niyeti taşımadıkları ancak *"filo organizatörlerinin -özellikle İHH- gerçek doğası ve hedefleri hakkında ciddi sorular"*ın bulunduğu belirtilmektedir. Rapora göre filonun eylemi gereksiz yere tırmanma riski taşımıştır. Rapor, söz konusu olayın ve sonuçlarının ne Türkiye ne de İsrail tarafından amaçlanmadığını belirtmektedir. Her iki devletin de olayın, bireylerin hayatları ile uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye atacak şekilde gelişmesini önleme amacıyla gayretlerde bulunduları fakat yine de "daha fazlasının yapılabileceği"nin düşünüldüğü ifade edilmiştir.[555]

Palmer Raporu, İsrail'in, abluka bölgesinin dışında gemilere aşırı güç kullanılarak saldırma kararı ve operasyon öncesinde son uyarıda bulunmamasını "*aşırı ve uygunsuz"* bir davranış olarak nitelendirmektedir. Bu nedenle olayın başında *"şiddet içermeyen yöntemlerin"* uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. Mavi Marmara'ya askeri operasyon yapılmadan önce İsrail tarafından öncelikle gemiye açık bir uyarıda bulunması gerektiği belirtilmiştir. Raporda gemide direniş fark edildiği anda İsrail'in operasyonun seçeneklerini yeniden değerlendirmesi gerektiği görüşü savunulmuştur. Palmer Komisyonu, Mavi Marmara gemisinin İsrail askerlerince teslim alınmasını *"kabul edilemez"* bulmuştur. Bununla birlikte gemide hayatlarını kaybeden 9 kişiden hiçbiri için *"İsrail'in tatmin edici bir açıklama*

[554] "Report of the Secretary-General's Panel of the Inguiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident", http://www.un.org/News/dh/infocus/middle_east/Gaza_Flotilla_Panel_Report.pdf, 3, [25.11.2014].
[555] "Report of the Secretary-General's Panel…", 4.

yapmadığı" kaydedilmiştir.[556] Rapor, Mavi Marmara'ya çıkan İsrail komandolarının, *"bir grup yolcunun organize ve şiddetli direnişiyle"* karşı karşıya kaldıkları, bu nedenle "kendilerini korumak için güç kullanma ihtiyacı" duydukları görüşüne yer vermiştir. Fakat yine aynı rapora göre, İsrailli yetkililerin gemilerin ele geçirilmesinden İsrail'den ayrılmalarına kadar geçen sürede katılımcılara kötü davrandıkları ifade edilmektedir.[557]

Palmer Raporu, insani yardım amacı taşıyan misyonların İsrail Devleti ve Filistin yönetimine danışılarak, belirlenen arazi geçişi üzerinden gerçekleştirilmesi gerektiği belirilmiştir. Ayrıca, insani misyonların "tarafsızlık, yansızlık ve insancıllık" gibi prensipler gereği bölgede uygulanan güvenlik tedbirlerine saygı göstermesi gerektiği ifade edilmiştir. Rapor, insani yardım taşıyan gemilerin talep edildiğinde *"arama yapılmasını, durdurulmayı ve istikametlerini değiştirmeyi"* kabul etmeleri gerektiğini savunmaktadır.[558]

Palmer Raporu, Türkiye ve İsrail'in uzlaşabilmesi için üç temel öneri ortaya koymaktadır. Buna göre; İsrail tarafından olayın sonuçları ışığında *"uygun bir üzüntü beyanı"* ortaya konulmalıdır. İsrail olayda ölenlerin ailelerine ve yaralanan kurbanlara *"uygun bir ödeme önermeli"*dir. Son olarak; Türkiye ve İsrail Orta Doğu'nun istikrarı, uluslararası barış ve güveliğin devamlılığı için *"diplomatik ilişkilerini tamamen onarmalı ve sürdürmeli"*dir.[559]

Palmer Raporu'nun sızdırılması Türkiye tarafından panelin güvenilirliği zedeleyen bir yaklaşım olarak görülmüş ve tepki ile karşılanmıştır. Bu tepki Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün "*rapor bizim için yok hükmündedir*" şeklindeki beyanatından anlaşılmaktadır.[560] Ayrıca Ahmet Davutoğlu, resmi konularda yapılan müzakerelerin ortaya konulan raporların *"resmi yetkililer tarafından açıklanmadan önce basına sızdırılmasının artık sık tekrarlanan bir durum"* olduğunu ifade ederek "*bu bir müddettir olan ve malesef bütün ilgili taraflarda da bir yönlendirme izlenimi doğuran bir tutum*"[561] demiştir. 3 Eylül 2011'de yaptığı basın açıklamasında ise Davutoğlu, "*Panel'in Başkan ve Yardımcısı'nın, Panel'e verilen yetkileri aşmak*

[556] "Report of the Secretary-General's Panel…", 4.
[557] "Report of the Secretary-General's Panel…", 5.
[558] "Report of the Secretary-General's Panel…", 6.
[559] "Report of the Secretary-General's Panel…", 6.
[560] Sebastian Engelbrecht, "Türkiye İsrail İlişkisi Gerildi", http://www.dw.de/t%C3%BCrkiye-israil-ili%C5%9Fkisi-gerildi/a-15361471, [02.09.2011].
[561] "Davutoğlu'ndan Önemli Açıklama", **Bugün Gazetesi**, 02 Eylül 2011.

suretiyle, farklı ve son derece tartışmalı bir takım görüşler ileri sürmelerinin, hukuki olmaktan ziyade, bir takım siyasi saiklere dayandığı"nı ifade etmiştir. Aynı zamanda raporun, BM Güvenlik Konseyi'nin yaptığı açıklamanın "lafzı ve ruhu" ile bağdaşmadığı belirtilmiştir.[562] Davutoğlu, Türkiye'nin 5 maddelik eylem planını açıklamıştır. Buna göre;

- İsrail, Türkiye'nin taleplerini karşılayana kadar diplomatik ilişkilerin ikinci kâtiplik düzeyine indirilmesi,

- İki ülke arasında daha önce imzalanmış olan tüm antlaşmaların askıya alınması,

- Doğu Akdeniz'de seyrü sefer serbestliği için gerekli görülen tüm önlemlerin alınması,

- Türkiye'nin İsrail'in 31 Mayıs 2010 tarihi itibariyle Gazze'ye yönelik olarak uyguladığı ablukanın incelenmesi üzerine konuyu Uluslararası Adalet Divanı'nda götürmek konusunda BM Genel Kurulu'nu harekete geçirmek için girişimlere başlayacağı,

- İsrail saldırısının Türk ve yabancı tüm mağdurlarına gerekli görülen tüm desteğin verilmesi[563] kararlaştırılmıştır.

Alınan bu kararla birlikte Türkiye-İsrail arasındaki diplomatik ilişkiler, 1991 öncesi döneme geri dönmüştür.[564] Türkiye'nin "yok saydığı" Palmer Raporu, İsrail tarafından "profesyonelce hazırlanmış, ciddi ve kapsamlı bir belge" şeklinde tanımlanarak; kabul edilmiştir.[565] 5 Eylül 2011'de parlamentoda yaptığı konuşmada İsrail Başbakanı Netanyahu, Türkiye ile yaşanan krizi aşmayı umduğunu; ancak İsrail'in yardım filosuna yapılan operasyon için özür dilemeyeceğini açıklamıştır.[566] Türkiye ise; Eylül ayından itibaren BM nezdinde İsrail'e karşı hukuk savaşı başlatmaya yönelmiştir. Türkiye, İsrail'e karşı gerçekleştirmeyi planladığı hukuk mücadelesini Mavi Marmara olayı üzerinden değil; Filistin'in sorunu üzerinden

---

[562] Türkiye İsrail İlişkileri Hk., http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-palmer-komisyonu-raporu-hakkinda-gerceklestirdigi-basin-toplantisi.tr.mfa,[03.09.2011].

[563] Türkiye İsrail İlişkileri Hk., http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-palmer-komisyonu-raporu-hakkinda-gerceklestirdigi-basin-toplantisi.tr.mfa,[03.09.2011].

[564] "Türkiye-İsrail İlişkileri", **Seta Analiz 2011'de Türkiye**, (Ankara: SETA Yayınları, 2011), 110 http://file.setav.org/Files/Pdf/20130115111739_seta_analiz_2011de_turkiye_web_2.pdf, [03.10.2014].

[565] "İsrail, Raporu Kabul Etti", **Hürriyet Gazetesi**, 4 Eylül 2011.

[566] "Özüre Gerek Yok", **Hürriyet Gazetesi**, 5 Eylül 2011.

yürütmeyi kararlaştırmıştır. Bu kapsamda Türkiye, Filistin'in bir devlet olarak tanınması için BM Genel Kurulu'nda lobi yapacak, Filistin'in devlet olarak tanınması sağlandığı zaman -İsrail'in hukuki boşluklardan faydalanarak yasal olduğunu savunduğu ablukanın resmen tanınan bir devlete karşı uygulanması mümkün olmadığından- ambargonun hukuksal dayanaklarını yitirmesi sağlanmaya çalışacaktır. Türkiye, daha sonra sorunu Uluslararası Adalet Divanı'na taşımaya çalışacaktır.[567] Bu noktada Türkiye'nin Mavi Marmara krizinde uyguladığı kriz yönetim stratejisinin krize özgü olay üzerinden değil; Filistin sorunu üzerinden yürütülmeye başlamış olması, sınırlı tırmanmanın Filistin sorunu üzerinden yatay tırmanma stratejisine geçildiğini göstermektedir.

İHH Avukatlarından Ramazan Arıtürk, 10 Eylül 2011'de Mavi Marmara baskınıyla ilgili soruşturmayı yürüten İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'na başvurmuş, İsrail'in hazırladığı Turkel raporunda adı geçen İsrailli askerlerin isimlerini soruşturmayı yürüten İstanbul başsavcısına iletmiştir.[568] Aynı dönemde ABD tarafından hem Türkiye'ye hem de İsrail'e sorunlarını çözmeleri, ilişkilerini normalleştirme çağrıları yapılmıştır.[569] Fareed Zakaria'ya röportaj veren Başbakan Erdoğan "*taleplerimiz karşılanmazsa İsrail ile ilişkiler asla normale dönmez. Sorunumuz İsrail halkıyla değil, idaresiyle*" diyerek Türkiye'nin taleplerini yinelemiştir.[570] 12 Ekim 2011 tarihinde Cumhuriyet Savcısı Mehmet Akif Ekinci, Türk savcılıklarında Mavi Marmara olayı ile ilgili adı geçen 174 İsrailli asker (şüpheliler ile emri veren kişi ya da kişiler hakkında dava açılabilmesi) için kırmızı bültenle arama kararı çıkarılmasını sağlamak amacıyla Adalet Bakanlığı'na başvuruda bulunmuştur.[571] Bu dönemde İsrail, Ankara'daki Büyükelçiliği'nde görev yapmak üzere, "kriz/çatışma çözümü uzmanı" Avukat Joseph Levi-Safri'yi 2. kâtip seviyesinde, maslahatgüzar olarak görev yapmak üzere, atamıştır.[572]

2012 yılı itibariyle ise İsrail tarafında Türkiye'nin talepleriyle ilgili bir yumuşama görülmeye başlanmıştır. İHH Avukatlarından Ramazan Arıtürk İngiliz The Guardian gazetesine 24 Mayıs 2012'de yaptığı açıklamada; İsrail'in Mavi Marmara'da bulunan aktivistlere ve ailelerine tazminat ödemeyi kabul ettiğini ifade

[567] Zeynep Gürcanlı, "İsrail'e Karşı Hukuk Savaşı Başlıyor", **Hürriyet Gazetesi,** 5 Eylül 2011.
[568] Seyit Erçiçek, "İsrailli Askerlerin İsimleri Savcılıkta", **Hürriyet Gazetesi**, 10 Eylül 2011.
[569] "Beyaz Saraydan Obama-Erdoğan Görüşmesi Açıklaması", **Hürriyet Gazetesi**, 21 Eylül 2011.
[570] "İsrail ile İlişkiler Hiç Düzelmeyebilir", **Hürriyet Gazetesi**, 26 Eylül 2011.
[571] Cem Tursun, "174 İsrailli İçin Kırmızı Bülten Talebi", **Hürriyet Gazetesi**, 12 Ekim 2011.
[572] Zeynep Gürcanlı, "İsrail Ankara'ya "Kriz Çözüm Uzmanı" Gönderiyor", **Hürriyet Gazetesi,** 22 Kasım 2011.

etmiştir. Bu çerçevede ödenmesi planlanan tazminat (4 Milyon Pound) Türkiye'de bulunan bir Yahudi vakfı üzerinden iletileceğini belirtmiştir. Arıtürk, ödemeyi takip eden süreçte İsrail hükümetinin resmi bir pişmanlık açıklaması yapacağını söylemiştir.[573]

İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu ise Türk gazetecileriyle yaptığı bir görüşme esnasında "*bazı özür formüllerini değerlendirdiklerini*" ifade etmiştir. Ancak yine de "*Türkiye'nin Gazze'ye yönelik İsrail ablukasının kaldırılması talebini geri çekmesini tartışmayacağını*" ifade etmiştir.[574]

BM üzerinden gerçekleştirmeyi planladığı hukuk mücadelesi çerçevesinde Türkiye, 2011 Eylül ayında Filistin'in BM'ye yaptığı üyelik başvurusunu desteklemiş; 29 Kasım 2012 tarihinde BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamayla "üye olmayan gözlemci devlet" statüsü kazanmasına yardımcı olmuştur.[575] Türk mahkemelerinde Mavi Marmara olayı ile ilgili olarak işletilen hukuki sürecin ilk duruşması 6 Kasım 2012'de görülmeye başlamıştır.[576]

6 Şubat 2013'te Turkel Komisyonu'nun Mavi Marmara raporunun ikinci kısmı yayınlanmıştır.[577] Komisyon incelemesini gerçekleştirirken temel olarak uluslararası insancıl hukuk kurallarına odaklanmıştır. İnceleme ayrıca uluslararası ceza hukuku, uluslararası insan hakları hukukuna dayandırılmaktadır. Komisyon "devletlerin sorumluluğu" kapsamında İsrail'in askeri araştırma ve soruşturma mekanizmasının işleyişinin nasıl gerçekleştiğini çeşitli dünya ülkeleri ile karşılaştırmıştır.[578] Raporun uluslararası hukuk ile ilgili kısmı Palmer Raporu'nda Gazze ablukasının hukuki olduğunun belirtilmesi üzerinden hareket etmektedir.

---

[573] "Israel Offers Compensation to Mavi Marmara Flotilla Raid Victims", **The Guardian**, 24 May 2012.

[574] "Netanyahu'dan 'Özür' Sinyali", **Hürriyet Gazetesi**, 15 Eylül 2012.

[575] "Türkiye-Filistin Siyasi İlişkileri", http://www.mfa.gov.tr/turkiye-filistin-siyasi-iliskileri.tr.mfa, [25.01.2015].

[576] 28.05.2012 tarihi itibariyle İstanbul 7. Ağır Ceza Mahkemesi'nde 2012/264 Esas numarası ile davada 37 ülkeden aktivistler dâhil olmak üzere 490 kişi "müşteki-mağdur" sıfatıyla yer almıştır. Dosyayı yürüten savcı, iddianamenin sanıklarını İsrail Genelkurmay Başkanı Gabiel Ashkenazi başta olmak üzere operasyon planını yapan ve uygulayan İsrail üst askeri kadrosu ile sınırlı tutmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. "Mavi Marmara Davası Hakkında", http://www.ihh.org.tr/tr/main/pages/mavi-marmara-davasi-hakkinda/160, [25.01.2015].

[577] "Mavi Marmara Baskınında Sürpriz Rapor", http://www.cnnturk.com/2013/dunya/02/06/mavi.marmara.baskininda.surpriz.rapor/695479.0/ , [06.02.2013].

[578] Turkel Komisyonu İkinci Raporu, "The Public Commission to Examine the Maritime Incident of 31 May 2010 The Turkel Commission Second Report, İsrael's Mechanisms for Examining and Investigating Complaints and Claims of Violations of the Laws of Armed Conflict According to International Law", February 2013, 39, http://www.turkel-committee.gov.il/files/newDoc3/The%20Turkel%20Report%20for%20website.pdf, [30.11.2014].

Rapor, Lahey Konvansiyonu'nun 42. Maddesi'nin *"işgalci devletin egemenlik yetkisine sahip olmadan coğrafi bölgede etkin kontrolü"* bulunduğunu vurgulamaktadır.[579] Gazze Şeridi'ndeki ablukanın Palmer Raporu'nda yasal kabul edilmesinden hareketle, abluka çerçevesinde gerçekleştirilen bütün eylemlerin hukuki bulunduğunu düşündürtmektedir. Turkel Komisyonu, İsrail'in 1949 Cenevre Konvansiyonu'na taraf olduğunu ifade etmiştir. Komisyon İsrail'in konvansiyonun uluslararası silahlı çatışmalar ve uluslararası karaktere sahip olmayan silahlı çatışmalar ile ilgili 1977 tarihli ek protokollerini imzalanmadığını; ancak protokollerin getirdiği yükümlülüklerini tanıdığını ifade etmektedir.[580]

Turkel Komisyonu'nun ikinci raporu, *"devletin kendi adına yapılan bütün eylemlerden sorumlu olduğunu"* belirtmektedir.[581] Bu nedenle komisyon, İsrail'deki araştırma ve soruşturma mekanizmalarının nasıl işlediğini uluslararası hukuk kurallarını göz önünde bulundurarak Mavi Marmara olayı örneğinde incelemiştir. Bu inceleme kapsamında İsrail polisinin elinde bulunan konu ile ilgili materyaller, tanık ifadeleri ve operasyonu gerçekleştirmekle görevli olan IDF görevlilerinin ifadeleri komisyona iletilmiştir.[582]

Komisyonun İsrail'in askeri ceza yasalarına ilişkin en önemli bulgusu; ceza kanunlarının komutanlara ve amirlere suçu önleme yükümlülüğü yüklemiyor olmasıdır. Komisyon, İsrail'de komutanların herhangi bir suçu işlemeleri halinde haklarında soruşturma açılabileceğini ancak; bir suçu önlemedikleri için soruşturmaya tabi olmadıklarını belirtmektedir. Aynı zamanda komutanların vermiş oldukları emirlerin uluslararası insancıl hukuka aykırı olabileceğinin altını çizmektedir. Bu nedenle Turkel Komisyonu, verilen emirlerin uluslararası insancıl hukuka göre araştırılması ve soruşturulması gerektiğini ifade etmektedir.[583] Komisyon, karşılaştırmalı incelemesinde ABD'de savaş suçu kapsamına giren ciddi suçların hem askeri hukuk uzmanlarına hem de komutanlara rapor edildiğini belirtmektedir. İsrail Genelkurmay Başkanlığı, 2005'te yeni bir raporlama prosedürü uygulamaya başlamıştır. Buna göre; IDF güçlerinin karıştığı çatışma, ölüm, yaralama gibi olaylar olayın meydana gelmesinin ardından -48 saat içinde- Genelkurmay

[579] Turkel Komisyonu İkinci Raporu…, 59.
[580] Turkel Komisyonu İkinci Raporu…, 56.
[581] Turkel Komisyonu İkinci Raporu…, 71.
[582] Turkel Komisyonu İkinci Raporu…, 479.
[583] Turkel Komisyonu İkinci Raporu…, 368-369.

Başkanlığı'na, yetkili operasyon birimine ve askeri başsavcıya iletilmelidir.[584] Ayrıca, operasyonda görevli olan askeri birliğin komutanı, olayın geçtiği bölgeyi fotoğraflayarak, bütün sahneyi dokumana dökmelidir. Komisyon, kendisine sunulan raporlarda ön rapor formları ilgili prosedürlere uygun olarak doldurulmadığını, bazı sahnelerin görüntülenmediğinin anlaşıldığını belirtmektedir.[585] Komisyon, IDF'in soruşturma politikasının İsrail devletinin yasal yükümlülükleriyle uyumlu olduğunu belirtmektedir.[586]

Turkel Komisyonu, askeri operasyonlar nedeniyle meydana gelen zararları soruşturmakla yükümlü olan askeri başsavcılığın bu tür soruşturmaları yetkili komutanın görev alanı içerisinde gördüğünü ve soruşturmayı "ikincil bir görev" olarak gördüğünü ifade etmektedir. Komisyon, askeri başsavcının operasyonun boşluğunu doldurmak üzere soruşturma yaptığını tespit etmiştir. Turkel Komisyonu'nun ikinci raporuna göre bu tür değerlendirmeler için ayrı soruşturma mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. Komisyona göre; askeri başsavcılık kararların arkasında bulunan nedeni, her zaman ele almamaktadır. Komisyon, alınan kararların nedenselliğinin açıklanmasının kamusal ve hukuki yönden önemli olduğu görüşündedir.[587]

Turkel Komisyonu'na göre uluslararası insancıl hukuka aykırı olabilecek olaylar, kuvvetli şüphe halinde askeri adalet sisteminin dışında incelenmeyi gerektirmektedir.[588] Dünya ülkeleri de askeri adalet sisteminin sivilleştirilmesine yönelmiştir.

İsrail'de askeri başsavcıların konumları, atamaları askeri hiyerarşi içerisinde gerçekleşmektedir. Askeri başsavcılar, birimlerinde yetkili generallerin önerileri üzerine kademe atlamakta ve yükselmektedir. Ayrıca görev sürelerinin uzatılması komutanların önerisine bağlıdır. Bu nedenle komisyona göre askeri başsavcıların görev süreleri uzatılmaması gerekmektedir. Komisyon, İsrail'de askeri başsavcıların hem askeri yargı sisteminin başında bulunduklarını; hem de askeri yetkililerin hukuk danışmanlıklarını yaptıklarını belirtmektedir. Ayrıca, askeri başsavcıların ikili

[584] Turkel Komisyonu İkinci Raporu…, 372.
[585] Turkel Komisyonu İkinci Raporu…, 373.
[586] Turkel Komisyonu İkinci Raporu…, 377.
[587] Turkel Komisyonu İkinci Raporu…, 387.
[588] Turkel Komisyonu İkinci Raporu…, 389.

konumu komisyona göre bir rol çatışmasının meydana gelmesine sebep olmaktadır.[589]

Turkel Komisyonu, operasyonel olayların soruşturulabilmesi için ayrı bir departmanın oluşturulmasını önermektedir.[590] Ayrıca komisyona göre gerçekleştirilecek soruşturmalar belli bir zaman kısıtlamasına bağlı olmalıdır.[591] Komisyon raporuna göre Türkiye'den taraflar İsrail'de bulunan Türk büyükelçiliği tarafından tanıklık etmek üzere davet edilmiş ancak taraflardan bu konuda cevap alınamamıştır.[592] Rapor, Mavi Marmara olayının operasyonal incelemesinin IDF'in kendi bünyesi içerisinde; hukuki incelemesinin ise Turkel Komisyonu tarafından gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Ayrıca İsrail devlet müfettişlerinin karar alma mekanizmasını hükümet bünyesinde, politik kademede ve IDF arasındaki; istihbarat, kamu diplomasisi alanlarında çalışan yetkilililerinin davranışlarını incelemiştir. Devlet müfettişi, Mavi Marmara olayında karar alım sürecinde belirgin eksikliklerin bulunduğu; sürecin organizasyonsuz, koordinasyonsuz ilerlediği sonucuna ulaşmıştır. Mavi Marmara olayında yetkililer işlemleri belgelere dayalı biçimde gerçekleştirmemiştir. Ayrıca müfettiş incelemesine göre halkla ilişkiler araçlarının fonksiyonlarında Mavi Marmara özelinde eksiklikler bulunmaktadır.[593] Turkel Komisyonu'nun ikinci raporuna göre askeri başsavcının Mavi Marmara olayında "soruşturmaya gerek olmadığı" kararını vermesinin nedeni; olayın zaten Genelkurmay Başkanlığı -Emekli Tümgeneral Giora Eiland'ın başkanlığında oluşturulan ekip- tarafından soruşturulmasıdır. "Eiland Ekibi"nin yaptığı inceleme aktivistlerin ölümüne neden olan durumların detaylı incelenmesini ve olaydan geleceğe yönelik operasyonel dersler çıkartılmasını hedeflemiştir.[594] Son olarak, Turkel Komisyonu'nun ikinci raporu askeri başsavcılığın insan haklarının ihlal edildiği hakkında makul bir şüphenin bulunup bulunmadığını ve bu kapsamda bir davanın açılıp açılmayacağına ancak soruşturma sonrasında karar verebileceğini belirtmektedir.[595]

Türkiye'nin Mavi Marmara olayı ile ilgili İsrail'den talep ettiği "özür", 22 Mart 2013'de ABD Başkanı Barack Obama'nın İsrail ziyareti esnasında, Başbakan

[589] Turkel Komisyonu İkinci Raporu…, 392-393
[590] Turkel Komisyonu İkinci Raporu…, 397.
[591] Turkel Komisyonu İkinci Raporu…, 398.
[592] Turkel Komisyonu İkinci Raporu…, 443.
[593] Turkel Komisyonu İkinci Raporu…, 444-445.
[594] Turkel Komisyonu İkinci Raporu…, 455.
[595] Turkel Komisyonu İkinci Raporu…, 461.

Erdoğan ve Netanyahu'nun telefon görüşmesiyle birlikte gelmiştir.[596] İlgili görüşmede Netanyahu, Mavi Marmara olayının trajik sonuçlarının İsrail tarafından amaçlanmadığını, İsrail'in meydana gelen ölümler ve yaralanmalar için "pişmanlığını" ifade etmiştir. Netanyahu, İsrail'in gerçekleştirdiği soruşturmanın ışığında olayın "*bir dizi operasyonel hata*"nın sonucu olduğunu, "*ölüme ya da yaralanmaya yol açabilecek İsrail'in Türk halkından özür dilediği ve tazminat konusunu anlaşma ile sonuçlandırmayı*" kabul ettiğini ifade etmiştir.[597] Buna ek olarak "*Gazze'ye yönelik sınırlamalar konusunda ise Gazze dâhil Filistin topraklarındaki hareketine ilişkin bazı sınırlamaların zaten kaldırıldığı ifade edilerek, sükûnet korundukça bu durumun devam edeceği kaydedildi*."[598] Netanyahu'nun bu ifadeleri, Türkiye ile İsrail ilişkilerinin normalleşme sürecinin ilk adımını kabul edilmiş ve Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştır.[599]

Türkiye'de Mavi Marmara olayına ilişkin hukuki süreç devam ederken diğer taraftan 14 Mayıs 2013'te geminin bayrak devleti Komor adına vekâlet alan İHH avukatları Ramazan Arıtürk ve Cihat Gökdemir Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)'ye konu ile ilgili soruşturma açılması için başvuruda bulunmuştur.[600]

İsrail'in özür beyanının ardından Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Feridun Sinirlioğlu ile Başbakanın Netanyahu'nun özel temsilcisi Joseph Ciechanover Washington'da İsrail-Türkiye ilişkilerini normalleştirmek amacıyla bir araya gelmişlerdir. Ancak görüşmede pek çok konuda mutabakata varılmasına rağmen "tazminat düzeyi" konusunda bir anlaşma sağlanamamıştır. Türkiye, *"İsrail'in ödemeye hazır olduğundan çok daha yüksek rakamlar"* talep etmiştir.[601] Benzer bir haber İsrail'in *Hayom* gazetesi kaynak gösterilerek basına yansımıştır. Gazete'nin İsrail hükümet kaynaklarına dayadırdığı habere göre iki ülke arasında tazminat miktarı ve tazminatın tanımıyla ilgili anlaşma sağlanamamıştır. Yapılan

---

596 "Türkiye-İsrail İlişkileri", http://www.mfa.gov.tr/turkiye-israil-siyasi-iliskileri.tr.mfa, [25.01.2015]

597 "PM Netanyahu Speaks with Turkish PM Erdogan", http://embassies.gov.il/un/NewsAndEvents/Pages/Netanyahu-speaks-with-Erdogan.aspx , [22.03.2013]. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan resmi açıklama için bkz.; http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/bsbk-aciklama-israil.pdf

598 Yıldırım Turan, "İsrail 2013", **Ortadoğu Yıllığı 2013**, Ed: Kemal İnat ve İsmail Numan Telci (İstanbul: Açılım Kitap, 2015):123.

599 "Türkiye-İsrail İlişkileri", http://www.mfa.gov.tr/turkiye-israil-siyasi-iliskileri.tr.mfa, [25.01.2015].

600 "Mavi Marmara Davası Lahey'e Taşındı", http://www.iha.com.tr/haber-mavi-marmara-davasi-laheye-tasindi-276680/, [14.05.2013].

601 Habere göre İsrail, her aileye 100 bin dolar azminat ödemeye hazır iken Türk tarafı aile basına 1 Milyon Dolar tazminat ödenmesini talep etmiştir. "Mavi Marmara'da Tazminat Krizi", **Sabah**, 29 Mayıs 2013.

görüşmelerde, Türk tarafının klasik tazminat değil; cezayı ağırlaştıran hasar tazminatı talep ettiği ifade edilmektedir.[602] Ancak İsrail'in tazminatın karşılığı olarak Mavi Marmara baskınına dâhil olan askerlerine yönelik Türkiye'de açılan davaların iptaline ek olarak varılacak bir anlaşmanın parçası olmakta ısrar ettiği belirtilmektedir.[603] Türkiye ile İsrail'in tazminat konusunda anlaşmaya varamadıklarının basına yansımasının ardından Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç,

> "Bunların hiçbirisi doğru değil. Siz bu rakamları sanıyorum piyasada dolaşan haberlere göre söylüyorsunuz. Rakam konusunda ne İsrail hükumetinin ne de bizim bir açıklamamız oldu. Kendi aramızda tartıştığımız bir kaç konu var. Biz bu haksız fiil karşısında uluslararası hukuku ne emrediyorsa onu talep ediyoruz. Bunun geçmişte emsalleri vardır. Bu emsallere uygun olarak ölenlerin ailelerine ve yaralıların ailelerine veya bizzat kendilerine ödenecek tazminat miktarlarını hukukçularımız tespit edip karşı tarafa teklifte bulundular. Bunlar üzerinde çalışmalar sonuçlanmak üzere"

şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.[604]

Aynı dönemde Mavi Marmara ile ilgili olarak devam eden yargılama süreci Türk mahkemelerinde devam ederken 6 Mart 2014'te İHH, UCM'ye mağdur sıfatıyla mahkemeye müdahil olmak için başvuruda bulunmuştur.[605] Türkiye'de görülen Mavi Marmara davasında ise mahkeme, dönemin İsrail Genelkurmay Başkanı Rau Aluf Gabiel Ashknazi, Deniz Kuvvetleri Komutanı Eliezer Alfred Marom, İstihbarat Başkanı Amos Yadlin, Hava Kuvvetleri Komutanı Avishay Levi hakkında – duruşmalara katılmadıkları gerekçesiyle- yakalama kararı ve kırmızı bültenle arama emri çıkarmıştır. Mahkeme kararın uygulanması için dosyanın Adalet Bakanlığı'na gönderilmesine karar vermiştir.[606] Hararetz Gazetesi, Mavi Marmara olayından sorumlu oldukları düşünülen 4 generalin Türkiye'ye gelmeleri ya da Türkiye ile antlaşması bulunan üçüncü bir ülkeye gitmeleri tutuklanacaklarını duyurmuştur.[607]

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ise 27 Mayıs 2014'te AK Parti grup toplantısında gazetecilerin Türkiye'de verilen mahkeme kararlarının İsrail ile yapılan görüşmeleri etkileyip etkilemeceği sorusuna "*şehitlerimizin vasisi durumunda olanların yerine biz hükmedemeyiz. Böyle bir hakkımız da yok. Bu ayrı bir konu,*

---

602 "Türkiye ile İsrail Tazminatta Anlaşamıyor", **Sabah**, 27 Ağustos 2013.
603 "Mavi Marmara İçin 20 Milyon Dolar Tazminat", http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25496356, [03.02.2014].
604 "Arınç'tan 'Mavi Marmara Tazminatı' Açıklaması", **Akşam**, 03 Şubat 2014.
605 "İHH'den UCM'ye 'Mavi Marmara' Başvurusu", **Hürriyet**, 06 Mart 2014.
606 "Mavi Marmara Davasında İsrailli Komutanlara Kırmızı Bülten", **Bugün**, 27 Mayıs 2014.
607 Barack Ravid, "Turkey Court Issues Arrest Warrants to Israeli Ex-Generals over Gaza Flotilla Raid", **Haaretz**, 26 May 2014.

bizimki devlet bazında ayrı bir konu"[608] biçiminde yanıt vermiştir. El-Jazeera Türk'ün İsrail Dışişleri Bakanlığı eski müsteşarı Alon Liel'e dayandırdığı haber analizi, İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu'nin anlaşmayı imzalama konusunda, mahkeme kararından önce de konuya tereddütle yaklaştığını ortaya koymaktadır:

> "Netanyahu, Türkiye ile ilişkileri düzeltmek isteyebilir ama İsrail koalisyonun önemli unsuru ve ilişkilerin zedelenmesinde büyük rolü de olan Avigdor Liberman her zamankinden de güçlü. Liberman, İsrail'in etrafındaki Suriye, Lübnan, Ürdün gibi ülkelerin zayıfladığını düşünüyor. Netanyahu'da güçlü hissediyor kendisini. Ortadoğu'da müttefik arayışında değil. Ayrıca Doğu Akdeniz'de Mısır'daki askeri yönetim, Yunanistan ve Güney Kıbrıs ile ilişkiler kuruldu, Azerbaycan ile dostluğu var. İsrail dış politikası Balkanlarda etkin. Bu şartlar altında, kendisini sürekli eleştiren Türkiye'ye ihtiyaç duymadığını düşünüyor."[609]

Başbakan Erdoğan 13 Temmuz 2014'te yaptığı bir açıklamada, Mavi Marmara olayından sonra Türkiye'nin İsraille olan ilişkilerini kestiğini, özür dilediğini belirttikten sonra İsrail'den krizin sona ermesi için beklentisini "*üçüncü bir şartımız vardı, Gazze'ye ablukayı kaldıracaksınız dedik. İsrail bu uygulamasına devam ettikçe bizim İsrail'e ilişkilerimizin normalleşmesi mümkün değildir*"[610] demiştir.

Diğer yandan Komor'un başvurusu üzerine ön soruşturmasını sonuçlandıran Uluslararası Ceza Mahkemesi, İsrail'in Mavi Marmara gemisine yönelik eyleminin *"savaş suçu kapsamında değerlendirilebileceğini"* ancak bunun mahkemenin soruşturması için *"yeterli yoğunlukta olmadığına"*[611] karar vermiştir. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kararını açıklamasının ardından İHH'nın avukatları 7 Kasım 2014'te bir basın toplantısı düzenlemiştir. Basın toplantısında, Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcılığı'nın Mavi Marmara olayında aslında *"savaş suçu"* kabul ettiğinin altı çizilmiştir. "*Kasten adam öldürme", "kasten ağır yaralama'"* ve *"insan onuruyla bağdaşmayan saldırı"* gibi suçların hem Mavi Marmara gemisinde; hem de İsrail hapishanelerinde işlendiğinin tespit edildiğini belirtilmiştir. Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcılığı'nın "suçun ağırlık derecesini yeterli" görmediği için soruşturma açmaktan kaçındığı ifade edilmiştir.[612] *...İsrail'in Gazze'ye yardım götüren Mavi Marmara gemisine yönelik saldırısıyla ilgili görülen*

---

[608] "Bizimki Devlet Bazında Ayrı Bir Konu", https://www.akparti.org.tr/tbmm/haberler/bizimki-devlet-bazinda-ayri-bir-konu/63451, [27.05.2014].

[609] Ayşe Kanbolat, "Ankara-Tel Aviv Normalleşmesi Yakın Değil" http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/ankara-tel-aviv-normallesmesi-yakin-degil, [25.01.2015].

[610] İsrail'le İlişkilerin Normalleşmesi Mümkün Değil", **Hürriyet**, 13 Ağustos 2014.

[611] "UCM'den Mavi Marmara Davasına Takipsizlik Kararı", **Yenişafak** 6 Kasım 2014.

[612] "Mavi Marmara Avukatlarından UCM'ye Tepki", http://mavi-marmara.ihh.org.tr/tr/main/news/0/mavi-marmara-avukatlarindan-ucmye-tepki/2593, [07.11.2014].

davaya bakan hukuk ekibi, soruşturma için "suçun ağırlık derecesinin yeterli olmadığına" dair UCM savcısının verdiği kararın gözden geçirilmesi için temyiz başvurusunda bulunacağı" açıklanmıştır. [613]

4 Ocak 2015'te İHH, Mavi Marmara gemisinde bulunan İngiliz vatandaşı aktivistlerin avukatlarının Londra Eminiyet Müdürlüğü ve Başsavcılığına yaptıkları şikâyet üzerine, İngiltere'de olaya ilişkin yasal inceleme sürecinin başlamış olduğu duyurulmuştur.[614] Yapılan inceleme, "Savaş Suçları Özel Operasyonlar Bölümü" tarafından yürütülmektedir. Bu süreç kapsamında (İsrail Genelkurmay Başkanı Korgeneral Gabriel Ashkenazi, Deniz Kuvvetleri Komutanı Koramiral Eliezer Marom, Hava Kuvvetleri İstihbarat Sorumlusu Tuğgeneral Avishai Levi, İsrail İstihbarat Başkanı Tümgeneral Amos Yadlin ile filoya yapılan operasyonun komutanlarından Tal Russo) olaydan sorumluluğu oldukları düşünülen 5 komutan hakkında işletilmeye devam ettiği ifade edilmiştir.[615] Türkiye'de devam eden yargılamanın gelecek duruşması 11 Mart 2015'te görülmesine karar verilmiştir.[616]

Türkiye'nin belirlediği kriz yönetim stratejisinin bir noktaya kadar başarılı bir biçimde yürüttüğünü de belirtmek gerekmektedir. Ancak yumuşama evresinde belirttiğimiz üzere kriz aslında hem İHH hem de Türkiye tarafından bir noktada ayrı ayrı yürütülmeye başlanmıştır. Bu ayrımın başladığının düşünüldüğü temel nokta; İsrail'in ödemeyi planladığı tazminatın İHH ve filoda bulunan aktivistler tarafından kabul edilmediğinin anlaşıldığı 6 Mayıs 2012'dir. Bu süreçten sonra her ne kadar İsrail özür dilese ve tazminat talebini kabul etse de hem Türk mahkemelerinde açılan davalar devam etmiş; hem de İHH avukatları Komor Devleti adına Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne başvurmuş ve İngiltere'de olayla ilgili bir soruşturma başlatmıştır. Bu nedenle olaya ilişkin olarak bireysel hak ihlallerinin İHH tarafından yetkili mercilere taşınması ilişkilerin normalleşmekten uzaklaştığı günümüzde olayaın iki başlı şekilde yönetildiği izlenimini doğurmaktadır. Ayrıca olayda Türkiye'nin Filistin devleti'nin tanınması üzerinden sürdürdüğü İsrail tarafından uygulanan ablukanın yasal temellerinin sarsılması üzerinden yürütülmektedir. Dolayısıyla İsrail devleti olaya

---

613 Fatih Erel, "UCM'nin 'Mavi Marmara' Kararı Temyize Götürülecek", http://www.aa.com.tr/tr/turkiye/416831--ucmnin-quot-mavi-marmara-quot-karari-temyize-goturulecek, [07.11.2014].

614 "Mavi Marmara Sanıkları İngiltere'de Yargılanacak", **Radikal**, 4 Ocak 2015.

615 Mavi Marmara'ya saldırı davası, http://www.haber7.com/guncel/haber/1263790-mavi-marmaraya-saldiri-davasi, [04.01.2015].

616 "Mavi Marmara Duruşması Ertelendi", **Yenişafak,** 9 Aralık 2014.

bütünsel olarak yaklaşırken Türkiye'de birden çok aktörün dâhil olduğu görülmektedir.

Mavi Marmara olayında kriz hâlihazırda sona ermediği –taraflar arasında kriz öncesi dönemdeki ilişkilere geri dönülmediği için- bir kriz sonrası evre mevcut değildir. Olayın sonucu ise hali hazırda belirsizlik niteliğini korumaktadır. Kriz, 2010 yılının 31 Mayıs'ından bu tezin kaleme alındığı döneme kadar halen devam etmektedir. Mavi Marmara olayı Türkiye ve İsrail açısından değerlendirildiğinde "tekrarlamayan çatışma" özelliği göstermektedir.

4.4.4. Kriz Yönetimi

Tablo 4.7: Mavi Marmara Krizi Sınıflandırma Özet Tablosu

Taraflarına Göre	Coğrafyaya Göre	Zamana Göre	Niyete Göre
İki Taraflı	Doğu Akdeniz (Ortadoğu)	İsrail için "Gelişen Kriz" Türkiye için "Ani Kriz"	Kurgulanmış / Tasarlanmış

Türkiye, Mavi Marmara krizinin meydana geldiği 31 Mayıs 2010'da, AK Parti'nin kurmuş olduğu çoğunluk hükümetiyle yönetilmekteydi. Ülke genelinde kurumsal bir karar alma birimi olarak Bakanlar Kurulu mevcut olsa da kurulun yapısı gereği kararlar oy birliği ya da oy çokluğundan ziyade ilgili birimlerin fikirleri alınarak başbakanın onayı ile oluşturulmaktadır. Türkiye'de karar alma birimi 1-4 kişiden oluşmaktadır. Bu nedenle kriz yönetim sürecinde alınan kararların "küçük grup" kararı olduğunu ifade etmek mümkündür. Kriz yönetim sürecinde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu öne çıksa da son kararın Başbakan Tayyip Erdoğan tarafından alındığı anlaşılmaktadır. Kriz, AK Parti'nin 60. Hükümeti döneminde

başlamış yine aynı partinin kurduğu 61. ve 62. Hükümetler döneminde ise varlığını sürdürmektedir.[617]

Mavi Marmara krizinin karşı tarafı İsrail'de ise, krizin meydana geldiği dönemde Başbakan Benyamin Netanyahu önderliğinde bir koalisyon hükümeti yönetimdedir. İsrail'de 32. Hükümet döneminde koalisyonu oluşturan 7 partinin – Bu dönemde İsrail hükümeti Likud, Kadima, İşçi Partisi, Evimiz İsrail, Habayit Hayehudi, Tevrat'ın Seferad Bekçileri ve Haatzma'ut[618] partiden oluşmaktadır- ve başkanlarının karar alma sürecinde önemli bakanlıkları paylaşmışlardır. Ancak kriz döneminde dış politika anlamında karar alım sürecinde öne çıkan savunma, dış ilişkiler, stratejik işler bakanlığı gibi bakanlıklar 3 aktör tarafından paylaşılmıştır. Bu noktada Savunma Bakanı Ehud Barak, Dış İlişkiler Bakanı Benyamin Netanyahu[*] ve Stratejik İşler Bakanı Moşe Yalon oluşmaktadır. İsrail'de de karar alma biriminin büyüklüğü 1-4 kişiden oluşmaktadır. Krizin devam ettiği dönemde 2013 Mart ayından itibaren İsrail'de 33. Hükümet kurulmuştur. İsrail 33. Hükümetinde koalisyon Likud ve Evimiz İsrail'in yanı sıra, Yesh Atid, Habayit Hayehudi ve Hatnuah Partisi'nin katılımıyla oluşturulmuştur.[619] 33. Hükümette Savunma Bakanı Moşe Yalon, Dış İlişkiler Bakanı Benyamin Netanyahu[620] ve Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat Bakanı Yuval Steinitz'dir. [621]

İsrail'de krize giden süreçte ülkenin sahip olduğu siyasi kültürün bir sonucu olarak askeri bürokrasinin etkinliği son derece belirgindir. Bu bağlamda, krizi ortaya çıkaran kararın alınmasında, İsrail Savunma Kuvvetleri'nin ön planda olduğu görülmektedir. Zira yukarıda belirttiğimiz üzere, İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF) filoya operasyon düzenlenmesi hakkındaki kararı 13 Mayıs 2010'da almış ve bu karar 26 Mayıs 2010'da İsrail Savunma Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. İsrail'de

---

[617] Türkiye'de 60 ve 61. Hükümetler döneminde iktidar partisi ve Bakanlar Kurulu'nda büyük bir değişiklik yaşanmamıştır. Ancak 2014 Ağustos cumhurbaşkanlığı seçimini Tayyip Erdoğan kazanmıştır. Bu nedenle 62. Hükümet döneminde Ahmet Davutoğlu AK Parti Genel Başkanı ve Başbakan olmuştur. Buna ek olarak, 2014 yılından itibaren Dışişleri Bakanlığı görevine Mevlüt Çavuşoğlu getirilmiştir. Ayrıca 2014 yılından itibaren başbakan yardımcılığı görevine –60., 61.,62., dönemlerde görev yapan Ali Babacan ve Bülent Arınç -Yalçın Akdoğan ve Numan Kurtulmuş getirilmiştir.

[618] "Eighteenth Knesset: Government 32", http://www.knesset.gov.il/govt/eng/GovtByNumber_eng.asp?govt=32, [20.02.2015].

[*] İsrail'de 20.12.2012'de yapılan kabine değişikliğinin ardından Dış İlişkiler Bakanlığı görevine Avigdor Lieberman getirilmiştir.

[619] "İsrail'de Yeni Koalisyon Hükümeti Kuruldu", http://politikaakademisi.org/israilde-yeni-koalisyon-hukumeti-kuruldu/, [17.03.2013].

[620] Kasım 2013'ten itibaren Avigdor Lieberman Dış İlişkiler Bakanlığı görevine getirilmiştir.

[621] "Nineteenth Knesset: Government 33", https://www.knesset.gov.il/govt/eng/GovtByNumber_eng.asp, [20.02.2015].

de kriz yönetim süreci kurumsal yapı içerisindeki "küçük grup" tarafından gerçekleştirilmiştir.

Mavi Marmara krizi süresince taraflar arasındaki iletişim; bakanlar ve bürokratlar düzeylerinde sürdürülmüştür. Taraflar arasında iletişim düzeyinin bakanlar ve bürokratlar tarafından sürdürüldüğü, CHP Adana Milletvekili Osman Loğoğlu'nun 7/15126 esas numaralı soru önergesinde yer aldığı şekilde Ahmet Davutoğlu-Ben Eliezer, Feridun Sinirlioğlu-Joseph Ciechanover, Hakan Fidan ve Tamir Pardo arasında gerçekleşen görüşmelerinden anlaşılmaktadır.[622] Belirtilen görüşmeler basına yansımış ve yalanlanmamıştır.

Krizin meydana geldiği dönemde Dünya, ABD'nin siyasal etkinliğinin halen sürmekte olduğu; bununla beraber birden "çok merkez "in güçlerini arttırmalarından dolayı "çok merkezli" olarak tanımlanmaktadır. 2000'li yılların ortalarından itibaren özellikle Beijing ve Moskova güç merkezleri olarak ortaya çıkmıştır. Mavi Marmara krizinde olayın meydana geldiği coğrafya Doğu Akdeniz olmakla birlikte, bölgesel-alt sistemde kriz Türkiye-İsrail arasında meydana geldiği için krizin oluştuğu temel coğrafya Ortadoğu'dur. Bölgesel alt sistemde krizin etkileri Ortadoğu'da görülmektedir. Mavi Marmara krizinde en etkili, baskın aktör hem Türkiye hem de İsrail ile müttefiklik ilişkileri bulunan ABD'dir. Mavi Marmara krizi açısından ABD'nin baskın aktör olarak değerlendirilmesinin temel nedeni, daha önce belirttiğimiz gibi, operasyonun ardından İsrail rehinesi haline gelen aktivistlerin ABD'nin baskısı ile serbest bırakılmasından ve Türkiye'nin İsrail'den talep ettiği özür beyanının Başkan Obama'nın 22 Mart 2013'deki resmi ziyareti sırasında gerçekleşmesinden çıkartılmıştır.

Mavi Marmara krizi, Türkiye-İsrail ilişkileri açısından süregiden bir uyuşmazlığın yeniden nüksetmesi dolayısıyla ortaya çıkan, bir tekrarlayan çatışma özelliği göstermemektedir. Krize özgü uyuşmazlık, krizin başladığı 31 Mayıs 2010'dan bu tezin kaleme alındığı döneme kadar tekrar etmemiştir; bu nedenle Mavi Marmara'nın hâlihazırda tekrarlanmayan bir çatışma olduğu düşünülmektedir.

Mavi Marmara krizine özgü uyuşmazlık; 2006 yılında HAMAS'ın Filistin'de yapılan genel seçimleri kazanmasından sonra, İsrail'in Gazze'de uyguladığı ablukayı daha da şiddetlendirmesinin etkisiyle -BM'nin çeşitli organları tarafından sürekli

[622] "Soru Önergesi", http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-15126sgc.pdf, [20.02.2015].

olarak vurgulanan "Gazze'deki insani durumun sürdürülemezliği" argümanı üzerine harekete geçen Özgür Gazze Hareketi'nin bölgeye insani yardım taşıyacak bir sivil toplum koalisyonu oluşturması ve deniz yolu üzerinden topladıkları yardımı Gazze'ye ulaştırmak için harekete geçmesinin bir sonucu olarak- sivil toplum örgütü ve devlet arasında ortaya çıkan bir uyuşmazlık olarak belirmiştir.

Mavi Marmara olayında uyuşmazlığın devlet taraflarının durumu kriz olarak değerlendirmesi farklı zaman dilimlerinde gerçekleşmiştir. Bu açıdan Mavi Marmara krizi değerlendirildiğinde; tarafların kriz algılamalarının farklı zamanlarda tetiklenmesi bakımından krizin uluslararası krizlere benzediği görülmektedir.[623] Uluslararası krizler birçok ülkeyi içine almaları bakımından her bir ülke için krizin tetikleyicisi olan söz, eylem ya da davranışın farklı olabilmektedir.[624] Mavi Marmara krizinde hem Türkiye hem de İsrail için krizin başladığı tarih ve eylem aynı değildir. Yukarıda belirtildiği üzere Gazze filosunun 28 Mayıs 2010'da Antalya Limanı'ndan ayrılması ile İsrail tarafı açısından kriz başlamıştır. Bu nedenle krizin devlet dışı aktörlerden biri olan çeşitli sivil toplum örgütlerinin koalisyon biçiminde hareket etmesi nedeniyle tetiklendiği söylenebilir. Çeşitli ülkelerden aktivistleri taşıyan filodaki gemilerden biri olan Mavi Marmara'ya İsrail Deniz Kuvvetleri'nin operasyon düzenlemesi, operasyon neticesinde 9'u Türk 1'i ABD vatandaşı olan 10 kişinin olay esnasında ve sonrasında hayatlarını kaybetmeleri yaklaşık 50 kişinin yaralanması nedeniyle hem kriz tırmanmış; hem de sivil toplum-devlet arasındaki bir kriz [İsrail için] devlet-devlet krizine dönüşmüştür. Filoya 31 Mayıs 2010'da operasyon düzenlenmesi ise Türkiye için krizi başlatmıştır. Olay, Türk karar alıcılar tarafından bir prestij sorunu; vatandaşlarının yaşam hakkına yönelik tecavüz biçiminde değerlendirilmiş ve sahiplenilmiştir. Bu tarihten itibaren kriz; Türkiye ile İsrail arasında "iki taraflı-dış politika krizi" halini almıştır.[625] Krizin devlet-devlet

---

[623] Brecher, **International Political …**, 149.

[624] Jonathan Wilkenfeld and Kathleen Young "The Role of Mediation in Managing International Crises", **Mediating International Crises**, (New York: Routledge, 2006): 4.

[625] Mavi Marmara olayında Türkiye'de hem karar alıcılar hem de basın hâkim bir algı oluşturmaya yönelmiştir. Bu tezde metin içerisinde karar alıcıların Mavi Marmara konusundaki söylemlerine yer verilmekle birlikte, krizin etkisinin en çok hissedildiği zaman diliminde yayınlanan gazetelerin ön sayfaları da kullanılmıştır. Bu bağlamda söylem analizi çalışmalarında Türk basını olayı bir bütün olarak "baskın" olarak değerlendirildiği bilinmektedir. Ancak gazetelerin siyasal konumları gereği, en liberalinden en muhafazakârına kadar, tarafsız bir söylemden nefret söylemine farklı yaklaşımlarla olay değerlendirilmiştir.

arasındaki tırmanması, Mavi Marmara'da bulunan çoğunluğu Türk vatandaşı olan aktivistlerin güç kullanılarak İsrail'e götürülmeleri ve bölgede bulunan çeşitli hapishanelerde tutulmalarıyla birlikte daha da artmıştır. ABD'nin baskısı üzerine 3 Haziran 2010'da İsrail'de tutulan aktivistler serbest bırakılarak Türkiye'ye getirilmiş İsrail'in bu davranışı sonucunda krizin yumuşama evresi başlamıştır.

HAİNLER İLK DEFA DENİZ ÜSSÜNE SALDIRDI
KAHPELER
İskenderun'daki üsse yapılan roketli saldırıda 6 askerimiz şehit oldu
Söz
Alçak İsrail'in tutumunu bilen hükümet, İHH gemisine "gitmeyin" demedi
BİLE BİLE ÖLÜME GÖNDERDİLER
İsrail askerleri, Gazze'ye insani yardım malzemesi götüren Türk gemisini bastı. 9'u Türk 19 sivili hunharca katletti...
Tepkiler
TOKMAK Canavarlara lânet!
AKP'li Çelik "2 saldırı tesadüf değil" dedi
Madem tesadüf değil gereğini hemen yapın
İki saldırıyla ilgili gelişmeler, fotoğraflar ve yorumlar... 4-5-8-9'da

Mavi Marmara krizinde, krize neden olan olay ve krizin tırmanma eğilimi zamana yayılmıştır. Kriz filonun hazırlıklarının kamuoyuna ilan edilmesinden itibaren ilk nüvelerini vermeye başlamış, filoya yapılan operasyonla tırmanmış ve zirve noktasından günümüze kadar geçen yaklaşık 4,5 yıllık süre boyunca varlığını sürdürmüştür. Türk karar alıcılar açısından olayın gelişimine bakıldığında; filoya askeri bir operasyon düzenlenmesinin beklenilmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca, Türkiye'de karar alıcılar tarafından sivil toplum kuruluşlarının eyleminin yanlış algılandığı ve yanlış değerlendirildiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Mavi Marmara krizi genel niteliği itibariyle değerlendirildiğinde; İsrail tarafından filonun gönderilmesine izin verilmemesi için birçok kanaldan açık çağrıların yapılmasına karşın, Özgür Gazze Hareketi'nin Gazze'ye deniz yolu üzerinden ulaşmayı deneme kararı göz önünde bulundurulduğunda, kurgulanmış bir olay olduğu izlenimini doğurmaktadır. Zira İsrail açısından uygulanan deniz ablukası doğrudan doğruya ülkenin güvenliğine yönelik temel bir tehdit olarak

---

Bkz. F. Betül Aydın, "Türk Basınında Nefret Söylemi: 'Mavi Marmara Baskını' Örneği", https://www.academia.edu/12424664/T%C3%9CRK_BASININDA_NEFRET_S%C3%96YLEM%C4%B0_MAV%C4%B0_MARMARA_BASKINI_%C3%96RNE%C4%9E%C4%B0, [27.05.2015]. Buna ek olarak, olayda Türk karar alıcılar tarafından kullanılan "bizim gemimiz", "eşkıyalık", "korsanlık", "haydutluk", "şehitlerimiz" gibi ifadeler kamuoyunda hâkim bir algı oluşturmak amacıyla kullanılmıştır. Söz konusu metinler değerlendirilirken tüm bunların belirli bir mesaj içeren, -duygu, tutum, davranış değiştirmek gibi- hedefe yönelik toplumsal "algılama yönetimi"ne yönelik faaliyetler olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Mavi Marmara krizinde kullanılan bütün söylemlerin eleştirel bir gözle değerlendirilmesi oldukça faydalı olacaktır.

değerlendirilmektedir. Sivil toplumun oluşturduğu girişim ise, fiili olarak uygulanan ablukayı anlamsızlaştırmaya yöneliktir. Özgür Gazze Hareketi'nin topladığı insani yardımın Gazze'ye abluka bölgesi üzerinden ulaştırılmasına müsaade edilmeyeceği açıktır. Buna ek olarak aktivistlerin yaşam hakkına yönelik şiddetli bir müdahalenin iki ülke arasında bir krize neden olacağını tahmin etmek güç değildir.

Mavi Marmara olayının kurgulanmış bir kriz olduğu varsayımından hareket edildiğinde krizin ya İsrail ya da Türkiye tarafından kurgulandığı ihtimalleri üzerinde durmak gerekmektedir. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun açıkladığı gibi Mavi Marmara'nın yolculuğunda Türkiye'nin 4 muhtemel senaryoya sahip olması ilk bakışta krizin Türkiye tarafından kurgulanmış olabileceğini akla getirmektedir. Davutoğlu, Türkiye'nin beklediği muhtemel senaryoların şunlar olduğunu belirtmiştir:

> "Mavi Marmara yola çıktığında teknik olarak dört senaryo üzerinde çalışmıştık. Birincisi, gemiler yaklaştığında İsrail Mavi Marmara'nın karşısına kendi gemilerini koyar, kendi karasularında blokaj yapar, bir müddet beklenir, onlar protesto eder, İsrail geçirmemiş Böylece barışçıl bir protesto olur vs. İkincisi bir müdahale olabilir. Teknik bir müdahale. Gemilerin eşlik edilerek limana çekilmesi olabilir. Üçüncüsü gemiye operasyo-nel anlamda bir müdahale olabilir. Ama silahlı baskın şeklinde değil. Son senaryo da gemiye müdahale olur ama can kaybına neden olacak olaylar olmadan belki silah kullanılmadan belki arbede filan olur." [626]

Davutoğlu'nun bahsettiği senaryolardan anlaşıldığı üzere Türkiye Gazze Filosuna şiddet içeren bir askeri müdahalenin gerçekleştirilmesini beklememektedir. Buna ek olarak, Gazze Hareketi'nin düzenlediği yardım filosunun benzerleri daha önce düzenlendiği bilinmektedir. Daha önce de sivil toplum örgütleri Gazze'ye deniz yoluyla yardım ulaştırmayı denemiştir. *Free Gaza Movement*[627] isimli kuruluşun Ağustos-Aralık 2008 döneminde –gerçekleştirdiği girişimde az sayıda, küçük tekneler kullanılmıştır- Gazze'ye denizden ulaşma teşebbüslerinde beş defa başarılı olmuştur. Aynı Mavi Marmara olayında olduğu gibi, bu beş girişimin amacının da "Gazze ablukasını kırmak" olduğu açıklanmıştır. İsrail'in bu girişimlere yaklaşımı zaman içerisinde değişmiştir. Free Gaza Movement'ın Aralık 2008'de giriştiği altıncı seferde İsrail donanmasına ait bir gemi, tekneye kasten çarpıp ağır hasar vermiş ve teknenin rotasını Lübnan yönüne zorlamıştır. Yedinci sefer denemesinde, 29 Haziran 2009'da ise Free Gaza Movement'ın Spirit of Humanity isimli gemisi, içerisinde

---

[626] "Davutoğlu: Bu Yazdan Endişeliyim", http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/davutoglu-bu-yazdan-endiseliyim-haberi-30508, [15.01.2015].

[627] Gazze Filosu'nun da organizatörleri arasında yer alan Free Gaza Movement, Kıbrıs merkezli bir sivil toplum kuruluşudur.

bulunan yolcularla beraber Gazze'nin takriben 20 mil açığında durdurmuştur. Gemide bulunan yolculardan geri dönmeleri istenmiş ve bu taleplerin geri çevrilmesinin ardından İsrail askerleri gemiye çıkmıştır. Free Gaza Movement'ın yedinci denemesinde gemi Aşdod Limanı'na çekilmiş ve içinde bulunan yolcular alıkonulmuş ve tutuklanmışlardır. Free Gaza Movement, bu başarısız teşebbüsler sonrasında yeni seferlerinde gemi sayısını arttırabilmek için başka organizasyonlarla işbirliği geliştirmeye yönelmiştir.[628] Bu noktada İsrail'in Gazze ablukasını kırmaya yönelik girişimlere giderek sertleşen yanıtlar verdiği görülmekle birlikte, hiçbir zaman uygulanan şiddet düzeyinin Mavi Marmara'da olduğu kadar yüksek olmadığı görülmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin İsrail'in Gazze Filosuna karşı tutumunun önceki örnekleri göz önünde bulundurarak şekillendirildiği düşünülmektedir. İstanbul Limanı'ndan Türkiye bandralı olarak ayrılan geminin Antalya Limanı'nda bandırasının değiştirilmesi de oldukça ilginç bir durumdur. Ayrıca, Mavi Marmara gemisi Komor bandıralı olması nedeniyle operasyon karşısında olaya müdahil olması gereken ülke, Komor Adaları Devleti'dir.[629]

İHH, Gazze'ye yardım götürmeyi ilk olarak kara yolu üzerinden denemiştir. İHH'nın düzenlemiş olduğu ilk kara konvoyu Aralık 2009'da Mısır üzerinden denenmiştir. Ancak konvoyun ilerlemesine izin verilmemesi üzerine araçlar feribotlarla Lazkiye Limanı'na götürülmüştür.[630] Bu seferde de bazı şiddet olaylarının yaşandığı bilinmekle birlikte, şiddet seviyesinin insan hayatını tehdit etmediği bilinmektedir.

Diğer yandan krizin Türkiye tarafından kurgulanmış olması varsayımı, hangi amaca ulaşmak için krizin kurgulanmış olabileceği sorusunu akla getirmektedir. Bu sorunun en akla yakın cevabının AK Parti döneminde söylemsel düzeyde Ortadoğu'da sağlanan ve arabuluculuk çalışmaları çerçevesinde görünür hale gelen etkinliğin arttırılarak devam ettirilmesi olduğu düşünülmektedir.[631] Zaten AK Parti

---

[628] Tuğçe Kafdağlı, "Understanding the Mavi Marmara Crisis in Turkish-Israeli Relations", http://www.ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/35eb067b-2325-477f-81f1-9dfd27fb2c16.pdf, [20.02.2015].

[629] Türk Ceza Kanunu'nun 8. Maddesine göre *"açık denizde ve bunun üzerindeki hava sahasında, Türk deniz araçları ve hava araçlarında veya bu araçlarla işlenen suçlar Türkiye'de işlenmiş sayılır."*(m. 8/2 –b) Mavi Marmara gemisinin Komor bandıralı olması sebebiyle TCK'nın görev alanına giren "ülkesellik" prensibinin dışarısında olduğunu belirtmek gerekmektedir.

[630] İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı(İHH) Ankara Temsilcisi Hanefi Sinan ile Röportaj, http://www.orsam.org.tr/tr/orsamkonukgoster.aspx?ID=324 [22.02.2015].

[631] AK Parti döneminde "Butik devlet değiliz, büyük devletiz", "Yeni kurulmakta olan Ortadoğu'nun sahibi, sözcüsü ve öncüsüyüz", "Ortadoğu'nun merkez ülkesiyiz", "Ortadoğu'da düzen

hükümetleri döneminde Ortadoğu'da Türkiye'nin etkinliğini arttırma çabaları, kamu diplomasisi çalışmaları büyük ölçüde İsrail'le ilişkiler ve Filistin sorunu üzerinden yürütülmüştür.[632]

Bu tespitin TESEV'in 2009 yılında 7 Arap ülkesinde 2006 kişiyle görüşülerek gerçekleştirdiği "Ortadoğu'daki Türkiye Algısı" anketine göre Arap kamuoyu tarafından da desteklendiği ampirik verilerle ölçülmüştür. Anket, Türkiye'nin Arap dünyasında daha büyük bir rol oynaması gerektiği düşünüldüğünü, Türkiye'nin İsrail-Filistin arabuluculuk rolü üstlenmesinin Arap dünyasında desteklendiğini, Türkiye'nin model olarak görüldüğünü ortaya koymuştur. Ayrıca 2009'da Davos Dünya Ekonomik Forumu toplantısında İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres ile Başbakan Recep Tayyip Erdoğan arasında yaşanan gerilimin "*Türkiye'nin Arap kamuoyunun beklentileri karşısında hassas davranan bir ülke*" olduğu şeklindeki imajın güçlenmesine yardımcı olduğu söylenebilir.[633] Gazze Filosu konusunda AK Parti hükümetinin İsrail'in Gazze'ye gidilmesine izin verilmeyeceği yönündeki uyarılara rağmen yardım gemilerinin hareketine engel olmaması ve olay sonrasında İsrail'e gösterilen tepki Filistinlilerin gözünde Türkiye'nin halkı ve hükümetiyle yanlarında olduğu izlenimini yaratmıştır.[634]Aynı raporun 2013 yılında yayınlanan versiyonu; özellikle Mısır ve Suriye'de Türkiye'ye olumlu yaklaşanların sayısının azaldığı, Türkiye'nin mezhebe dayalı dış politika izlediği algısının ise arttığını, yine de Türkiye'nin Ortadoğu'daki rolünün genel olarak desteklendiği, Türkiye'nin pek çok ülkede demokratik yapısından dolayı halen model olarak görüldüğü fakat bölgede en sevilen ülke olmaktan uzaklaştığı tespit edilmiştir.[635] Bu nedenle Mavi Marmara krizi öncesinde Türkiye'nin Arap kamuoyundaki imajının bugüne kıyasla daha olumlu olduğu görülmektedir.

---

kuruyoruz", "Ortadoğu için rol modeliyiz", "Küresel oyun kurucu oluyoruz", "Ortadoğu'da hiçbir mezhepsel soğuk savaşa izin vermeyiz" gibi söylemler sıklıkla dile getirilmiştir. Bkz. Barış Doster," Türk Dış Politikası ve Bölgesel Güç Olma Çabaları", **Ortadoğu Analiz,** (Cilt: 4, Sayı: 42, Haziran, 2012): 20.

632 Gökhan Telatar, "Merkez Ülkeden Küresel Güce? AKP Dönemi Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisi", **Türkiye'de Politik Değişim ve Türk Dış Politikası: Neo-Osmanlıcılığın Sosyo Politiği,** (ed) Rasim Özgür Dönmez, (Bursa: Dora Yayınevi, 2014): 284.

633 Mensur Akgün, Gökçe Perçinoğlu, Sabiha Senyücel Gündoğar, **Ortadoğu'da Türkiye Algısı**, http://tesev.org.tr/Upload/Editor/ortadoguda%20turkiye%20alg%C4%B1s%C4%B1%20rapor.pdf, Mart 2010, [21.02.2015].

634 Telatar, "Merkez Ülkeden Küresel Güce?"..., 285-86.

635 Mensur Akgün, Sabiha Senyücel Gündoğar, "Ortadoğu'da Türkiye Algısı 2013", http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/03122013120651.pdf, Kasım 2013, [21.02.2015]

Barış Doster'in belirttiği gibi Türkiye son yıllarda pek çok ülke arasında arabuluculuk yapma çabası içerisine girmiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin arabuluculuk çalışmaları yürüttüğü ülkelerle olan ilişkisi hızla bozulmuştur. "*Öyle ki Türkiye, değil başka ülkeler arasında arabuluculuk yapmak, onlarla ilişkilerini düzeltmek için arabulucuya gereksinim duyar hale gelmiştir*"[636]. Uluslararası sorunların çözümünde arabuluculuk rolü üstlenebilmek bölgede etkin olabilmek, barışı tesis edebilecek güce sahip olmak, bölge ülkeleriyle yakın ilişkide bulunmak gerekmektedir. Ayrıca ülkelerin güvenini kazanmak onları müzakere masasına oturtacak, dahası masada tutacak, bu yönde baskı yapacak güce ve olanaklara sahip olunması şarttır. Çok boyutlu, çok merkezli, çok yönlü, çok kimlikli, bir dış politika izlemek için Türkiye'nin jeopolitik konumu ve tarihsel birikimi gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. İlk olarak Türkiye'nin ekonomik gücü böyle bir politika için yeterli değildir. Zira bölgesel gücün, bölgenin en güçlü siyasi, iktisadi, askeri, toplumsal, kültürel aktörlerinden biri olmayı gerektirir.[637] Bölgesel güç olarak Türkiye'nin güç unsurları değerlendirildiğinde askeri gücünün konvansiyonel unsurlar dışında büyük ölçüde müttefiklerinin desteğine bağlı, ekonomisinin kırılgan, siyasi gücünün karşılığının Ortadoğu'da çok etkili olmadığı görülmektedir.

Politik psikoloji açısından İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'i Başbakan Erdoğan tarafından bütün dünyanın gözü önünde eleştiren söylemi ve tutumu, Türkiye içinde Erdoğan'ın büyük dünya devletlerine ve İsrail'e kafa tutan lider biçiminde algılanmasına ve böylece Erdoğan'ın "*Türkiye'nin hasretle beklediği lider"* imajına bürünmesini sağlamıştır. Bu imaj değişimi bir yandan Türk halkının gurunu okşarken, diğer taraftan Batı karşısında ezilmiş hisseden Ortadoğulular tarafından takdirle karşılanmıştır.[638] "*Türklerde her ne kadar narsisistik bir kabarmaya yol açmışsa da buna karşılık İsrail'de de önemli bir narsisistik yaralanmaya yol açmıştır*"[639]. Davos sonrasında Türkiye ve İsrail arasında yaşanan bütün krizlerde taraflardan birinin gururu ve benlik saygısı şişirilmişken; diğer tarafın gururu kırılmıştır. Zira liderleri ya da grup üyelerinden herhangi birine yönelik bir olumsuzluk, toplumların bütününe yöneltilmiş olarak algılanmaktadır.

---

[636] Barış Doster, "Türk Dış Politikası ve Bölgesel Güç Olma Çabaları", **Ortadoğu Analiz**, (Cilt: 4, Sayı: 42, Haziran, 2012): 22.
[637] Doster, "Türk Dış Politikası**…",** 22.
[638] Abdülkadir Çevik ve Bahar Sanem Çevik-Ersaydı,"Türkiye-İsrail İlişkilerinde Psiko-Politik Etkenler ve Toplumsal Algılar", **Akademik Ortadoğu,** (Cilt: 5, Sayı: 2, 2011): 12.
[639] Çevik ve Çevik Ersaydı, "Türkiye-İsrail…", 11.

Bu nedenle kendisini bir grup olarak tarif eden toplumlar tamamen olaylara tepki gösterir. Mavi Marmara olayı, kitlelerin Türkiye'nin başarılı bir toplum olduğu yönündeki umut ve beklentilerinin önüne engel olmuştur.[640]

Mavi Marmara, krizin içeriğine göre öncelikle askeri-güvenlik, insani, siyasi-diplomatik ve hukuksal bir krizdir. Mavi Marmara, İsrail tarafından ülkenin askeri güvenliğini doğrudan etkileyebilecek bir olay olarak algılanmış ve bu nedenle hızla karşı önlemler almayı, filonun durdurulmasını gerektirmiştir. Olayın insani boyutu göz önünde bulundurulduğunda; İsrail'in askeri operasyonunun temel insan hak ve özgürlüklerine yönelik şiddet içeren, açık bir saldırı olduğu açıktır. Olayın siyasi-diplomatik boyutunu ise saldırgan tarafın meşru gördüğü gerekçelere dayanarak bir siyasi hedefi ve/veya önceliğini elde edebilmek için fiili bir durum yaratması oluşturmaktadır. Bu noktada bahsedilen fiili durumun İsrail'in güvenlik gerekçeleriyle sürdürdüğü abluka olduğunu belirtmek gerekmektedir. Zira Gazze ablukası kriz öncesi dönemde *de facto* olarak uygulanmakta olup; hukuki açıdan tartışmalı bir nitelik göstermektedir. Ablukanın siyasi boyutunun tartışmalı olması hukuki durumun belirsizliğini de göstermektedir.

Mavi Marmara olayında krizi tetikleyen eylem, Doğu Akdeniz'de, Türkiye sınırları dışında gerçekleşmiştir. Krizin temel tetikleyicisi sivil toplum koalisyonunun Gazze Şeridi'ne yardım ulaştırmayı amaçlaması ve bölgede uygulanan İsrail ablukasına karşı çıkması neticesinde belirmiştir. Bu açıdan filoda bulunan gemilerde ateşli silahların bulunmaması açısından bakıldığında [İsrail için] krizi tetikleyen eylemin şiddet araçlarından uzak olduğu görülmektedir. Zira BM tarafından yapılan incelemelerde filoda silah benzeri insan yaşamını doğrudan tehdit edecek herhangi bir materyalin varlığına rastlanmamıştır. Bu nedenle krizi tetikleyen eylemin bir protesto olduğu görülmektedir.

Mavi Marmara krizinde İsrail tarafından gösterilen ilk reaksiyon; olayın niteliği itibariyle şiddet içeren askeri eylemleri de kapsayan çoklu tepki şeklindedir. Mavi Marmara ve filoya dâhil gemilerin İsrail tarafından ilan edilen abluka alanına gelinceye kadar henüz bir çatışma hali mevcuttur. İsrail bakımından bu çatışmanın bir krize dönüşme olasılığı yüksek olsa da henüz abluka alanına girilmediği veya ablukayı fiili delme girişimi gerçekleşmediği için İsrail bakımından krizi tetikleyen bir eylem de henüz yoktur. İsrail güçlerinin abluka alanı dışında iken filoyu

[640] Çevik ve Çevik Ersaydı, "Türkiye-İsrail…", 14.

karşılamış olmaları ve girişimi önlemeye çalışmaları hem İsrail hem de Türkiye bakımından krizi tetikleyen eylemin gerçekleşmesi olarak değerlendirilebilir. Daha açık bir ifadeyle çatışma-kriz analizi bakımından çatışmayı tetikleyen ve tırmandıran Gazze'ye yardım filosunun abluka bölgesine doğru seyretmesi olsa da krizi tetikleyen eylemi gerçekleştiren İsrail olmuştur.

Filoya gösterilen tepki IDF güçlerinin hem denizden hem de havadan askeri operasyon yapılması şeklinde gerçekleşmiştir. Filonun gündüz, abluka sınırına çok daha fazlayaklaşmış olduğu bir konumda ve durdurularak engellenmesi mümkün iken bu tercih edilmemiştir. Türk karar alıcılar ise olay karşısında öncelikle sözlü, siyasi ve ekonomik tepki geliştirmişlerdir. Yapılan operasyon kınanmış, iki ülke arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkiler durma noktasına gelmiş, krize kadar yapılan - askeri niteliği olan- bütün ekonomik antlaşmalar ise askıya alınmıştır. Bu çerçevede yapılması planlanan tatbikatlar dahi iptal edilmiştir. 2 Haziran 2010 tarihinde TBMM'de grubu bulunan parti temsilcileri tarafından verilen bir önerge ile *"İsrail Silahlı Kuvvetlerinin, insani yardım taşıyan gemi konvoyuna yaptığı ve çok sayıda masum insanın ölümüne ve yaralanmasına yol açan insanlık dışı saldırıyı şiddetle ve nefretle kınadıklarına ilişkin bildiri"* kabul edilmiştir. Hükümetin krize ilişkin değerlendirmelerine önemli bir destek sayılabilecek bildiri aşağıdaki görüşleri ve talepleri içermektedir:

> *"Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'na*
>
> *Türkiye Büyük Millet Meclisi, İsrail Silahlı Kuvvetlerinin 31 Mayıs 2010 Pazartesi sabahı, çoğunluğu Türk olan, 32 ülke vatandaşının bulunduğu insani yardım taşıyan gemi konvoyuna yaptığı ve çok sayıda masum insanın ölümüne ve yaralanmasına yol açan insanlık dışı saldırıyı şiddetle ve nefretle kınamaktadır. Hayatını kaybedenlere Allah'tan rahmet, yakınlarına başsağlığı ve yaralılara acil şifalar dilemektedir.*
>
> *Bu saldırı, Birleşmiş Milletler yasasının ve uluslararası hukukun açık bir ihlalidir.*
>
> *TBMM, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bu olaydan dolayı İsrail'i kınayan ve yaptırımlar öngören bir kararı en kısa zamanda kabul etmesini beklemektedir. Bu menfur saldırının, bütün boyutlarıyla araştırılması için bağımsız bir uluslararası soruşturma komisyonu kurulmalıdır.*
>
> *İsrail Hükümeti, bu saldırı dolayısıyla resmen özür dilemeli, olayın sorumlularının yargılanarak cezalandırılmalarını sağlamalı, saldırının mağdurlarına tazminat ödemelidir.*
>
> *Türkiye, İsrail'e karşı millî ve uluslararası yargı yollarına başvurmalıdır.*
>
> *TBMM, Türk Hükümeti'nden, İsrail ile siyasi, askerî ve ekonomik ilişkilerimizi gözden geçirmesini ve gerekli etkin önlemleri almasını beklemektedir.*
>
> *TBMM, bu saldırıya karşı halkımızın gösterdiği haklı tepkileri saygıyla karşılamaktadır.*
>
> *TBMM, bu tepkilerin şiddete dönüşmeyeceğine ve Türkiye'deki Musevi vatandaşlarımızı incitici bir nitelik taşımayacağına inanmaktadır. İsrail Hükümeti'nin saldırgan tutumuna karşı gösterilen tepkiler, İsrail milletini hedef almamalıdır.*

TBMM, her zaman olduğu gibi Filistin halkı ile dayanışma içindedir ve Gazze'ye yönelik insanlık dışı abluka ve ambargonun derhal kaldırılmasını beklemektedir. ''[641]

Mavi Marmara krizinde taraflar krize "tehdit ve düzeyi" bakımından nasıl bir anlam yüklemiştir? Mavi Marmara örneğinde krizi tetikleyen eylemle birlikte ortaya çıkan "kriz" hali ülkesel varoluş, toprak bütünlüğü, güvenlik ve temel çıkarlar bakımından herhangi bir tehidt olarak değerlendirilmemiştir. Dolayısıyla temel değer ve öncelikler bakımından bunların dışında bir önem atfedildiği görülmektedir. Krizin yaratmış olduğu tehdidin ciddiyeti İsrail ile savaşı göze almayı gerektirmeyecek şekilde düşük olsa da Türkiye'de hükümetin/devletin saygınlığına yönelik bir saldırı olarak değerlendirilmiştir. Krizin uluslararası sistem ve bölgesel alt sistemde Türkiye'nin/hükümetin saygınlık ve etki kaybına neden olacağı düşünülmüştür. Dolayısıyla krizde savunmacı konumda bulunan Türkiye'nin Alexander George'un savunmacı kriz yönetimi stratejilerinden "sınırlı tırmandırma" stratejisini seçtiği görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin İsrail'in kendisine karşı yeniden harekete geçmesini önlemek açısından; iki ülkenin güç unsurlarını karşılaştırdığı anlaşılmaktadır. İsrail'in nükleer güç kapasitesini de dikkate alan Türkiye, İsrail'e karşı missilleme, aynı şekilde mukabele etmek gibi bir savunmacı stratejisinin yerine –iki ülkenin güç kapasiteleri açısından daha rasyonel olan- pazarlık zemininin ön koşullarını belirlemek üzere yatay tırmandırma stratejisini benimsediği anlaşılmaktadır. Türkiye'nin kriz yönetim stratejisinde şiddet içermeyen çözüme ve arabuluculuğa başvurulmuştur. İsrail tarafının gemiye düzenlediği operasyon, uygulanan kriz yönetim stratejisinin öncelikle şiddet içeren yönetemlere odaklanıldığını göstermektedir. Sonraki süreçte İsrail Türkiye ile ilişkilerini normalleştirmek için Türkiye'nin kendisine önerdiği yollardan müzakere edilmesi üzerinden ilerlemiştir. Türkiye pazarlık koşullarını belirlemiştir. Bu koşullar: el konulan gemilerin iadesi, olayla ilgili özür dilenmesi, olayda ölenlerin ve yaralananların ailelerine tazminat ödenmesi, Gazze üzerindeki ambargonun kaldırılması ve uluslararası bir soruşturma komisyonunun oluşturulmasıdır. Bu kapsamda Türkiye'nin talepleri üzerine talep ettiği özür Başbakan Natenyahu yerine getirmiş, tazminat konusunda anlaşma sağlanamamış; BM'den istenen soruşturma

[641] Bu konuda bkz.; **Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi,** 110'uncu Birleşim, 2 Haziran 2010 Çarşamba, http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil4/bas/b110m.htm ; [28.03.2015].
Bildiri oybirliği ile kabul edilmesine karşı hükümetin krize ilişkin sorumluluk ve izlediği siyasadaki aksayan noktalar üzerinde Meclis'te milletvekillerinin hükümete yoğun eleştirilerde bulunduğu görülmektedir. Bu konuda bkz.; **Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi,** 111'inci Birleşim, 3 Haziran 2010 Perşembe, http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil4/bas/b111m.htm, [28.03.2015].

konusu tartışılmış ancak tarafsız bir aktörün olayı soruşturmasından ziyade, her iki ülkede bağımsız aktörler tarafından kendi iç soruşturmaları gerçekleştirilmiştir. Gazze'de uygulanan ambargo ve abluka konusunda belirli ölçüde bir yumuşama sağlandıysa bile abluka uygulanmada devam etmektedir.

Türkiye'nin kriz yönetim tekniği krizin şiddet içermeyen bir çözüme kavuşturulması üzerinden ilerlemiştir. Bu kapsamda hem Türkiye'nin hem de İsrail ile müttefiklik ilişkisine sahip olan ABD üçüncü bir aktör olarak tarafları bir araya getirmeye, aralarında arabuluculuk çalışmaları yürütmeye yönelmiştir. Krizde şiddetin seviyesi ibret verici ölçüde güç kullanmak üzerine kurulmuştur.

Mavi Marmara olayında saldırgan taraf, İsrail üç farklı strateji kullanmıştır. Bu kapsamda İsrail'in Alexander George'un tanımladığı kriz yönetim stratejilerinden, "hat çizme", "taahhütlerin yerine getirilmesi" ve "oldu-bittiye getirme" stratejilerini kullandığı görülmektedir. Hat çizme ve taahhütlerin yerine getirilmesi stratejileri, krizlerde genellikle savunmacı pozisyonunda bulunan tarafça kullanılır. İsrail Gazze'ye yardım götürmek amacıyla oluşturulan filonun ablukayı delme girişimini engelleyebilme amacına dönük olarak "caydırıcı" nitelikte bir önalma stratejisini yürütmüş ancak tırmanma eşiği hızlıca-kontrolsüz aşılmıştır.

Olayın başlangıcında İsrail'in güvenlik algılamaları, kendisini tehdit altında hissetmesi nedeniyle bu stratejileri kullanmaya yöneldiği düşünülmektedir. İkinci bölümde belirttiğimiz gibi, hat çizme stratejisi karşı tarafın eyleme geçtiğinde karşı karşıya kalacağını şiddetli cevabın ortaya konulmasıdır. Kriz öncesi evrede belirttiğimiz İsrail Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Yigal Palmor'un *"gemilerin İsrail karasularına girmesi halinde İsralli denizcilerin müdahale edeceği, gemilerin Aşdod limanı çekileceğini ve eylemcilerin sınır dışı edileceği"* açıklaması; İsrail basınında kabinenin *"gerekirse güç kullanmaya izin verdiği", "İsrail ordu ve donanmasının gemilerin Gazze'ye ulaşmasını engelleyeceği"* gibi haberler İsrail'in kırmızı çizgisinin ablukanın delinmesi olduğunu ortaya koymaktadır. İsrail kırmızı çizgisini belirttikten

sonra taahhütlerin yerine getirilmesi stratejisini uygulamıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi taahhütlerin yerine getirilmesi; düşmanın yanlış hesaplar yapmasını engellemek, kendini meşrulaştırmak ve karşı tarafın ilgili konu hakkında taviz vermesini sağlamak gibi amaçlarla uygulanmaktadır. Bu noktada İsrail'in kırmızı çizgisini oluşturduktan sonra söyleminden geri adım atmasının prestij kaybına neden olacağı açıktır. Bu nedenle kırmızı çizginin ilan edildikten sonra devlet ciddiyeti açısından mutlaka uygulanması gerektiği bilinmektedir. Bu nedenle gemilere düzenlenen operasyon sırasında taahhütlerin yerine getirilmesinin yanı sıra oldu-bittiye getirme stratejisi uygulanmıştır.

İkinci bölümde belirttiğimiz gibi, oldu-bittiye getirme stratejisi, saldırgan tarafın rakibinin tartışmalı konu üzerindeki konumunu korumayacağına inandığı durumlarda, hızlı ve kararlı biçimde harekete geçmesini ve var olan statükoyu kendi lehine değiştirmesini hedeflemektedir. İsrail'de bulunan karar alıcılar, özellikle askeri bürokrasi filonun İstanbul'dan ayrılmasının hemen ardından kriz uyaranlarını almıştır. Mavi Marmara gemisine tam teşekküllü, havadan ve denizden indirme yapılması, aktivistlerin doğrudan doğruya hedef alınması İsrail'in güvenlik devleti uygulamalarıyla paraleldir. İsrail yönetimi, bir daha hiçbir kuruluşun Gazze Şeridi'nde herhangi bir eylem yapmayı göze almamasını hedeflemiştir. Bölgede adeta bir çeşit korku duvarı inşa ederek rejimin, varlığının bir parçası olarak gördüğü bu alanı ne pahasına olursa olsun koruyacağını ilan etmiştir. İsrail'in Mavi Marmara gemisine gerçekleştirdiği askeri operasyon, Gazze üzerindeki deniz ablukasının "yasal" olmasa dahi - Palmer raporu taraf devletlerce imzalanmadan yayınlandığı için raporun hukuki niteliği tartışmalıdır- *de facto* olarak kabul görmesine yol açmıştır. Bu bağlamda İsrail'in oldu-bittiye getirme stratejisinin gereklerine uygun olarak istenmeyen bir tırmanma riskini, uluslararası sistemin güvenilir bir aktörü olmaktan çıkma ve kınanma gibi temel risk unsurlarını göz önünde bulundurduğu anlaşılmaktadır.

İsrail'in geliştirdiği kriz yönetim stratejisi ise olayın başlangıcında şiddet içeren çözüm geliştirilerek ablukanın varlığına –dolayısıyla İsrail'in varlığına- yönelen tehdidin önünün alınması; daha sonra ise ilişkilerin normale dönmesini sağlamak amacıyla müzakere edilmesi temeli üzerine kurulmuştur.

Mavi Marmara krizinde olaya en yoğun biçimde müdahil olan örgüt BM Güvenlik Konseyi'dir. Krizin tırmandığı aşamada İsrail'in şiddet içeren davranışı

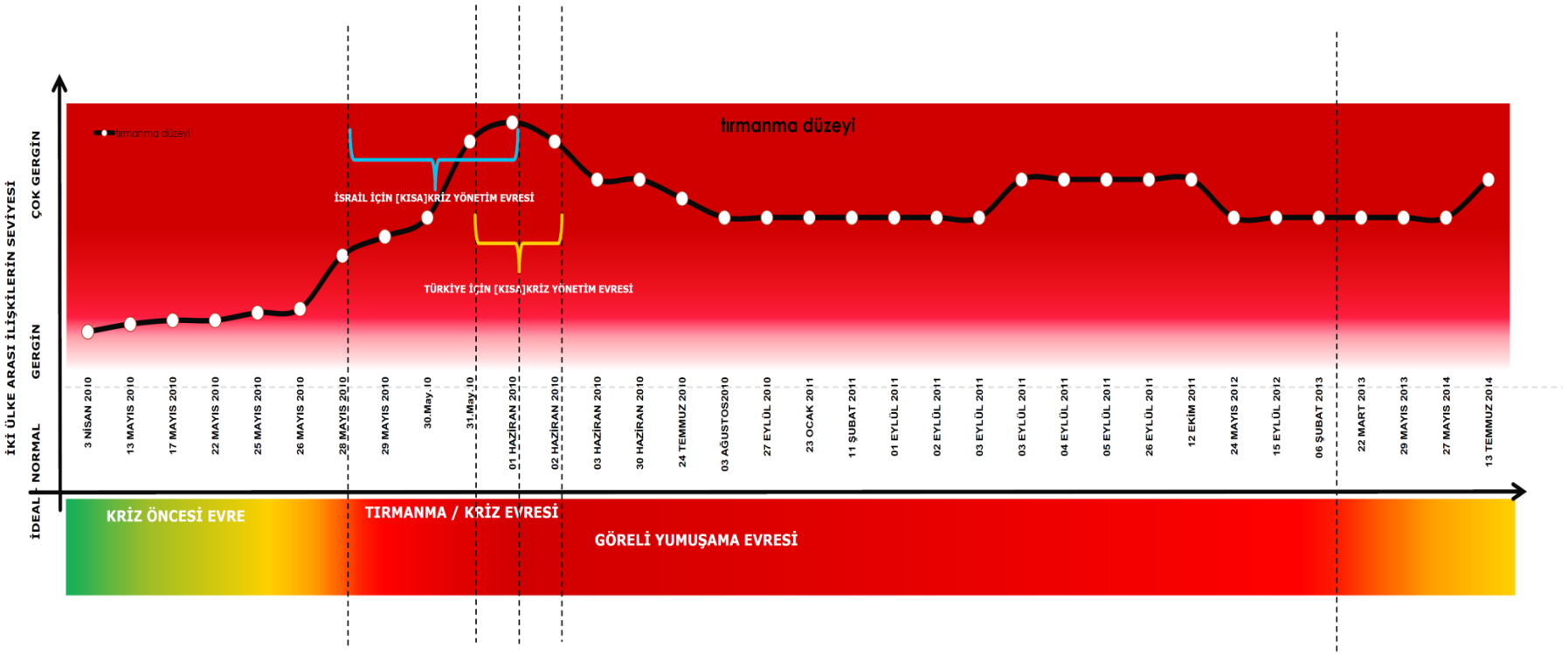
BM tarafından kınanmış; aktivistlerin serbest bırakılması amacıyla çağrılar yapılmış, daha sonra ise Türkiye'nin talep ettiği soruşturma BM öncülüğünde oluşturulan Palmer Komisyonu ile gerçekleştirilmiştir. BM dışında NATO, İslam Konferansı Örgütü'nün İsrail'in eylemini kınayan açıklamalar yayınlamıştır. Olayda üçüncü aktör olarak öne çıkan ülke ise ABD'dir. ABD, taraflar arasındaki krizin daha üst seviyeye tırmanmaması ve silahlı bir çatışmanın önünün alınması yönünde çalışmalarını sürdürmüştür. Bu çerçevede ABD'nin Türkiye-İsrail arasında, her iki tarafla da ayrı ayrı iletişim kurduğu gözlenmiştir. Zaten Türkiye'nin İsrail'den beklediği özür beyanı da Başkan Obama'nın İsrail gezisi esnasında uyguladığı ABD'nin siyasi baskı sonucunda gelmiştir.

Mavi Marmara olayında kriz hâlihazırda sona ermediği –taraflar arasında kriz öncesi dönemdeki ilişkilere geri dönülmediği- için kriz sonrası bir evre mevcut değildir. Kriz, 2010 yılının 31 Mayıs'ından bu tezin kaleme alındığı döneme kadar halen devam etmektedir. Bu nedenle olayın sonucu hâlihazırda belirsizlik niteliğini korumaktadır.

Türkiye'nin belirlediği kriz yönetim stratejisini bir noktaya kadar başarılı bir biçimde yürüttüğünü de belirtmek gerekmektedir. Ancak yumuşama evresinde belirttiğimiz üzere kriz İHH tarafından bireysel düzlemde, Türkiye tarafından kurumsal düzlemde ayrı ayrı yürütülmeye başlanmıştır. Bu durumun Türkiye'nin devlet-devlet krizi ile doğrudan bir bağlantısı bulunmamaktadır. Ancak İHH'nın ve filoda bulunan aktivistlerin bireysel hukuk arama çabalarının kriz süresini uzattığı ifade edilebilir.

Ayrımın başladığının düşünüldüğü temel nokta ise İsrail'in ödemeyi planladığı tazminatın İHH ve filoda bulunan aktivistler tarafından kabul edilmediğinin anlaşıldığı 6 Mayıs 2012'dir. Bu süreçten sonra her ne kadar İsrail'in özür dilemesine ve tazminat talebini kabul etmesine rağmen hem Türk mahkemelerinde açılan davalar devam etmiş; hem de İHH avukatları Komor Devleti adına Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne başvurmuş ve İngiltere'de olayla ilgili bir soruşturma başlatmıştır. Bu nedenle olaya ilişkin olarak bireysel hak ihlallerinin İHH tarafından yetkili mercilere taşınması ilişkilerin normalleşmekten uzaklaştığı günümüzde olayın iki başlı şekilde yönetildiği izlenimini doğurmaktadır. Daha önce belirttiğimiz gibi, Türkiye yatay tırmandırma stratejisini Filistin'in tanınması üzerinden sürdürmektedir. Türk tarafı Filistin'in bir devlet olarak tanınması halinde

İsrail'in uyguladığı ablukanın yasal temellerinin sarsılacağı düşüncesinden hareketle yatay tırmandırma stratejisini bunun üzerinden yürütülmeye yönelmiştir.

Şekil 4.1: Türkiye – İsrail Mavi Marmara Krizi Yönetim Süreci

Aydın Şıhmantepe, "Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi", **Güvenlik Stratejileri Dergisi,** Nisan 2013, s.17, Yıl 9 :141'den yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

5. SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye-İsrail arasındaki Mavi Marmara olayının kriz yönetim süreci Neoklasik Realizmin kavramsal-kuramsal çerçevesi kullanılarak analiz edilmiştir. Birinci bölümde kullanılan Neoklasik Realizmin devletlerin dış politika davranışlarını yalnızca güç parametreleri açısından açıklanmasını eleştiren yaklaşımı, kriz durumları gibi örnek olaylarda liderlerin seçimlerinin her zaman yalnızca uluslararası sistemin yapısı tarafından şekillendirilmeyeceğine yönelik eleştiriler dikkate alınmıştır. Neoklasik Realizm uluslararası sistemin yapısı, sahip olunan gücün yanında bireylerin kişisel seçimlerinin analiz edilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Dış politikada karar alım süreci bir şekilde liderin kişisel tercihine dayandığı için; bireyin tercihini oluşturan koşulların analiz edilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Neoklasik Realizm, Mavi Marmara krizinin bütün boyutları ile açıklanmasına olanak tanımıştır.

Tezde farklı devlet sistemlerinde devletlerin ve liderlerin farklı hareket edilmesinin kuvvetle muhtemel olduğu varsayımı üzerinden hareket edildiği için ikinci bölümde Türkiye'de 1982 Anayasası ile yürürlükte bulunan karar alım sürecinin hukuksal temelleri incelenmiştir. Buna ek olarak, devlet aygıtının politik algıları hangi araçları kullanarak şekillendirdiği yaklaşımı üzerinden hareket edilerek algı yönetiminin devlet kanadını oluşturan BYEGM, kitlesel anlamda söylemin yaygınlaşmasını sağlayan TRT ve resmi söylemi ilk ağızdan kuran, yaygınlaştıran hatta sınırlarını belirleyen hükümet sözcüsünün işlevine değinilmiştir.

Tezde hem anayasal yapı hem de yönetim kültürünün Bakanlar Kurulu'nu ve başbakanı siyasal sorumluluğu çerçevesine değerlendirilmiştir. Bu nedenle Mavi Marmara krizinde Türkiye'nin dış politika kararının hangi aktör tarafından alınmış olacağı Erdoğan ve Davutoğlu özelinde tartışılmıştır. Her ne kadar Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu sürecin yürütülmesinde etkin rol üstlenmiş olsa da, Başbakan Erdoğan'ın otonom lider özellikleri göstermesi nedeniyle kendisinin son karar birimi olduğu sorunucuna varılmıştır. Liderin araçsal ve felsefi inançlarına, geçmişine ve kişilik özelliklerine değinilmiştir.

Yapılan incelemede Türkiye'de karar alım sürecinde yetkili ve etkin olan bütün kurumlar dikkatle değerlendirilmiştir. Yasama-yürütme organı temelinde iki ana başlık üzerinden yapılan değerlendirmede yürütme organının görev ve yetkilerine ayrıntılarıyla yer verilmiştir. Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlar Kurulu, Dışişleri Bakanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri, MGK ve MİT gibi dış politika karar alım sürecinde etkili olan bütün organların yasal temellerinden hareket edilmiştir. AK Parti döneminde, özellikle yasal çerçevede gerçekleştirilen değişikliklerin karar alım sürecinde önceki dönemlerde etkili olan bazı organların etkinliklerinin azalırken bazılarının ise yeni görevler yüklendiği görülmüştür. Bu kapsamda Bakanlar Kurulu üzerinde Başbakanın etkinliği siyasal ve hukuki sorumlu olarak tespit edilmiştir. Ayrıca, AK Parti döneminde başbakanın yasal yetkilerini diğer bürokratik mekanizmaların etkisinden uzaklaştığı tespit edilmiştir. Türk dış politikasında karar alım sürecinde TSK'nın ve MGK'nın etkinliğinin azaldığı görülürken; diğer yandan Dışişleri Bakanlığı'nın yeni bir yapılanmaya gittiği, farklı görevler üstlenmiş olduğu tespit edilmiştir. AK Parti döneminde MİT'in iç tehditlere yöneltilmiş yapısının ülkenin dış çevresine yöneltilmesinden dolayı istihbaratın son dönemin etkin ve önemli kurumlarından biri olarak öne çıkmaya başladığına dikkat çekilmiştir.

Çalışmada Neoklasik Realizm'in devlet ve ulusların güç kapasitelerinin birbirinden ayrı olarak değerlendiren yaklaşımı göz önünde bulundurulmuştur. AK Parti dönemi Türk dış politikası açısından Davutoğlu döneminin getirdiği anlayış/ dış politika vizyonu ve/veya paradigma değişimi ile bir bakıma Türk ulusunun güç kapasitesinin ve devlet gücünün test edildiği bir dönem anlamına geldiği görülmüştür. Türkiye'nin AK Parti dönemindeki Ortadoğu politikası, bir çeşit nüfuz maksimizasyonu; arabuluculuk çalışmaları ise yakın çevreyi kontrol etme denemesi olarak okunabileceği belirtilmiştir. Mavi Marmara krizi süresince Türkiye'nin maddi gücü ile ulusal gücünün test edildiği göz önünde bulundurulmuştur.

Mavi Marmara krizi neoklasik realizmin iç ve dış politika alanlarını birbirleriyle bağlantılı olarak okunmasında önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bununla birlikte, devlet dışı aktörlerin bir davranışı ile şekillenen bir eylemin Türkiye'nin dış politika krizine dönüşmesinin özgün örneğidir. Bu çalışmada Mavi Marmara krizinin nasıl ortaya çıkıp yönetildiği tarihsel süreç içerisinde incelenmiş olup; neoklasik realizmin üç farklı boyutu sistem, birey ve devlet üzerinden

okunmaya çalışılmıştır. Bu okumanın sonucunda, Neoklasik Realizm'in altını çizdiği gibi yapısal yaklaşımların her şeyin uluslararası sitemin yapısının ya da bu sistemde ödüllendirilen ya da cezalandırılan devletlerin tekelinde olduğunu belirten anlayışından oluşsaydı krizin ortaya çıkmayacağı sonucuna varılmıştır. Bir bakıma her kriz kendi özgün koşullarının eseri ve aktör tercihlerinin bir neticesi olarak görülmüştür.

Krizi yaratan koşulların daha iyi açıklanabilmesi amacıyla öncelikli olarak sivil toplum örgütlerinin koalisyon olarak hareket etmesini gerektiren toplumsal/sosyal koşulların var olup olmadığı sorunsalı üzerinden hareket edilmiştir. Gerçekten de kriz öncesi dönemde, 2008 yılındaki Dökme Kurşun Operasyonu'nun ardından Gazze'deki insani durumun katlanılmaz boyutlara ulaştığı görülmüştür. Gazze filosuna en önemli katkıyı sağlayan ve filonun ana organizatörlerinden biri olan İHH'nın insani yardım sağlayan sivil toplum kuruluşu olmasından dolayı Dünya'da ve Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının gelişimine yer verilmiştir. Dünyada 90'lı yıllardan sonra etkinliğini arttıran sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'nin kendine özgü koşulları nedeniyle 1980 askeri darbesi'nin bir ürünü olduğu gözlemlenmiştir. Askeri yönetimin karşısında kendisini konumlandıran her tür ideolojik yapıya mensup kişilerin –İslami hareketler dâhil- sivil toplum alanına yöneldiği tespit edilmiş, buna ek olarak aynı dönemde çöken refah devleti uygulamalarının İslami kesime sivil toplum alanını açtığı ve bu kesime harekete geçirdiği gözlemlenmiştir. Küreselleşmenin etkisi ve AB normları çerçevesinde desteklenen İHH'nın da genişleyen sivil toplum alanını kullandığı görülmüştür. Aynı zamanda AK Parti döneminde sivil toplumun etkinliğini arttırdığı tespit edilmiştir. Gazze Filosu'nun organizatörlerinden olan İHH'nın İslami hareketlerin sivil toplum alanındaki önemli temsilcilerinden biri olduğu ve eylemlerinin de bu duyarlılıkların bir sonucu olduğu belirtilmiştir.

Ayrıca olayın meydana geldiği dönemde uluslararası sistemin yapısında gerçekleşen değişim de anlatılmıştır. Teorik çerçevenin yanısıra, bağımsız değişkenler yalnızca küresel ölçekte değil; aynı zamanda Türkiye'nin yakın çevresinde yer alan ülkelerde bölgesel gündem değerlendirilmiştir. Krizin meydana geldiği dönemde ABD'nin Asya Pasifik eksenine yönelmesi hem bölgesel hem de küresel gündemin en önemli gelişmesi olduğu tespit edilmiştir. Küresel ölçekte Moskova ve Pekin gibi ülkelerin güçlerini arttırarak öne çıkmaları neticesinde dünya

sisteminin çok merkezli özellikleri dikkate alınmıştır. Bölgesel alanda kriz döneminde Türkiye'nin ana hareket ekseninin Ortadoğu olarak öne çıkmasında bölge dışındaki yakın çevrenin nüfuz artışına izin vermeyecek ölçüde kapalı bir alan olmasının önemi vurgulanmıştır.

Kriz öncesi dönemde aktör davranışlarını etkileyecek önemde olan ulusal gündem ve yapı incelenerek, krizde karar alıcının seçimlerini etkileyecek öneme sahip olan iç politikadaki sivil-asker mücadesi ve bu alandaki dönüşüme işaret edilmiştir. Ülke içi aktörler arası güç mücadelelerinin Kemalist bürokrasinin tasfiye sürecine dönüşmesinin Erdoğan ve Davutoğlu'nun hareket alanını arttırdığı, kendi politik ajandalarını ortaya koyma açısından özgür bir alan yarattığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle çoğunluğun gücünü elinde bulunduran benzer kimliği-geçmişi-ideolojiyi paylaşan politik aktörlerin toplumun büyük bir kısmını konsolide ettiği görülmüştür. Kriz açısından hangi aktörün karar alım sürecinin başında bulunduğu belirli olmakla birlikte kriz yönetim sürecine ilişkin kararın başbakan tarafından mı dışişleri bakanı tarafından mı alınmış olduğu sorunsalına yer verilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'de karar alma süreci ve lider etkisi başlığının altında her iki politik aktörün de liderlik profili üzerinde yapılmış çalışmalar incelenmiş ve krizin Başbakan Erdoğan'ın otonom kişilik özellikleri nedeniyle bizzat kendisi tarafından yönetildiği yargısına varılmıştır. Benzer biçimde aynı parametreler krizin karşı tarafı olan İsrail için de ele alınıp değerlendirilmiştir. Aynı başlık altında İsrail'in parlementer yapısı ve karar alma süreci üzerinde durularak İsrail açısından ülkenin "güvensizlik paradigmasının" önemine, bunun sonucu olarak askeri yapının ülke içerisindeki yerine ve etkin konumuna yer verilmiştir.

Kriz, filonun hazırlıklarının kamuoyuna ilan edilmesinden itibaren ilk nüvelerini vermeye başlamış, filoya yapılan operasyonla tırmanmış ve zirve noktasından günümüze kadar geçen yaklaşık 4,5 yıllık süre boyunca varlığını sürdürmüştür. Bu noktada İsrail açısından Gazze Şeridi'nde uygulanan deniz ablukası doğrudan doğruya ülkenin güvenliğiyle birlikte değerlendirildiği ve anlamsızlaştırılmasına/kırılmasına yönelik herhangi bir girişimin ülkenin güvenliği için temel bir tehdit olarak değerlendirildiği ifade edilmiştir. Sivil toplumun gerçekleştirdiği girişimin fiili olarak uygulanan ablukayı anlamsızlaştırmaya yönelik olduğu açıklanmıştır. Bu kontekste Özgür Gazze Hareketi'nin topladığı insani

yardımın Gazze'ye abluka bölgesi üzerinden ulaştırılmasına müsaade edilmeyeceği vurgulanmıştır.

Kriz yönetim süreçleri bağlamında Mavi Marmara Krizi analiz edilirken olay dört ana evreye ayrılarak incelemeye alınmıştır. Mavi Marmara olayında kriz öncesi evrenin Özgür Gazze Hareketi'nin organize ettiği yardım filosunun hazırlıklarıyla başladığı belirtilmiştir. Yardım hareketinin bir krize dönebileceği izlenimini veren ilk emareler 3 Nisan 2010'da İHH'nın Gazze'ye insani yardım ile birlikte içerisinde parlementerler, aktivistler ve gazetecilerin olacağı filonun kamuoyuna ilan edilmesi ile başladığı tespit edilmiştir. 25 Mayıs 2010 itibariyle krize yönelik uyuşmazlığın başladığını gözlemlenmiştir. Mavi Marmara olayında uyuşmazlığın devlet taraflarının durumu kriz olarak değerlendirmesi farklı zaman dilimlerinde gerçekleşmiştir. Mavi Marmara krizinde hem Türkiye hem de İsrail için krizin başladığı tarih ve eylem eşleşmemektedir. Krize özgü uyuşmazlığın çatışma durumuna tırmanmasına neden olan olay; yapılan tüm uyarılara rağmen aktivistlerin 22 Mayıs 2010'da İstanbul'dan hareket etmeleri, 28 Mayıs'ta Antalya Limanı'ndan ayrılmaları ve sonrasında 30 Mayıs'ta diğer ülkelerden gelen gemilerle Kıbrıs'ın 40 deniz mili açığında buluşmalarıdır. Özellikle filonun Antalya Limanı'ndan ayrılması ile İsrail için sivil toplum-devlet arasındaki kirizini başlattığı üzerinde durulmuştur. Krizin tetiklenme nedeni, devlet dışı aktörlerden biri olan çeşitli sivil toplum örgütlerinin koalisyon biçiminde hareket ederek Gazze Şeridi'nde İsrail'in uyguladığı deniz ablukasını delme çabasıdır.

Filoya 31 Mayıs 2010'da askeri operasyon düzenlenmesiyle birlikte Türkiye'nin dış politika krizi başlattığı görülmüştür. Operasyonun ardından olay Türkiye ile İsrail arasında "iki taraflı-dış politika krizi" halini almıştır. Krizin devlet-devlet arasındaki tırmanışı, Mavi Marmara'da bulunan çoğunluğu Türk vatandaşı olan aktivistlerin güç kullanılarak İsrail'e götürülmeleri ve bölgede bulunan çeşitli hapishanelerde tutulmalarıyla birlikte daha da artmıştır. ABD'nin baskısı üzerine 3 Haziran 2010'da İsrail'de tutulan aktivistler serbest bırakılarak Türkiye'ye getirilmiş İsrail'in bu davranışı sonucunda krizin yumuşama evresi başlamıştır.

Kanaatimizce, Mavi Marmara krizinin Türkiye tarafı açısından başlamasını takip eden süreçte Türkiye'nin en sertten en yumuşağa sıralanabilecek 3 seçeneği bulunmaktaydı. Birinci olarak; Mavi Marmara gemisine yapılan saldırıyı bir savaş nedeni sayabilir ve karşı operasyonda bulunabilirdi. Ancak bu karar hadisenin çok

daha fazla tırmandırmasını sağlayarak İsrail tarafından (İsrail'in nükleer OPAC yapısı düşünüldüğünde) çok daha büyük bir şiddetle bastırılması olasılığını gündeme getirmesi mümkündü. İkinci olarak diplomatik yolları kullanarak Mavi Marmara krizi özelinde tüm dünya kamuoyunun harekete geçirilmesi, bu bağlamda Gazze Şeridi'ndeki ablukanın tartışılması, BM ve diğer uluslararası örgütlerden kınama kararlarının çıkarılması, İsrail'den çeşitli taleplerde bulunularak bu taleplerin yerine getirilmesini beklemek yani diplomatik, politik ve ekonomik baskı uygulama yoluyla sorunu "uluslararasılaştırma" yolu seçilebilirdi. Bu yol krizi Türkiye-İsrail sorunundan İsrail ile diğerleri arasında bir konuma taşıyıp, olaya dâhil olan pek çok aktörün siyasi ajandalarına göre değerlendirilmesinin önünü açabilirdi. Üçüncü olarak; karar alıcıların olaya anlam yüklememesi/tepkisiz kalması mümkündü. Ancak bu seçenek Ortadoğu'nun en önemli ülkelerinden biri olduğu iddiasında bulunan ve son dönem politikalarını nüfuz maksimizasyonunu sağlamak üzerinden kurgulayan Türkiye için pek de mümkün değildi.

Benzer biçimde İsrail'in filoya müdahale etmek ya da etmemek gibi kriz özelinde iki temel dış politika seçeneği bulunuyordu. İsrail filoya müdahale etmeyerek "kırmızı çizgi" saydığı ablukanın anlamsızlaştırılmasına izin verebilirdi. Bu durumda hem Arap kamuoyu açısından yenilmezlikle bir tutulan imajı-prestiji sarsılır hem de Türkiye karşısında yetersiz olduğu algısının yayılması tehlikesiyle karşılaşırdı. İsrail açısından Gazze ablukasının bir kere delinmesi, gelecekte fiili bir durum yaratılmasının önünü açıyordu. Ancak İsrail tarafından bakıldığında filoya yapılacak bir müdahale büyük bir olası olarak görülmesine karşın; uygulanan şiddettin seviyesi anormal boyutlara ulaştığı görülmütrü. Filoya müdahale edilmesi ise Türkiye ile ilişkilerinin bozulması riskiyle birlikte uluslararası alanda kınanma ihtimalini içeriyordu.

Dış politika krizinin tarafı olan her iki ülkede krizin tarihlendirmesinin, ya da krize neden olaya farklı anlamlar yüklenmesinin bir sonucu olarak kriz yönetim stratejileri de karar alıcıların olaya farklı anlamlar yüklemesine paralel olarak farklı zaman dilimlerinde gerçekleşmiştir. Mavi Marmara olayında saldırgan taraf, İsrail üç farklı strateji kullanmıştır. İsrail'in Alexander George'un tanımladığı kriz yönetim stratejilerinden, "hat çizme", "taahhütlerin yerine getirilmesi" ve "oldu-bittiye getirme" stratejilerini kullandığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda İsrail'in hat çizme stratejisini filonun ilan edildiği taraihten itibaren gemilerin durdurulacağına yönelik

açıklamaların önemli makamlarda bulunan İsrailli yetkililer tarafından tekrar edilmesinden çıkartılmıştır. Taahhütlerin yerine getirilmesi ise açık bir şekilde kamuoyuna ilan edilen hat çizme ya da "kırmızı çizgi"nin gereğini yerine getirme edimi olduğu görülmektedir. Mavi Marmara gemisine gerçekleştirilen operasyon ise oldu-bittiye getirme stratejisinin açık bir açık bir örneği olarak tespit edilmiştir.

Tezde yumuşama evresi başlığı altında Türkiye'nin geliştirdiği kriz yönetim stratejisi üzerinde durulmuştur. Türkiye, İsrail karşısında -özellikle nükleer güç açısından- dengesiz kapasite nedeniyle sınırlı tırmanma stratejisine yönelmiştir. Maddi güç unsurlarının farklılığı Türkiye'yi "*status quo ante*"ye dönebilmek için pazarlığın ön koşullarını belirleme yoluna yöneltmiştir. Pazarlık koşullarının belirlenmesi, Türkiye'nin söylemsel üstünlüğü elinde bulundurma niyeti ile bağlantılı olarak değerlendirilmektedir. Türkiye, İsrail'i kriz ile ilgili alanların dışında sıkıştırmayı seçmiş; bu kapsamda uygulanan yatay tırmandırma stratejisi ise Filistin Sorunu üzerinden yürütmeyi tercih etmiştir. Türkiye'nin krizi uluslararası alana nasıl taşıdığı üzerinde durulmuştur. Yumuşama evresinde krizin uluslararasılaştırılmasına paralel olarak BM'ler çerçevesinde olayın aydınlatılmasına yönelik çabalar ve adımlar değerlendirilmiştir. Bu kapsamda BM İnsan Hakları Komisyonu'nun Mavi Marmara Raporu, Turkel Komisyonu Raporu, Türk ulusal Araştırma İnceleme Komisyonu Raporu, Turkel Komisyo'nun konunun uluslararası hukuk boyutunu ele aldığı ikinci raporu, Palmer Komisyonu raporu incelenmiştir. İncelenen raporların fikri olarak birbirini takip ettiği, birbirlerine cevap niteliğinde olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, raporlar arasındaki farklı yaklaşımlar, olayın hukuki niteliğinin dahi değişkenlik göstermesi ile beraber okunduğunda olayın arka planda nasıl gerçekleştiğinden ziyade; siyasi dengelerin göz önünde bulundurulduğunu göstermektedir.

Hâlihazırda Mavi Marmara krizi sona ermediği için bu tez çerçevesinde kriz sonrası evreden bahsetmek mümkün değildir. Ancak bu süreçte krizin Türkiye-İsrail ilişkileri açısından, bölgesel alanda yarattığı etkinin analiz edilmesi gerekir. Kriz, Türkiye-İsrail ilişkileri ile sınırlı kalmamış; son dönemde Türkiye'nin Ortadoğu politikasında genel bir kırılmayı temsil etmiştir. Mavi Marmara krizi, Türkiye'nin AK Parti döneminde özellikle Ortadoğu'da uygulamaya çalıştığı çok boyutlu, çok yönlü ve çok kimlikli politika tercihlerinin reel güç parametrelerinin yetersizliği nedeniyle sınanmasının ilk göstergesidir. Krizin yumuşama döneminde Suriye'ye

etkisini gösteren Arap Baharı, Doğu Akdeniz'deki uyuşmazlıklar, Mısır ve İŞID üzerinden Türkiye'nin dış politika paradigması pek çok alanda sınanmıştır. Bu nedenle Türkiye'de hâkim paradigma "çok boyutlu"luktan "değerli yalnızlık"a doğru evrilme eğilimi gösterirken; İsrail krizden bölgedeki tek dostu olarak gösterilen Türkiye ile ilişkilerini sekteye uğratmasına rağmen bölgedeki güçlü imajını pekiştirerek çıkmıştır. BM'nin yayınladığı Palmer raporu -raporun taraflar tarafından imzalanmadan yayınlanması ile hukuki boyutu tartışmalı olsa dahi- ile deniz ablukası de facto olarak legal kabul edilmesine yol açmıştır. Uluslararası kamuoyu tarafından kınanma riski İsrail'de Türkiye'nin beklediği etkiyi yaratmamıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Acer, Yücel ve İbrahim Kaya, **Uluslararası Hukuk**, 2. Baskı, Ankara: USAK Yayınları, 2011.

Ahmed, Shamima and David M. Potter, **NGOs in International Politics**, Bloomfield: Kumarian Press, 2006.

Akay, Hale. **Türkiye'de Güvenlik Sektörü: Sorular, Sorunlar, Çözümler**, İstanbul: TESEV Yayınları, 2009.

Aksu, Fuat. **Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi**. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2008.

Aras, Bülent. **İsrail-Filistin Barış Süreci ve Türkiye**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1997.

Arıboğan, Deniz Ülke. **Uluslararası İlişkiler Düşüncesi**, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2007.

Arsel, İlhan. **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara: Mars Matbaası, 1959.

Atilla, Toygun. **Sakıncalı Amiral,** İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2014.

Balcı, Ali. **Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler, Uygulamalar**, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013.

Balcı, Muharrem. **MGK ve Demokrasi**, 2. Baskı, İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1998.

Barthes, Roland. **Göstergebilimsel Serüven**, Çev. Mehmet Rifat ve Sema Rifat, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.

Bayraktar, Bora. **A'raf: Oslo Barışı'ından El-Aksa İntifadasına Kadar Ortadoğu**, İstanbul: Aykırı Yayıncılık, 2003.

Bengio, Ofra. **Türkiye-İsrail Hayalet İttifaktan Staretejik İşbirliğine**, Çev. Filiz Kaynak Dişkaya, Ankara: Erguvan Yayınevi, 2009.

Bouchard, Joseph F. **Command in Crisis: Four Case Studies**, New York: Columbia University Press, 1991.

Brecher, Michael and Benjamin Geist, **Decisions in Crises**, Berkeley: Universty of California Press, 1980.

Brecher, Michael and Jonathan Wilkenfeld, **A Study of Crises**, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1997.

Brecher, Michael, **International Political Eartquakes**, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2008.

_____. **Crises in the World Politics Theory and Reality**, Oxford: Permagon Press, 1993.

Bregman, Ahron. **A History of Israel**, New York: Palgrave Macmillan, 2002.

Breuning, Marijke. **Foreign Policy Analises: Acomparative Introduction**, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2002.

Chomsky, Noam ve Gilbert Achcar, **Tehlikeli Güç: ABD'nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu**, Ed. Stephen R. Shalom, çev: Yavuz Alogan, İstanbul: İthaki Yayınları, 2007.

Cook, Jonathan. **Israel and the Clash of the Civilisations**, London: Pluto Press, 2008.

Çam, Esat. **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1977.

Çelikkol, Oğuz. **One Minute'ten Mavi Marmara'ya Türkiye- İsrail Çatışması.** İstanbul: Doğan Kitap, 2014.

Çubukçu, Mete. **Bizim Filistin: Bir Direnişin Tarihçesi**, İstanbul: Metis Yayınları, 2001.

Davutoğlu, Ahmet. **Stratejik Derinlik**, İstanbul: Küre Yayınları, 2001.

DeMars, William E. **NGOs and Transnational Networks: Wild Cards in World Politics**, London: Pluto Press, 2005.

Dismorr, Ann. **Turkey Decoded**, London: Sagi Books, 2008.

Dyson, Tom. **Neoclassical Realism and Defence Reform in Post Cold War Europe**, London: Palgrave Macmillan, 2010.

Efegil, Ertan. **Dış Politika Analizi Ders Notları**, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2012.

_____. **Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası Karar Verme Modeli**, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2002.

El-Gendy, Karim. **The Process of Israeli Decision Making Mechanisms, Forces and Influences**, Beirut: Al-Zaytouna Centre for Studies and Consultations, 2010.

Ellul, Jacques. **Sözün Düşüşü**, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1998.

Erdoğan, Mustafa. **Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset**, 4. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları, 2003.

Foucault, Michael. **Özne ve İktidar**, Çev. Işıl Ergüden ve Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000.

Fuller, Graham E. **Yükselen Bölgesel Aktör Yeni Türkiye Cumhuriyeti**, Çev. Mustafa Acar, İstanbul: Timaş Yayınları, 2008.

George, Alexander. **The "Operational Code": A Neglected Approach to the Study of Political Leaders and Decision Making"**, United States Air Force Project Rand, Santa Monica: The Rand Cooperation, 1967.

George, Alexander L. and Andrew Bennett, **Case Studies and Theory Development in the Social Siences**, Cambridge: MIT Press, 2005.

Girgin, Kemal. **Uluslararası İlişkiler Modern İstihbarat ve Türkiye**, İstanbul, Okumuş Adam: 2003.

Gözler, Kemal. **Türk Anayasa Hukuku**, Bursa: Ekin Kitabevi, 2000.

Gülalp, Haldun. **Kimlikler Siyaseti** Türkiye'de Siyasal İslamın Temelleri, İstanbul: Metis Yayınevi, 2003.

Hasgüler, Mehmet ve Mehmet B. Uludağ, **Uluslararası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler**, Çanakkale: Paradigma Kitabevi, 2004.

Hill, Christopher. **The Changing Politics of Foreign Policy**, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2003.

Hobson, John M. **The State and International Relations**, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

İskit, Temel. **Diplomasi Tarihi**, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.

Jorgenson, Knud Eric. **International RelationsTheory: A New Introduction**, London: Palgrave Macmillan, 2010.

Karaer, İbrahim, Rahim Erişti ve Ahmet Ceylan, **Dünden Bugüne Başbakanlık (1920-2004)**, Ankara, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları 2004.

Kızılçelik, Sezgin. **Frankfurt Okulu: Eleştirel Teori**, Ankara: Anı Yayıncılık, 2003.

Komsuoğlu, Ayşegül. **Siyasal Yaşamda Bir Lider: Süleyman Demirel**, İstanbul, Bengi Yayınları, 2008.

Kösebalaban, Hasan. **Türk Dış Politikası**, Çev. Hüsamettin İnanç, Ankara; Big Bang Yayınları, 2014.

Lebow, Richard Ned. **Between Peace and War: The Nature of International Crises**, Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1981.

Mavi Marmara Gazze Özgürlük Filosu, İstanbul: İHH Kitap, 2011.

Mearsheimer John ve Stephen M. Walt, **İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası**, Çev. Hasan Kösebalaban, İstanbul: Küre Yayınları, 2009.

Mearsheimer, John. **The Tragedy of Great Power Politics**, New York: Northon and Company, 2001).

Miller, Benjamin. **States, Nations and the Great Powers: The Sources of Regional War and Peace**, Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Mintz, Alex and Karl DeRouen, **Understanding Foreign Policy Decision Making**, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Modelski, George. **A Theory of Foreign Policy**, London: Pall Mall Press, 1962.

Mongenthau, Hans. **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, 5th Edition, New York: Alfred Knopf, 1973.

Neact, Laura. **The New Foreign Policy Power Seeking in a Globolized Era**, Second Edition, Lanham; Rowman &Littlefield Publishers, 2008.

Nye, Joseph. **Soft Power: The Means to Success in the World Politics**, (New York: Public Affairs, 2004).

Özsoy, Osman. **Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma**, İstanbul: Alfa Yayınevi, 1998.

Rifat, Mehmet. **Göstergebilim ABCsi**, İstanbul: Simavi Yayınları, 1992.

Ryfman, Philippe. **Sivil Toplum Kuruluşları**, Çev. İsmail Yerguz İstanbul: İletişim Yayınevi, 2004.

Sandıklı, Atilla. Elnur İsmayilov ve Orhan Gafarlı, **Kafkasya'daki Gelişmeler ve Türkiye,** Ankara: Bilgesam Yayınları, 2014.

Sarıbay, Ali Yaşar. "Türk Siyasal Kültürünün Yeni Bir Sembolü: Sivil Toplum", **Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

Serim, Ömer. **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, İstanbul: Epsilon Yayınları, 2007.

Sönmezoğlu, Faruk. **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 5. Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 2012.

Sözen, Edibe. **Söylem**, Ankara: Birleşik Yayınevi, 2014.

Şıhmantepe, Aydın. "Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi", Güvenlik Stratejileri Dergisi, Nisan 2013, s.17, Yıl 9: 127-155.

Tamçelik, Soyalp. **Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi**, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2009.

Taslaman, Caner. **Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de İslam**, İstanbul: İstanbul Yayınevi 2011.

Terry, Janice J. **U.S. Foreign Policy in the Middle East: The Role of Lobbies and Special Interest Groups**, London: Pluto Press, 2005.

Wendt, Alexander. **Social Theory of International Politics**, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Yavuz, Hakan. **Secularism and Muslim Democracy in Turkey**, New York: Cambridge University Press, 2009.

Zengin, Gürkan. **Hoca: Türk Dış Politikasında Davutoğlu Etkisi**, İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2010.

Makaleler

Açıkmeşe, Sinem Akgül "Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri". **Uluslararası İlişkiler**. c. 8, s. 30 (2011): 43-73.

Ak, Ömer. "Liderlik Profili Analizi ve Dış Politika: Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan". **Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi Cilt 1**. Ed. Ertan Efegil ve Rıdvan Kalaycı. Ankara: Nobel Yayınevi, 2012: 501-529.

Akbaba, Yasemin and Patrick James and Zeynep Taydaş. "One-Sided Crises in World Politics: A Study of Oxymoron, Violence and Outcomes". **International Interactions**. c. 32. s. 3. (2006): 229-260.

Aklar, Yılmaz. "Milli Güvenlik Siyasetinin Oluşturulması". **Stratejik Analiz**. s. 88. Ağustos. (2007): 46-57.

Altunışık, Meliha B. ve Leonore G. Martin. "Making Sence of Turkish Foreign Policy in the Middle East Under AKP". **Turkish Studies**. c. 12, s. 4. (2011): 569-587.

Aytürk, İlker. "The Coming of Ice Age? Turkish-Israeli Relations Since 2002". **Turkish Studies**. c. 12. s. 4. (2011): 675-687.

Balcı, Ali "Diskors ve Pratik Olarak Dış Politika". **Uluslararası İlişkiler** Dergisi. c. 4. s. 15. Güz (2007): 67-87.

_____. "Filistin 2006". **Ortadoğu Yıllığı 2006**. Ed. Kemal İnat ve Muhittin Ataman. Ankara: Nobel Yayınları, 2008: 119-150.

Balcı, Ali and Tuncay Kardaş. "The Changing Dynamics of Turkey's Relations with Israel: An Analysis of 'Securitization". **Insight Turkey**. c.14. s. 2. (2012): 99-120.

_____. "Realizm". **Uluslararası İlişkilere Giriş**. Der. Şaban Kardaş ve Ali Balcı. İstanbul: Küre Yayınları, 2014: 85-97.

Balpınar, Zafer. "İsrail'in Güç Kullanımı Esaslı Güvenlik Anlayışının Thomas Hobbes'un "Doğa Hâli" Kavramıyla Analizi". **Güvenlik Stratejileri Dergisi**. y. 9. s. 17: 85-126.

Baykotan, Ceren Devran ve Selim Dursun, "Dış Politika Analizinde Aktör-Yapı Sorunu: Mavi Marmara Örneği". **Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği**. Ed. Ertan Efegil ve Mehmet Seyfettin Erol. Ankara: Barış Kitap, 2012: 83-119.

Bayram, Salih. "İsrail 2009". **Ortadoğu Yıllığı 2009**. Ed: Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Cenap Çakmak. İstanbul: Küre Yayınları, 2011: 145-159.

Beasley, Ryan K. and Michael T. Snarr, "Domestic and International Influences on Foreign Policy: A Comparative Perspective". **Foreign Policy From Comparative Perspective**. Ed. Ryan Beasyley, Juliet Kaarbo, Jeffrey S. Lantis, Michael T. Snarr. Washington: CQ Press, 2002: 1-27.

Beasley, Ryan K. Juliet Kaaarbo, Charles F. Herman ve Margaret G. Hermann, "People and Processes in Foreign Policy Making: Insights From Comparative Studies". **International Studies Review**. c.3, s. 2, Summer. (2001): 217-250.

Bozdağlıoğlu, Yücel. "Modernity, Identity and Turkey's Foreign Policy". **Insight Turkey**. c. 10. s. 1. (2008): 55-76.

Bozkurt, Abdulgani. "Gazze'de Motivasyonun Kaynağı ve Son Gelişmelerin Gazze'ye Etkileri". **Ortadoğu Analiz**. c. 4. s. 54. Haziran (2013): 71-83.

Can, İslam. "Küreselleşme Bağlamında İslamın Yeni Sivil Toplum Söylemi ve İnsani Yardım Vakfı İHH". **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**. y. 8, s. 29-30 (2011): 101-132.

_____. "Türkiye'deki İslami Eğilimli Sivil Toplum Kuruluşlarının Ortadoğu'ya Bakışı". İstanbul: **I. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı**, 2013: 245-263.

Çevik, Abdülkadir ve Bahar Sanem Çevik-Ersaydı. "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Psiko-Politik Etkenler ve Toplumsal Algılar". **Akademik Ortadoğu c.** 5. s. 2. (2011): 1-18.

Çiftçi, Sabri. "Gazze Ablukası ve İsrail-Filistin Sorununun Geleceği". **Ortadoğu Analiz**. c. 2, s. 19-20. Temmuz-Ağustos. (2010): 8-16.

Denk, Erdem. "Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar". **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**. c. 66, s. 3. (2011): 93-136.

Devlen, Balkan and Özgür Özdamar. "Neoclassical Realism and Foreign Policy Crises", **Realism Today: A Paradigmatic Inventory**. Ed. Annette Freyberg, Ewan Harrison and Patrick James. Baltimore: John Hopkings University Press, 2009: 136-164.

Doster, Barış. "Türk Dış Politikası ve Bölgesel Güç Olma Çabaları**", Ortadoğu Analiz** c. 4. s. 42. Haziran. (2012): 18-28.

Erhan, Çağrı ve Aysun Gürbüz, "Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde Alternatif Model Arayışı: "Kapsamlı Ekonomik Entegrasyon Antlaşması". **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**. c. 12, s. 1. (2013): 47-78.

Erzen, Meltem Ünal. "Kamu Diplomasisinin Kapsamı ve Geleceği". **Kamu Diplomasisi**. Ed. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk. İstanbul: Tasam Yayınları, 2012: 35-51.

Freilich, Charles D. "National Security Decision Making in Israel: Processes, Pathologies, and Strengths". **The Middle East Journal**. c. 60. S. 4. Autumn (2006): 535-663.

Gerner, Deborah J. "The Evolution of the Study of Foreign Policy", **Foreign Policy Analyses Continuity and Change Its Second Generation**. Ed. Laura Neck, Jeanne A. K. Hey, Patrict J. Haney. New Jersey: Prentice Hall, 1994: 17-33.

George, Alexander L. "Strategies for Crisis Management", **Avoiding War**, Ed. Alexander George, USA: Westwiev Press, 1991.

Göçmen, İpek. "Muhafazakârlık, Neo liberalizm ve Sosyal Politika: Türkiye'de Din Temelli Sosyal Yardım Organizasyonları. **Doğu Batı Dergisi**. y. 14. s. 58. (2011): 115-147.

Gürpınar, Bulut. "Milli Güvenlik Kurulu ve Dış Politika". **Uluslararası İlişkiler Dergisi**. c. 10. s. 39. Güz (2013): 73.104.

Hardt, Hanno. "Eleştirel Teorinin Geri Dönüşü ve Radikal Muhalefet'in Meydan Okuyuşu: Eleştirel Teori, Kültürel Çalışmalar ve Amerikan Kitle İletişimi Araştırması". **Medya, iktidar ve İdeoloji**. Der. Mehmet Küçük, Ankara: Ark Yayınevi, 1994:1-45.

Hermann, Charles F. "Crises". **The Oxford Companion to Politics of the World**. Ed. Joel Krieger. New York: Oxford University Press, 1993: 205-207.

_____. "International Crises as a Situational Varible". **International Politics and Foreign Policy**. Ed. James N. Rosenau. New York: Free Press, 1969: 409-422.

Hermann, Charles F. "Threat, Time and Surprise: A Simulation of International Crises". **International Crises: Insights from Behavior Research**. Ed. Charles F. Hermann. New York: Free Press, 1972: 187-212.

Hermann, Margaret G. "Explaining Foreign Policy Behavior Using the Personal Characteristics of Political Leaders". **International Studies Quarterly**. c. 24 s. 1, March. (1980): 7-46.

Hermann, Margaret G. ve Charles Hermann, "Who Makes Foreign Policy Decisions: An Empirical Inquiry". **International Studies Quartery**. c. 33, s. 4, December. (1989): 361-387.

Hermann, Margaret G. Charles F. Herman and Joe D. Hagan, "How Decision Units Shape Foreign Policy Behavior Insights from Comparative Case Studies", **American Political Science Association Meeting**, August 30-September 2, 1990, San Francisco, 309-338.

Hewitt, J. Joseph and Jonathan Wilkenfeld, "One-Sided Crises in The International System". **Journal of Peace Research**. c. 6, s. 3. London (1999): 309-323.

Hinnebusch, Raymond. "The Middle East Regional System". **Foreign Policies of Middle East States**. Ed. Raymond Hinnebusch and Anoushiravan Ehteshami. London: Lynne Rienner Puslishers, 2002: 29-55.

İnat, Kemal ve Numan Telci, "Türkiye'nin İran, İsrail ve Suriye Politikası 2010". **Türk Dış Politikası Yıllığı 2010**. Ed. Burhanettin Duran ve Kemal İnat. Ankara: SETA Yayınları, 2011: 67-137.

Jervis, Robert. "Hypotheses on Misperception". **Essential Readings in World Politics**. Ed: Karen A. Mingst ve Jack L. Snyder. Thirth Edition. New York: Norton Company, 2007: 454-479.

Jones, Clive. "The Foreign Policy of Israel". **Foreign Policies of Middle East States**. Ed. Raymond Hinnebusch and Anoushiravan Ehteshami. London: Lynne Rienner Puslishers, 2002: 115-141.

Jones, Craig S. "The Perception Management Process", **Military Rewiev**. c. LXXVIII, s. 6. (Dec 1998-Feb 1999): 38-44.

Kaarbo, Juliet. Jeffrey S. Lantis and Ryan K. Beasley, "The Analises of Foreign Policy in Comparative Perspective". **Foreign Policy From Comparative Perspective**. Ed. Ryan Beasyley, Juliet Kaarbo, Jeffrey S. Lantis, Michael T. Snarr. Washington: CQ Press, 2002: 1-26.

Kakachia, Kornelly K. "Between Russian Assertiveness and Insecurity: Georgia's Political Challenges and Prospect After Conflict", **Uluslararası İlişkiler**. c. 7. s. 26. (2010): 87-104.

Kalaycı, Rıdvan ve Mustafa Yetim, "Dış Politika Karar Verme Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi I: ABD, Brezilya, Almanya ve Türkiye". **Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi Cilt I.** Ed. Ertan Efegil ve Rıdvan Kalaycı. Ankara: Nobel Yayınları, 2012: 139-163.

Korkmaz, Vişne "Bölgesel Güvenlik Üzerine Kuramsal Tartışmalar". **Stratejik Araştırmalar Dergisi**. c. 15. s. 8. (2010): 135-168.

Korn, Dan "The Presidentialization of Politics: The Power and Constraints of the Israeli Prime Minister". **The Joseph and Alma Gilderhorn Institude of Israel Studies Research Paper** 2. (2010): 3-17.

_____. "The Once and Future Ministers in Israel". **Former Leaders and Modern Democracies: Political Sunsets**. Ed. Kevin Theakston and Jouke de Viries. New York: Palgrave Macmillan, 2012: 212-232.

Köse, Talha. "Türk Dış Politikasının Ortadoğu'daki Yeni Kimliği ve Çatışma Çözümlerini Keşfi". **Türk Dış Politikası Yıllığı 2010**. Der. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mesut Özcan. Ankara: Seta Yayınları, 2011: 621-662.

Kurt, Veysel. "İsrail 2010", **Ortadoğu Yıllığı 2010**. Ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman ve İsmail Numan Telci. İstanbul: Açılım Kitap, 2011: 165-193.

Lebow, Richard Ned. "Classical Realism", **International Relations Theories: Dicipline And Diversity**. Ed. Tim Dunne, Milja Kurki, Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2007: 59-77.

Lehmann, Kai. "Crises Foreign Policy as a Process of Self Organization". **Cambridge Review of International Affairs**. c. 24. s. 1. March. (2011): 27-42.

Masguita, Bruce Bueno de. "Domestic Politics and International Relations". **International Studies Quarterly**, c. 46 (2002): 1-9.

Muslih, Muhammed. "Palestinian Civil Society". **Civil Society in The Middle East**. Ed. Augustus Richard Norton. Leiden: E.J. Brill, 1995: 258-274.

Oğuzlu, Tarık. "Irak'taki Amerikan Askeri Varlığı ve Türkiye". **Ortadoğu Analiz Dergisi**. c .10, s. 22. (2010): 24-30.

_____. "Uluslararası Sistemin Yapısı ve Dış Politika", **Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi Cilt 1**. Der. Ertan Efegil. Ankara: Nobel Yayınları, 2012: 185-203.

Özcan, Gencer. "Aynalar Galerisi: Türkiye İsrail İlişkilerinde Yansımalar, Yanılsamalar ve Gerçekler". **Ortadoğu Analiz**. c. 2. s. 18. (2010): 36-44.

_____. "Türk Dış Politikasında Oluşum Süreci ve Askeri Yapı". **Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası**. Der. Barry Rubin ve Kemal Kirişçi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002: 19-63.

_____. "Türk Dış Politikasında Sosyo-Ekonomik Yapı ve Aktörler". **21. yy'da Türk Dış Politikasının Analizi.** Der. Faruk Sönmezoğlu, Nurcan Özgür Baklacıoğlu, Özlem Terzi. İstanbul: Der Yayınları, 2012: 1-55.

Özdamar, Özgür. "Oyun Kuramının Uluslararası İlişkiler Yazınına Katkıları". **Uluslararası İlişkiler**. c. 4. s. 15. Ankara. (2007): 33-65.

Rathbun, Brian. "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism". **Security Studies**. c.17 (2008): 294-321.

Richarson, James L. "Crises Management: A Critical Appraisal". **New Issues in International Crises Management**. Ed. Gilbert R. Winham. Boulder ve London: Westview Press, 1988: 13-37.

Rose, Gideon. "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy". **World Politics**, c. 51, s. (1998): 144-172.

Rosenthal, Uriel ve Alexander Kouzmin. "Crises and Crisis Management: Toward Comprehensive Decision Making". **Journal Of Public Administration Research and Theory**. c.7. s. 2. (1997): 277-304.

Rothgeb, John M. "The Changing International Context For Foreign Policy". **Foreign Policy Analysis: Continuity and Change in Its Second Generation**. (eds) L. Neack, J. A. K. Hey and P. J. Haney. New Jersey: Prentice Hall, 1995: 33-49.

Sancar, Mithat. "Global Sivil Toplum Mu?". **Birikim Dergisi**, s.130. Şubat. (2000):19-33.

Schmidth, Brian C. and Thomas Juneau, "Neoclassical Realism, Power and Influence" **Annual Meeting of the International Studies Association**. New York. c.15. (2009): 1-26.

Schweller, Randall L. "The Progressiveness of Neoclassical Realism". **Progress in International Relations Theory**. Ed. Colin Elman and Miriam Fendeus Elman. Cambrigde: The MIT Press, 2003: 311-349.

Singer, David "Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Meselesi". **Uluslararası İlişkiler**. c. 3. s. 11. Güz. (2006): 3-24.

Sinkaya, Bayram. "İran Nükleer Programı Karşısında Türkiye'nin Tutumu ve Uranyum Takası Mutabakatı". **Ortadoğu Analiz Dergisi**. c. 2. s. 18. Haziran. (2010): 66-78.

Smith, Steve. "The Self Images of a Discipline: Agenealogy of International Relations Theory". **International Relations Theory Today**. Ed. Ken Booth and Steve Smith. Oxford: Polity Press, 1995: 5-31.

Solingen, Etel. "Pax Asiatica versus Bella Levantina: The Foundations of War and Peace in East Asia and the Middle East". **The American Political Sience Review**. c. 101. s. 4. (2007): 757-780.

Taliaferro, Jeffrey. Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, "Introduction: Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy". **Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy**. Cambridge: Cambridge University Press, 2009: 1-42.

Tayfur, M. Fatih. "Dış Politika", **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**. Der. Atilla Eralp. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005: 73-107.

Telatar, Gökhan. "Merkez Ülkeden Küresel Güce? AKP Dönemi Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisi", **Türkiye'de Politik Değişim ve Türk Dış Politikası: Neo-Osmanlıcılığın Sosyo Politiği**, Ed: Rasim Özgür Dönmez, Bursa: Dora Yayınevi, 2014: 257-303.

Telci, İsmail Numan. "Mısır 2010", **Ortadoğu Yıllığı 2010**, Ed: Kemal İnat, Muhittin Ataman ve İsmail Numan Telci, İstanbul: Açılım Kitap, 2011: 223-253.

Tuğal, Cihan "Transforming Everyday Life: Islamism and Social Movement Theory". **Theory and Society**. c. 38 (2009):423-458.

Turan, Yıldırım. "İsrail 2013". **Ortadoğu Yıllığı 2013**. Ed. Kemal İnat ve İsmail Numan Telci. İstanbul: Açılım Kitap, 2015: 113-128.

Uzgel, İlhan. "Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele". **AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu.** Der. İlhan Uzgel ve Bülent Duru, 2. Baskı. Ankara: Phoenix Yayınları, 2010: 357-381.

_____. "Ordu Dış Politikanın Neresinde?". **Bir Zümre Bir Parti Türkiye'de Ordu**, Der. Ahmet İnsel ve Ali Bayramoğlu. İstanbul: Birikim Yayınları, 2004:311-335.

Van Dijk, Teun A. "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları". **Medya, İktidar ve İdeoloji**. Der. Mehmet Küçük. Ankara: Ark Yayınevi, 1994: 271-312.

Waltz, Kenneth N. "Evaluating Theories''. **American Political Science Review**, c. 91, s. 4 (1997): 913-917.

Winkelfield, Jonathan and Kathleen Young. "The Role of Mediation in Managing International Crises", **Mediating International Crises**. New York: Routledge, 2006: 1-15.

Yavuz, Hakan "Turkey's Relations With Israel". **Foreign Policy**. c. 15, s. 3–4. (1991): 41-69.

_____. "Political Islam and the Welfare Party". **Comparative Politics**. c. 30, s.1 (1997):

Yeşilyurt, Nuri. "Ortadoğu ile İlişkiler". **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 3 2001-2012**. Ed. Baskın Oran. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013: 401-463.

Yetim, Mustafa. "Suriye 2010". **Ortadoğu Yıllığı 2010**. Ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman ve İsmail Numan Telci. İstanbul: Açılım Kitap, 2011:

Sivil Toplum Örgütleri: Neoliberal Projenin Araçları Mı Halka Dayalı Alternatifler Mi, Çev: Işıl Ergüden, Demokrasi Kitaplığı.

"Avrupa'nın Yunanistan Derdi". **NTV Almanak 2010: Türkiye'de ve Dünyada Fotoğraflarla Bir Yıl**. İstanbul: NTV Yayınları, 2010:6-7.

"Baykal Gitti, CHP'de Yeni Dönem". **NTV Almanak 2010: Türkiye'de ve Dünyada Fotoğraflarla Bir Yıl**. İstanbul: NTV Yayınları, 2010: 71.

"Çok Vahim İddialar". **NTV Almanak 2010: Türkiye'de ve Dünyada Fotoğraflarla Bir Yıl**. İstanbul: NTV Yayınları, 2010: 22.

"Dünya'nın En Büyük Serbest Ticaret Bölgesi". **NTV Almanak 2010: Türkiye'de ve Dünyada Fotoğraflarla Bir Yıl**. İstanbul: NTV Yayınları, 2010: 8-9.

"İrlanda düştü, sıradaki…". **NTV Almanak 2010: Türkiye'de ve Dünyada Fotoğraflarla Bir Yıl**. İstanbul: NTV Yayınları, 2010: 169.

"Nükleer İndirim". NTV Almanak 2010: **Türkiye'de ve Dünyada Fotoğraflarla Bir Yıl**. İstanbul: NTV Yayınları, 2010: 56.

Tezler

Balcı, Ali. "Cumhuriyet Türkiye'sinde Devlet söylemine İlişkin Bir Dönemleştirme: Foucault'cu Bir Yaklaşım". Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Başar, Hatice. "Türkiye'nin Kamu Diplomasisi: Bir Örnek Çalışma TRT". Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Çetin, Seçkin. "İstihbarat ve İstihbarata Karşı Koymada Algılama Yönetiminin Rolü: Irak Savaşı Örneği". Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü: 2011.

Dersan, Duygu. "Responses to International Changes: A Neoclassical Realist Analysis of Syrian Foreign Policy 1990-2005". PHD Thesis. METU Graduate School of Social Sciences. 2012.

Erkul, Yusuf. "Türkiye'nin Ortadoğu'ya Yönelik Dış Politikasında Ahmet Davutoğlu Etkisi: Lider Düzeyi Analizi". Yüksek Lisans Tezi. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Gürpınar, Bulut. "Türkiye'de Milli Güvenlik Söyleminin Dış Politikada İşlevselleştirilmesi: Hükümet Programları, TBMM Tutanakları ve MGK Basın Bildirileri'nde "Söylem"in Analizi (1982-2003)". Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Hügül, Hakan. "Algı Yönetimi ve Medya: İnegöl Olaylarının Basında Sunuluşunun Algı Yönetimi Kapsamında Analiz Edilmesi". Yüksek Lisans Tezi,

Kafdağlı, Tuğçe. "Kriz Yönetimi Açısından Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı". Yüksek Lisans Tezi. YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Kızılyılan, Hülya. "Türk Basınında Son Dönem İsrail İlişkileri: Mavi Marmara Olayı". Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Kotan, Muhammet. "Küresel Bir Sivil Toplum Olarak İHH". Yüksek Lisans Tezi. Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü, 2010.

Uçan, Gülten. "Televizyon Söylemlerinde Siyasal Düşünce ve Eylem Biçimi Olarak Türkiye Solu'nun Temsili: 2009 Yerel Seçim Haberleri". Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Usanmaz, Şenol. "Açık Denizlerde Devletlerin Müdahale Yetkileri: Mavi Marmara Örneği". Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Sırt, Erhan. "İsrail'in Mavi Marmara Baskınını Kamu Diplomasisi Aracılığıyla Meşrulaştırma Çabaları". Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013

Şahinoğlu, Muhammet Cemal. "Dış Politikada Sivil Toplum Etkisi: Mavi Marmara Olayı Örneği". Yüksek Lisans Tezi. Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü, 2013.

Williams, Sean S. "National Security Crisis Decision-Making: The Role of the Regional Combatant Commander". School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College. Kansas: 2007

Zaman, Khyber. "Perception Management: Core IO Capability". Master Thesis. California Naval Postgraduate School, 2007.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. 1982.

İnternet Kaynakları

Akgün, Mensur. Gökçe Perçinoğlu ve Sabiha Senyücel Gündoğar, "Ortadoğu'da Türkiye Algısı, Mart 2010". http://tesev.org.tr/Upload/Editor/ortadoguda%20turkiye%20alg%C4%B1s%C4%B1%20rapor.pdf [21.02.2015].

_____. Sabiha Senyücel Gündoğar, "Ortadoğu'da Türkiye Algısı 2013".http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/03122013120651.pdf, Kasım 2013. [21.02.2015].

Aydın ,F. Betül, "Türk Basınında Nefret Söylemi: 'Mavi Marmara Baskını' Örneği", https://www.academia.edu/12424664/T%C3%9CRK_BASININDA_NEFRET_S%C3%96YLEM%C4%B0_MAV%C4%B0_MARMARA_BASKINI_%C3%96RNE%C4%9E%C4%B0, [27.05.2015].

Aydın, Mustafa. "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/51/1/9_mustafa_aydin.pdf [16.05.2014].

Ayhan, Veysel, "HAMAS: Filistin Direnişinde Politik İslam". http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20091016_veysel.pdf [28.09.2014].

Bolat, Aydın, "Yeni Türkiye'ye Yeni MİT". http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/yeni-turkiyeye-yeni-mit/3701 [25.07.2014].

Bayraktar, Bora ve Can Yirik. "Gazze Müdahalesi ve İsrail Seçimleri Sonrası için Öneriler". Küresel ve Siyasal Eğilimler Merkezi Policy Berief. http://www.gpotcenter.org/dosyalar/problem-tanimi.pdf [01.01.2015].

Canikoğlu, Erhan. "Dönüşüm Sürecinde Milli İstihbarat: 2010-2015". http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalarimerkezi/2014/04/10/7532/donusum-surecinde-milli-istihbarat-teskilat-2010-2015 [21.07.14].

Clinton, Hillary. "America's Pacific Century". http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/10/11/americas_pacific_century [21.10.2014].

Dinçer, Osman Bahadır. "HAMAS'ın Kuruluşunda İsrail Faktörü". http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=6&cat=365365523

Dunne, Michele. “Rethinking U.S. Strategy on the Middle east Peace Process”. http://carnegieendowment.org/2010/03/18/rethinking-u.s.-strategy-on-middle-east-peace-process/hkjf [18.03.2010].

Engelbrecht, Sebastian, “Türkiye İsrail İlişkisi Gerildi”. http://www.dw.de/t%C3%BCrkiye-israil-ili%C5%9Fkisi-gerildi/a-15361471 [02.09.2011].

Erel, Fatih. “UCM'nin ‘Mavi Marmara’ Kararı Temyize Götürülecek”. http://www.aa.com.tr/tr/turkiye/416831--ucmnin-quot-mavi-marmara-quot-karari-temyize-goturulecek [07.11.2014].

Ergenoğlu, Mehmet. “Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi ve Meşruiyeti”. http://www.tid.web.tr/ortak_icerik/tid.web/142/5.konu.pdf [21.07.14].

Erhan, Çağrı. “Türkiye-İsrail İlişkilerinde Geleneksel Olana Dönüş”. http://www.usakgundem.com/yazar/1284/t%C3%BCrkiye-%C4%B0srail-%C4%B0li%C5%9Fkilerinde-geleneksel-olana-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F.html, [16.04.2010].

Erkmen, Serhat. “Türkiye-İsrail İlişkilerinde Kriz Yaratan Raporun Anahatları ve Türk-İsrail İlişkileri”. http://www.turkishnews.com/tr/content/2011/09/03/turkiye-israil-iliskilerinde-kriz-yaratan-raporun-anahatlari-ve-turk-israil-iliskileri/ [11.01.2015].

_____. ‘‘Filistin’de İktidar Mücadelesi: HAMAS-Fetih İlişkileri’’. http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2009214_serhat.subat.pdf [28.09.2014].

Ertem Sarı, Helin. “Assessing the U.S. Inaction in Syria: The Limits of Leading from Behind in Syria”, http://tdpkrizleri.org/images/pdfmakaleler/Assessing%20the%20US%20Inaction%20in%20Syria.pdf, [23.11.2014].

Fidan, Hakan. “A Work in Progress: The New Turkish Foreign Policy”. http://mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/work-progress-new-turkish-foreign-policy [07.01.14.]

Hersh, June, Solomon Cezana, Yuri Curtain and Zeev Klein, “Signed and Closed, There is a Government”, http://www.israelhayom.co.il/article/79079 [26.03.2013].

Kanbolat, Ayşe. “Ankara-Tel Aviv Normalleşmesi Yakın Değil”. http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/ankara-tel-aviv-normallesmesi-yakin-degil [25.01.2015].

Karabağlı, Hülya. “Milli Güvenlik Siyaset Belgesi Hakkında Bilgi Verilemez”. http://t24.com.tr/haber/milli-guvenlik-siyaset-belgesi-hakkinda-bilgi-verilemez,244882 [21.07.14].

Kosharek, Noah , Liel Kyzer and Barak Ravid,” Israel Transfers Hundreds of Gaza Flotilla Activists to Airport for Deportation. http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/israel-transfers-hundreds-of-gaza-flotilla-activists-to-airport-for-deportation-1.293634 [01.01.2015].

Kurt, Veysel. “Mavi Marmara Sonrası Türkiye-İsrail İlişkileri”. http://www.cicr.org.tr/?p=article_detail&id=13 [27.12.14].

Mearsheimer, John. “Structural Realism”. http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/StructuralRealism.pdf, [01.04.2014].

Miraç Aldemir, “İran’ın Nükleer çabaları: Hedefler, Tartışmalar ve Sonuçlar”, http://akademikperspektif.com/2012/01/10/iranin-nukleer-cabalari-hedefler-tartismalar-ve-sonuclar/, [22.04.2013].

Miş, Nebi ve Ali Arslan. “Erdoğan Siyaseti ve Kurucu Cumhurbaşkanlığı Misyonu”. http://file.setav.org/Files/Pdf/20140909181641_erdogan-siyaseti-ve-kurucu-cumhurbaskanligi-misyonu-pdf.pdf. [09.11.14].

Özer, Mehmet Akif. “Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri”. http://www.karam.org.tr/Makaleler/659211216_012%20ozer.pdf [19.08.14].

Palmer, Geoffrey. “Report of the Secretary-General’s Panel of the Inguiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident”. http://www.un.org/News/dh/infocus/middle_east/Gaza_Flotilla_Panel_Report.pdf [25.11.2014].

Robinson, Piers, “Propaganda, Organised Political Persuation, Lying and International Politics”. https://www.academia.edu/7331510/Propaganda_Organised_Political_Persuasion_Lying_and_International_Politics [24.08.2014].

Rosenthal, Uriel and Alexander Kouzmin. “Crises and Crisis Management: Toward Comprehensive Government Decision Making”. http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.112.6697&rep=rep1&type=pdf, 280, [14.02.14].

Sofer, Roni. “Israel Freeing Flotilla Detainees”. http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3897735,00.html, [01.01.2015].

Kafdağlı, Tuğçe. “Understanding the Mavi Marmara Crisis in Turkish-Israeli Relations”. http://www.ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/35eb067b-2325-477f-81f1-9dfd27fb2c16.pdf, [20.02.2015].

Volkan, Vamik. “Seçilmiş Travma, Yetkinin Politik İdeolojisi ve Şiddet”. http://vamikvolkan.com/Se%E7ilmi%FE-Travma%2C-Yetkinin-Politik-%DDdeolojisi-ve-%DEiddet.php, [04.04.2014].

Volkan, Vamik. “Uluslararası İlişkilerde Psikanaliz”, http://vamikvolkan.com/Uluslararas%FD-%DDli%FEkilerde-Psikanaliz.php, [04.04.2014].

“Ağırlığımızı Koyduk, Taleplerimiz Karşılandı”. http://www.haberturk.com/gundem/haber/520097-agirligimizi-koyduk-taleplerimiz-karsilandi [27.12.14].

Algı Mad, Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54f61fe98f7b73.53717660 [19.08.14].

“Ani Kriz”. http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_seoglossary&view=glossaries&catid=1&lang=tr [10.05.14].

Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=4.5.231&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch= [27.08.2014].

Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3056.pdf [07.01.2014].

Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3056.pdf [07.01.2014].

Bilgi İşlem Başkanlığı. http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Global/_PrimeMinistry/pg_Org09.aspx [02.08.14].

BM İnsan Hakları Konseyi, "Report of the International Fact Finding Mission to Investigate Violations of International Law, Including International Humanitarian and Human Rights Law, Resulting The Israeli Attacks on The Flotilla of Ships Carrying Humatarian Assistance". A/HRC/15/21. http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/15session/A.HRC.15.21_en.pdf [30.10.2014].

"Bizimki Devlet Bazında Ayrı Bir Konu". https://www.akparti.org.tr/tbmm/haberler/bizimki-devlet-bazinda-ayri-bir-konu/63451 [27.05.2014].

"BM Raporu Basına Sızdı". http://www.dha.com.tr/bm-raporu-basina-sizdi_182628.html [07.07.2011].

"BYEGM Tarihçe". http://www.byegm.gov.tr/uploads/docs/BYEGM_Tanitim_Katalogu_2014_PDF.pdf [26.08.14].

"Davutoğlu: Bu Yazdan Endişeliyim". http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/davutoglu-bu-yazdan-endiseliyim-haberi-30508 [15.01.2015].

"Davutoğlu'nun BM Konuşması-Tam Metin". http://www.haber10.com/haber/204878/#.VJxmZl4AA [25.12.14]

Devlet İstihbarat Hizmeti ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu. https://www.mit.gov.tr/2937.pdf [21.07.14].

Dış İlişkiler Başkanlığı. http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Global/_PrimeMinistry/pg_Org06.aspx [02.08.14].

"Dışişleri Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun". http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanligi-kurulus-ve-gorevleri-hakkinda-kanun.tr.mfa [01.07.2014].

"Dışişleri Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun". http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100713-3.htm. [01.07.2014].

"Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun". http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/mevzuat-2013.pdf [07.03.2015].

"Eighteenth Knesset: Government 32". http://www.knesset.gov.il/govt/eng/GovtByNumber_eng.asp?govt=32 [20.02.2015].

"Foundation for Human Rights and Freedoms and Humanitarian Relief", http://esango.un.org/civilsociety/showProfileDetail.do?method=showProfileDetails&tab=1&profileCode=2525 [28.10.14].

"Gelişen Kriz". http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_seoglossary&view=glossaries&catid=1&lang=tr [10.05.14].

"Hakkımızda". http://www.ihh.org.tr/tr/main/pages/hakkimizda/114 [22.09.2014].

"Hukuk Müşavirleri". http://www.mfa.gov.tr/hukuk-musavirleri.tr.mfa. [05.08.14].

"Irak'ta Hükümet Sonunda Kuruldu", http://www.ntvmsnbc.com/id/25162826/ [21.12.2010].

İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı(İHH) Ankara Temsilcisi Hanefi Sinan ile Röportaj. http://www.orsam.org.tr/tr/orsamkonukgoster.aspx?ID=324 [22.02.2015].

"İnsani Kriz". http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_seoglossary&view=glossary&catid=1&id=56&lang=tr [14.06.2014].

"İsrail Gazze'yi Vurdu, 270 Ölü". http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/470423.asp [29.12. 2014].

"İsrail Uluslararası Soruşturmaya Karşı", http://www.haber7.com/dunya/haber/543229-israil-uluslararasi-sorusturmaya-karsi, [03.06.2010].

"İsrail'de Yeni Koalisyon Hükümeti Kuruldu". http://politikaakademisi.org/israilde-yeni-koalisyon-hukumeti-kuruldu/ [17.03.2013].

"Kepez'de Bekleyen Mavi Marmara'nın İçindeki Baskın İzleri Görenleri Şaşırtıyor". http://www.bugun.com.tr/son-dakika/kepezde-bekleyen-mavi-marmaranin-icindeki--haberi/301276 [16.12.2010].

"Kriz", http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_seoglossary&view=glossaries&Itemid=188&catid=1&lang=tr [29.10.14].

"Mavi Marmara Avukatlarından UCM'ye Tepki". http://mavi-marmara.ihh.org.tr/tr/main/news/0/mavi-marmara-avukatlarindan-ucmye-tepki/2593 [07.11.2014].

"Mavi Marmara Baskınında Sürpriz Rapor". http://www.cnnturk.com/2013/dunya/02/06/mavi.marmara.baskininda.surpriz.rapor/695479.0/ [06.02.2013].

"Mavi Marmara Davası Hakkında". http://www.ihh.org.tr/tr/main/pages/mavi-marmara-davasi-hakkinda/160 [25.01.2015].

"Mavi Marmara Davası Lahey'e Taşındı". http://www.iha.com.tr/haber-mavi-marmara-davasi-laheye-tasindi-276680/ [14.05.2013].

"Mavi Marmara Gazisi Uğur Süleyman Söylemez Vefat Etti". http://www.iha.com.tr/haber-mavi-marmara-gazisi-ugur-suleyman-soylemez-vefat-etti-357753/ [29.10.14].

"Mavi Marmara İçin 20 Milyon Dolar Tazminat". http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25496356, [03.02.2014].

"Mavi Marmara Kanlı Giysilerle Döndü". http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25121107/ [07.08.2010].

"Mavi Marmara Olayının İsrail Basınındaki Yansımaları". http://akademikperspektif.com/2014/03/02/mavi-marmara-olayinin-israil-basinindaki yansimalari/ [02.03.2014].

"Mavi Marmara Türkiye'ye Geldi". http://t24.com.tr/haber/mavi-marmara-turkiyeye-geldi,90118 [07.08.2010].

"Mavi Marmara'ya Saldırı Davası". http://www.haber7.com/guncel/haber/1263790-mavi-marmaraya-saldiri-davasi [04.01.2015].

"Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Hakkında Genel Bilgi". http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda [19.07.2014].

"MİT'in Yeni Vizyonu İstihbarat", http://www.aksiyon.com.tr/dosyalar/mitin-yeni-vizyonu-istihbarat_519157, [10.01.2014].

"Nineteenth Knesset: Government 33". https://www.knesset.gov.il/govt/eng/GovtByNumber_eng.asp [20.02.2015].

"Obama: U.S. a "Pacific Power... Here to Stay"". http://www.cbsnews.com/news/obama-us-a-pacific-power-here-to-stay/ [17.11.2011].

"PM Netanyahu Speaks with Turkish PM Erdogan". http://embassies.gov.il/un/NewsAndEvents/Pages/Netanyahu-speaks-with-Erdogan.aspx [22.03.2013].

"Refah Kapısında 'Ambargo' Çadırı". http://www.aljazeera.com.tr/haber/refah-kapisinda-ambargo-cadiri [24.02.14].

"Refah Sınır Kapısında Durum Eskisinden Daha Kötü". http://filistin gazze.ihh.org.tr/tr/main/publications/rapor/4/refah-sinir-kapisinda-durum-eskisinden-daha-k/96. [12.08.2014].

"Soru Önergesi". http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-15126sgc.pdf [20.02.2015].

"Structural Realism/ Offensive and Defensive Realism". http://content.csbs.utah.edu/~slobell/Structural%20Realism.pdf, 6652, [01.04.2014].

"Şam'da Dörtlü Zirve". http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2008/09/080904_syria_summit.shtml [04.09.2008].

"Tasarlanmış Kriz" http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_seoglossary&view=glossary&catid=1&id=14&lang=tr [11.05.14].

"Tekrarlayan Kriz". http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_seoglossary&view=glossaries&catid=1&lang=tr [10.05.14].

"TSK Görevi". http://www.tsk.tr/1_tsk_hakkinda/1_3_gorevi/gorevi.htm [04.07.2014].

"TSK İç Hizmet Kanunu 35.madde değişti", http://www.gencbaro.org/haber/tsk-ic-hizmet-kanunu-35-madde-degisti.html, [14.07.2014].

"Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Tarihçesi". http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa [01.07.2014].

"Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu". http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc070/kanuntbmmc070/kanuntbmmc07003383.pdf [30.08.2014].

"Türkiye'nin İsrail ve Iran Krizleri". **International Crisis Group Avrupa Raporu No 208**, 8 Eylül 2010. http://www.crisisgroup.org/~/media/files/europe/208_israel_and_iran_full_report_turkish.pdf. [15.01.2015].

"Türkiye-Filistin Siyasi İlişkileri". http://www.mfa.gov.tr/turkiye-filistin-siyasi-iliskileri.tr.mfa [18.10.2014].

"Türkiye-Filistin Siyasi İlişkileri". http://www.mfa.gov.tr/turkiye-filistin-siyasi-iliskileri.tr.mfa [25.01.2015].

"Türkiye-İsrail İlişkileri". Seta Analiz 2011'de Türkiye Ankara: SETA Yayınları, 2011 http://file.setav.org/Files/Pdf/20130115111739_seta_analiz_2011de_turkiye_web_2.pdf [03.10.2014].

"Meşruiyet Krizi", http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_seoglossary&view=glossaries&catid=1&lang=tr [14.06.2014].

"Millî Güvenlik Kurulu ve Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu". https://www.afad.gov.tr/UserFiles/File/2945%20say%C4%B1l%C4%B1%20milli%20g%C3%BCvenlik%20kurlu%20ve%20milli%20g%C3%BCvenlik%20kurulu%20genel%20sekreterli%C4%9Fi%20kanunu.pdf [19.07.2014].

"Rotamız Filistin, Yükümüz İnsani Yardım Özet Raporu". http://www.ihh.org.tr/uploads/2010/insaniyardim-filosu-ozet-raporu_tr.pdf [28.10.12].

"Security Council Condemns Acts Resulting in Civilian Deaths during Israeli Operation against Gaza-Bound Aid Convoy, Calls for Investigation, in Presidential Statement", http://www.un.org/press/en/2010/sc9940.doc.htm [25.12.14].

"Tarihçe", http://www.ihh.org.tr/tr/main/pages/tarihce/338 , [22.09.2014].

"The National Military Strategy of the United States of Amerika 2011", http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lng=en&id=154942 [26.10.14]

"The Public Comission to Examine the Maritime Incident of 31 May 2010, Report Part I". http://www.turkel-committee.gov.il/files/wordocs//8707200211english.pdf [12.20.14].

Turkel Komisyonu İkinci Raporu, "The Public Commission to Examine the Maritime Incident of 31 May 2010 The Turkel Commission Second Report, İsrael's Mechanisms for Examining and Investigating Complaints and Claims of Violations of the Laws of Armed Conflict According to International Law", February 2013, http://www.turkel-committee.gov.il/files/newDoc3/The%20Turkel%20Report%20for%20website.pdf [30.11.2014].

"Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu", http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.211.pdf [14.07.2014].

"Türk Ulusal Araştırma ve İnceleme Komisyonu Raporu". "Report on the Israeli Attact on the Humanitarian Aid Convoy to Gaza on 31 May 2010". Turkish National Comission of Inguiry. http://www.mfa.gov.tr/data/Turkish%20Report%20Final%20-%20UN%20Copy.pdf [20.11.2014].

"Türkiye İsrail İlişkileri Hk". http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-palmer-komisyonu-raporu-hakkinda-gerceklestirdigi-basin-toplantisi.tr.mfa [03.09.2011].

"Uyuyan Kriz". http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_seoglossary&view=glossaries&catid=1&lang=tr [10.05.14].

Gazeteler

Bilefsky, Dan ve Şebnem Arsu. "Sponsor of Flotilla Tied to Elite of Turkey". **New York Times**. 15 Ağustos 2010.

Erçiçek, Seyit. "İsrailli Askerlerin İsimleri Savcılıkta". **Hürriyet**. 10 Eylül 2011.

Gürcanlı, Zeynep. "İsrail'e Karşı Hukuk Savaşı Başlıyor". **Hürriyet**. 5 Eylül 2011.

_____. "İsrail Ankara'ya "Kriz Çözüm Uzmanı" Gönderiyor". **Hürriyet.** 22 Kasım 2011.

Kalaycı, Sezai ve Servet Yanatma, "BM'nin Mavi Marmara Raporu Çıkmazda". **Zaman.** 8 Ağustos 2011.

Khouri, Jack ve Barak Ravid. "Israel to Europe: Stop Your Citizens from Sailing to Gaza with Aid". **Haaretz**. 17 Mayıs 2010.

Özdoğan, Mücahit. "İstihbarat ve Dış Politika", **Yenişafak**, 7 Ocak 14.

Ravid, Barack. "Turkey Court Issues Arrest Warrants to Israeli Ex-Generals over Gaza Flotilla Raid". **Hararetz**. 26 May 2014.

Tursun, Cem. "174 İsrailli İçin Kırmızı Bülten Talebi". **Hürriyet.** 12 Ekim 2011.

Zeyrek, Deniz. " BM'nin Mavi Marmara Panelinden Ne Çıkar?". **Radikal**. 10 Ağustos 2010.

"Akdeniz'de Gazze Alarmı". **Hürriyet**. 29 Mayıs 2010.

"Arınç'tan 'Mavi Marmara Tazminatı' Açıklaması". **Akşam.** 3 Şubat 2014.

"Başbakan: Saldırı Bize De Yapılmış Bir Saygısızlıktır". **Sabah**. 27 Aralık 2008.

"Beyaz Saraydan Obama-Erdoğan Görüşmesi Açıklaması". **Hürriyet**. 21 Eylül 2011.

"Davutoğlu'ndan Önemli Açıklama". **Bugün.** 2 Eylül 2011.

"Erdoğan'dan Kahire'de Tarihi Konuşma". **Sabah**. 13 Eylül 2011.

"Gazze'ye geçit yok". **Hürriyet**. 28 Mayıs 2010.

"Gemiler Dönüyor". **Yenişafak.** 24 Temmuz 2010.

"Genel Kurulda Gazze Fiyaskosu". **Taraf.** 6 Ocak 2009.

"İHH'den UCM'ye 'Mavi Marmara' Başvurusu". **Hürriyet.** 6 Mart 2014.

"Israel Offers Compensation to Mavi Marmara Flotilla Raid Victims". **The Guardian.** 24 May 2012.

"İsrail, Raporu Kabul Etti". **Hürriyet**. 4 Eylül 2011.

"İsrail'le İlişkilerin Normalleşmesi Mümkün Değil". **Hürriyet**. 13 Ağustos 2014.

"İsrail En Büyük Hatalarından Birini Yaptı". **Radikal.** 4 Haziran 2010.

"İsrail Esirlere İnsanlık Dışı Davranıyor". **Radikal.** 29 Ocak 2009.

"İsraille Gizli Toplantı". **Milliyet.** 30 Haziran 2010.

"İsrail ile İlişkiler Hiç Düzelmeyebilir". **Hürriyet**. 26 Eylül 2011.

"İsrail'in 'Dökme Kurşunu' Barışı Öldürdü". **Radikal**. 28 Aralık 2008.

"İsrail'in Mavi Marmara Raporu Açıklandı". **Milliyet.** 23 Ocak 2011.

"Mavi Marmara Davasında İsrailli Komutanlara Kırmızı Bülten". **Bugün**. 27 Mayıs 2014.

"Mavi Marmara'da Tazminat Krizi". **Sabah.** 29 Mayıs 2013.

"Mavi Marmara Duruşması Ertelendi". **Yenişafak**. 9 Aralık 2014.

"Mavi Marmara Sanıkları İngiltere'de Yargılanacak". **Radikal.** 4 Ocak 2015.

"Mavi Marmara Soruşturmasında Sözlü Sınav". **Milliyet.** 25 Nisan 2011.

"Netanyahu'dan 'Özür' Sinyali". **Hürriyet**. 15 Eylül 2012.

"Özüre Gerek Yok". **Hürriyet**. 5 Eylül 2011.

"Turkey to Israel: Lift Blockade of Gaza". **Haaretz**. 25 Mayıs 2010.

"Türkiye ile İsrail Tazminatta Anlaşamıyor". **Sabah**. 27 Ağustos 2013.

"UCM'den Mavi Marmara Davasına Takipsizlik Kararı". **Yenişafak**. 6 Kasım 2014.

"Ulusal Araştırma ve İnceleme Kurulu'nun Basın Açıklaması". **Hürriyet.** 23 Ocak 2011.

ÖZ GEÇMİŞ

01 Eylül 1988 Araklı/Trabzon doğumluyum. Üniversite eğitimime kadar ortaöğretim ve liseyi İstanbul'da tamamladım. 2006 yılında Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümüne başladım. Buradaki öğrenimim sırasında, 2008 güz ve bahar dönemlerinde, Universita' degli Studi di Firenze'de Erasmus öğrencisi olarak bulundum. 2012 yılı itibariyle Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde lisansüstü eğitimime başladım. Eğitimime hâlihazırda Yıldız Üniversitesi'nde devam etmekteyim.